

Index materiarum

Mulieris quā viri maior castitas exigitur. 2116. A. B. gl. quē. in. l. palam. de ritu nup.
 Mulieris receptacula sunt septem. 690. D
 Mulieris viscerū portio partus dicitur esse. 2017. E. in verbo, partus mulieris.
 Mulieri conuenit pudicitia. 330. A. B. §. sexum. l. i. de postu.
 Mulieri succurritur ob imperitiā. 207. A. B. §. si seruus. l. de die. qui satisda. cog.
 Mulieri succurritur in multis casib⁹. 2101. A. gl. quibusdā. l. regula. in princ. de iur. & fac. igno.
 dolus nō præsūmitur in Muliere: sed probari debet etiā in delictis, licet aliās fecus. 250. D. E. in mar. gl. 2. l. vbi. de eden.
 Mulieres quid acturæ sint ignoratur. 1582. E. l. si mulier. ad Velleia.
 Mulieres quasi de patrimoniis suis, ira de dotib⁹ funerari debent. 1226. D. l. in eū.
 Mulierum genus auarissimum. 453. D. glo. econtrario. l. Nescennius. de neg. gest. & 1576. D. E. in mar. l. 2. ad Velleia.
 Mulierum infirmitas, non calliditas, auxilium sumit. 1576. A. in fin. §. hoc enim. l. 2. ad Velleia.
 Mulieribus decipientibus nō subuenitur. 1575. E. §. hoc enim. l. 2. ad Velleia.
 Mullum fit ex vino & melle. 824. C. §. idē.
 Multitudo aliquid operatur. 2120. B. l. qui in prouincia.
 Multitudo. Difficile probatur quæ fiunt in multitudine. 491. E. in mar. glo. 3. §. in hac. l. si cum. de eo quod metus cau.
 Multum tempus quod. 632. E. & se.
 Mulus non fit deterior castratus. 1984. C. §. sed enim. l. ædiles. de ædili. edict.
 Mulus non generat. ibidem. §. sed enim. l. ædiles autem. de ædili. edict.
 Municipales muri. i. ciuitatum. sic municipia, id est ciuitates. 118. E
 Municipales. Nihil dolo facere possunt municipes. 517. D. §. sed an. l. sed &. de dol.
 Municipium, id est ciuitas. 207. D
 Munus & donum differunt. 149. E
 Muri sunt sancti. 115. A. in princip.
 Muros reficere non licet sine principis auctoritate. 118. E. §. muros. l. sacra. de re. di. &. 138. D. E.
 Muros violare non licet. 119. B. l. si quis. de re. di.
 Mutare rem vsuariam proprietarius non potest. 958. B. l. Neratius.
 Mutare velle suum quando licet. 1613. A. glo. 1. §. si sic. l. i. depo.
 Mutatur quod factum est ex superuenienti causa, vel postea apparenti. 325. A. gl. 1. l. non est. de transact.
 Mutari non debet aliquid propter parua re. 473. D. l. scio. cū gl. 2. de resti. in inte.
 Mutari non debet quæ certam semper interpretationem habuerunt. 78. C. l. minime. de legi.
 Mutari non debent vetera sine euidenti necessitate. 85. C. l. in rebus.
 Mutari potest ius varietate personarum. 1296. E
 Mutandum facile ex solennibus nihil est. 475. C. in prin. l. diuus. de resti. in inte.
 Mutatum quod est, in pristinum statum redire non potest. 103. A. gl. 1. l. qui liberatus. de adop.
 Mutatum quod non est, seruari debet. 251. E. gl. 2. §. numularios. l. quædā. de eden.
 Mutata res an possit redire ad pristinum statum. 93. B. C. &. 103. A
 Mutatæ rei forma nocet. 91. A
 Mutatio multipliciter fit. 589. E
 Mutatio fori post sententiam vel litiscō. nō impedit iurisdictionem prioris iudicis. 174. B. l. cum quædā. de iur. om. iudi.

Mutatione iudicis nō mutatur iudicium. 713. A. l. proponebatur. de iudi.
 Mutatione rei interit vsusfr. 932. B. l. reperi. quibus modis vsusfruct. amit.
 Mutabilitas negotiorū magna. 75. E. gl. 3. in prin. l. neque. de legi.
 Mutuans ad refectionem, habet priuilegium. 1257. C. l. creditor.
 Mutuæ petitiones, sunt reconuentiones. 170. C. in textu.
 Mutuo facto ad ministratori ciuitatis, tenetur ciuitas, si est versum in rem eius. 1258. B. l. ciuitas. idē in mutuo facto abati.
 affirmans idoneum cum cui datur pecunia Mutuo, cum non sit, an & quando teneatur. 513. B. §. idem. &. l. seq.
 Mutuum accipientem qui dicit idoneum, non tenetur, nisi lucri causa hoc dixerit. 513. A. §. idem. &. l. quod si.
 Mutuum damus nō idem recepturi. 1236. A. l. mutuum.
 Mutuum dicitur, quasi de meo tuū. 1237. A. §. appellata.
 Mutuum filia. valet pro vestimentis, alimentis & rebus necessariis: & pater eius tenetur. 1557. B. §. proinde. & in margi.
 Mutuum in quibus consistit. 1238. A. §. in mutui.
 Myrtus herba est vnde fit cerdonum tinctura. 953. A. glo. foliis.
 Mvca. i. lusciosus, qui plus vesperi quàm meridie videt. 1963. B. in margine.

N

Natalis dñi ferix quot sunt. 238. B. C
 Natalibus restituere, est nobilitare. 189. B. in margine.
 Natio bona bonos facit seruos, mala malos. 1980. B. §. qui mancipia. l. quod si. de ædili. edict.
 Natio serui plerūque aut prouocat ementem, aut deterret. ibidem. §. qui mancipia. l. quod si. de ædili. edict.
 Nationem cuiusque scire nostra interest. 1980. B. §. qui mancipia. l. quod si. de ædili. edict.
 Nazione mores perpenduntur. ibidem. §. qui mancipia. l. quod si. de ædili. edict.
 Nationes alię aliis seruituti aptiores sunt. 1980. B. in margine.
 Natura, id est consuetudo. 1494. A
 Natura quādoque, id est, ius civile cooperante natura. 100. D
 Natura non audet quod lex negat. 940. C §. nec enim. l. 2. de vsufru. ca. re. quæ vsu consu.
 Natura quādoque minus inspicitur quam accidens. 331. C. D. l. i. de postu.
 Natura rerum. i. diuina scientia. 690. D
 Naturā imitatur ars. i. verbo, ars imitatur.
 Naturam rerum non intuebamur, in qua omnia certa sunt. 690. C. §. sed Sabinus. l. sed & si. de iudi.
 Naturalis æquitas. i. à naturali ingenio vel industria hominū introducta. 255. A
 Naturalis obligatio non tollitur per legē, nec per statutum. 1333. A. in margine.
 Naturalis ratio. i. ius gentium. 1056. A. B.
 Naturalis ratio auctoritate senatus non mutatur. 940. C. §. nec enim. l. 2. de vsufru. ear. re. quæ vsu consu.
 Naturale improprie dicitur debitū. 1394. C. gloss. natura.
 Naturale scēdus nihil scēui criminis æstimari permittit. 951. D. gloss. 1. l. non aliter. de vsu & habi.
 Naturale impedimētum maius est, quàm accidentale. 2138. E. l. si serua. §. i. de iure dotium.
 Naturale vitium nō imputandum cuiquā.

223. C. gl. grauida. §. 2. l. 2. si quis cautio.
 Naturali vitio quandoque non parcitur. 1072. A. in gloss. 1. §. nec quisquam. l. si seruus. ad legem Aquiliam.
 Naturalia contractus transeunt sine pacto, nisi aliud sit actum. 300. B. l. in emptionibus. de pactis.
 Naturalia iura ciuili ratione tolli nō possunt. 589. B. l. eas. de ca. mi.
 Naturaliter quod fit, ferendū est. 1005. A
 Natus in mēse septimo, est legitimus. 90. B. l. septimo.
 pro Nato habetur, qui i vtero est, quo ad sui commodum. 88. D. &. 89. A. in summa. l. qui in vtero est. &. 94. A. l. qui i vtero sunt. de statu hominum.
 res iactæ in Naufragio non fiūt accipientis. 1462. B. C. in fine.
 Nauicularius. 662. B. & E. l. i. nautæ, cautiones, stabularij.
 Nauigādum non est aduerso tēpore. 847. B. l. qui petitorio. in fin. de rei vind.
 Nauigationi aduersum tempus est ab Octobri vsq; ad Aprilem. 847. C. gl. finali. l. qui petitorio. de rei vin.
 Nauis quid. 1451. A. §. nauem.
 Nauis est marina, ratis fluuiatica. 237. E
 Nauis armatur. 1451. D. §. quid si.
 Nauis ad hoc paratur vt nauigeretur. 885. C. D. §. nauis. l. arboribus. de vsufru.
 Nauis magister. 662. A. B
 Nauis proprietates carinę causam sequitur, id est, cuius est carina. 857. A. B. l. Minicius. de rei vin.
 infante Nato in nauī, pētio non debetur. 1859. B. §. si quis.
 Nauium exercitium ad summā reipu. pertinet. 1454. B. §. licet.
 Naulum habet priuilegiū. 1932. B. l. huius. *ναυφύλακες*, id est nauium custodes. 662. A. §. qui sunt.
 Nauta, caupo, stabularius differunt. 666. C. l. nauta.
 Nauta est magister nauis. 1461. C. §. ex conducto. &. 1465. B
 Nauta est qui nauim exercet. i. exercitor. 661. C. §. qui sunt. Item est magister nauis. 662. A. & seq. gloss. nautarum.
 Nauta est omnis qui nauigādæ nauis causa in nauī est. ibidem. & seq. §. qui sunt.
 Nauta in suis seruis venia dignus est, qui qualescūque ad instruendū nauim adhibuerit. 670. B. §. in suis. l. si. nau. cau. sta.
 Nautæ sunt fraudulentī. 661. C. §. & nisi. l. 1. nau. cau. sta.
ναυτεπιβάτας vocat Vlpian eos qui rem pro nauilo, & vecturæ pretio ducunt. 670. A. §. quod si.
 Ne, id est an. 2180. D. gloss. ne.
 Ne verbum & néve quid importat. 1866. C. l. in lege.
 alienatio Necessaria tenet. 1129. E
 Necessariū fit quod ab initio fuit volūtariū. 371. A. gl. si. l. seruū. de procur.
 Necessarij sunt affines & cognati. 147. D
 Necessarij sunt heredes filij & serui. 541. D
 Necessariæ psonę appellantur filij. 311. B. C
 Necessariis oneribus succurrēs, non videtur donare. 2193. E. & sequ. §. non enim. l. si quis. de do. inter virum & vxo.
 Necessitas. i. ius gentium, vel constitutio principis. 84. D
 Necessitas, id est paupertas. 145. A
 Necessitas facit vt aliās prohibita concedantur. 155. A. gloss. 1. §. non aliter. l. i. de offi. eius cui man. est iur.
 Necessitas non habet legē. 124. D. E. gloss. §. sane. l. vnica. de offi. consu. & 1168. C. gl. pen. l. item. com. diuidun.
 Non succurritur ei qui se in necessitatem posuit.

Digesti veteris.

- posuit. 223. C. glof. 1. §. quis tamen. l. 2. si quis cautio. & in verbo. succurri non debet. & .500. A. glo. 1. l. si mulier. de eo quod metus cau. & .205. B. §. si necess. l. si fideiusfor. qui satis. cog.
- Necessitatem iuris non importat, quicquid iudicis potestati committitur. 145. E. glof. 1. l. saepe. de offi. præsfi.
- Necessitatem iudici non imponunt verba necessitativa à principe prolata, & ad impetrandem directa. 145. B. l. saepe.
- Necessitate, nō voluntate, absenti subuenitur. 606. A. l. fed & si. in fin. ex qui. cau. ma.
- Necessitate rei fa. rem suam abiicere multri coguntur. 1662. D. §. quid enim. l. ita. manda.
- fauctur ei qui in Necessitate est sine sua culpa. 205. A. §. si necessaria. l. si fideiusfor. qui satis. da. cog.
- Necessitate permittitur quid, quod non volūtate. 2173. A. glo. 3. l. 1. de fun. do. prohibitum aliquando ex Necessitate tolleratur. 236. D. glo. vrget. l. 1. de fer. in Necessitatibus nemo fit liberalis. 2118. E. l. proxime. de ri. nup.
- Necessitudo, id est cōsanguinitas. 2042. D. glo. necessitudini.
- negare culpam difficile. 1689. E. §. & puto.
- Negare quod quisque accepit, bonæ fidei non conuenit. 1616. D. l. quod seruus. depofi.
- Negans non tenetur probare. 2069. D. glof. 1. l. 2. de proba.
- Negans se citatum probare non potest. 2070. B. glof. 1. l. 2. de proba.
- Negantibus decē minus creditur, quàm duobus affir. 644. D. glo. finali. §. si plures. l. diem. de arbi.
- Negatione fit res dubia. 377. E. glof. 2. §. si l. non solum. de procu.
- Negationes duæ æquivalent affirmationi. 269. C. glo. nec. quasi. §. si paciscar. l. iurifgen. de pact.
- Negatiua triplex. 2069. D. E. glossa. 1. l. 2. de proba.
- Negatiua coarctata loco & tempore, potest probari. 2070. C. in margine. glof. 1. l. 2. de proba.
- Negatiua facti nunquā probatur. 2070. C. glof. 1. in fine. l. 2. de probatio.
- Negatiua quandoque resoluitur in affirmatiuam. 729. D. E. & .727. C. glo. pe. §. vnde non. l. Papiniani. de inoffi. vbi dicitur non obtinuit, id est succubuit. & .734. D. glo. 1. l. qui repudiantis. eo. tit.
- Negatiua quandoque includit affirmatiuam. 812. A. gl. 2. l. si ex pluribus. si pars here. pe.
- Negatiua quælibet tacitā habet affirmatiuam. 2069. E. glof. 1. l. 2. de proba.
- Negligere non debet iudex quæ ei sunt commissa. 320. D. §. si prætore.
- Negligere potest quis rem quam tenet vt suam. 793. A. glof. 2. §. sicut. l. si quid. de petitione heredi.
- Negligens in officio suo punitur. 148. B. l. diuus. in fin. de offi. præsfi.
- Negligens rem suam nulli quærelæ subiectus est. 792. B. C. §. sicut. l. si quid. de peti. here.
- Negligentibus non subuenitur, sed necessitate rerum impeditis. 597. A. l. non enim. ex. qui. cau. ma.
- Negligenter versari damnosum. 1690. C. l. non ob. pro socio.
- Negligentia dissoluta prope dolum est. 1656. A. l. si fideiusfor. mandati.
- Negligentia heredis non debet esse alteri damnosa. 2030. B. l. rem hereditariam. de euct.
- Negligentia infirmi non imputatur percussori. 1089. B. l. si ex plagis. ad legem Aquiliam.
- Negligentia in iudice damnatur. 603. D. §. ait prætore. l. fed & si. ex quibus cau. ma.
- Negligentia iudicis damnatur. 320. D. §. si prætore. l. 8. de transa.
- Negligentia minoris officialis nocet majori eius collegæ. 446. B. C. l. ex facto. de nego. gest.
- Negligentia nocet. 2046. B. glof. finali. l. pecuniæ. de vsur.
- Negligentia noceri potest reipubl. non pacto. 296. A. B. l. imperatores. de pac.
- Negligentia possessorū prædia non debet deteriorari. 805. D. E. §. cum prædia. l. ei qui. de peti. here.
- Negligentia omnia lædit. 148. B. glo. fin. l. diuus. de offi. præsfi.
- Negligentia reprobatur. 2101. C. l. regula. §. quid enim. de iur. & fac. igno.
- Negligentia vnus alteri nocere non debet. 426. D. glossa fina. l. si. de nego. gest. & .1112. E. glo. noceat. l. electio. de noxa.
- Negligentia vnus quandoque alij prodest. 441. C. §. mandatu. l. nam & . de nego. gest.
- Negligentiæ ad negligentiam fit compensatio. 1598. B. l. si ambo. in sum. de compensa. & .220. E.
- Negligentiā suam non debet quis ad alterius iniuriam referre. 313. B. l. imperatores. de transa. ctio.
- qui non Negligentia amisit seruitutem, restituitur. 1011. C. l. & Atilicinus.
- Negligentia nocere quis reipub. non pacto potest. in verbo. nocere potest.
- Negotium, id est necessitas. 408. C.
- Negotium alienum quatuor modis dicitur. 423. A.
- Negotium facere, id est alium per calūniam accusare. 466. C.
- Negotium filij si gero contemplatione patris, tenetur pater. 420. C. §. sed si. & 421. C. §. item.
- non debet quis à negotio auocari. 135. D. glo. occurrant. l. obseruare. de offi. pro.
- Negotia plura sunt, quàm vocabula. 1888. B. C. l. natura. de præscrip. verbis.
- Negotia saepe mutantur. 75. E. glossa. 3. in prin. l. neque. de legi.
- improbe ad aliena Negotia accedit, qui suo lucro non alterius cōmodo studet. 419. B. §. qui enim. l. si pupilli. de nego. gest.
- Negotia deserta gerens solum de dolo tenetur. 414. C. §. interdum.
- Negotiorū gestorū actio utilis & directæ differunt. 464. D.
- Negotiorum genera tria. 431. A. B.
- Negotiorū gestor agere potest qui vtiliter gessit. 430. B. §. is enim.
- Negotiorum gestor de periculo tenetur. 458. B.
- Negotiorum gestor de quibus tenetur. 414. E.
- Negotiorum gestor exigere à se debet. 1568. E.
- Negotiorum gestor expensas voluptarias non repetit. 445. A.
- Negotiorum gestor sex casibus tenetur de casu. 431. B.
- Negotiorū gestorū actio vnde oritur. 422. E.
- Neratius Priscus. 72. C.
- Nerua. 71. D.
- Nerua derisus fuit. 1926. C. l. est differentia.
- Nerua publice de iure respondit anno ætatis decimo septimo. 329. B. §. Nerua. Nerua filius. 72. B.
- Nescientia, ignorantia, error, & titubatio differunt. 2095. E.
- qui Nescit, experiundi potestatem non habet. 470. C. in textu.
- Nihil, & minus, æquipollent. 1485. B. l. illud. §. 1. de tribu.
- Nihilo magis, id est, non ideo magis. 1539. C.
- Nisi, dictio, ponit si præcedat negatiua: negat vero si præcedat affirmatiua. 233. E. in mar.
- Nisi (& si non) idem significant: quandoque ponunt, scilicet quando præcedit dictio negatiua: sed quando præcedit affirmatiua, negant. 432. E.
- Nisi quandoque, id est sed & sic non ponit. 749. B. dic quod semper ponit; quando præcedit oratio negatiua: vt ibi in additione.
- Nobilis dicitur homo honestioris loci. 321. E. §. si in annos. l. 8. de transa. ctio.
- Nobilis in delictis leuius punitur, quàm ignobilis. 217. C. in margine. l. penulti. Si ex noxa. cau.
- Nobili facta iniuria magis punitur, quàm ignobili. 2123. C. D. l. non est. in sum. de rit. nup.
- Nobiles mulieres egēt maiori dote. 2148. E. quod verum si nubant pari.
- Nobilior rustico est urbanus. 979. B. in margine.
- Nobilitate olim dicebatur natalibus restituere. 189. B. in margine.
- quæ nobis non Nocent, & aliis profunt, sustinere debemus. 632. C. glossa futurū. §. arbiter. de arbi.
- Nocet alteri quandoque factum alterius. 179. E. glossa penul. §. si is. l. 3. quod quisque iur.
- Negligentia potest quis nocere reip. 296. A. l. Imperatores. de pact.
- quilibet debet esse intentus ne Noceat. 1791. A. gloss. quàm minimo. l. 1. de periculo & comm. rei ven.
- mora vltima Nocet. 1842. E. l. si & . de actio. emp.
- paupertas Nocet. 168. B. §. in seruos. l. si qs. de iur. om. iudi.
- cupitum aliquid Nocet, quod secus prodest. 224. A. gloss. 2. §. fin. l. 2. si quis cautio.
- Nocere. 1995. E. & 1996. A. §. quotiens.
- Nocere, id est posse nocere. 1986. B. glossa noceret.
- Nocere aliis nō debet res inter alios acta. 1277. E. l. quia. de iureiurati.
- Nocere non debet vnus negligentia alteri. 426. D. gl. fin. l. si autem. de nego. gest.
- Nocēs esse nemo desinit pœnitētia. 1965. C. l. quis sit. de ædilitio edicto.
- Nocius cuique suus dolus. 2030. C. l. si cum. de euct.
- Nolle facere videtur qui quod potest facere, non facit. 1966. C. gloss. noluit.
- Nomen bonum fieri. 1494. A. in textu.
- Nomen consecutus. 2139. C. §. nec enim.
- Nomen debet esse cōsonans rei. 66. A. gl. consulerent.
- Nomen facere bonum. 1653. A. §. abesse.
- Nomē cum ignoramus, demonstratione vtimur. 826. C. & .827. A. l. si in rem. ad si. ibi. sed si. de rei vin.
- Nominis error non vitiat, si conueniat de corpore. 825. B. §. cū in rem. l. idem Pom. e iij

Index materiaram

ponius.de rei vindi.
 Nominis error nil facit, cum de corpore constat. 1729. B. §. nihil. l. in venditionibus. de contrahen. emptio.
 Nominis vice fugitur demonstratio. 1241. B. l. certum. si cer. pe.
 Nomine proprio expresso alicui quid committi, aliud est quam expresso nomine dignitatis. 167. E
 Nomine proprio res vocetur, an digito monstratur, non refert. 1241. B. C. l. certum est. si cer. pe.
 Nomine suo damnatus, & ex facto suo, ex instantia cum alio cepta, non fit infamis. 352. B. l. feruus.
 Nomina, id est actiones. 1262. E. glo. nomen.
 Nomina id est debitores. 1523. E
 Nomina debent esse consequentia rebus. 46. E. glossa fulgere. §. cuius auditores. in proce.
 Nominum periculum ad eum, cuius culpa deteriora facta sunt, pertinet. 1262. B. C. l. periculum.
 Nominum originem sciendam. 53. A. l. i. in principio. de iustitia & iure.
 nihil in corporibus, sed omnia in Nominebus sunt. 1137. B. C. l. heredes. famil. etc.
 Nominatio an valeat eius qui postea uxorem duxit, ea mortua. 584. D. E. in mar.
 Nominatum, id est in specie: non nominatum, in genere. 2025. B. glo. nominatum.
 Non adire, id est repudiare. sic negatiua includit affirm. 812. A. glo. non aduentibus.
 Non minus. Vide in verbo minus.
 Nostrum esse verius est, quod è re nostra fit. 1188. B. §. si quis. l. de eo. ad exhiben. nostrum quod non est, transferimus ad alium. 917. C. l. quod nostrum. de vsufu.
 Notare, probare quandoque est. 169. E
 Notare quandoque, id est reprehendere: quandoque approbare. 211. C
 Notari ipso iure quid est. 338. D. & 349. D.
 Notarius per dolum vel imperitiam falsum instrumentum faciens tenetur. 681 B. C. in margine.
 Notarius potest vendere suam abbreviationem, seu protocolon. 251. D. in mar. §. nihil. l. quædam. de eden.
 Notarij cogendi sunt edere sua registra. 253. A. glossa. 3. l. argentarius. de eden.
 Notæ hominis sunt, neui & signa quæ habet in corpore, vel etiã cicatrices. 1212. C. §. notæ.
 Notis scribere est compendioso scribendi genere excipiendo vti. 610. C. ex quib. cau. ma. in glo. q.
 Notio, & iurisdicção, differunt. 328. E
 Notio vacua quid. 45. B
 Notorium. 1814. B. glo. quia manifestum.
 Notorium est quod maior pars populi scit. 403. D. in mar. l. Titius. de procura.
 Notoria probatione nõ egent. 204. B. gl. 2. l. si vero. qui satisfada. cog.
 Noua constitutio cũ fit, debet esse euidentis utilitas. 85. B. l. in rebus. de const. prin. iudex appel. sententiã confirmare potest ex Noua causa. 1492. C. l. Titianus.
 Noua pulchritudine decorantur oia. 47. A. §. in secundo autè anno. in proce.
 Noua instrumenta, id est de nouo reperia. 1293. A. glossa. noua.
 Nouo auxilio egent, quæ de nouo emergunt. 209. D. glo. fin. l. si ab arbitro. qui satisf. cog.
 Noua placent. 47. A. glo. noua. §. in secundo autem. in proce.
 Noua vocabula possumus inuenire. 423. D. in mar. glo. ipso gestu. §. quid ergo.

l. si pupilli. de nego. gest.
 Nouale, est terra de nouo culta. 798. D
 Nouare non possunt, qui sunt in potestate: sed eis recte soluitur, quod crediturunt. 283. B. §. sic enim.
 Nouatio actionis vt fieri potest, ita & exceptionis. 273. D. E. in mar.
 Nouatio non fit ea stipulatione, quæ nõ committitur, nisi adueniente conditione. 293. A
 Nouationem non facit sententia. 1911. C. D. glo. tenet.
 Nouatione dominus liberatur. 1474. C. §. meminisse. in sum.
 Nouatione socius credendi socio præiudicare non potest. 282. B. & 283. B. l. si vnus.
 Nouerca. 2110. B. §. nunc videamus.
 Nouercalia delinimenta plerosque pariter inducunt vt indigne in sanguinem suum inferant iudicium. 716. C. l. non est. de inoffi. testa.
 Nouitius. 431. D
 Nouitius non tyrocinio animi, sed conditione seruitutis intelligitur. 1996. B. l. finali. in fin. de ædil. edict.
 Nouitij serui dociliores. 1983. C. §. præsumprum. l. præcipiunt. de ædili. edict.
 Nouitij semper credunt se decipi. 51. C. glossa in eos. §. illud. in proce.
 Nouum opus nuntiare an possit quis in seruitute. 983. D
 Nocte quædam agi possunt: vt pignora dari, comparatio fieri, & huiusmodi: quædam vero non, vt solutio fieri, sententia ferri, & alia: 239. D. glossa finali. l. antepen. de fer.
 Nocte quæ fiunt, difficile probantur. 491 E. in margine. §. in hac. l. item si cum. de eo quod metus causa.
 Noxa caput sequitur. 215. B. l. 2. si ex noxa. cau. & 1053. B. §. & cum. l. i. si qua. pau. fe. dicatur. & 1098. D. §. is qui. & 1118. D. l. serui. & 1421. A. B. §. sed & l. rem mihi. Commo. & 1608. B. §. si apud. l. i. depo.
 Noxa serui, id est corpus serui. 1068. A. §. sed & si ser.
 Noxa quandoque, id est noxalis actio: vt cũ dicitur, noxa caput sequitur, id est noxalis actio. 1108. C. D. l. qui ex. ibi, cũ noxalis actio caput sequatur.
 Noxæ appellatio omne delictum continet. 2001. B. glossa. penultima. l. Lucius. de euicti.
 Noxæ dedere quid. 1053. B. §. & cum. & l. 1. Si quadru. pau. fe. dic.
 Noxam maleficia sequuntur. 1775. A. B. glossa. 4. §. apud Iulianum. l. 2. de here. vel act. ven.
 Noxia est delictum. 1051. B. §. noxia. l. 1. si qua. pau. feci. di.
 Noxia, & noxa, differunt. 1051. A. B. & E. glossa. ipsum. & 1053. A. §. cum arietes.
 Noxam committere, noxiam nocere, idem. 1099. A. in textu.
 Nubere si vis, nube pari. 2148. E. Bald. in glossa. l. l. quæro. de iure dotium.
 Nubes fœmina non debet citari, in verbo. Fœmina.
 Nudus minister dicitur qui nullum commodum habet. 2211. B. l. Sulpitius. in sum. de do. inter virum & uxorem.
 Nuda pactio actionem non parit, sed exceptionem. 262. B. in tex.
 rei quæ Nulla est, societas esse nõ potest. 1712. B. §. societas. l. verum. pro socio.
 Nullius quod est. occupanti conceditur.

115. glo. 4. A. l. 1. de rerum diui.
 Nullius in bonis res dicitur tripliciter. 115. A. B
 Nullius quædam sunt. 116. A. l. quædam.
 Numerus personarum præualet dignitati, cum agitur de commodo bursa, secus si de fide & probatione veritatis. 271. A. B. in marg. l. iurifgentium. in fin. de pact.
 Numerus testium supplet quod in fide deficit. 2087. B. glo. numerus. l. 3. de testi.
 Numerus testium quandoque non attenditur. 2094. C. §. non enim. l. ob carmen.
 Numismata vetera. 901. C. D. l. numismatum. his veteres pro gemmis utebantur, & tanquam monilia ad pectus gerebant.
 Nummularij coguntur edere suas rationes, vt argentarij. 252. B
 Nummularij sunt qui vt argentarij rationes conficiunt: quia & accipiunt & erogant pecuniam per partes, quarum probatio, scriptura codicibusque eorum continetur, & frequenter ad eorum fidem recurritur. 252. B
 pro Numo datur actio. 516. C. gl. 1. l. id est. de dolo.
 Numo vno facta locatio non valet. 1874. D. l. si quis. loca.
 Nundinarum nomine contra communem utilitatem aliquid accipere is dicitur, qui quid accipit vt res carius vendatur. 237. C. l. solet.
 in Nundinis contrahens, an ibi conueniri possit. 685. B
 Nundinaria epulæ. 1718. C. l. cum societas.
 Nuntiare, id est prohibere. 1153. D
 Nuntiarum ad domum soleniter sufficit. 709. E. gl. 3. in fin. l. & post. de iudi.
 Nuntianda non sunt cuiquam tristia. in verbo Triste.
 Nuntiatio tribus modis fit, per prætorem, iactum lapilli, & simplicem nuntiationem. 268. D. E
 Nuntius & procurator differunt. 356. E
 Nuntius acquirit domino obligationem directe. 1399. A. B. in mar.
 Nuntius gerit vicem epistolæ. 1991. D. in verbo epistolæ vicem.
 Nuntium mittere, est diuortium facere. 2205. A. §. si socer. & §. proinde.
 Nuptiæ quid. 2106. C. D. E. l. nuptiæ.
 Nuptiæ collatæ, id est dilatæ. 2104. C. D. in margine.
 Nuptiæ. matrimonium, coniugium, confortium, idem. 2106. B. in gl. rubricæ.
 Nuptiæ filium probant. 98. A. gl. fi. l. filium. de his qui sunt sui vel alie. iur.
 Nuptiæ mulieris debent accelerari, ne quid turpe committat. 2110. A. glo. pen. l. oratione. de ri. nup.
 Nuptiis impedimento est ætas. 2107. A
 Nuptias binas contrahens, infamis est. 339. B. §. qui ve.
 Nuptias faciens cum ea quam ducere nõ licet, fit infamis. 350. C. §. cum autem.
 Nuptum collocari, non nuptiis, dicitur fœmina. 349. B. in tex. §. si quis.
 Nurus. 2110. A. §. nunc videamus.
 Nurus. Ratio eadè in nuru est, quæ in filia. 951. C. gl. 2. l. imò. de vsu & habi.
 Νυκτάλω. l. i. iusciolus. 1963. B. l. item Offi.
 O
 Bedire habet filius patri, licet nõ præcisè cogatur. 349. D. E. gl. fin. l. liberorum. de his qui not. inf.
 Obedienti parcitur. 349. D. gl. pen. l. liberorum. de his qui no. inf.
 Obedientiã debita excusat à delicto. 148. C. D. & 1082. A. l. liber homo. ad leg. Aquil.
 Obiecta

Obiecta prædia, id est coniuncta. 1009. A.
 l. tria.
 Oblatio quando est necessaria. 1975. A. gl.
 præstet.
 Oblatio sola in contractibus innominatis
 non habet vim implementi, ita ut possit
 agi perinde ac si fuisset impletum, imò
 hæc oblatio non impedit quin sit locus
 pœnitentiæ. 261. D. in additio.
 Oblatio pœnam impedit. 2068. E. glo. 3. l.
 Serruius. de nauiti. fœ.
 Oblatio sola facit cessare pœnam. 459. D.
 gl. pen. l. qui sine. de neg. gest.
 ad Oblationem dei coniuges donare pos-
 sunt. 2184. B.
 Obligare vnus alium an possit. 1396. E. gl.
 2. §. Iulian. l. eum qui. de consti. pec.
 Obligat quis prius specialiter quasdã res,
 deinde generaliter omnia bon. 1913. A.
 glo. cautionibus.
 Obligare. Cui mādatur ut se obliget, vi-
 detur mandatum ut soluat. 1356. C. in
 mar. l. indebitam. de condic. inde.
 Obligari non potest res, cuius nō est com-
 merciũ. 1627. B. §. eam rem. l. 1. quæ res
 pig. oblig. non poss.
 Obligari potest quod non est, sed esse spe-
 rat. 1912. C. l. & quæ. de pigno.
 Obligatur sibi sua res. 1819. D. glo. 2. §. of-
 ferri. l. Iulia. de act. empt.
 Obligantur tacite fructus pro pensione.
 1925. D. l. in prædiis.
 Obligatur quod accedit fundo obligato.
 1913. D. l. si fundus. in sum.
 Obligantur tacite inuecta, pro pensione.
 1924. C. l. 2. in quib. cau. pign. vel hypa.
 taci. contra.
 Obligatus in genere, vel incerto, non te-
 netur ad melius. 1968. B. C. gl. 3. l. si quid.
 de ædil. edict.
 Obligatus quis non est ad id quod nō ha-
 bet, nec habuit, nec promisit, nec ex suo
 delicto tenetur. 808. E. glo. vindicabit.
 §. 1. l. 1. si pars here. pe.
 Obligatus simpliciter ad promittendum,
 non tenetur ad satisfidandum. 2023. A. B.
 l. dictum.
 Obligatus fisco constituitur in mora sine
 interpellatione re ipsa. 2052. B. in marg.
 Obligatio eodem tempore oritur & mor-
 ritur. 2187. A. gl. imponi. l. quod autem.
 de dona. inter vi. & vxor.
 Obligatio generis nihil videtur contine-
 re, & æquiparatur alternatiuæ. 1347. B.
 §. fin. l. cum is. de condic. inde.
 Obligatio generalis facta à defuncto, non
 porrigitur ad heredis bona. 1921. B. l.
 Paulus.
 Obligatio licet sit iuris, contractus tamẽ
 sunt facti. 58. A.
 Obligatio naturalis non tollitur per legẽ,
 nec per statutum. 1333. A. B. in margi. l. si
 pœnæ. de condic. inde.
 Obligatio naturalis tollitur per pactum
 ipso iure. 276. B.
 Obligatio naturalis tantum inter fratres
 consistit. 1352. B.
 Obligatio naturalis tollitur iuramento.
 1299. A.
 Obligatio quandoque nascitur extra id
 quod agit. 414. A. gl. 1. §. & si. l. 3. de
 neg. gestis.
 Obligatio quæ fit per legẽ, potest fieri per
 pactum. 304. B. l. non impos. de pact.
 Obligatio ordinatur ad solutionem. 1356.
 C. in margine. l. indebitam. de condic.
 indeb.
 Obligatio prior nō resuscitatur ex nouo
 pacto. 286. A. B. §. idem.
 Obligationem reddẽs debitori creditor,

videtur pactus de non petendo. 256. B. l.
 Labeo.
 Obligatio re cōtracta, nō potest trahi vl-
 tra quàm peruenit: ut si tibi decem dẽ,
 & paciscar ut viginti debeantur, nō ob-
 ligaris nisi in decem. 276. A. l. si tibi.
 Obligatio rei alienæ, domini voluntate
 reconciliatur, id est ratificatur. 1913. D.
 & 1914. A. §. si nesciente.
 Obligatio si inuenta sit apud debitorem
 cancellata, vel integra: non præsumitur
 ei reddita, nisi probet vel constet red-
 ditam. 256. E. quod nota. bene, quia vi-
 di hunc casum de facto contingere de
 quodam mercatore, qui debebat. 100.
 aureos vni monacho: cui quidã tertius
 dedit cautionem suam seu obligationẽ
 furto ipsi monacho surreptam, aut ali-
 ter inuentam, & accepit pecunias à di-
 cto mercatore: quas tamen idem mer-
 cator fuit condemnatus restituere eidẽ
 monacho, saluo suo recursu: & hoc,
 quia confessus est se nō recepisse dictã
 cautionem à prædicto monacho credi-
 tore.
 Obligatio tacita sæpe nascit ex eo quod
 agitur. 1416. D. l. si is. in fine. commo.
 Obligationis suæ contractum scribẽs, vi-
 detur consentire obligationi. facit con-
 tra eos qui signant instrumenta resi-
 gnationis beneficiorum suorum. 1919.
 B. C. §. pater.
 Obligationem domino acquirit nuntius.
 1399. A. in marg.
 Obligatione filium liberari natura æquũ
 est. 1519. B. C. §. est autem. l. si noxali. de
 pecu.
 Obligatione generali nō comprehenditur
 vestis, nec ea quæ ad vsum quotidianũ
 seruiunt. 1907. C. l. obligatione.
 Obligationes multæ tolluntur per pactũ.
 276. B. C. per to. glo.
 Oblique plura cōceduntur quæ non dire-
 cte. 747. E. gl. 2. in fine. l. 3. de peti. hered.
 directo quid fiat, an per Obliquum, nihil
 interest. 1557. A. gl. prius. §. l. quod si. de
 in rem ver.
 Obscurare. 902. B. in text.
 Obscura pactio nocet veditori & locato-
 ri. 297. A. l. veteribus. de pa.
 Obscurum esse, & non esse, idem sunt.
 1472. E. glo. appareret. §. l. sed & si pu-
 pillus. de insti.
 Obscurum verbum positum in vno capi-
 te. declaratur per verba posita in sequẽ-
 tibus. 779. A. in margine. l. vtrum. de pe-
 ti. here.
 Obscure loquens fallendi animo, in dolo
 est. 1743. D. §. dolum. l. ea quæ. de cōtra-
 hen. emp.
 Obscure respondere, & non respondere,
 idem. 1197. E. §. nihil. de ætate. de interr.
 actio.
 Obscuritas, & ambiguitas, differunt: quia
 dictio dicitur obscura, oratio verò am-
 bigua: sed quandoque confunduntur.
 297. B.
 Obscuritas pacti debet nocere venditori
 potius quàm emptori, qui potuit re in-
 tegrali apertius loqui. 1732. B. l. Labeo. de
 contra. emp.
 Obsequium, pietas & c. differunt. in ver-
 bo, officium.
 Obsequium parentibus & liberis præstari
 debet. 139. B. §. de plano. l. nec quicquã.
 de offi. pro.
 Obsequio apud parentes spem liberi pa-
 rare debent. 106. B. C. §. prætereal. nec ei.
 de adop.
 Obstaculum si est in medio, prius debet

agi ad remotionem obstaculi, quàm vl-
 terius procedatur. 1182. C. l. gemma. ad
 exhibendum.
 Obstetrix, id est Baila. 1060. D. gl. Item.
 non obtinere, id est succumbere. 726. E.
 Obtinendi spẽ non habes, sumptibus ina-
 nibus vexare se non debet. 715. C. l. sciẽ-
 dum. de inoffi. testa.
 Occasio delinquendi tollenda. 662. B. gl.
 daretur. l. 1. §. i. nauaræ. caup. sta. & 1383.
 C. D. E. gl. si. l. 1. de eo quod cer. lo.
 Occasionem damni qui dat, damnum de-
 disse videtur. 1079. B. §. in hac. l. qui oc-
 cidit. ad legem Aquil.
 Occasionẽ acquirendi non vti, & perde-
 re, differunt. 1718. B. C. §. illud.
 Occidere vnde dicitur. 1088. B. §. occidisse.
 Occidere. Cadens de equo si occidat, pu-
 nitur ac si occidisset gladio. 1052. B. in
 margine. §. siue autem. l. 1. si qua. pau. fe.
 dicatur.
 furem Occidere non licet, nisi telo se de-
 fendentem. 479. B. l. nec timorem. §. ti-
 muit. quod metus cau.
 Occidisse vulgo dicitur, qui quolibet
 modo mortis causam præbuit. 1088. A.
 B. l. ita. ad leg. Aquil.
 si plures Occidunt aliquem, quis tenerur;
 si non constat cuius ictus perierit. 1088. B.
 C. §. rursus. & 1061. D. & 1062. A. §. sed si.
 Occupare quid. 1518. D. §. occupare.
 Occupantis melior est conditio. 1518. B. l.
 sed an quod cum eo. & c. & 1490. B. &
 1548. B. §. merito. l. ex facto. de pecu. &
 1558. E. l. sed dicendum. de in rem verso.
 & 1104. D. E.
 Occupationum ratio habenda est. 631. B.
 C. l. licet. de arbi.
 Occupati circa rem rusticam, in forũ ve-
 nire non sunt compellendi. 235. B. l. 1.
 de fer.
 Oculorum inspectio multum facit. 193.
 D. l. satisque. de in ius voc.
 Odium quandoque ampliatur. 340. D.
 Odi restringi & c. 348. D. gl. si. l. solet. de
 his qui no. infra. & 534. C. gl. momentũ.
 l. 3. de mino.
 Odofredus fuit potestas Florentiæ. 1064.
 C. in marg.
 Odofr. male morte multauit vulneran-
 tem, antequã vulneratus esset mortuus.
 ibid. in marg.
 Odorum vsus an possit legari. 943. D. &
 944. A. l. si lanæ.
 Oeconomus, actor, syndicus, differunt.
 405. B. C.
 Offensa remissa non potest peti pœna pa-
 cis ruptæ. 1511. in marg.
 Offerre se liti, seu defensionem, est iungere
 se processui contra alium. 529. C. l. si te.
 sic capitur in. l. is qui se. de rei vind. & l.
 qui se liti. de peti. here.
 Offerre se liti. 801. C. in marg.
 Offerre semper prius debet, qui dare &
 recipere tenerur. 1975. A. gl. præstet.
 Officialis non potest emere rem in loco
 in quo gerit officium. 1749. B. l. qui offi-
 cij. & 1744. C. l. non licet.
 Officialis potest acquirere actionem rei-
 publi. sine cessione. 2046. D. in mar-
 gine.
 Officiales operæ, id est obsequiales. 1341.
 B. §. sed si. & 1342. B. in tex.
 Officiales non possunt contrahere cum
 subditis suis, nisi sint perpẽtui. 1262. A. l.
 principalibus.
 Officina quid. 343. A.
 ibi citari quis potest, vbi habet Officinã.
 685. A. §. at si.
 Officium, pietas, obsequium, beneficium,

Index materiaram

religio. 716. D. glo. pietatis.
Officium, id est officialis. 144. C. & 192. E. & 205. C
Officiū debet homo homini. 1417. E. glo. non officium. §. 3. l. in com. commo.
Officiū nemini debet esse dānosum. 745. D. glo. 2. l. aduersus. de inoffi. test.
Officium non dicitur finitum, donec successor adueniat. 141. D. E. & seq.
Officium publicum nemini debet esse vel dānosum, vel lucrosus. 606. D. & 608. B. l. videlicet. ex qui. cau. ma.
Officij ratione quædā permittuntur, quæ aliās non permitterentur. 332. A. B.
Officio contrarium merces. 1628. C. §. mādatum. l. i. mandati.
Officio cuiusque animæ salutem præferre debemus. 1302. B. in mar. l. videamus. de in litem iur.
Officio duorum quis fungi potest. 670. B. negligēs in Officio suo punitur. 148. A. B. glo. si. l. diuus. de of. præsi.
si statuto caueatur quod homicida sit priuatus omni Officio, an habeat locū in tortore. 1056. A. B. in margine.
Officio iudi. mercena. quæ veniunt, principaliter periri non possunt. 1841. D. §. prerij.
Officia, id est officiales. 236. E.
Officia vbi non sunt repugnātia, vnus potest vicem duorum sustinere. 101. B. valet donatio inter coniuges pro oleo ponendo in æde sacra. 2184. B. l. si sponfus. §. proinde. de do. inter virum & vxor.
Olidum os habens, non est vitiosus. 1963. E. §. is cui. l. qui clauum. de ædili. edic.
Oliua immatura maiorem fructū affert. 911. B. in margine. glo. fin. l. si absente. de vsufruct.
cum quid de solennibus faciendū Omititur, totum corrumpit. 321. A. glo. irritam. §. si prætor. l. cum hi. de transac.
Omissus casus remanet in dispositione iuris communis. 1314. B. l. si extraneus. de condic. cau. data.
Omissa actio, id est remissa. 232. D.
Omissum quod est legibus, non omitteatur religione iudicātis. 2091. C. D. l. que situm. de testi.
Omnis, id est totus. 1610. D. glo. omnes. & 1907. B. glo. omnis.
Omnis, est dictio collectiua, id est, distribuit actū in quemlibet coniūctim. 651. B. §. cum in.
Omnes articuli nō possunt legibus comprehendendi. 76. A. l. non possunt. de legi.
Omnes de concilio videntur facere quod campana pulsata fit. 518. A. gl. facere. §. i. de do. ma.
Omnes facere videntur quod facit maior pars. 271. A. & 518. A.
Omnes res, id est omnis generis res. 1514. C. glo. omnes.
Omnia licent nisi contra agatur. 1423. D. glo. 2. l. 4. de pigne. ac.
Omnibus annis, id est singulis. 1646. D. l. si quis.
Omnino verbum, id est ipso iure. 1610. E.
Onerat quædam res magis heredes, quàm fructui sint. 774. B. §. cæterum. l. itē veniunt. de pet. her.
Onerandi à proconsule non sunt prouinciales. 134. C. & 135. A. l. obseruare.
Oneratus in vno, in alio releuandus est. 286. B. glo. in pactis. §. pactus. l. si vnus. de pactis.
Onus auersum. 1869. A. glo. oneris.
Onus libenter subiens, priuilegium inde non habet. 592. D. gl. 2. l. item hi. ex qui. cau. ma.

Onus non sentit quādoque quis, & tamē sentit commodum. 2192. B. glo. dotis. in verbo, commodum sentit.
Onus vbi est, ibi lucrum. 1416. E. glo. §. l. is. commo.
Onera realia recusare quis nō potest. 1116. A. l. si quis.
Onerosus creditor nō est audiendus. 1438. C. l. si seruos. in fi. de pigne. ac.
Opem dans (etiā mediate) punitur. 1073. D. §. si quis. in sum. l. si seruus. ad. l. Aquiliam.
Opera quid. 640. B. & 168. A. glo. ex opera. l. quæstus.
Opera & industria pecuniæ æquiparatur. 1685. D. E. in fi. l. si societatem. & 1691. B. l. si non fuerint. pro socio.
Opera infantis nulla. 886. E. glo. infante. §. de illo. l. arboribus. de vsufruc.
Operæ quædam fabriles, quædam artificiales, quædam vero officiales. 1902. B. l. Si operas. & glo. fabriles & glo. operæ.
Operæ quædam sunt in faciēdo, quædam in non faciēdo. 602. A. glo. faciat.
Operæ officiales. 1341. B. C. §. sed si. & 1342. B. in tex.
Operarum triplex genus. 1342. C. D. gloss. natura.
plerūque robur hominis, ætas, temporisque Opportunitas naturalem causam operarum mutat. 1341. B. §. nam plerūque. l. si non sortem. de condic. inde.
Operarum locator debet habere mercedem totius temporis, si per eum nō stetit. 1873. B. l. qui operas. locati.
inter vsufruct. & Operas est quædam vnitas. 949. C.
Operas suas in perpetuū locare quis non potest. 881. D. glo. pe. l. 3. de vsufruc.
Operari coguntur serui, vxores, &c. 896. B. in mar. §. idēque. de vsufruc.
Operari cogendi sunt serui. 896. B. §. idēque.
Opium. 1699. E.
Oportet verbum, proprie necessitatem importat: improprie sumitur pro decet. 54. A.
Opportunus locus quis. 2057. D.
Opinio communis est sequēda. 342. A. in text. l. athletas. de his qui no. infra. Bal.
Opinio communis excusat. 1495. B. C. l. si quis. in sum. ad sena. Maced.
Opinio generalis facit censerī aliquid licitum. 342. A. B. l. athletas. de his qui no. infra. & in tex. ibi, omnes opinantur.
Opinio quandoque plus valet quàm veritas, & e contra. 416. B. in verbo, veritas plus.
Opinioni præferenda veritas. 1444. C. gl. fin. l. Gaius. de pigne. ac.
Opinionis malæ si notarius aut mercator est, eius liber nō facit fidem. l. i. in prin. de eden.
Optimum artificem promittēs, optimum præstare debet: secus si simpliciter promittatur artifex: nam sufficit mediocrē præstare. 1968. D. §. venditor. l. si quid. de ædil. edict.
Optimos facit iuris sciētia. 43. B. §. sed cū. in proæ.
ad Opus. 2102. B. §. si quis.
Operi tuo nomen imponit affectus. 2198. C. glo. donandi. in verbo affectus.
Oratio, id est lex. 43. D.
Orator non semper persuadet. 144. D.
Ordinaria iurisdictionio. 166. l. more. & gl. g.
Ordinariam iurisdictionem qui dare possunt. 167. A.
Ordinarium auxilium nō concurrat cum extraordinario. 555. A. l. in causæ. 2. & 6.

in glo. 4. de mino.
Ordinarium auxilium si est, nō debet recurri ad extraordi. 821. D. l. i. de rei vindica.
male Ordinata verba vitiant. 955. E.
Ordo ommissus circa decisoria, vitiat processum: secus circa præparatoria. 2011. D. gl. 3. l. si mancipium. de euic.
Ordo iuris, id est antiqua solennitas. 464. C.
Ordo scripturæ an & quando seruandus est. 43. A.
Ordo scripturæ attenditur. 904. A. l. quotiens. de vsufruc.
Ordo seruandus est. 140. B. glo. §. l. obseruare. l. nec quicquam. de offi. pro.
Origo cuiusque rei altius repetenda. 62. A. B. l. i. de origi. iur.
Origo nominum scienda est. 53. A. l. i. in prin. de iusti. & iur.
Origo rei non potest conferri in tempore quo debet extingui. 2133. E. & 2134. A. l. Iulia. in sum. de iu. do.
Origo quandoque non inspicitur. 1509. D.
Origo spectanda est. 1499. A. gl. i. §. non solum. l. sed Iulianus. de senatusconsult. Maced.
Origo verborum imprimis cognosci debet. 1234. E. in mar. l. i. si cer. pe.
Originem domicilij non tollit dignitas. 123. C. l. pe. de sena. in sum.
Originale. 2083. B. glo. indice.
Originale instrumentum non cogitur edere quis, sed copiam collationatam. 245. D. glo. in. l. 2. de eden. & in margine legis. 3.
Originalia nomina tria. 2083. B.
Ornantes se vt magis appareant, taxatur. 513. E. in mar. glo. 3. l. si quis. de do. ma.
Ornamenta non debēt sepeliri cum corporibus suis. 1224. A. l. & si. §. nō autem. de religio.
Ornamenta iumentorum venditorum an sint emptoris. 1983. D. l. ædiles.
Os olidum habens, an sit vitiosus. 1963. E. 1964. A. §. is cui. l. qui clauum. de ædilicio edicto.
Ou um.) Furti actio datur pro ouo. 516. C. glo. i. l. id est. de do. ma.
Ostendere, id est probare. 1481. A.
Οὐδέν πρὸς ἑπος de inepte respondentibus dicitur, id est nihil ad verbum, siue ad ptopositum, ad quæsitum, vel interrogatum: quod faciunt aliqui, qui cū interrogantur de albo, respondent de nigro. 1197. D. in mar. & tales pro nō respondentibus habentur.
Οὐσία. id est essentia. 1729. C. §. ego.

P

Pacisci an & quando liceat de quota litis. 307. C.
Pacisci est crimē fateri. 344. B. l. quoniam. de his qui no. infra.
Pacisci nō licet contra id quod lex iubet, vel prohibet: sed contra eius beneficiū licet: vt quod non agatur rehditoria. 293. C.
Pacisci licet contra tenorem legis priuatā vtilitatem continentis. 293. B. l. pacisci.
Paciscendo prodesse nō possumus his qui sunt in potestate nostra. 279. B. §. nos autem.
παχυμεγέθηρον, id est crassius, indistinctius. 1513. C. §. scire. & in marg.
Pactio est duorum, pluriumve in idē placitum & consensus. 255. A. l. huius.
Pactio dubia interpretatur cōtra proferētem.

tem. 984. C. §. hæc lex. l. si arborem. de
 fer. vrb. prædi. 210. §. l. si arborem.
 Priuatis pactioibus non læditur ius cæ-
 terorum. 312. C. & seq. l. imperatores de
 transac.
 Pactum à pactioe dicitur. 255. A. l. huius.
 Pactum & transactio differunt. 312. A. B. l.
 1. de transac.
 Pactum aduersionis quid comprehendit.
 1872. E. glo. conductoris. l. opus. locati
 & conducti.
 Pactum contra ius, & quod inducit ad de-
 linquendum, non valet. 2162. C. l. illud.
 in sum.
 Pactum de non petendo tria operatur. 285. B
 Pactum de non petendo eius qui petere
 non potest, non valet. 291. A. §. si filius.
 Pactum de futura successione an valeat.
 1828. B. glo. restitutum.
 Pactum de quota litis facere non licet. 1633.
 A. glo. certam. l. 6. mandati.
 Pactum dolo initum non seruatur. 267. A
 §. pactorum. l. iurisgen. de pac.
 Pactum eius cui competunt vtiles, nocet
 ei cui cõpetunt directæ. 275. A. l. si cum.
 Pactum est loco pretij. 1757. D. E. l. fundi.
 de contrahen. emp.
 Pactum factum per errorem causæ, actio-
 nem nõ perimit. 305. A. B. l. si cû. de pact.
 Pactum factum vni, qui solus successurus
 sperabatur, prodest aliis præter ipsum
 succedentibus. 299. A. §. pater.
 Pactum factum innititur, stipulatio iuri. 285.
 A. §. pactus.
 Pactum fit per verba de præsentis: stipula-
 tio per verba de futuro. 298. C
 Pactum genus est, transactio species. 326. D
 Pactum in rem prodest omnibus quorum
 interest. 280. A. B. §. in his.
 Pactum inter aliquos quod tertius det al-
 teri tertio, non valet. 255. D. in margine.
 Pactum iuri communi contrarium, seruân-
 dum nõ est. 269. B. §. & generaliter. l. iu-
 risgen. ad fi. de pac.
 Pactum ne quis vltra conueniatur, quàm
 facere possit, valet. 304. A. B. l. si q. de pac.
 Pactum nouum non resuscitat priorem
 obligationem. 286. A. §. idem.
 Pactum nudum dicitur vestitum legis au-
 xilio, cum parit actionem. 258. D
 Pactum nudum non parit actionem. hæc
 regula fallit in multis casibus. 262. C. D
 Pactum nudum parit quandoque actio-
 nem. 259. A. & 1970. D
 Pactum personale duplex. 266. E
 Pactum personale non porrigitur ad he-
 redem. 277. A. §. si quis.
 Pactum personale serui non porrigitur ad
 dominum, nisi exceptione doli. 279. A.
 §. quod si.
 Pactum potest esse non spontaneus con-
 sensus. 255. D
 Pactum procuratoris quando nocet do-
 mino, in verbo, procurator.
 Pactum quandoque est instrumentum, quo
 pacta continentur. 268. C
 Pactum quo tollitur ius priuatum, valet:
 secus si publicum. 268. C. §. si paciscar.
 Pactum quo non teneatur maritus de cul-
 pa, sed de casu: nõ valet. 2162. E. l. Pomp.
 Pactum quod vnus debet consequi omne
 commodum, alius omne damnum, nõ
 valet. 255. C. D. in mar. gl. 5. l. 1. de pac.
 Pactum valet, vt creditor habeat pignus
 debito non soluto. 1916. C. §. potest.
 Pactum vestitur sex modis. 263. C
 Pacti beneficium reale est, non personale.
 293. E
 Pacti exceptio eatenus cõpetit fideiussori-
 bus, quatenus principali. 283. B. §. si cû.

Pacti exceptiones bonæ fi. iudicio infunt.
 1785. B. C. l. emptio.
 Pacti gratuiti & non gratuiti differentia.
 312. B
 Pacto an & quibus legibus derogari po-
 test. 82. E
 Pacto fieri potest quod fit per legem. 304. B
 l. non. de pac.
 Pacto non remittitur dolus futurus. 287.
 B. §. illud. l. si vnus. de pac.
 Pacto perimi non videtur, de quo nõ est
 cogitatum. 295. C. gl. fina. in principio. l.
 tres fratres. de pact.
 iniquum est actiones perimi pacto, de quo
 cogitatum non docetur. 324. A. §. ei qui.
 l. qui cum. de transac.
 Pacto priuatorum forma iuris fiscalis tolli
 non potest. 300. B. l. inter debi. de pac.
 Pacto quandoque remittitur quod repu-
 diari non potest. 284. D
 Pacta circa substantialia contractus ap-
 posita, re integra, & ex interuallo valent.
 265. A. B. §. adeo.
 Pacta conuenta inesse bonæ fi. iudiciis di-
 cere solemus. 263. A. §. quinimmo.
 Pacta contra iuris regulas non valent. 290.
 A. B. l. contra. de pac.
 Pacta contra publicam vtilitatem non
 sunt seruanda. 287. C. & seq. §. ite vtrfi.
 in summa. l. si vnus. de pac.
 Pacta ea dicuntur inesse, quæ legem dant
 contractui. i. quæ in ingressu contractus
 facta sunt. 264. A. §. idem.
 Pacta ea dicuntur dare legem contractui.
 quæ incontinenti apposita sunt. 264.
 A. §. idem. l. iurisgen. de pac.
 Pacta in continentis apposita nouam pariunt
 actionem, & veterem informant. 263. A
 §. quinimmo.
 Pacta sunt seruanda, nisi ratio suadeat
 contrarium. 266. A. B. §. ait prætor.
 Pacta turpem causam continencia non
 sunt seruanda: vt ne furti agam. 287. C.
 §. pacta. l. si vnus. de pact.
 Pacta vltima sunt seruanda. 302. E. glo. l.
 emptor. de pac.
 Pactorum genus multiplex. 1753. D. E. gl.
 noua emptio.
 Pactorum quædam in rem, quædam in per-
 sonam sunt. 266. C. §. pactorum.
 Pactis eorum nobis acquiri potest, quo-
 rum stipulatione nobis acquiritur. 310.
 A. l. per quos.
 Pagani dicuntur veterani non milites. 359.
 D.
 Pagani fuerunt legum compilatores. 53.
 A.
 Palam. 2115. A. B. §. palam.
 Palea venit appel. fructus. 935. C. in mar.
 l. si vsufructuarius. quib. mo. v. vsufu.
 amit.
 Πάλις, id est rursus. 250. B. §. hæc vox.
 Pancratium quid. 1058. C. in margine.
 Pandectæ vnde. 43. A
 Panem furatus tempore caristia, an tene-
 atur de furto. 1461. D. in margi.
 Papinianus libellos agebat imperatoris.
 272. B. C. l. rescriptum.
 Papinianus subtilissimus. 43. A. §. in tertio.
 Papinianista. 49. A. in tex.
 Papirianum ius. 65. B
 Παράφραση quæ. 2129. C
 Percere aliis non creditur is qui sibi non
 pepercit. 1972. C. gl. 2. §. malus. l. cû au-
 tem. de ædil. edic.
 Parcitur quandoque ignorantis. 1577. D.
 gl. pe. l. si fideiussores.
 Parcitur. verecundia. 364. A. glo. 4. l. quæ
 omnia. de procur.
 consententi sponte Parcitur. 618. E. gl. fi.

in fi. l. 3. de alie. iudi. mutã. cau.
 Parcitur obedienti. 349. D
 Par affectionis causa suspicionem tollit.
 105. B. gl. coniunctam. §. fi. l. si paterfa.
 de adop.
 Par in. parem non habet imperium. 626.
 D. gl. 1. l. nam magistratus. de arbit.
 Pari in causa potior est conditio rei quã
 actoris. 198. D. gl. 1. l. nam cum. ne quis
 eum qui in ius vo. est.
 Pari in delicto potior est possessor. 10. C
 l. auunculo. de condic. sine cau.
 Pari in re nõ semp potior est conditio p-
 hibentis. 1175. B. C. l. Sabinus. com. diui.
 Pares esse nõ possumus potioribus. 215. B
 gl. potentiori. l. 1. si ex naxa. cau. aga.
 Paria delicta mutua cõpensatione tollun-
 tur. 198. E. gl. 1. l. nã. ne qs eû q in ius vo.
 Paria sunt non esse & nõ apparere. 1756. B
 C. l. in lege. de contra. emptio.
 Parentes dicuntur in infinitum. 185. B. l.
 quique.
 Parètes & liberos occidere volēs, lugeri
 non debet. 1229. l. minime. de relig.
 Parentes magis in liberis timent, quàm in
 se. 480. B. l. isti. §. si. quod me. cau.
 Parentes multi nouercalibus delinimen-
 tis corrupti, malignè in sanguinem
 suum inferunt iudicium. 716. C. l. nõ est.
 de inoffi. testa.
 Parètes naturales. in ius vocare nemo po-
 test. 186. A. l. parentes. de in ius vo.
 Parentes propriè dicuntur vsque ad tri-
 taum. 185. C
 Parentes quandoque finguntur à filiis de-
 mentes. 716. B. l. hoc. de inoffi. testa.
 Parentum appellatione etiam naturales cõ-
 tinètur. 185. E. gl. l. parètes. de in ius vo.
 Parentum votum est, vt in eis liberi succe-
 dant. 732. B. l. nam & de inof. test.
 Parentibus bonis natus, præsumitur bo-
 nus: & econtra. 1980. E. in marg. ad glo.
 non infamata.
 Parentibus consentaneum non est iniuri-
 am in liberos suos testamento inducere.
 716. D. l. non est. de inoffi. testa.
 Parentibus non debetur filiorum heredi-
 tas propter votum parentum, & natu-
 ralem erga filios charitatem. 732. A. l.
 nam & de inoffi. testa.
 Parentibus nõ minus quàm liberis (turba-
 bato tñ ordine mortalitatis) pie relinquì
 debet. 732. B. l. nam & de inoffi. testa.
 Parentibus omnibus vna est seruanda re-
 uerentia. 186. A. B. l. parètes. de in ius vo.
 Parentibus, patronis & eorum liberis ob-
 sequium præstari debet. 139. B. §. de pla-
 no. l. nec quicquam. de offi. pro.
 Parere.) Extra territorium ius dicenti im-
 pune non paretur. 175. B. l. extra.
 Perere.) impune non paretur iudici vltra
 quàm possit iubeti. 660. B. in summ. l.
 arbiter ex. de arbi.
 Parere potest femina septenos vno par-
 tu. 812. C. l. antiqui. §. vbi. in. fi. si pars-
 he. peta.
 contra Parentes non restituitur minor.
 476. D. in margine.
 Pariare in ludo, latine dicitur spõsionem
 facere. 1214. D. l. quibus.
 Pariatio. i. solutio. 1367. D. gloss. In peria-
 tionibus.
 Paries quoniam facit ventrem. in verbo, Venter.
 Procubens paries quis, in verbo, Venter.
 Pariter, id est eodem momento. 1916. C
 glo. si duo.
 Pars continetur in toto, 288. B. glo. 1. §. si
 cum. l. si vnus. de pac.
 Partis appel. dimidia continetur. 909. C
 l. etiam. de vsufu. & 1197. D. §. si inter-
 rogatus.

Index materiaram

rogatus. l. de ætate. de inter. ac. 130
Partis vsu retinetur seruitus tota. 1034. D
§. qui latiore.
Partem petere non potest, qui totum non
petere promisit. 289. B. §. item. l. si vnus.
de pac.
licet in Parte quo ad partem, quod in to-
to quo ad totum. 285. B. C. §. adeo. l. iuris-
gen. de pac.
idem ius est in Parte quo ad partem. in
verbo. Totum.
Partes possunt quædam mutuo consensu
relaxare, quædam non. 336. A. glo. si. l.
quos. de postu.
Parsimonia magnus prouetus. 1340. C. D
l. peculium & ex. de pecu.
Partus, ancillarum dicitur: fœtus, pecu-
dum. 1550. C. §. at si.
Partus eiectus. 1074. B. in margi.
Partus monstrofi non dicuntur legitimi.
90. C. l. non sunt.
Partus mulieris portio viscerum esse di-
citur. 2017. E. in fin. gl. 2. l. si prægnans.
de euic.
Partus sequitur patrē quo ad familiā, di-
gnitatē, honores, originem, & curialem
conditionem. 92. C. D
Parua impedia paruipendenda. 1859. A. gl.
2. §. si quis. l. sed addes. loca.
Parua mora non æstimanda. 1862. B. §. co-
lonus. l. si in lege. loca.
ob Paruam rem mutari nō debet aliquid.
473. D. l. scio. cū gl. 2. de restit. in inte.
Paruitas pretij dolū facit præsumere. 319.
B. in tex. §. modus. l. 8. de transac. arg.
Parum, id est non. 475. E
Passagium quod datur pro vehiculo, do-
minus vehiculi soluit: sed pro rebus ibi
positis soluit dominus earū. 1883. A. B. §.
vehiculum.
Passum quinque pedes faciunt. 21. B. in
margine.
Pater agit solus, licet eius & filia actio sit
communis. 279. E
Pater amissa filia dotē recipit profectitiā.
2127. E. l. iure. de iur. do.
Pater an obligetur pro filio naturaliter.
1351. D.
Pater an pietate debita ductus videatur
fecisse impensas pro filio studēte. 1156.
A. B. l. quæ pater.
Pater an teneatur ex persona filij debito-
ris. 1351. B. in glo.
Pater cogitur filium emancipare multis
modis. 110. E
Pater debet habere etiā in nominibus fi-
lij vsu fructum. 240. D. in mar.
Pater est quem nuptiæ monstrāt. 186. A. l.
quia. de in ius vo.
Pater filij, & econtra, iudex esse potest.
714. A. l. in priuatis. de iud.
Pater filium de religione extrahere non
potest. 547. D. in mar. l. si ex. de mino.
Pater iniuriam filij remittere potest. 292.
A. B. l. in persona. de pac.
Pater iniuriam inducere in liberos quādo
dicitur. 716. C. l. non est.
Pater inuitus non emancipat. 100. B
Pater iure nat. mouetur ad liberos alen-
dos: iure autē ciuili ad id cogitur, si non
habeant artem. 56. C. glo. educatio. §. si.
l. 1. de iusti. & iur.
Pater licet feudum amittat, tamen redit
ad filium. 187. B
Pater non quærit filio ea quæ non sunt in
faciend. 294. D
Pater paciscendo pro filio vt extraneo, ei
non prodest: secus si pro filio vt filio.
279. B. l. & heredi. §. nos autem de pac.
Pater non portat iniquitatem filij. 123. B

Pater potes vendere filiū. 77. A. in glo. l.
quod vero. de legi.
Pater plus diligit liberos, quàm se. 480. A
l. isti. in si. quod me cau.
Pater pro inuito filio restitutionem petit.
566. D
Pater quandoque fideiussori similatur.
535. C. D
Pater tenetur de mutuo factio filiofamī.
pro vestimētis, alimētis, & aliis reb^o ne-
cessariis: itē si studeat ipse filius, & acci-
piat pecu. mutuo ad victum, vestitū, &
libros emendos. 1557. C. in marg.
Pater tenetur de factio filij, si inde sentiat
commodum. 246. A. l. prætor. ait. §. sed
& filius. de eden. & in margine.
Patris æs alienum, est funus filij. 1569. C.
§. atquin.
Patris casus non nocet filio, nec prodest.
122. A. B. l. emancipatum de senato.
Patris cōcordia sufficit, si offensus est fili^o
eius. 292. D. in mar. l. in persona. de pac.
Patris cōtēplatione si gero negotiū filij,
tenetur pater. 420. B. l. si pupilli. §. sed si.
& §. item. de nego. gest.
Patris delictum innocenti filio pœnæ esse
non debet. 187. B. l. adoptiuum. in si. cū
glo. si. de in ius vo.
Patris & matris nomine continetur auus
& auia in odio. 2116. E. §. hoc capite.
l. l. lege. de ri. nup.
Patris est filiam dotare. 2111. A
Patris suffragium prodest filio honorem
petenti. 408. A
Patris gloria, filius sapiēs. 1500. E. de sena-
tusc. Ma.
Patris interest dotatā habere filiā. 2034.
C. l. pater filia. de euic.
Patris transactio filio non nocet. 324. C.
l. de re. de transac.
Patri omnem adulterum occidere licet.
479. A. B. l. nec timorem. §. timuit. cum
glo. quod me cau.
Patrem corrigit filius. 1309. A. gloss. 2. §. si
quis. l. 3. de condic. cau. da.
inter Patrē & filiū an possit esse iudiciū.
677. A. l. lis. & in gl. ibidem.
Patrē inter & filiū iudicium de iure ciui-
li esse non potest, de canonico sic. in ver-
bo. iudicium potest.
Patrē mori, & filium emancipari, æquipa-
rantur. 2141. D. gl. j. si pater. de iur. do.
Per patrem quandoque quæritur filio.
2164. D. glo. stipulationem.
Parte absente, vel suspecte vitæ, filius da-
re procuratorem potest. 358. C. in tex.
Promissio à patre facta filio in potestate.
cōfirmatur morte. 2045. B. gl. Athenagore
quo Patre quis natus sit inspicitur. 1980.
C. §. qui micipia. l. quod si. de edil. edic.
Pater familias. 97. B. l. nam ciuium.
Paterna amicitia gerens, non agit. 461. E
glo. in. l. is qui. de neg. gest.
Paternum effectum vincit nullus. 379. E.
gl. pen. l. non solum. de pro. & 480. B. §.
hæc quæ. l. isti. quod me cau.
πάθος, id est perturbatio. 1942. C
Patitur sponte delinquens. 331. E. & seq. in
mar. gl. 2. §. denique. l. 1. de postulan.
Pœnam & præmium patitur quis ex eo-
dem factio. 341. D. gl. in vrbe. §. miles. l.
2. de his qui no. infa.
Petere legem quam tuleris. 1296. B. gl. de
tulit. l. iusurandum. de iureiur.
Patiens quod potest prohibere, ipse face-
re videtur. 350. D. glo. 3. l. quid ergo. de
his qui no. infa.
Patientia pro consensu habetur. 1450. E
gl. 3. §. magistrū. l. 1. de exer. ac. & 1492
D. E. l. Titianus. in summa. quod cū eo.

&c. & 1647. B. glo. in. l. qui patitur. man-
dati. & 1882. E. glo. 1. §. locator. l. cum in
. loca.
Patientia habetur pro præcepto. 353. D. l.
non alia. de his qui notan. infa.
Patientia pro traditione est. 767. E. gl. re-
stitui. §. si. l. & non. de petitio. here.
Patientia pro traditione est in incorpora-
libus. 1805. B. §. si iter. l. 3. de acti. emp.
sera est Patientia fruendi quæ offertur eo
tempore quo frui nō licet. 1862. A. §. co-
lonus. l. si in lege. loca.
Patientia sola operatur liberationem de-
biti odiosi. 2048. C. in sum. l. qui semif-
ses. in verbo. debitum onerosum.
Patria, fiscus & respu. æquiparantur. 337. A
B. in margine.
Patriæ amor dulcis. 56. C. in marg. de iusti.
& iur.
contra Patriam restituitur minor. 476. D
in margine.
Patriam delere volens, lugeri non debet.
1229. B. l. minime. de relig.
Patria potestas quatuor modis constitui-
tur. 97. A
Patria potestate liberatus, honestè in eam
redire non potest. 103. B. l. qui liberatus.
de adop.
Patricius, auctore Snida, dicitur pater cō-
munis reipub. 123. E in margi.
Patricij olim dicebantur nobiles Romani
à primis senatoribus oriundi. ibidem.
Patronus quis. 186. C. l. adoptiuum.
Patronis quis honor debetur. 189. C
Patrono reuerentia debetur etiam alieno
nomine agentis. 190. B. C. §. semper. l. sed
& si. de in ius vo.
Paulus Verginius. 70. B
Pauper facile corrumpitur. 2086. A. l. 3. in
prin. de testi.
Pauper quandoque plus habet quàm diues.
983. C. gl. 2. l. inter. de ser. vrba. prædi.
Pauper Sabinus fuit à discipulis sustenta-
tus. 72. A. l. 2. ad si. §. primus diuus. versi.
huic nec. de ori. iur.
Pauperi contra eum qui est in dignitate, a-
ctio de dolo non datur. 516. G. l. non de-
bet. de do. ma.
Pauperi quàm diuiti magis puidetur. 322.
A. gl. 1. §. si non in annos. l. 8. de transac.
Pauperi quàm diuiti minor fides adhibe-
tur. 247. B. C. §. cogentur. l. si quis ex. de
eden.
Pauperes citius torquentur quàm diuites.
168. B. §. in seruos. l. si quis. de iurisd.
om. iudi.
Pauperes & mediocres in iudicio audien-
di sunt æque ac diuites. 139. C. D. §. ob-
seruare. l. nec quicquam. de offi. pro.
Pauperes non debēt affici iniuriis à potē-
tiorib^o. 143. C. l. illicitas. §. 2. de of. presi.
Pauperes non tenētur recipere milites. in
verbo. Milites.
Pauperes sub prætextu aduentus militum
capta supellectili vexari nō debēt. 144.
A. B. §. ne tenuis. l. illicitas. de offi. presi.
Pauperum opera tantum supplere debet,
quantum eis patrimonij deest. 1685. C. l.
societat. pro so.
Pauperior nō fit, qui non acquirit: sed qui
de patrimonio suo deponit. 2184. C. l. si
sponsus. §. si maritus. de do. inter vir. &
vxo.
Pauperior qui fit liberetur à debito. 793.
A. B. §. sicut in si. l. si quid. de peti. here.
Pauperies quid. 1051. B. §. pauperies.
inopia & Paupertas differunt. 209. B. C. in
margine.
Paupertas est periculosa. 786. C. §. sed cū.
l. quod si. de peti. here,
Paupertas ma-

Digesti veteris.

Paupertas malum non excusat. 2115. D. gl.
egit. l. palam. de ri. nup.
Paupertas nocet. 168. B. §. si seruos. l. si quis
de iur. om. iudi.
Paupertas prodest. 145. B. C. in gl. b. ibi. p-
pter inopiam. in glo. fi. l. illicitas. de of-
fi. præsi. & 1636. E. gloss. 4. §. igitur. l. si
procur. mandati.
Paupertatis causa remittuntur multa, fa-
risdatio, & appellatio. 145. A. B. gloss. pe-
nul. l. illicitas. de offic. præsidis.
Paupertatis exceptio prodest. 506. D. gl. i.
l. nam is. de dolo.
Paupertatis intuitu potest remitti multa
prius irrogata per iudicē. 144. D. & seq.
§. præses. l. illicitas. de offic. præsi.
Paupertatis obtentu turpiter viuentibus
ignoscendum non est. 2115. C. §. non est.
l. palam. de ritu nup.
Paupertati fauerur. 743. B. de inofficiofo.
l. si instituta. de inoffi. testa.
Paupertate liberatur debitor. 793. A. B. §.
illud. l. si quid. de peti. her.
Pax. Iudex ad Pacem litigātes cogere po-
test. 889. E.
Pacis appella. non venit treuga, nec indu-
ciā. 258. E. in mar.
Pacis nomen vnde. 255. A. l. huius.
Pacis ruptæ pœna peti non potest ab eo
qui offensam remisit. 1511. E. in margine.
Peccare clam, quā palam: grauius. 2125.
B. l. si. de rit. nup.
Peccandi cōsuetudo mala. 1208. E. §. si ser-
uo. l. Neratius. de seruo cor.
Peccādi materia malis est hominibus au-
ferēda. 1493. D. l. i. de senatuscon. Mace.
Peculium. 1479. C. §. licet.
Peculiū qd apud Gallos. 2129. C. §. dotis.
Peculiū quid, & vnde. 1512. C. §. peculium.
Peculiū constituitur sola volūtate domi-
ni. 1510. D. l. peculium. in summa.
Peculium ex eo consistit, quod parsimo-
nia sua quisque parauerit. 1540. D. l. pec-
ulium & ex. de pecu.
Peculium qualiter nascitur, crescit, decre-
scit, & moritur. Ibidem. D. l. peculium.
Peculium quandoque non habet filius &
seruus. 2142. E. gloss. repetituram.
Peculium re augēdum, non verbis. 1511. B.
in fine. §. si vero.
Peculium serui intelligitur quasi patrimo-
nium liberi hominis. 1544. A. in textu.
Peculium simile est homini. 1540. E. l. pec-
ulium.
quod in rem domini vertitur, in Peculio
cōputatur. 1569. D. & 1570. A. §. atquin.
nemo est in Peculio sui ipsius. 460. E. glo.
fi. l. qui seruum. de nego. gest. & 1539. E.
§. Stichus. l. deposui. de pecu.
de Peculio non oritur actio. 1508. E.
quod Penes se est, in debitum computat
de peculio agens. 1527. A.
Pecunia, & res, differunt. 2135. A. l. ita.
Pecunia inuenta in re empta, est vendito-
ris. 860. B. l. à tutore. de rei vin. secus si
est thesaurus.
Pecunia reproba non liberat soluentem.
1436. C. & 1437. A. l. elegāter. §. i. de pi-
gne. ac.
Pecunia stricte, numerata dicitur. 1380. C.
Pecuniæ verbum capitur stricte, nisi fraus
interueniat. 1498. B. §. mutui. in sum.
Pecuniæ verbum large sumitur. 468. C.
Pecuniæ verbum tripliciter capitur. 1498.
E. glo. mutuum.
Pecuniæ eadem vbique potestas. 1387. D.
§. pecuniarum. l. ideo. de eo quod cer. lo.
Pecuniæ præsentis virgente aliqua causa,
multa fiunt quæ aliās non fierent. 319. B.
& seq. §. vult igitur. l. 8. de transac.

Pecuniam accipere dicitur etiam qui pro
pecunia aliquid accepit. 467. B. §. pecu-
niam. l. i. de calum.
Pecuniam capiēs, vt faciat quod gratis fa-
cere tenetur, turpiter accipit. 1325. B. l. si
vestimenta. de condic. ob. tur. cau.
per Peculata sententia non valet per gra-
tiam valet. 628. C.
Pecunia carens, soluendi facultatem non
habet, licet habeat multas possessiones.
1110. C. D. l. si seruus. de noxalib.
Pecunia deficiente, suppletur in corpore.
63. E. glo. aut noxę. §. si seruus. l. quod si.
de mi.
Pecudes & iumenta differunt. 1055. E. &
1984. B. §. iumentorum.
Pedamenta. 999. D. E.
Pegasus. 72. C.
Πεθαυων à Paulo epitomatorū aliber. i. li-
ber probabiliū à Paulo abbreviatotū,
seu in compēdium vel epitomen con-
tractorum & redactorum. 865. A.
Pendente dignitate quæ fiunt, valēt. 1397.
D. glo. 2. l. hætenus. de consti. pecu.
Pendere, id est præstare. 1901. C.
Pendente causa pendet causatum. 896. C.
§. interdum.
Pensare, id est compensare. 1872. A. B. glo.
pensarentur.
Pensio debet solui in fine anni. 1934. B. C. in
margine. l. qui balineum. qui po. in pi-
gno. ha.
Pensio.) Eiectus ob pensionem non solu-
tam, repetit expensas vtiles. 1883. C. l.
colonus.
Pensionem præstare domus conductæ, id
est locagiū soluere. 1848. A. B. §. sed an.
Pensiones in fine anni sunt soluendæ. 914. E.
Pensiones olim soluebantur Kalen. Mar-
tij. 914. B. l. defuncta.
Penus quid. 666. E.
Penuria reprobatur. 45. D. glo. 1. §. nos ve-
ro. in proœmio.
Peragere, est ad effectū ducere. 395. D. glo.
1. l. qui procuratorem. de procur.
Percutere.) Si plures percusserunt aliquē,
& constet cuius ictu periit, ille tenetur:
si non constet, omnes tenentur. 1061. D.
& 1062. A. & sequ. §. sed si. secus si vnus
percussit & non constet quis: vt ibi in
mar. & 1088. B. C. §. rursus.
Percutens immediate percussorem, vide-
tur se defendere. 1089. B. §. tabernarius. l.
si ex. ad. l. Aquil.
Percussori non imputatur medici imperi-
tia, aut infirmi negligētia. 1089. B. l. si ex.
ad. l. Aquil.
Percussus retrocedēs nō est in culpa. 1090.
C. in margine.
Perdit vnus propter alium. 227. E. glo. 4.
l. si duo. si quis cautio.
Perdere aliud est, aliud nō acquirere. 1718.
B. §. illud.
Perditur, quod non habetur. 960. E. glo. 3.
in medio. l. 3. vsufruc. quemad. ca.
Perdendus, id est perditus. 1371. E.
Perduellionis dānantur, qui quid in prin-
cipem vel rempub. moliti sunt. 349. B.
Peremptorium quid, & vnde. 709. A. l. &
tertium.
Peremptorio comminatur iudex. 709. B.
l. in peremptorio.
Perempto principali, perimitur accesso-
riū. 1149. C. D. §. duos. l. ex parte. fa. erc.
Perfecta venditio quando dicitur. 1794. B.
Perfectū est, quod omnibus suis partibus
constat. 62. B. l. i. ad prin. de ori. iur.
Perferre. 2081. C. in mar.
Perfusoriē. 2033. E. glo. perfusoriē.
Pergula quid. 685. A. & 1097. A. B. in mar.

Periculum cuius est, & lucrum esse debet.
1821. C. D. gloss. 2. §. si quid. l. Iulianus. de
acti. emp.
Periculum est fortuitus casus. 1872. D. gl.
conductoris. & in margine. l. opus loca.
Periculum emptoris est perfectio contra-
ctus. 1794. B. l. necessario.
Periculum functionum, id est census sol-
uēdi, an teneatur in se recipere alienās.
vide in verbo, Alienans.
Periculum gerentis est, si quid de eius ge-
stis fortuito casu pereat. 418. A.
Periculum instans attēditur, non suspica-
rum. 481. A. l. metum. quod me. cau.
Periculum interitus post moram, spectat
ad debitorem speciei. 1240. B. l. quod te.
si cer. pe.
Periculum rei venditę: emptoris ne sit, an
vendedoris. 1738. B. §. in his.
Periculum suscipiens casus fortuiti, quo-
modo tenetur. 226. D. E.
Periculum venditi vini cuius debet esse.
1789. D. E. glo. & vsque.
Periculi appel. continentur casus fortuiti.
1749. C. §. res in.
qui se exponit Periculo, peribit in illo.
1061. B. §. & sane. l. itē Mela. ad. l. Aquil.
negotiorum gestor de Periculo tenetur.
458. C.
Perit quandoque quod non fuit. 1401. E.
glo. 2. l. id quod. de consti. pecu.
ne Pereat res conceditur quid, quod aliās
nōn. 803. B. C. gloss. 1. l. si bonæ. de pet.
here.
Perire non potest, quod non est. 929. B. §.
vsque. l. i. qui. mo. vsufr. amit.
Perire lis quando dicitur. in verbo, Lis pe-
rire.
Periurium anceps sub alieni compendij
emolumento, non est subeūdum. 1302.
A. §. graue. l. videamus. de in litem iur.
Periurus quando fit infamis, & quando
non. 354. D. in margine.
Periurus non est, contra sacramentum le-
gis licentia veniens. 1803. D. E. glo. 2. l. i.
de acti. emp.
Periurus quandoque diuinam quādoque
humanam patitur vltionem. 523. D. E. l.
nam cum glo. de do. ma.
Periurus repellitur à testimonio. 354. E. gl.
pe. l. Lucius. de his qui no. infa.
Periurij pœna, id est vltio diuina. 523. D. E.
Periuro sufficere debet pœna periurij. 523.
C. l. nam. de do. ma.
Permittere, commodare quandoque si-
gnificat. 1664. B. C. l. Lucius.
Permittere in vno, & in alio prohibere
quis potest. 2042. E.
Permittitur quid ex necessitate. non ex vo-
luntate. 2173. A. glo. 3. l. i. de fun. do.
Permittitur quid ratione dubitationis, qđ
aliās negaretur. 675. E. gloss. possit. §. sed
& si. l. 2. de iudi.
Permittitur ratione adiuncti, quod aliās
negatur. 92. C. glo. 2. l. imperator. de sta.
ho.
Permittitur vni, qđ alij prohibetur. 679. B.
l. cum prætor. in prin. de iudi.
quod non Permittitur inter se, nec cum a-
lio, si est eadem ratio in vtroque casu.
320. B.
Permittuntur quædam extra iudicia, quæ
in iudicio non. 385. E.
Permittuntur quædam gratia virtutis, quæ
aliās prohibentur. 1214. A. & 331. E. gl. i.
§. denique. l. i. de postu.
Permittuntur quædam propter cibaria quæ
aliās non. 743. C. gloss. decerni. l. si insti-
tuta.
Permissum vno modo, alio prohibetur.
1954. C.

Index materiarum

1954. C. glo. onera.
 Permissum videtur, quod non est prohibi-
 bitum. 117. C. l. intantum. de re. di.
 Permissa omnia per legem sunt, quæ pro-
 hibita non inveniuntur. 607. A. pro &
 contra. l. nec non. ex qui. cau. ma.
 Permissis illicite vtens punitur. 459. D. gl.
 pen. l. qui sine. de neg. gest.
 Permissio indefinita restringitur ad loca
 minus damnoſa. 1005. D. in marg.
 Permissione generali continentur ea, quæ
 concedens ſpecialiter permiſſurus eſſet.
 1542. B. l. qui peculij.
 Permutando ſi non dedi, ſed paratus ſum
 dare, pro non dato habetur: & ſic licet
 pœnitere. 261. D
 Permutatio quare eſt contractus innomi-
 natus. 261. B. per to. glo.
 Permutatio vicina eſt emptioni. 1887. B. l.
 Aristo. de re. permuta.
 Perpetrare videtur maleficiũ, qui non im-
 pedit, ſi ad eum prohibere ſpectet. 1098.
 C. in marg. de noxa.
 Perpetuum dicitur multis modis. 684. B.
 l. ſocietas.
 Perpetuum, id eſt generale. 1724. E
 Perpetuam cauſam nõ habet quod manu
 factum eſt. 991. B. §. neque. l. forame. de
 ſer. vrb. præd.
 Perpetuũ in mundo nihil eſſe poteſt, niſi
 per ſurrogationem. 993. B. C. l. eũ. de ſer.
 vrb. præd.
 Perpetuo, id eſt decennio. 83. E
 Perſcribere, id eſt in publicam ſcripturam
 redigere. 1719. A
 Perſeuerare. Incipere non ſat eſt, ni perſe-
 ueres. 1564. A. gloſſ. duret. l. ſi pro. de in
 rem ver.
 Perſona ad perſonam prorogatur. 673. E
 Perſona coniuncta debitum alienum ſine
 creditoris volũtate exigere non poteſt.
 459. C D
 Perſona coniuncta & extraneus ſi depu-
 tantur ad aliquid, & diſcordant, præfer-
 tur opinio coniuncta. 311. A B
 Perſona vna an poſſit gerere vicem dua-
 rum. 101. E
 Perſona loquentis in generali ſermone
 continetur. 1844. B. gloſſ. i. §. ſin. l. credi-
 tor. de act. emp.
 Perſonæ qualitas inſpicitur. 435. C
 Præſtare quis debet in ſua perſona, quod
 in aliena. 1658. D. l. ſi negotia. mandati.
 magis quandoque ad Perſonam, quãdo-
 que ad rem habetur reſpectus. 1483. C
 Perſonæ. 1825. D
 Perſonæ coniunctæ quæ. 371. C. in mar-
 gine.
 Perſonæ coniunctæ ſunt idoneæ ad fide-
 iubendum. 197. A. l. edito.
 Perſonæ coniunctæ admittuntur ad fide-
 iubendum, licet non ſint idoneæ facul-
 tatibus. 201. C. §. Prætor. admittuntur e-
 tiam ſine mandato. 382. B. §. in his.
 Perſonæ neceſſariæ ſunt filij & ſerui. 311. C
 Perſonarum delectus habendus. 319. D. gl.
 i. §. ſed & perſonarum. l. 8. de tranſa-
 ctionib.
 ex Perſonarũ qualitate ſumptibus factis
 præſumitur vel non præſumitur pietas.
 445. A. in glo. c.
 Perſonas mutat quandoq; iurecon. tran-
 ſitque de prima ad tertiam. 1508. E. gl. ſi
 pro. & 1630. B. gl. nanque.
 Perſonalis conſtitutio perſonam non e-
 greditur. 85. B. de conſtitu. princ. l. i. §.
 ſina.
 Pactum perſonale duplex. 266. B C
 Perſonale pactum. vide in verbo, pactum
 perſonale.

Perſonales conſtitutiones ſunt quæ non
 clauduntur in corpore iuris. 85. B C
 Perſtillato humore, non præſtituto legen-
 dum. 1879. D. E. l. qui domum. loca.
 Perſuadere plus eſt quàm cõpellere. 1206.
 A. §. perſuadere.
 Perſuadere verbum eſt meſon: vt valere.
 1206. A B. §. ſed perſuadere. & in mar.
 Pertinere quid. 743. D. gl. pertinere.
 Pertinere. 2078. B
 Pertinere deſinit, quod nec cõp̄pit. 960. B.
 §. deſinere. l. omnes. in prin. ibi, deſinere.
 vſufu. quemad. ca.
 Pertundere, id eſt perforare. 1075. E
 Peruenire ad aliũ quid dicitur cum ex eo
 fit locupletior. 525. A B. l. in heredem.
 Peruenire. 778. D. §. & verbum. & 1773. B.
 §. perueniſſe. & in glo. bis.
 Pes id dicitur menſe, quod ſcypho fundus:
 & candelabro ſigillum. 837. A. in tex.
 Pedem, ſexdecim digiti faciunt. 221. B. in
 margi.
 Petit quis quandoque quod habet. 510. D
 glo. de dolo. l. & eleganter. de do. ma.
 retinemus quãdã, quæ nõ Petimus. 1278.
 B. glo. non habebit.
 Petere, id eſt peti debere. 1383. A B
 Petere ab alio quis non debet, quod ipſe
 habet, & aliis dare debet. 249. B. §. præ-
 tor ait. l. ſi quis ex. de eden.
 Petere non debet quis, cuius contrarium
 non peteret. 778. A. glo. deſideret. l. ſi &
 rem. de pe. her.
 Petere quis non dicitur, niſi in iudicio pe-
 tat. 326. E. gl. 2. l. pen. de tranſac.
 Petitur quandoque aliud, & aliud in con-
 demnatione deducitur. 1987. A B. gl. of-
 ficio.
 ſemper quantum Petatur quærendum eſt,
 non quantum debeatur. 175. A. §. quotiẽs.
 l. cum quãdam. de iuriſ. om. iudi.
 Peti quãdam honeſte non ſolent, quæ ta-
 men honeſte præſtãtur. 72. A. §. primus.
 l. 2. ad ſin. de orig. iur.
 Peti poſſunt res nonnunquam diuerſe.
 827. A B
 Peti quod non poteſt, ſeruari poteſt. 1598.
 A. glo. l. ſi cum. de compenſa.
 non Petitũ prodeſt, quod deſideratũ no-
 cet. 224. A. §. ſin. l. 2. ſi quis cau.
 Petens quod eſt reſtituturus, dolo facit.
 1994. B. in verbo, dolo facit.
 Petens quod intus habet, nõ auditur: vt ſi
 heres petat teſtamentum ſibi ediã lega-
 tario. 245. B. l. ſi legatũ. de eden. & 249.
 B. C. gloſſa quarta. §. prætor ait. l. ſi quis
 ex. co. titu.
 Petenti ſuum, conſulendum. 1383. E. gl. ſi.
 l. i. de eo quod cer. lo.
 Petitio ambigua interpretatur ſecundum
 mentem proferentis. 708. A. l. ſi quis. de
 iudi.
 Petitio debet edi reo. 241. A. l. qua quif-
 que.
 Petitio in multis caſibus negatur, in qui-
 bus retentio habetur. 461. D. glo. ſina. l.
 cum pecuniam. de nego. geſt.
 Petitio ſi nulla fuit, nulla mora eſt. 494.
 E. glo. quia tripli. §. quid ſi homo. l. ſi cũ.
 quod me. cau.
 Petitionem quàm dominus iuſtiorẽ ha-
 bet nemo. 1626. B. §. exempli loco. l. bo-
 na. depo.
 Petitorẽ de poſſeſſore facit cõtumacia.
 1038. E. gl. ſi. l. is cuius. ſi ſer. vindi.
 Philoſophiam ueram, non ſimulatam, ad-
 ſeſtant iuriſconſulti. 53. A. l. i. §. 2. de iu-
 ſti. & iur.
 Phœneticus, id eſt furioſus. 1960. E. §. In-
 terdum.

Phoſis, id eſt tabes. 1960. A. §. ſed ſciendũ.
 Piẽcturas ſpectantes aſſidue, ſunt vitioſi.
 1995. D. l. animi. de ædil. edict.
 Pietas eſt mater boni operis. 445. A. gl. ſi.
 l. ex duobus. de nego. geſt.
 Pietas, officium, obſequium & c. differũt.
 in verbo, officium.
 Pietas præſumitur ex perſonarum quali-
 tate. 445. A. glo. ſin. l. ex duobus. de neg.
 geſtis.
 Pietas quandoq; præſumitur. 453. B. C. gl.
 pietate. l. Neſennius. de neg. geſt.
 ſua cuique Pietas quandoque nocet. 1225.
 A. glo. oportet. §. plerique. l. & ſi. de reli-
 gio. & 1347. A. in tex.
 Pietatis cauſa datum, quãdoq; repetitur.
 471. A. l. ſi quis. in gl. repetere. de calũ.
 Pietatis cauſa factæ expenſæ non repetũ-
 tur. 445. A. §. Titium. l. ex duobus. de ne-
 go. geſt.
 Pietatis & miſericordiæ motus differunt.
 461. E
 quando à Pietate cauſatur error, ceſſat
 repetitio indebiti ſoluti. 1346. C. l. cum
 is. de condic. inde.
 Pignus antequã vendatur, debet eſſe trina
 denuntiatio: & inter quamlibet triduũ.
 1423. D
 Pignus dari poteſt pro omni obligatio-
 ne. 1426. C. §. non tantum.
 Pignus & alia multa alluione creſcunt.
 1913. E. gl. obligator.
 Pignus & hypotheſa differũt. 1946. B. C.
 & 1426. C. D. §. proprie.
 Pignus & hypotheſa non differunt quan-
 tum ad actionem hypo. aliã ſic. 1907.
 C. gloſſ. differt.
 Pignus extinguitur extincta re obligata.
 1952. D. l. ſicut. in princ.
 Pignus luere, eſt ſortem principalem ſol-
 uere. 1438. D. gl. Vix.
 Pignus luere, rem pignoratã, debitum of-
 ferendo. accipere. 1165. C. §. inter eos.
 Pignus improprie ponitur quando non
 traditur creditori. 1421. E
 Pignus iudici datum vt male iudicet, an
 poſſim repetere. 1323. C. D. & ſeq.
 Pignus nocte dari poteſt. in verbo, nocte
 quãdam.
 Pignus non idoneum recipiens, nõ vide-
 tur renuntiare ob id perſonali actioni.
 1258. C. l. creditor.
 Pignus prætorium, & conuentionale, in
 multis differunt. 1422. A
 Pignus reddens debitori, ſi pecunia nõ eſt
 ſoluta, debitum petere poteſt. 256. C. l.
 poſtquam.
 Pignus ſolo conſenſu contrahitur. 276. B.
 §. de pignore. l. ſi tibi. de pact.
 Pignus vendat debitor, an obliget, nihil
 intereſt. 1944. B. & ſeq. cum prior.
 Pignus vendi poteſt trina denuntiatione
 præmiſſa. etiam ſi conuentum eſt de nõ
 vendendo eo. 1423. D. in mar.
 Pignus vendi quando poteſt. 1423. C. l. ſi
 conuenerit.
 repetitur Pignus datum vt fiat maleficiũ,
 per rei vin. aliã ſiſcus repetit. 262. A. fa-
 cit pro illis qui dant pignora vt aſſequã-
 tur dignitates.
 ſi debitor Pignus quod conduxit non re-
 ſtituit, cõdemnatus fit infamis. 1434. C.
 & ſeq. l. ſi pignore. §. ſi poſt. de pig. act.
 valet Pactum vt debito nõ ſoluto credi-
 tor habeat pignus pro iuſto pretio.
 1916. C. §. poteſt.
 Pignori dare, id eſt obligare. 1929. D. l. qui
 dotem. & in gloſſ.
 Pignore à principe in ſolutũ impetrato,
 & poſtea euiſto, non agitur primitiua.
 1436. B

1436. B. l. eleganter.
 Pignori præfertur priuilegiū personale.
 1932. E. gloss. fin. l. interdum. qui po. in pigno. hab.
 Pignori quod accedit, pignus est. 1432. B. §. si nuda. l. si conuenerit. de pigne. ac.
 creditor potest eligere vnum ex Pignori-
 bus quod vendat. 1946. D. E. l. credito-
 ris. de distract. pigno.
 Pignori an possit feudum. 1922. D. glo.
 vult. l. lex. de pignorib.
 Placere cuique debet in sua psona, quod
 placuit in aliena. 177. A. glossa finali. §.
 si quis. l. i. quod quisque iur.
 Placitum est custodiendū. 3035. E. l. si plus.
 de cuict.
 Placite vsurę, id est que placuerūt. 2064
 B. in fine. l. tutor.
 Plagiarij sunt, qui filios vel seruos furan-
 tur. 147. B. C.
 Planum. (De plano. 85. A. l. quod princi-
 pi.
 de Plano expediri quę causę possunt. 139
 B. in tex.
 ex Plano ire, id est per viam planam. 986.
 E.
 de Plano, id est sine causę cognitione, vt
 eundo, ambulando, & huiusmodi. 139.
 B. §. de plano.
 Plebis à patribus secessus. 65. C. in text.
 Plebiscita. 65. C. §. deinde cum.
 Plenum compromissum est, quādo com-
 promittitur de omnibus cōtrouersiis.
 639. B. §. plenum. aliter sumitur in. l. ita
 demum de arbi.
 Plenum, id est validum. 628. E. aliter ca-
 pitur. 639. B. §. plenum. & aliter in. l. ita
 demum. in fin. de arbi.
 Plenissime interpretandum est principis
 beneficium. 86. A. de consti. princ. l.
 pen.
 Plenitudine potestatis vtitur quandoque
 princeps. 2001. A. l. Lucius. in sum.
 Plerumque, id est pluries. 211. C. D.
 Plumbatura, & ferruminatio, differunt.
 838. E.
 Pluralis locutio duorum numero contē-
 ta est. 2091. B. l. vbi. de testi.
 Plurale pro singulari plerumque poni-
 tur. 64. A. glo. exactis. §. exactis. l. 2. de
 origine iuris. 332. C. & 333. C. D. & 820.
 D.
 Pluralitas quandoque nō conuertitur in
 plures singularitates, quandoque sic.
 230. C.
 Plus faciendo quā debet quis, libera-
 tur. 217. E. gloss. fina. l. pen. si ex noxa.
 cau.
 Plus qui facit quā facere debet, videtur
 etiam facere id quod faciendū nō est.
 1046. A. glo. plusquam. l. si is cui. quem-
 admo. ser. amit.
 Pluris emens rem quā sit mādatur, re-
 petere potest. 450. A. gl. i. §. liberos. l.
 libero. de nego gest.
 Plures non facile consentiunt. 65. B. glo. i.
 §. deinde quia. de origine iuris. & 518.
 A. l. sed & §. sed an. cum glossa. de dolo
 ma.
 Plures difficilius consentiunt quā vnus.
 131. D.
 hæc adiectio Plurēve) ad paucos perti-
 net, ve quandoque ad duos, quando-
 que ad quartam totius, quandoque ad
 arbitrium iudicis. 228. E.
 Plures, vt tres, sustinet vicē vnus. 272. A.
 Plura facta non sunt, vbi est consilium
 vnū. 169. B. l. si familia. de iur. om. iudi.
 Plura sunt negotia, quā vocabula. 1888.

B. C. l. natura. de præscrip. verb.
 quod non valet in Pluribus, valet quādo-
 que in vno. 265. D. glo. pen. §. adeo. l. iur-
 isgentium. de pactis.
 cum quid à Pluribus fieri debet omnes fa-
 cere debent: nec sufficit vnum alteri vi-
 ces suas cōmittere. 634. E. 635. A. glossa
 finali. l. sicuti. de arbi.
 Plurimū quod accidit, præsumitur. 2078.
 E. gloss. §. l. cum de. de proba.
 Pœna ab altero duorum reorum peti nō
 potest, & ab altero interesse. 227. C. §.
 item. l. 4. si quis cautio.
 Pœna extraordinaria ob iniuriam alteri
 factā imponenda, moderatur pro qua-
 litate iniuriam passi. 2123. C. l. non est. in
 sum. de ritu nup.
 Pœna gladij adultero non infligebatur
 tempore iurisperitorum. 341. B.
 Pœna nō commissa, id est incurta, quan-
 doque remittitur. 191. C.
 Pœna incurta ratione alicuius impetratio-
 nis iniquę, non euitatur licet ei renun-
 tietur. 178. C. in margi.
 Pœna legalis, & conuentionalis, differunt.
 1392. D. in margine.
 Pœna quādoque improprie sumitur. 329.
 D. & 330. A.
 Pœna semel commissa amplius non com-
 mittitur. 654. B. C. l. si duo. §. semel. de ar-
 bi. hoc verum, nisi sit actum.
 Pœna quandoque cōmittitur tota, licet
 pro vna parte sit satisfactum. 1841. A.
 gloss. possit.
 Pœna soluta intra tempus purgandi mo-
 ram non potest repeti per soluentem.
 1348. C. in margine.
 Pœna stipulationi apposita quando com-
 mittitur. 229. D.
 consilium est quod Pœna in transactione
 ponatur. 326. A. l. pacto.
 Pœna vnus, metus multorum. 198. C.
 Pœnæ ad pœnam fit compensatio. 220. E.
 gloss. §. pe. l. si. de eo per quem fac.
 cum tēpus est de substātia Pœnæ, alio tē-
 pore factum non punitur. 350. B. C. in
 margine.
 Pœnæ deprecatio nulla est, si minor annis
 adulterium fateatur. 574. A. §. sed vt. l.
 auxilium. de mi.
 Pœnæ metu quis bono efficitur. 54. C. gl.
 metu. l. i. §. 2. de iusti. & iure.
 Pœnæ non irrogatæ indignatio, solam
 duritiam continet. 1801. A. l. seruus. de
 ser. expor.
 delinquēs videtur consentire Pœnæ pro
 eo delicto impostæ. 332. A. in margine.
 glossa. 2. §. denique. de postu.
 Pœnā auget delictum frequens. 96. C. de
 his qui sui vel ali. iur.
 Pœnā cōmittere, id est incurrere. 191. B. C.
 Pœnam consuetam debet sequi iudex ha-
 bens arbitrium in pœnalibus. 375. B. in
 margine.
 veniens contra pactum, & pœnam sol-
 uens, si iterum cōtra veniat, an soluere
 debeat. 327. B.
 Pœnam diuersam exigit diuersitas facto-
 rū. 1087. B. l. si seruus. ad. l. Aquil
 Pœnam & premium consequitur quis ex
 eodem facto. 341. D. glo. i. §. fina. l. 2. de
 his qui no. infra.
 Pœnam & premiū ex delicto non debet
 quis mereri. 594. C. glo. 2. l. item. ex qui-
 bus cau. ma.
 Pœnam furti vel iniuriarū timere expe-
 dit. 277. C. versic. expedit. §. pacta. l. si
 vnus. de pact.
 Pœnam minuit quandoque iudex, & tatis
 miseratione. 573. C. §. in delictis. l. auxi-

lium. de mino. & 351. E.
 Pœnam promissam non debet quis tran-
 factio negotio. 222. B. l. 2. §. i. si quis
 cautio.
 Pœnam quam quis ex delicto suo præsti-
 rit, recuperare non debet. 391. B. §. item.
 l. qui proprio. de procu.
 sufficit aliquid factū ad Pœnam, vt sic de
 iure non teneatur. 350. E.
 statutum in Pœnam, non debet in præ-
 mium conuerti. 585. D. E. §. nemo. l. 2. de
 capi. mi. Vide in verbo statutum.
 Pœnæ in dubio sunt molliendæ. 347. B.
 gloss. non erit. §. fin. l. furti. de his qui no.
 infra.
 Pœnas diuersas exigunt diuersa facta. in
 verbo factorum.
 in Pœnis vnus soluens non liberat alium.
 169. A. l. adeo. de iur. om. iudi.
 Pœnale iudicium, id est mulcta. in verbo,
 iudicium pœnale.
 Pœnitere an liceat lite con. 326. D. E.
 Pœnitere potest contrahens, si dolus ad-
 uersarij dedit causam contractui. 1882.
 A. §. mandauit.
 Pœnitere licet ante litis contest. 841. E. gl.
 si. l. is qui. de rei vin.
 Pœnitere licet. 1311. A. B. §. sed cum. & per
 to. l. si pecuniam. de condic. cau. da.
 Pœnitere quādo liceat. 1417. E. in marg. l.
 in commodato. commo.
 Pœnitere quandoque quis, etiam si vult,
 non potest. 178. E. gl. licet. l. 3. in princi. l.
 quod quisque iur.
 Pœnitentia. 2201. C. §. pœnitentiam.
 Pœnitentia sua nocens nemo esse desinit.
 1965. C. l. quis sit. de ædil. edict.
 Pœnitentiam à papa iniūctam episcopus
 ex causa augere vel minuere potest.
 1658. B. in mar.
 Pœnitenti ante consummatum delictum
 parcitur. 727. A. glo. i. §. sed ei. l. Papi. de
 inoffi. testa.
 Pœnitenti & actionem remittenti venia da-
 tur. 199. D. l. quamuis. de in ius vo.
 Poetarum autoritates sunt allegandæ.
 118. B. glo. fin. de re. di. l. intantum.
 Polia, id est equitium. 1986. A.
 Politor quis. 1698. A. & 1699. A. gl. polito-
 ri. in additione.
 Pollinctor. 1469. D. §. idem ait.
 Polypofus. 1963. C. gl. & polypofus.
 Polypus. Ibidem.
 Pomæria. 1799. A. B. glo. pomærio.
 Pondere falso vtens, quādo punitur. 520.
 B. §. de eo. cum gloss. pen. in fi. l. arbitrio.
 de do. ma.
 Pono, & depono, differunt. 1604. E. gloss.
 auget.
 Positum habere quid. 1096. D. in textu.
 Pontifices explorare multa debent. 1234.
 A. B. l. si. de mor. infer.
 Pontifices olim iura interpretabantur. 65.
 A. in textu. §. omnium tamen. l. 2. de o-
 rig. iur.
 Pontificum iussus in quibusdam requiri-
 tur. 1220. E. l. ossa.
 Pantones qui. 1913. C. in margine.
 Populare iudiciū, est cuius executio cui-
 libet de populo datur. 168. C.
 Popularis actio quæ. 383. B.
 Porta egredi licet, nō alia vrbis parte. 119.
 B. l. si quis.
 Porticus ambulatoria. 1031. C. in textu.
 Portoriū quis tenetur soluere, an domi-
 nus vehiculi, an rerum in eo positarum.
 1883. B. §. vehiculum.
 Possidere commodius est, quā petere.
 840. B. C. l. is qui. de rei vin.
 Possidere dolo desinēs, & possidere dolo
 nolens,

Index materiaram

nolens, æquiparantur. 783. C. §. perinde.
 l. sed & si. de peti. here.
 Possideri nequeunt incorporalia. 1029. B
 Possidere ius, & rem, differunt. 754. B
 Possidere pro herede dicitur quis tribus
 modis. 754. C
 pro herede Possidere. 754. C. l. pro herede
 & dicitur tribus modis. ibi. D.
 Possidēdi iusta causa est, custodia gratia.
 1165. A. B. §. sed & si. l. cōmuni. com. diui.
 Possidens immobilia satisfacere non debet.
 226. E
 Possidentis causa melior, quàm petentis.
 872. D. §. si duobus. l. siue autem. de Pu-
 blicia.
 Possidentis cōditio potior est in pari cau-
 sa. 198. D. E
 Possessio an cōtinuetur à testatore in he-
 redem. 609. A. glo. quasi.
 Possessio an à duobus in solidum haberi
 possit. 1412. D. gl. dominium.
 Possessio debet defendi ab eo qui eam ha-
 bet. 1030. D. in margine. l. harum. si ser.
 vind.
 Possessio habet plurimum facti. 599. A. l.
 denique. ex qui. cau.
 Possessio multiplex. 599. D
 Possessio non perditur per desertionem
 appellationis. 213. in marg.
 Possessio quandoque, id est detentatio.
 4. C
 Possessio quandoque. i. dominium. 694. B
 Possessio rei quæ est in controuersia, an &
 quando releuat possessore ab onere sa-
 tisfandī. 213. B. §. si fundum
 Possessio rerum mobilium vilis est. 834. E
 gl. 1. in fi. l. si post. de rei vin.
 Possessio videtur tradi clauibus traditis.
 1655. C. l. clauibus. de contrah. emp.
 Possessio violenta. 694. B
 Possessio, id est vsucapio ex possessione
 proueniens. 598. E. gl. pœna.
 Possessio lapilli iactu retinetur. 1029. C
 Possessionis causa prius quàm proprietatis
 agēda est. 694. B. C. l. si de vi. de iudi.
 Possessionis effectus est vsucapio. 599. E.
 gl. causa.
 Possessionem ciuilem quis habere dicatur.
 1413. A
 Possessionem habere, non est habere re-
 tentionem. 1357. C. gl. l. ex quibus. de cō-
 dic. inde.
 expensæ restituendæ sunt missio in Posses-
 sionem. 208. A
 Possessionem tradere, & causam vacuum,
 paria sunt. 1116. D. §. Iulianus.
 Possessionem simplicem rei habēs, locare
 potest. 950. B. in marg.
 dominiū in legatis sine Possessione qua-
 ritur. 1049. C
 dominiū quandoque sine Possessione
 queritur. 2177. A. gl. periculi. si fundum.
 de fun. do.
 dominiū quandoque transfertur sine Pos-
 sessione. 1702. B. C
 Possessor quis dicatur. 212. B. §. possessor.
 Possessor bonæ fid. non tenetur de casu.
 832. E
 Possessor cum titulo de quibus tenetur.
 486. D
 Possessor hereditatis soluens, an repetere
 possit, & qua actione. 791. D. E
 Possessor malæ fidei an sit melioris condi-
 tionis & c. 840. A. B. gl. ædificium.
 Possessor in turpi causa potior est. 1325. C
 glo. fin. l. si ob turpem. de condi. ob tur.
 cau.
 Possessor non dicitur v. usufruc. & creditor.
 212. B. §. possessor.
 Possessoris causa potior in pari delicto.

1370. C. l. auunculo. de condic. sine cau.
 Possessores sunt potiores. 946. E. l. vti. si
 vsufr. pe.
 Possessorio agere, quàm petitorio, melius
 est. 840. B. C. l. is qui.
 Possum per aliū, quod per me non. 1045.
 E. glo. 2. si communem. quemad. vsufr.
 amit. & 1928. D
 Possum quædā per me, quæ per alium nō
 possum. 109. E. gl. si. l. post mortem.
 si non Possum per me, nec per alium pote-
 ro. 450. D. glo. 3. §. pen. l. liberto. de neg.
 gest.
 Possum vt alius, quod non vt ego. 1678.
 C. §. Paulus. l. si mandato. mandati.
 Potest, aliquando pro debet. 709. D. &
 1205. A. glo. potest.
 qui tenetur dare certum fideiussorem, si
 non Potest, liberatur dando alium. 485.
 D. in marg.
 Potest quis pro alio, quod pro se non po-
 test. 329. E
 astringi non debet quis ad id quod non
 Potest. 424. C. glo. 5. §. fin. l. si pupilli. de
 neg. gest.
 non imputatur ei, qui non Potest facere
 quod facere vellet. 2051. C. glo. non po-
 tuit. in verbo, non imputatur.
 Potero, verbum, propriè & impropriè
 ponitur. 1244. D
 Possē non intelligitur, qui honeste non
 potest. 93. D. E
 Possē aliquid, est commode possē: cum
 potero, id est cum cōmode potero. 208.
 A. gloss. 3. §. iubetur. l. de die. qui satisf.
 cog.
 Potens.) Cum quid potest iudicari secun-
 dum minus potens & magis potens, at-
 tenditur magis potens. 89. B. in sum. le-
 gis, quæritur.
 Posterior creditor quandoque præfertur.
 1932. B. l. interdum. & l. seq. qui pot. in
 pign. ha.
 Posterior lex derogat priori. 1055. A. l. 1. ad
 legem Aquil.
 Posterior mora nocet. 641. E. gloss. quod
 non. l. Celsus. de arbi.
 Posteriora facta prioribus derogant. 1753.
 D. gl. noua. l. pacta. de contrahen. empt.
 Postulare quid. 328. B. §. postulare.
 Postulare nemo potest ante annum deci-
 cimenseptimum. 329. A. B. l. 1. §. initiū.
 de postu.
 non Postulantium ordines tres. 329. B
 Postulare à iudice prohibitus, etiam ad-
 uersario patiente postulare nō potest.
 335. C. & seq. l. quos.
 Postulare apud se qui prohibetur, apud
 alium postulare potest. 335. B. l. puto.
 Postulare, id est accusare. 452. C
 Postulare prohibitus ex causa quæ infamiam
 non irrogat, in alia prouincia po-
 stulare potest. 336. l. ex ea. C
 Postulator, id est aduocatus. 329. B
 Potentiores ne imbecilles opprimant, cu-
 rare debet iudex. 139. C. D. §. obseruare.
 l. ne quicquam. de offi. procon.
 Potentiores non debent iniuriis afficere
 humiliores. 143. C. §. 2. l. illicitas. de offi.
 præsi.
 Potentioribus pares esse non possumus.
 215. B. glo. potentiori. l. 1. si ex noxa. cau.
 aga. & 617. A. B. l. quia. de alie. mutan. iu-
 di. cau. fac.
 Potestas quandoque. i. iurisdictio. 85. A
 Potestas. i. iurisdictio contentiosa. 134. A
 Potestas, id est merum imperium. 136. E
 Potestas, id est subiectio. 67. B
 Potestas, & magistratus, differunt. 176. A
 Potestas patria quadrupliciter constitui-

tur. 97. A
 Potestas tutoris differt à patria po. 2104.
 B. C. glo. 1. l. si puellæ.
 Potestatis nomine quid significet. 1454.
 C. D. §. in potestate. & 1479. D. §. pote-
 statis. l. 1. de tributo.
 Potestate patris liberatus, in eam honestè
 nō redit. 103. B. l. qui liberatus. de adopt.
 existens in patria Potestate, potest pacisci
 de eo quod potest acquirere quādo erit
 sui iuris. 279. C. §. Filiæ.
 existens in Potestate aliena, agere nō po-
 test. 279. E
 iis qui in nostra Potestate sunt, recte sol-
 uitur quod crediderit licet non possint
 nouare. 283. B
 qui sunt in eiusdem Potestate, donare in-
 uicem non possunt. 2179. A. §. qui in.
 per Potestatem quis aliquem cōtingit tri-
 bus modis. 2179. C. glo. qui in eius-
 dem.
 Potio cui opium sit mixtum. 1699. D. glo.
 subreptum.
 Practica sine literis iuuat. 177. D. in gl. ad-
 fessori. l. hoc edicto. quod quisque iu.
 Potitus hostium quid. 594. C. D. in mar.
 Præbere, id est commodare. 1412. A
 Præcedens dictum ad tempus retroactū
 quandoque trahitur. 1970. E. glo. vlti. l.
 si verò.
 Præcedens lex determinatur per sequen-
 tem. 79. B. l. non est. de legi.
 Præcipio, & mando, à principe prolata
 differunt. 146. A
 Preceptoris nimia sæuitia culpæ assigna-
 tur. 1058. A. l. preceptoris. ad. l. Aquil.
 Preceptorem pauperem sustentare de-
 bent auditores. 72. A. l. 2. ad fin. §. pri-
 mus. versi. huic nec. de orig. iuris.
 sine Præceptore ius percipi non potest.
 44. B. §. & antea. in proæ.
 Præcepto æquiparatur patientia. 353. D
 D. glo. pe. l. non alia. de his qui no. infra.
 Vide in verbo, patientia.
 Præcipuum, id est speciale. 151. E
 Præcisē.) Defendere præcisē an quis te-
 neatur. 373. B
 Prædandi animo qui lucro suo, non alte-
 rius commode studeat, impensis non re-
 leuatur. 419. A. §. sed & si. l. si pupilli. de
 nego. gest.
 Prædictio prodest. 1476. E. glo. dandam.
 Prædij appel. quid continetur. 2175. B. §.
 prædij.
 Prædia per culturam meliorantur. 1918.
 E. glo. 1. l. creditor. de pign.
 Prædia rustica & vrbana differunt. 1924
 E. l. eo iure.
 Prædo dicitur qui nullam causam possi-
 dendi habet. 782. A. §. quod autem. l.
 sed & si. de peti. here.
 nemo Prædo est, qui pretium numerauit.
 759. B. §. si quis. l. nec vllam. de peti. her.
 Prædo lucrari nō debet. 797. A. §. si præ-
 do. l. si à domino. de peti. here.
 Prædo non debet esse melioris conditio-
 nis, quàm bonæ fid. possess. ibid.
 Prædo potest agere pigneratitia. 1434. C
 §. si prædo.
 Prædo tenetur de fatalitate, & aliis. 799.
 B. glo. relinquere. l. illud quoque. de pe-
 ti. here.
 Prædonem esse non puto, qui dolo caret.
 quamuis in iure errauerit. 783. A. §. scire
 autem. in fi. l. sed & si. de peti. here.
 Præesse.) Qui multis præest, præfertur his
 qui paucioribus. 1714. E. glo. 4. §. item
 l. 1. actione. pro so.
 Præfatio legis si est generalis, lex generali-
 ter debet intelligi. 2101. D. §. si quis. l.

Digesti veteris.

regula. de iur. & fac. igno.
Præfationibus vtendum est. 62. C. l. 1. de orig. iur.
dicta in Præfationibus, censetur repetita in sequentibus. 257. C. §. idem. litem. de pact.
Præfectus. 340. A
Præfectus annonæ. 69. A. §. sane.
Præfectus ærarij quis. 321. B
Præfecti prætorio habent duo priuilegia. 125. C
Præfectus prætorio, id est conestabilis. in verbo, Tribunus celerum.
Præfectus prætorio imperatori dicebatur, qui dictatori magister militum: regibus vero Roma. tribunus celerum, nostrates Conestabilem vocant. 125. C D
Præfectus vrbi. 68. E. §. quotiens.
Præfectus vigilum. 69. A. §. sane.
Præferuntur qui multis profunt, his qui paucioribus. 1714. D E. glo. 3. §. Labeo. l. actione. pro so.
Prægnas fœmina non datur extremo supplicio. 92. B. l. imperator.
Prægnas mulier in dubio præsumitur habere tres in vtero. 690. B. §. si paterfa.
Prægnantem se fingens, in possessionem vt mittatur, infamis fit. 353. A. l. notatur.
Præiudicium. 186. E
Præiudicia. 820. C. §. petuntur. & E. in gl.
Præiudiciales actiones, & exceptiones. 820. E
Prælato facto mutuo pro vtilitate ecclesiæ, tenetur successor, vel ecclesia. 1258. B. C. ar. l. ciuitas. si certum petatur.
Prælati an possint exigere procuracionem à clericis & pagis ad quos veniunt. 135. B. argumen. §. antequam. l. obseruare. de offic. procur.
Prælati non debent requirere procuracionem à clericis in ciuitatibus ad quas veniunt. 135. B
Præmaturè renuntians societati, socium à se liberat, non contra. 1714. C. §. Item.
Præmium consequitur quis ex dolo suo. 65. A. glo. 1. §. postea cum Appius. l. 2. de ori. iur.
Præmium & pœnam consequitur quis ex eodẽ facto. 341. D. glo. in vrbe. §. miles. l. 2. de his qui no. infra.
Præmium & pœnam ex eodẽ facto quis consequi non debet. 612. D E. glo. 4. l. si qui. cau. ma.
Præmium & pœnam ex delicto mereri nõ debet quis. 594. C. glof. 2. l. item. ex qui. cau. ma.
Præmium sui doli ferre nemo debet. 646. C. l. ira. de arbi.
Præmij exhortatione afficiendi sunt boni. 53. A. in textu. l. 1. de iustitia & iure.
statutum in Pœnam, non debet in præmium conuerti. 585. D E. glo. 1. §. nemo. l. 2. de cap. de.
Prerogare, est prius rogare: id est rogando petere salaria à litigantibus. 307. B
Prerogatiuæ sunt seruandæ. 135. D. §. magni.
Præscribens an sit similis soluenti. 1401. A in margine.
Præscriptio fori, id est. declinatio. 204. B. C. in textu.
Præscriptio, id est exceptio. 730. B
Præscriptionum genera tria. 573. E
Præscriptum, & conuentum, differunt: illud scripto fit, hoc sine scriptura. 1606. C
Præscriptis verbis actio, dicitur actio in factum. 1888. E. glo. in factum.
Præscriptis verbis actio, quare dicitur actio incerti. 1892. E. glo. incerti. & 1893. B. glof. eadem.

Præscriptis verbis actio, & in factum, idem. 1901. A. l. si tibi. in fin.
Præfens est, qui in hortis est. 357. B. C. l. præfens. de procur.
Præfens habetur, qui abest per contumaciam. 553. B. §. causa. l. in causæ. 1. de mino.
Præfens non esse potest pupillus. 659. B. C. l. si compromissum de arbi.
Præfens non semper consentit. 1176. A. l. Sabinus. Com. di.
ad Præfens oua cras pullis sunt meliora. 317. D E. glossa prima. l. cum hi.
Præfens videtur, qui est in loco vbi potest conueniri: nisi habeat exceptionem fori. 607. B. §. si cum. l. necnon. ex quibus causis ma.
Præfens tempus pro præterito quandoque ponitur. 866. D. gl. 2. l. 1. de Publicia. 2163. A. glo. 1. l. cum dos. de pact. do.
Præfens videtur qui Romæ est: quia est cõmunis patria. 607. B. §. si cum. l. necnon. ex quibus cau. ma.
Præfentis periculi metus solum attenditur, non suspicati. 481. A. l. metum. de eo quod me. cau.
Præfentes quandoque nocent absentibus. 272. B. C. l. rescriptum. de pactis.
Præfentia an pro cõsensu habeatur. 1444. D. glo. fin. l. Gaius. de pigne. act.
Præfentia pro cõsensu habetur. 1072. B. glof. §. si furnum. l. si seruus. ad legem Aquiliam.
Præfentia an & quãdo noceat. 1920. B. gl. manifestum.
Præfentia & patientia an noceat. 1954. D
Præfentia non pendet. 2205. D. glof. non ipsam. l. cum hic. de do. inter virum & vxorem.
Præfes, & legatus Cæsaris, idem. 150. B. l. legatus.
Præfes, & proconsul, differunt. 142. C
Præfidis appellatio generalis est: & continet proconsules, & rectores prouinciarum. 142. B. & quandoque etiam delegatum. 156. E
Præstare frui. 1848. A. §. hic subiungi.
Præstare omnia facta alterius debet is qui eum præposuit. 1450. C. §. omnia.
Præstare quis debet in sua persona, quod in aliena præstat. 1658. D. l. si negotia. manda.
cautio, his rebus recte Præstari. 835. A. l. ipsi.
Præstatio quæ contra bonos mores fit, bonæ fidei iudicio non probatur. 2044. B. l. generaliter. de vsur.
delegatio pro iusta Præstatione est. 1547. B. l. quod debetur. de pecul.
Præsumptio triplex. 2069. A
Præsumptionem iuris habenti contra se, non defertur iuramentum in defectu probationum. 501. D E. in margine.
Præsumptionum multa genera. Ibidem. glo. 3. l. non est. quod metus causa.
Præsumitur ex eo quod plurimum accidit. 2078. E. glo. 5. l. cum de. de proba.
Præsumitur non idoneus quis, nisi probetur idoneus. 2073. A. glo. 2. l. non est. de proba.
Præsumitur quilibet esse soluendo. 204. C. glo. penultima. l. si vero. qui fatisd. cog.
Præsumitur tacitè agi, quod ex natura contractus venit. 1238. C. in margine. l. cum quid. si cer. pe.
quæ tacitè fieri solent, an apponi in contractibus Præsumantur. 1769. C. glo. l. si fundus. de. l. commisso.
in dubio non præsumitur quis alienare quæ repertus est possidere. 1953. C. §. superuacuum. in verbo, alienare.

Præsumptio contra præsumptionem admittitur. 475. D. gl. existimari. l. diuus. de in integ.
Præsumptio inducitur ex cõsuetudine patrisfam. 1430. D. glof. in. l. vel vniuersorum. de pign. actio.
Præsumptio in genere, tollitur per præsumptionem in specie. 2078. B. l. cū de. in sum. de proba.
Præsumptio trahitur ab vno tempore ad aliud. 2073. A. gl. 2. l. non est. de proba.
Præsumptioni leui non est stādum. 533. C. glo. leuior. §. 1. de mino.
Præsumptioni standum, nisi contrarium probetur. 2146. E. glof. 3. l. nuptura. de iur. do.
Præsumptioni statur, donec contrarium probetur. 501. D
argumentum sumptum à Præsumptione, valet. 1980. D E. in margine. l. quod si. de ædili. edic.
Præsumptionem inducit testis vnus. 1293. E. glo. penultima. l. admonendi. de iureiur.
Præter, dictio quid significat. 1422. E
Præterire, est neque instituere, & c. 717. A
Præteritum quandoque ad præfens trahitur. 1023. D
Præteritum. Cum lex quid in præteritum indulget, in futurum vetat. 78. B. l. cum lex. de legi.
Prætor peregrinus. 68. C
Prætor quis. 1411. D. in margine.
Prætor vrbanus. 68. C
Prætozem fallere non licet. 353. C
Prætores prouinciales. 68. D. §. capta.
Prætorium quid. 952. D
Prætextus. Dilatio quæ dicitur prætextu, in foro ecclesiastico, est ea quæ datur ad postulandum aduocatum. 602. E
Præuaricator. 343. C
Præuaricator est quasi varicator, qui diuersam partem iuuat prodita causa sua. 343. B. §. item.
Præuaricator propriè quis. 343. C
Præualer quod plus est. 90. A
Prouidere quod debuit, qui nõ prouideret, in culpa est. 1079. A. §. in hac. l. qui occidit. ad legem Aquiliam.
Pretium, & merx, differunt. 1724. B. l. 1. de contra. emp. & c. 1886. A. l. 1. de rerum perm.
Pretium, & merces, differunt: hæc ex locatione, illud ex veditioe procedit. 1845. E. & 1846. A
Pretium hominis venditi non ex re percipitur, sed propter negotiationem. 1782. A. §. pretium.
Pretium in peti. heredi. succedit loco rei. 778. C. in fin. gl. penul. l. si & rem. de pe. here. de vsufruct. l. quia qui.
Pretium rei emptæ dicitur: merces, conductæ. 1221. D. l. liberum. de relig. & sump. fu.
Pretium rei loco est. 788. B. 1257. E. glof. finali. l. si eum. si cer. pe.
Pretium si non soluatur, res vendita retineri potest. 1783. A. l. hereditatis. de here. vel ac. ven.
Pretium verum, & conuentum, differunt. 1559. A. B. l. si res.
Pretium verum in rebus non necessariis, in necessariis conuentum pretium inspicitur. 1559. A. l. si res. in sum.
Pretij loco pactum est. 1757. D E. l. fundi. de contrahen. emp.
Pretij perceptio ex certa sciētia facit præsumi venditionem. 2001. C. l. quidam.
Prætijs habēs, rem habere videtur. 620. D. glossa finali. §. 1. l. item si. de alic. iudi. mutan.

Index materiaram

mutan.cau.
nemo prædo est, q̄ Pretium numeravit. 759. B. §. si quis. de peti. here.
contra bonam fidem est, vt emptor rem amittat, & venditor Pretium retineat. 1815. D. §. neque. l. ex empto. de actio. emp.
Pretio cessante venditio nulla est. 1725. C. l. 2. de contrahenda emptione.
quando dicitur habita fides de Pretio. 1484. B. C. in margine.
Pretio & seruo carcere æquū non est. 1313. D. l. 5. §. tunc enim. de condic. cau. da.
Pretio nō cōciliādas amor. 2178. C. l. hæc ratio. de do. inter virum & vxorem.
sine Pretio venditio nō est. 1753. C. gl. ex pretio. l. pacta. de contrahen. empt.
Pretia non sunt res hereditariæ. 754. A. gl. petitione. in fine.
Pretia diuersa, constituunt loca diuersa. 1388. B. C. gl. l. l. deo. de eo quod cer. lo.
Pretia rerū non ex singulari affectione, sed æstimatione communi metimur. 1080. C. D. in textu. l. si seruum. ad legem Aquiliam
Pretiosior fit sumptibus homo. 1342. B. in fine. §. libertus. l. si non. de condic. inde.
Primum quod est, illud ante se habere nō potest. 46. C. in mar.
Princeps. 66. A
Princeps an & quomodo dicatur dominus rerum particularium. 42. C. D
Princeps & senatus parificatur. 75. D. l. non ambigitur. in glo. de legib.
Princeps ex causa iusta seruū alienū manumittit domino inuito: sed tenetur ei ad pretium. 131. E. in margine.
Princeps ex plenitudine potestatis priuatorum bona distrahere potest. 2001. A. l. Lucius.
Princeps facilius consentit, quàm populus. 131. D
Princeps quando que interpretatur legē. 83. E.
Princeps legibus solutus est. 80. C. l. princeps. de legi.
Princeps nō potest alicui auferre dominiū sine causa. 1021. C. in mar. l. venditor. commu. prædio.
Princeps solus legem generalē facit. 176. B. glo. 5. l. 1. quod quisque iur.
Principis aduentus præsignificari debet. facit pro archidiaconis, qui mittunt schedulas per paræcias visitaturi. 135. B. in textu.
Principis auct oritas requiritur in reficiendis muris. in verbo, Muros.
Principis cōstitutio quare facta est. 66. A.
Principis omnia sunt quo ad protectionem. 131. E. gloss. penulti. in fin. l. Barbarius. de offi. præto.
Principis sunt omnia quo ad iurisdictionem & protectionem, non proprietatē. 42. C. glo. 1. in proce.
Principis procurator transigere non potest eo inconsulto. 325. A. B. l. nulli.
Principi quod placuit, legis habet vigorem. 84. C. l. 1. de consti. prin.
Principi in quibusdam parificatur senat°. 75. D. & 333. D
creditor debitoris Pign° in solutū à principe impetrare potest. 1436. B. l. eleganter.
Principale quod est, inspicitur: licet accessorium sit maioris valoris. 1735. B. in mar. l. si in emptione. de contrahen. emp.
Principali liberato, liberatur fideiusor. 311. D

Principali perēpto facto testatoris perimitur accessorium. 1149. C. D. §. duos. l. ex parte. familiæ circūdā.
Principali rescisso, rescinditur accessorium. 493. B. C. §. Labeo. l. si cum. quod metus causa.
Principaliter, id est à principe. 166. E
Principaliter non conceditur aliquid. qđ secundario conceditur. 2072. A. gloss. fina. l. cum probatio. de proba.
Principaliter prohibitum, per cōsequens admittitur. 644. E. gloss. 1. in fin. l. 1. si vsufruct. pe.
Principium est potissima pars cuiusq; rei. 62. B. l. 1. de origine iur.
Principiū inspicitur, si finis habeat necessariam consequentiam ad ipsum: aliās finis inspicitur. 531. C. & seq. §. si quis. l. 3. de mino. Barto.
Principium.) Dies positus in principio libri, vel instrumenti, refertur ad sequentia. 248. C. §. si initium.
Principiis obstandum. 1208. E. in margi. l. Neratius. de ser. cor.
Prior tēpore præfertur creditor. 1930. B. l. qui generaliter. qui po. in pign. ha. quādoque contra. vt. l. interdum. eo. titu.
Prior potest impedire secundum ne vendat, licet ipse non possit vendere. 1939. B
Prior tempore, potior iure. 1936. A. gl. si. l. si & iure. qui. po. in pig. ha. &. 1940. D. l. si non. eo. titu.
Prior tempore in pari causa potior est iure. 1942. D. E. l. Titius. qui potio. in pig. habe.
Prior tempore in sorte, censetur prior in vsura. 1941. D. l. Lucius.
Priscus Neratius. 72. C. D
Priuata scriptura fidem facit contra producentem, non pro eo, nisi aduersarius probarit. 1623. D. E. §. Titius.
Priuatæ res 115. in textu.
Priuatum ius quid. 55. A. in textu.
Priuatorum consensus nō facit eum iudicem, qui aliās nō est. 714. & 715. A. l. qui neque. de iudi.
Priuatorum pacto publicū ius non tollitur. 1227. A. §. si vero. l. Neratius. de reli.
Priuigna. 2110. A. §. & quidem.
Priuilegiarius præfertur occupati. 1490. B. l. sed an.
Priuilegiatus contra priuilegium an & quando vtitur priuilegio. 551. B. C. §. itē. in sum.
Priuilegiatus contra priuilegium restituitur. 615. E. l. fin. ex qui. cau. ma.
Priuilegiū fori nō obstat quò minus respondeat quis vbi gessit negotiū. 694. A. §. senator. in sum. l. interdum. de iudi.
Priuilegiū non consequitur quis ex onere quod libenter subiit. 592. D. gloss. 2. l. item hi. ex quibus cau. ma.
Priuilegium non tollit legē communem: nisi dicatur, non obstante lege tali. 86. C. glo. fina. l. beneficium. de consti. prin.
Priuilegium personale pignori præfertur. 1932. E. gloss. fina. l. interdum. qui po. in pigno. ha.
Priuilegio domini gaudet familia. 1283. A. in margine. glossa. 1. l. ad personas. de iureiur.
Priuilegio fori renuntiat, qui soluere cœpit. 701. B. C. l. si fideicommissum. §. fina. de iudi.
Citatus feriato die an debeat venire Priuilegium allegaturus.
Priuilegium fori superueniens iudicio pendente, non eximit quem à iurisdic-

ctione. 677. C. & seq. l. si quis. &. 984. A. §. nunquid.
Priuilegium fori. in verbo, Ius reuocandi domum.
Prius dicta postea censentur repetita. 257. C. & 692. C. D
Pro præpositio, ab, & ad, an differant 335. A
Probare.) Eo ipso quo quis non probat, calumniari videtur. 2087. E. gloss. relegaretur.
Probare debet agens, non possidens. 2075. A. l. quidam. in sum. de probationib.
Probare debet, qui affirmat aliquid. 437. D. gloss. finali. l. cum actum. de neg. gest.
Probare debet qui excipit. 2072. B. l. si pactum de proba.
ætas ex aspectu iudicis Probatur. 570. B. l. minor. 25. de mino.
Probare tenetur affirmans, non negans. 2069. glo. 1. l. 2. de proba.
Probare videtur, qui non improbat. 1504. A. glo. 1. l. si filius fami. de senatusconsulto. Macedonia.
Probates, id est probari faceres. 1883. E. gl. probates.
Probari potest contrariū eius quod quis confessus est. 2075. A. l. quidā. in sum. semper necessitas Probandi incumbit ei qui agit. 2077. C. l. verius. de proba.
Probatio difficilis est eorum quæ sunt in multitudine. 491. E. in mar.
Probatio est difficilis circa ea quæ fiūt de nocte. 491. C. in mar. gloss. 3. §. in hac. l. si cum. de eo quod metus causa.
Probatio de antiquo potest fieri p famā. 439. E
Probatio exigitur in scriptis. 2080. D. gl. in scriptis.
Probatio incumbit ei qui dicit non qui negat. 2069. B. l. 2. de proba.
Probatio legitima quādo requiritur, non sufficit iuratoria. 2078. E. in margine. l. cum de. de probatio.
Probatio tanto est validior, quanto maiori nititur auctoritate. 248. A. gl. 3. §. 1. l. si quis ex. de eden.
Probatione non indigent manifesta. 204
Probationis onus assumere potest reus. 2074. A. l. circa. in sum. de proba.
Probationum species multæ. 2087. D. gl. speciem.
Probrū, aliās stuprum. 2114. D. l. Probrum
Probris non debet contradicere Aduocatus, sed rationibus. in verbo, Aduocatus debet.
Procedere, id est verū esse: vt an hoc procedat, id est verum sit. 253. C
Procedendum de similibus ad similia. 446. E
Processum uitiat ordo omissus circa decisoria, secus circa præparatoria. 2011. D. glo. 3. l. si mancipiū. de cuius. in verbo, Ordo omissus.
Proconsul dicitur Accursio, quasi procul missus. 34. A
Proconsul, & præses, differunt. 142. C
Proconsul, id est prætor. 525. D
proconsul debet mittere literas ad provinciales de aduentu suo. 135. B. §. antequam.
Proconsulis appellatio specialis, præfidis autem generalis. 142. B. l. nomen.
Proconsulis legatus quid potest. 137. A
omnia Procōsul agit, id est iudex: id est sine iudicis auctoritate nihil quicquā agit debet. 1489. A. l. omnia. adimere mādātā à se iurisdictionem sine Principe

ne Principe non licet proconsuli. 137. A. B. in textu.
 Procreatio liberorum in viro cessat post: 60. annu, in femina vero post. 50. 105. A
 Proculiani. 72. C
 Proculus. 72. C
 Procuratio vrbica. in verbo, Vrbica.
 Procutationem exigere non debent praelati à clericis suis. 135. A
 Procurator quis. 356. B. l. procurator.
 Procurator. 197. 4. A. §. procuratoris.
 Procurator ad agendum, debet defendere. 571. A. in textu.
 Procurator ad lites simpliciter dat, intelligitur ad presentes, non futuras. 408. B. in margi. quod nota, & ideo cautela est quod detur ad lites motas & mouedas.
 Procurator an admittatur in causis criminalibus. 369. E. in glos. datur.
 Procurator an & quando alienare rem domini possit. 151. B. glo. dominium.
 Procurator ad negotia, & ad iudicia differunt: quia hic in. 17. anno esse potest, ille ante. 25. non potest. 329. D
 Procurator an possit esse minor. 25. annis. 393. C
 Procurator an possit rem domini sui alienare. 151. B. & 397. D
 Procurator ante litem contest. potest à domino reuocari, post non: nisi causa cognita. 361. C. l. ante litem. & 365. A
 Procurator bonam fidem prestare debet. 1637. D. l. idemque.
 Procurator Cæsaris, est iudex. 1203. E
 Procurator Cæsaris habet liberam administrationem. 151. E
 Procurator, clericus esse non potest. 394. D E.
 Procurator contestatur litem. 360. D
 Procurator cum generali, potest facere quæ solet dominus. 2049. B. in margine.
 Procurator dari non potest in his quæ facere quis non potest. 369. A. l. seruum.
 Procurator dari potest in actionibus quæ competunt ex vindicta. 383. B. §. ad actionem.
 Procurator datus in iudiciis duplicibus, fungitur vice actoris & rei. 361. B. §. qui ad communi.
 Procurator debet appellare pro domino suo. 1636. D
 Procurator debet recuperare impensas bona fide factas. 391. B. §. litis. l. qui proprio. de procu.
 Procurator in tribus casibus defendere tenetur. 371. C D
 Procurator de dolo suo tenetur. 518. A. in prin. tex.
 Procurator dicitur ex parte actoris, defensor ex parte rei. 356. B C
 Procurator eius cum quo litigo, licet dicatur aduersarius meus, non tamè proprie dicitur conueniri: sed reus est, qui dicitur conueniri. 1272. C D. in marg.
 Procurator esse non potest miles cælestis. in verbo, Miles cælestis.
 Procurator esse potest filius, etiam inuito patre. 358. C. §. ipse quoque.
 Procurator esse potest veteranus, non miles, nisi in duobus casibus. 359. A. §. veterani.
 Procurator & aduocatus, differunt. in verbo, Aduocatus.
 Procurator, & aduocatus, dicuntur aduersarij partis aduersæ. 467. D. glo. 10. l. 1. de calum. vide in verbo, Aduocatus.
 Procurator, & defensor, differunt: quia ille actoris, hic rei dicitur. 356. C. sed hæc plerumque confunduntur: vt. 358. B C. §. ad defendendum. & 361. B C. §. qui ad

communi. & 358. C. §. ipse quoque.
 Procurator etiam post litem contest. interueniens, debet condemnari. 384. E
 Procurator etiã post mortem domini cogitur iudicium accipere, si pro eo presente dominus satisfecit. 361. A. l. si defunctus. de procur.
 Procurator & nuntius differunt. 356. E. & 1606. D. glo. mandati.
 Procurator factus à pupillo auctoritate tutoris durat finita tutela. 1476. B. i mar.
 Procurator falsus si egit iudicium, & succubuit, dominus non debet appellare: aliàs ratum haberet procuratoris factum. 236. D
 Procurator fisci præest ærario. 610. C
 stipulatio iudicatum solui, quam præstat Procurator, habet tres clausulas. 361. C
 Procurator habens causam communem cum alio, non potest agere nomine procuratorio. 383. D. in mar.
 Procurator in rem suam ex parte rei & actoris, quis. 396. D. gloss. nisi. l. Plautius. de procura.
 Procurator in rem suam ex parte rei, quis dicitur. 396. D. & 1367. C D
 Procurator in rem suã non acquirit actionem, nec exceptionem. 1277. C. in mar.
 Procurator in rem suam, non proprie dicitur procurator. 356. C. in mar.
 Procurator mandatum habens generale, potest illa facere quæ solitus est dominus. 2049. B. in margine.
 Procurator non datur inuitus. 358. C D. & seq. §. inuitus. l. filiusfami. de procu.
 Procurator non potest agere iudicati, nisi in tribus. 365. E. & 367. A B. l. actoris.
 Procurator obligatur ex processu per eum agitato. 396. C. in margine.
 Procurator omnia reddere debet, & nihil lucrari. 1647. D. glossa. l. l. ex mandato. mandati.
 Procurator pœnam quam ex delicto suo præstitit, recuperare non debet. 391. B. in textu.
 Procurator potest contrahere matrimonium. 2104. A
 Procurator potest eligere vice domini. 398. C. l. si is.
 Procurator post litem contest. an & quando potest reuocari. 365. A. in mar.
 Procurator post litem contest. reuocari non potest. 368. A B. in marg.
 Procurator post litem contest. substituere potest. 1634. C. §. si quis.
 Procurator presente domino non cogitur iudicium accipere. 360. A B. l. vel hereditas.
 Procurator primus reuocatur constitutione secundi. 368. A. §. Iulia.
 Procurator principis transigere non potest eo inconsulto. 325. A. l. nulli.
 Procurator procuratorem facere potest. 1010. D
 Procurator quando tenetur. 179. A
 Procurator quandoque actionem domino querit. 399. D E
 Procurator rei, est eius fideiussor. 385. A. in margine.
 Procurator rei quandoque cauet de rato. 380. D E
 Procurator rei semper satisfat, non actoris. 377. C D
 Procurator rem domini obligare potest. 397. D
 Procurator retentione vti potest. 364. A. l. quæ omnia. §. fin. de procur.
 Procurator se ingerens suspectus est. 363. B. & E. in gloss. suspectus. §. nec ferendus. l. quæ omnia. de procura.
 Procurator totorum, & vniuersorum, dif-

ferunt. 397. B C
 Procurator tribus casibus defendere tenetur. 371. C D
 Procurator vt constituatur absens, duo requiruntur. 357. C
 Procuratoris confessio an noceat domino. 377. A
 dominus tenetur de dolo Procuratoris, de eo quod ad eum peruenit. 518. A. §. item si.
 Procuratoris factum ad vtilitatem domini refertur, si tanquam procurator faciat. 234. D. glo. finali. l. pe. si quis cautio.
 Procuratoris falsa confessio non afficit dominum. 1069. B. §. si procurator.
 Procuratoris infirmitas non impedit quominus fiat missio in possess. 405. C. in margine.
 Procuratoris non defendetis pœna. 386. B. in textu.
 Procuratoris officium est priuatum auctoritate, & vtilitate. 358. D. & 359. A. & seq.
 Procuratoris officium est vile. 333. B C. in margine. gloss. certis. §. ait prætor. l. 1. de postu.
 Procuratoris pactum prodest domino, & nocet: si habet speciale mandatum, vel generale cum libera. 273. B C. §. plerumque & 274. A. l. nam &.
 Procuratoris secundi constitutione reuocatur primus. 368. A. §. Iul.
 Procuratoris stipulatio super re domini, in dubio censetur facta nomine procuratorio. 234. A. l. si procurator.
 Procuratoris vsus necessarius. 356. C. §. vsus. l. 1. de proc.
 Procuratori facta iniuria nocet domino. 389. C. de procu.
 Procuratori non emendantur dâna fortuito casu occurrentia. 1653. B. §. non omnia.
 Procuratorem causa legitima excusat à iudicio accipiendo. 359. B C. §. procuratorem. & l. seq.
 Procuratorem constituere potest seruus. 356. D
 Procurator eximunt à iudicio accipiendotria, scilicet inimicitia capitales, dignitas accedens, & absentia reipub. causa. 359. C. §. procuratorem.
 Procuratorem dare potest filiusfami. 358. B §. sed &.
 Procuratorem dare filiam presente patre, superuacuum est. 358. B C. §. sed &.
 Procuratorem dare possunt seruus & monachus in his quæ facere possunt. 369. A B. l. seruum.
 Procuratorem dare potest filiusfami. ad omnia quæ sine patre gerere potest. 358 A. l. filiusfami.
 Procurator esse est onus, & sic potest esse infamis: quia honore ob delictum priuatur, sed non releuatur onere. 333. C. gl. certis. §. ait prætor. l. 1. de postu.
 quod quis agere potest, & per procuratorem. 356. D. & sequen. glossa finali. l. 1. de procur.
 Procuratorem in suam rem facere. 1637. C. §. & si cautum.
 mitius agitur cum tutore, quam cum Procuratore.
 citatio potest incipere à Procuratore. 600. B.
 si iudicium agitur contra aliquem falso Procuratore prosequente, absolui debet reus. 698. D. in margine.
 Procuratorum tria genera. 376. B
 Procuratrix ad iudicia esse non potest femina, sed ad negotia sic. 330. D. in gl. ne virilibus.

Index materiarum

- Prodesse alteri curare quisque debet. 1801
A. gl. fin. l. feruus. de ser. expor.
- Prodesse nemini debet sua frustratio.
1664. A. §. etenim. l. hominē. mandati.
non Prodesse, id est nocere. 2102. A. gloss.
non prodesse.
- Prodest aliis res inter alios acta. 718. E. gl.
profit. §. si quis ex. l. posthumus. de inof-
fici. testa. & 1138. E. gloss. veniet. §. quod
pro. l. heredes. fami. erci.
- Prodest non petitum, quod quandoque
desideratum nocet. 224. A. gl. 2. §. fina. l.
2. si quis cau.
- quæ non Profunt singula, multa iuuant.
272. B. gl. pen. l. si plures. de pact.
- quæ nobis non nocet & aliis profunt, fer-
re debemus. 632. C. gl. futurū. l. & si qua.
de arbit.
- Productum instrumentum facit contra
producetm, etiam si protestetur quod
non producit nisi in quantum facit pro
se. 244. C. in margine.
- Pro eo, id est ideo. 291. D
- Profectitia dos. 2126. B. l. profectitia.
- Proferre diem compromissi, est differre, &
in alium diem prorogare: sic capitur.
629. B. l. quo casu. & 632. A. §. arbit. &
642. B. C. §. hæc autem.
- Profiteri in actis, est apud acta vltro publi-
ce aliquid denūtiare. 2082. D. §. mulier.
- Professio. 2075. B. glossa professio.
- Professio est denuntiatio facta publice a-
pud acta. 2082. D. §. mulier.
- Professiones. 2073. D. gl. professiones.
- Progenies.) Quæ quisque sit progenie cō-
sideratur. 1980. B. C. gl. 1. §. qui mācipia.
l. quod si. de ædili. edic.
- Prohibere qui potest maleficium, si non
prohibet, perpetrare videtur. 1098. C. in
margine. l. 2. de noxalibus.
- Prohibere quod potest quis, si ipse patia-
tur, idem facere videtur. 350. D. gloss. 3. l.
quid ergo. de his qui not. infra.
- Prohibere videtur nuptias filiarum, qui con-
ditionem non quærit. 2111. B. de ri. nup.
- Prohibetur in vno, quod conceditur in al-
lio. 155. A. gl. 1. §. non aliter. l. 1. de offic.
eius cui man. est iur.
- quotiens quid Prohibetur, id prohibitum
est quo peruenitur ad illud. 1413. A. gl. 3.
§. si. l. si vt certo. commo.
- Prohibetur vni, quod alij permittitur. 679.
B. l. cum prætor. in prin. de iudi.
- Prohibetur accipere, qui prohibitus est
dare. 467. D. gl. dare. §. sed & l. 1. de ca-
lum.
- Prohibentur multa fieri quæ facta tenent.
331. B. gl. exemplis. §. quāuis. l. 1. de postu.
- Prohibitio cōditio in re pari non semper
est potior. 1175. D. gl. 2. l. Sabinus. com-
mu. diui.
- Prohibente lege quod fit, non valet. 2122.
D. l. præfectus. de ri. nup.
- Prohibitum, aliquando ex necessitate to-
leratur. 236. D. glo. antep. l. 1. de feri.
- Prohibitum ad tempus, post tempus vi-
detur esse permissum. 336. A. l. impera-
tor. de postu.
- Prohibitum cum quid est ob multas ra-
tiones, sufficit quod vna ratio prohi-
bens vigeat, licet aliarum cessent. 348. B. §.
& si. l. liberorum.
- Prohibitum principaliter, per cōsequens
admittitur. 944. E. glo. 1. in si. l. 1. si vsuf-
fruct. pe.
- Prohibitum vno modo, permittitur alio.
1954. gl. onera. l. sicut.
- Permissum videtur quod non est prohi-
bitum. 117. C. l. in tantum. in gloss. 5. vide
in verbo, Permissum.
- Prohibito aliquo, eius simile prohibetur.
690. A. gl. succedit. §. ex quib. l. sed &
si. de iudic.
- Prohibito tempore aliquid fieri vel per-
missio, & conferri ad tempus prohibi-
tum, paria sunt. 2131. C. l. si res. de iu. do.
- Prohibito vno, prohibetur omne quo
peruenitur ad illud. 2105. E. gl. 1. l. ora-
tio. de sponsa.
- Prohibita, ex necessitate conceduntur. 155.
A. gl. 1. §. non aliter. l. 1. de offic. eius cui
man. est iur.
- Prohibita sunt omnia, nisi permissa inue-
niantur. 607. A. gl. fin. in fin. §. quod eis.
l. nec non. ex quib. cau. ma.
- Prohibitio alienationis facta à lege, non
habet locum in alienatione necessaria.
2172. E. & 2173. A. l. 1. de fun. do.
- Prohibitio domini erga gestorē, facit ne
gestor habeat actionē. 1665. B. in marg.
- Proiectum. 986. C. in mar.
- Proiectus paries. in verbo, Venter.
- Proiciens lauaturam super vestes tuas,
tenetur. 1092. C. D. l. prætor.
- ῤολύται seu λύται in iure olim diceban-
tur, qui annis quinque iuri civili incu-
buerant sic dicti, quod iam tantū pro-
fecerāt, vt iuris nodos soluere possent,
quos vulgo licentiatos appellant. 49.
A. B. in gl. margine & tex.
- cū quis duo alternatiue Promittit, vtrūq.
in obligatione est. 1614. C. gl. quod si.
- Promittunt multi quod dare nequeunt.
2160. B. l. si de. in sum. l. pen. de iur. do.
- Promittere is proprie dicitur, qui alias nō
tenebatur, quandoque contra. 294. B
- Promittere.) Cogitur quis adimplere quod
apud acta promissit. 192. C. l. eum. de in
ius voc.
- Promittens aliquid facere, debet ita face-
re vt valeat. 1581. A. B. in marg.
- Promittens aliquid tāquam debitū, cum
non sit debitum: licet habeat cōdictio-
nem indebiti: ramen quandoque fallit.
1346. C. in marg.
- Promittēs dare certo loco, nec ibi reper-
tus, vbique potest conueniri. 1383. B. l. 1.
de eo quod cer. lo.
- Promittens facere aliquem securum, non
tenetur dare fideiussores, vel pignora.
1680. A. in margi.
- Promittens soluere in defectum, quando
liberatur. 1270. B. C. l. si ego.
- obligatus ad Promittendum, nō tenetur
ad satisfandam. 2022. D
- Promissum. 528. E
- Promissum & dictum differūt. 1969. A. B.
l. sciendum.
- Promissum officii deserere nō debet. 1654.
C. §. qui mādatū. l. si quis alicui. manda.
- Promissum scienter indebitum, non repe-
titur. 1363. C. & 1364. A. l. fidei cōmissū.
- Promissa vt seruaret Alexander, Aristote-
lem monuisse legimus, inquit Bal. ad. l.
1. de pac. 254. D E
- Promissio à patre facta filio in potestate
confirmatur morte. 2045. B. gl. Athena-
goræ.
- Promissio de non expellendo, intelligitur
si colonus biennio à solutione nō ces-
sauerit. 1877. E. & seq. §. inter.
- Promissio deserta. 225. E
- Promissio facta inter virum & vxorem si-
ne traditione, nō firmatur morte. 2045.
B. C. gl. Athenagoræ.
- Promissio generalis nō refertur ad quod
emptor sciebat. 1743. B. l. ea quæ.
- Promotores causarum officij curiæ eccle-
siasticæ, non præsumuntur calumniosi:
quia deputati sunt ad denuncianda ma-
leficia. 343. D. glo. ex vtraque. §. item. l. 4.
de his qui not. infra.
- Promotores non præsumuntur calūnio-
si. Ibidem. in mar. in argu. in gl. magna.
l. athleras. de his qui no. infra.
- Pronomina tertiæ personæ construuntur
cum prima persona pluralis numeri, &
sic est mala grammatica (inquit Accur-
sius. 747. D. Quod non probo, sed ali-
ter atque Accur. ibi textum lego, sic: si-
ue nostro nomine hered. siue per aliū
effecti sumus.
- Pronuntiatu agri modus. i. raportus de
mensura eius factus. 2034. A. §. in fundo.
- Pronuntiatum nisi sit, non sufficit calum-
nari. 355. C. gl. 1. l. non alia. de his qui no.
infra.
- Pronurus. 2110. B. C. §. nurus.
- Propagationes. 1862. A. gl. propagatiōes.
- Prope, id est fere. 2006. A. gl. prope.
- Propheta nemo in patria. 612. B. gl. 1. l. hi
qui. ex qui. cau. ma.
- Proponere, id est concedere. 808. D
- Propositum aliquid facientis seruandum
est. 887. E. gl. aliquid. in fin. l. arboribus.
de vsufruct.
- Propria res an seruire potest communi.
1017. A
- Proprie & improprie ponitur verbum se-
mel positum. 396. D. gloss. 2. l. Plautius.
de procur.
- errare in Proprio facto nō licet. 1956. A. B.
gl. eum. l. Titius. in verbo, Errare.
- Proprio motu aliquid à principe obtine-
re, & precibus impetrare differunt. 178.
A. B. in tex.
- Proprio nomine expresso quid alicui cō-
mitti, aliud est quàm sub nomine digni-
tatis. 167. E
- nomine Proprio res appelletur, an digito
ostendatur, an vocabulis demonstretur,
non refert. 1241. B. §. nam & l. certum. si
cer. pet.
- Proprietas continetur appel. vsufr. 944.
A. gl. proprietatem.
- Proprietatis quæstio non debet agi ante-
quam possessionis. 694. B. in sum. Bart.
- Proprij cognati qui. 716. A
- Propter rem & ex re differunt. 1546. C. D.
in marg.
- Prorogatio fit de tempore ad tempus, &
de persona ad personam. 673. E
- Prorogatio iurisdictionis facere potest
iudicem etiam ignorātem, qui credebat
suam esse iurisdictionem. 673. C. l. con-
sensisse. §. conuenire. in mar. de iudiciis.
- Proscribere. 1472. A. §. de quo.
- Prospectus & lumē differunt. 983. C. l. lu-
men & 983. A. B. l. inter.
- ῤεῶτα, id est primaria ac velut principia.
46. C. in tex.
- Protecta. 997. D. E. in marg.
- Protectum quid. 1096. C. in mar. & 1097.
B. §. hanc enim,
- Protestatio ad aliquid valer. 454. A
- Protestatio cui aduersarius consentit, va-
let. 669. B. §. item si.
- Protestatio quod quis non potest inter-
pellari, pro interpellatione habetur.
2066. B. l. Labeo.
- Protocolum vendere potest notarius. 251.
D. in marg.
- pacata vt sit Prouicia. cōgruit bono & gra-
ui præfidi. 147. A. l. cōgruit. de offi. præf. si.
- Prudentissimos fallit facti scientia. 2097.
A. l. in omni. de iur. & fac. ignor.
- Pruriginosus, id est scabiosus. 1961. B. gl.
pruriginosi.
- Pubertas triplex: plena, plenior, & plenif-
sima. 112. D. 113. A
- Pubertati

Digesti veteris.

Pubertati proxim^o est capax iniuriæ. 1057.
C. in tex. & gloss. capax.
Pubertati proximus de dolo tenetur. 517.
B. §. si. l. heredibus. de dolo ma.
Publicanus est qui publico fruitur. i. qui
tributa vel pedagia colligit. 471. D. E.
Publicanus, conductor dicitur. 1843. A. gl.
à conductore.
Publicani. 2093. C. gloss. publicani.
Publicus locus quomodo fiat sacer. 118. C.
in tex.
Publicæ personæ pacto ius publicum mu-
tari non potest. 296. C. in margine. l. ius
publicum. de pac.
Publicā causam habere, & publicū habere
officium differunt. 353. A. glo. Publicam.
Pacta contra pub. vtilitatem, non sunt ser-
uanda. 287. C. in summa.
Publica vtilitas præfertur priuatæ. 1714. D.
gl. verum esse l. actione. pro so. &. 117. A.
Publicum ius quid. 55. A. in textu.
Publicum ius non tollitur pacto priuato-
rum. 268. A. B. §. si paciscar. l. iuris gen. de
pac. & 296. C. l. ius publicum. & 300. A.
B. l. inter. de pac. & 1227. A. §. si vero. l.
Neratius. de relig.
magistratus vesperi in Publicum ire incō-
ueniens erat. 68. D. in tex.
Publicum quandoque improprie dicitur
quod est vniuersitatis. 115. D.
Publicum officiū nemini damno esse de-
bet vel compedio. 608. B. l. videlicet. ex
quibus cau. ma.
in Publico. i. apud magistratum. 1177. A.
Publico præiudicatur, si non fiat collusio.
1291. E. glo. per collusionem.
cōdemnati de Publico, famæ restitutionē
non facile impetrant. 333. C. in tex. & gl.
Publicæ res. 115. B. in tex.
Publica quæ. 116. C. & 118. C.
non potest allegari ignorantia eius quod
Publicè propositum est. 1472. B. in mar-
gine. l. sed si pupillus. de insti.
Publice facere, licere quod putat faciens,
non est in vitio. 1967. A. §. apud Lab. l.
quis sit. de ædili. edic.
Publice interest absentem ab oībus defen-
di. 369. C. l. seruam. §. publice. de procu.
Publice interest maleficia puniri. 383. E. gl.
2. §. l. licet. de procu.
Publice pmittitur quod nō priuatim. 117.
D. E. gl. priuatē. l. in tantum. de re. di.
Publice respondendi ortus. 71. E.
Publiciana cessat, vbi & vsucap. & contra.
870. D. de publi.
Publiciana quandoque contra dominum
datur. 863. D. & 867. E.
Publiciana quandoque rei vin. præfertur.
872. C.
Publiciana quandoque sine poss. quæri-
tur. 873. D. & 879. A.
P. Atilius. 70. A.
P. seu Gaius, Scipio Nasica. 69. E.
Publius Mucius. 70. B.
P. Papirius. 69. B.
P. Rutilius. 70. B.
Pudicitia sexui conuenit muliebri. 330. A.
B. §. sexum. l. i. de postu.
Pudicitia ad pudicitiam non fit compen-
satio. 220. E. glo. i. §. pen. l. fina. de eo per
quem fac. erit.
Pudor, id est opinio. 189. E.
Pudor inspicitur in matrimoniis. 2109. D.
l. adoptiuus. de ri. nup.
Pudori suo parcendum, id est bonæ famæ
studendum. 1670. B. §. sed si. l. Quintus.
mandati.
Pudorem suum purgans est ferendus. 363.
B. C. l. quæ oīa. §. nec ferendus. de procu.
Puellas veteres preponebant tabernis, vt

contrahentes prouocarent. 1471. B. l.
nam &.
Puer dicitur vsque ad decimumseptimum
annum. 329. A. §. initium. l. i. de postu.
Puer, i. seruus. 843. D. glo. sed & si. &. 1089.
E. §. in cliuo. ibi, dominus pueri. & 2196.
B. §. si quid. & 2208. D. l. si seruus.
Pulsus vi nō dicitur, qui ante illatam vim
aufugit. 481. A. B. l. metū. quod me. cau.
cum. l. Punit factum, nō curatur iuris effe-
ctus. 350. C. §. cum autem. l. quid ergo. de
his qui no. infra.
Punitur conamen sine effectu. 119. D. gl. 3.
l. si quis.
Punitur quis ob mendacium. 1068. D.
Punitur ignorans nemo. 866. B. glo. si. l. si.
de rei vin.
Punitur abutens permissis. 459. D. de ne-
go. gest.
illicitum non omne Punitur. 355. D. gl. si. l.
pe. de his qui no. infra.
illicitum quādoque non Punitur. 1226. A.
glo. in eum. l. & si. de relig.
Puniatur ne sola voluntas sine actu. 119. D.
Plura facta vnius familiæ quandoque pu-
niuntur vt plura, quandoque vt vnum.
169. B. l. si familia.
Puniuntur grauius quæ ignorantur, si facile
sciri possunt. 1857. D. gl. 3. l. sed ad des. loca.
Punitur grauius seruus in delictis, quā
liber. 217. B. l. pen. si ex noxa. cau. aga.
Puniri maleficia publice interest. 383. E. gl.
2. §. l. licet. de procu.
Puniri quis debet pro modo culpæ suæ, &
aduersarij querelæ. 127. D. §. cum patro-
nus. l. i. de offic. præfec. vrb.
Puniri quis non debet in quo nō deliquit.
1714. A. gl. quia. §. diximus. l. actio. p. so.
Cōmodum non debet quis inde cōsequi;
vnde puniendus est. 1855. C. D. gl. 2. §. cum
quidam. l. ex conducto. loca.
Pupillus, adolescens, & furiosus, æquipa-
rantur: quia non intelligunt. 645. A. &
seq. §. coram. l. diem. de a. bi.
Pupillus an & quando possit esse testis.
2093. C. glo. sed nec.
Pupillus ad liberum & seruum refertur.
1514. C. glo. pupillum.
Pupill^o an teneat ex dolo tutoris. 1480. C.
Pupillus conditionem suam meliorem fa-
cere, non deteriore potest, sine tutotis
auctoritate. 290. A. l. contra. de pac.
Pupillus cum iudicis decreto potest sociū
prouocare ad diuisionē bonorū. 1687. B.
in margine.
Pupillus curatorem habere potest. 568. E.
Pupillus, id est adolescens. 582. C.
Pupillus & minor præsumuntur ignorare.
1495. B. C. l. si quis. i. sum. de sena. Maced.
Pupillus præsens esse proprie non potest.
659. C. l. si compromissum. de arbi.
Pupillus pubertati proxim^o de dolo tene-
tur. 517. B. §. fin. l. heredibus. de do.
Pupill^o sine tutore cōtrahēs, etiā naturali-
ter nō tenetur. 1355. A. B. l. quod pupillus.
Pupillus tenetur de dolo quatenus factus
est locupletior. 1607. D. §. an in.
Pupillus testis esse non potest. 2083. C. gl.
sed nec. l. inuiti.
Pupilla.) Tutor non tenetur restituere nū-
mos quos accepit pro pupilla locanda.
459. D.
Procurator fact^o à pupillo auctoritate tu-
toris, finita tutela durat. 1476. B. in mar.
Purgare se cogitur quis per suū iuramentū.
1109. C. §. prætor. l. quotiens. de noxa.
Purgare moram.) Pœna soluta intra tem-
pus purgandi moram, non potest repeti
per soluentem. 1348. C. in margine.
Purgandi moram potestas non facit vt in-

debitum videatur esse solutum. 1348. C.
l. qui ob rem.
Purganda est prouincia malis hominibus;
1324. D. l. repeti. gl. 4. de con. ob tur. cau.
Purgans se ferendus est. 363. B. §. nec ferē-
dus. l. quæ omnia. de procu.
Purgatio moræ admittitur in iudicialibus
post modicum tempus, si actoris ius nō
est factū deterius. 228. C. l. si. si quis cau.
Purus locus. 1162. C. §. si quis.
Pusulatum argentum. 1869. A. B. C. §. quæ-
situm.
Q Vadriga. 1705. A. glo. coitam.
Q Quadruplo simplum inest. 494. D.
quatenus.
stultè Quærenti, humiliter respondendū.
583. E. glo. 4. l. Iunius. de minō.
Quæsitū ex re sua quod est, habere quisq;
debet. 1174. C. l. cōmunis. commū. diui.
Quæstio sabbatina. 1163. D. gl. confunde-
retur.
Quæstio variè sumitur. 1526. D. gl. quæstio.
Quæstioni facti non respondet iurecōf.
92. B. l. idem.
Quæstor quis, & quando institutus fuit.
128. D. E. & seq. in tex.
Quæstor triplex. 129. E.
Quæstores. 67. B. §. deinde.
Quæstores parricidij. i. criminales iudices.
67. B. §. & quia.
Quæstuaria mancipia. i. quæstū afferētia.
342. E.
Quæstus, id est lucrū. 1687. A. gl. quæstus.
l. quæstus.
Quæstus non honestus. in verbo, Lucrum
facere.
Quæstus nō præsumitur turpis in fœmi-
na matrimonio iuncta. 2212. D. l. Quin-
tus. de do. inter virum & vxō.
Quæstus turpis mulieri vitandus. 2212. D.
E. in verbo, turpis quæstus.
Quæstum facere palam. 2115. A. l. palam.
Qualitas, id est necessitas. 137. E.
Qualitas personæ inspicitur. 431. C. gl. si.
l. Pomponius. de neg. gest.
Quanti ea res est, & id quod interest, dif-
ferunt. 183. A. in tex.
Quanti res est: id est quanti aduersarij in-
terfuit. 861. B. §. si vero.
Quantitas. 1701. A. gl. cum certa.
Quantitatis ad quātitatē fit compensatio.
1431. E. gl. 3. l. si conuenerit. de pign. act.
semper Quantum petatur quærendū est,
non quātum debeatur. 175. A. §. quotiēs.
l. cum quædam. de iur. om. iudi.
Quamuis, quandoque correctiue, quādo-
que aduersatiue ponitur. 218. E.
Quamuis quandoque. i. quia. 962. C.
Quasi dictio, vitium importat. 292. E.
Quasi est dictio similitudinaria inter pos-
sessorē actiuū & passiuū. 761. D.
Quasi, improprietatem notat. 1353. E.
Quatuor uiri. 68. C. D. §. eod.
Querela inofficiosa est odiosa. 746. E.
Querela inofficiosa nō est actio. 719. A. B.
& 721. D. E.
Querela inofficiosa quid. 719. B.
Querela inofficiosa testamēti adhuc pen-
dente durat heres scriptus in testamēto
secundum Bald. 793. C. in marg.
Quietatio generalis non portigitur ad
species de nouo repertas, dolo contra-
hentū substractas. 295. A. l. res fratres.
Quilibet, seu omnis, pro totus, & eōuer-
to quandoque sumitur. 45. E.
Quilibet quandoque, id est vilis. 204. D.
Quilibet, est dictio distributiua. i. distri-
buit separatim. Omnis, collectiua. i. di-
stribuit coniunctim. 651. D. §. cum in,

Index materiaram

- Quin, id est quod. 292. C
 Quinquennales induciæ. 273. C
 Quinqueviri. 68. D
 Q. Mucius. 70. C. & 71. B
 Q. Tubero. 70. A
 Quis, continet vtrumque sexum. 413. A. l.
 ait prætor. sic Plautus: Quis ea est quam
 vis ducere vxorem?
 Quisque, signû est vniuersale. 1425. E. glo.
 His verbis.
 Quo, id est quantum. 1907. E. gloss. i. l. sed
 & quo. de pigno.
 Quocûque modo, est verbum valde præ-
 gnans. 655. E. in gl. & in margine.
 Quod in rem domini vertitur, in peculio
 computatur. 1569. D
 Quoque, id est etiam. 326. D
 Quota litis.) Pactum de quota litis factû,
 non valet. 1632. E. & 1633. A. glo. certam.
 l. si remunerandi. manda.
 Quum, id est quia. 334. D
 R
 Raperere, & furtû facere, differunt. 1289.
 C. §. Si quis.
 Rapi, & inuadi, differunt. 1380. E. gl. mobili.
 Raro quæ sunt, non curat iuriconsultus.
 813. B. gloss. i. §. quid est. l. antiqui. si pars
 here. petra.
 Ratiarius quis. 1440. E. l. qui ratiario.
 Ratihabitio an retro trahatur. 209. E
 Ratihabitio confirmat iudicium à falso
 procuratore factum. 704. C. l. licet.
 Ratihabitio iussui æquiparatur. 1261. E. gl.
 præstaret. l. cum fundus. si cer. pe.
 Ratihabitio non reconciliat alieno nomi-
 ne gestum. 420. D
 Ratihabitio non retrahitur. 136. A. glo.
 fin. l. obseruare. de offic. proconsu.
 Ratihabitio non trahitur retro: pro & cõ-
 tra. 350. D. gloss. i. l. quid ergo. de his qui
 no. infra.
 Ratihabitio retrahitur. 1914. A. gl. q.
 Ratio actuû nostrorum reddenda est. 412.
 B. l. si quis. de neg. gest.
 Ratio dicitur ad aliquem pertinere, quan-
 do eo mandante vel eius procuratore
 confecta est. 248. B. §. ex hoc.
 Ratio à capite edi debet. 253. B. §. edi. l. ar-
 gentarius. de edendo.
 Ratio eadem vbi est, ibi idem ius esse de-
 bet. 251. E. gloss. i. §. pen. l. vbi. de eden. &
 1079. D. & 1079. D. in marg.
 Ratio est optima, quæ pro religione facit.
 1231. A. §. nam propter. l. sunt personæ.
 de rel.
 Ratio est vltro citroque dandi, accipien-
 di, credendi, obligandi, soluendi sui gra-
 tia negotiatio. 248. A. §. rationem.
 Ratio habenda est ætatis, valetudinis, &
 occupationum. 631. C. l. licet. de arbi.
 Ratio, id est ius. 1364. E
 Ratio, id est liber rationum. 248. C. D
 Ratio in specie, vincit rationem in gene-
 re. 810. D. in margine glo. si. §. si ego. l. i.
 si pars here. pe.
 Ratio non potest reddi in his quæ sunt de
 iustitia positiua, nisi quod sic visum fuit
 legislatori. 329. E. in glo. g. l. i. de postu.
 Ratio nuda neminẽ facit debitore. 1544.
 D. E. in fine. l. non solum. §. i. de pecu.
 Ratio omnium quæ maiores statuerunt,
 reddi non potest. 78. A. B. l. non omniũ.
 de legi.
 Ratio vna vincit duas. 732. E. glo. 2. l. nam
 &. de inoffi. test. & e contra. 921. C. D. in
 margine.
 casus quos necit paritas equitatis, & idẽ-
 titas Rationis, non sunt separandi. 1079.
 E. l. illud. in sum. & in marg.
 quod cõtra Rationem est receptum, non
 est producendum ad consequentiã. 77.
 A. l. quod vero. de legi.
 in Rationem deducere, aliã ducere. 1867.
 C. l. qui insulam.
 Ratione legis cessante, cessat lex. 293. B. C.
 l. quod dictum. de pac. &. 491. D. gl. pe.
 §. post annum. l. si cum ex. quod me. cau.
 Rationes cum die & consule edi debent.
 244. A. §. rationes.
 Referre expensas in rationes. in verbo, re-
 ferre.
 cum quid prohibetur ob multas Ratio-
 nes, sufficit quod vna vigeat licet aliã
 cessent. 348. B. C. §. & si. l. liberorum de
 his qui no. inf.
 Rationibus cõtradicare debet aduocatus,
 nõ probris. in verbo, Aduocatus debet.
 Rationibus legatis, an videantur in eis le-
 gata contineri. 1129. A. glo. ab eo.
 procurator rei quãdoque cauet de Rato.
 380. D. E
 Ratis, est fluuialis: nauis, marina. 237. E
 Reatus omnẽ honorẽ excludit. 339. E. l. 2.
 §. hoc amplius. in mar. de his q. no. infra.
 Recedere, id est differre. 56. C
 Recensere, id est nominare. hinc recen-
 sitio, onis: id est nominatio. 1178. E. §. si
 quis noxa. & in glo.
 Recensitio. Ibidem. D. glo. recensitione.
 Receptatores, aliã receptores, dicuntur re-
 celatores: sine quibus latro diu latere
 non potest. 147. B. in tex.
 Receptio pretij scienter facta, facit præsu-
 mi venditionem. 2001. C. l. quidam.
 Recipere quandoque, id est exceptum fa-
 cere, seu retinere. 1015. C. l. proprium. in
 margine. &. 1018. A. §. hæc ita. &. 1019.
 D. l. quicquid.
 Recipiens, turpitudinẽ repetenti obicere
 non potest. 1898. E. glo. si inhonesta.
 Reconciliatur, id est, ratificatur obligatio
 rei alienæ per voluntatem domini. 1913.
 D. & seq. in sum. §. si nesciente.
 Reconciliatio bona. 1681. B. §. ad eum. &
 glo. sibi vellet.
 Reconuentio coram eodem iudice debet
 expediri. 170. C. E. §. sed & si. l. idem de
 iur. omn. iudi.
 Reconuentio non habet locum, quando
 agit quis officio iudicis, non iure actio-
 nis. 689. E. in margine.
 Recte, & rite, differunt. 716. D
 Recte factum reuocari non debet. 570. C
 glo. si. l. si mulier. de mino.
 Rectores de dolo suo tenentur. 518. A. §. de
 dolo.
 Recuperare quis tenetur. 1773. D
 Redactum dicitur, quod nõ est exactum,
 sed exigi potest. 775. A. §. redactæ.
 Reddere, id est dare. 707. D
 Reddere, id est reddere velle. 1989. A. B
 Reddere aliud est, & aliud de suo dare.
 1610. A. depo.
 Reddere non tenetur qui suum recepit, li-
 cet ab alio quãm vero debitore. 1355. C.
 l. repetitio. de condic. inde.
 dolo facit qui Repetenti rem non reddit.
 1608. D. E. §. est autem. l. i. depo.
 Res non reddita dicitur, quæ deterior red-
 ditur. 1407. B. l. 3. §. i. commo.
 Redemptor dicitur conductor pedagij,
 seu portorij. 1883. B
 Redemptor dicitur structor. 1876. C. §. lo-
 caui.
 Redemptor. 1881. D. §. lege dicta.
 Redemptor. i. conductor, qui dicitur syl-
 uanus. 1866. E. glo. redemptor.
 Redemptor quis. 1924. C. D
 Redemptores caufarum deprehendere de-
 bet iudex. 139. B. in prin. tex. & in mar.
 Redemptores sunt, qui suis cæmentis ædi-
 ficant. 849. A. l. redemptores.
 Redempturæ id est conductiones reficiẽ-
 darum domorum. 1469. B
 Redhibitio, id est æstimatio rei redhiben-
 dæ. 1993. B. glo. redhibitionis.
 Redhibere quid. 1970. C. l. redhibere.
 Redhibitio quinque de causis fit. 1958. E
 Redhibitionis tẽpus sex menses viles ha-
 bet. 1970. A. §. tempus.
 Redhibitionis tempus currit ex die vendi-
 tionis. Ibidem. B. §. tempus.
 Redimere, id est conducere. 954. A. B
 Redire, id est ire. 707. E
 Reficere teneor, quod mea opera deteri-
 factum est. 917. E. l. sed cum. de vsufruc.
 Refectio in seruitutibus pertinet ad eũ q
 sibi seruitutem asserit. 1029. C. §. etiam.
 Refectionis causa mutuans, habet priui-
 legium. 1257. C. l. creditor.
 Referre acceptam pecu. legatis. 2143. C. §.
 Socer.
 Referre expensam in rationem. i. scribere
 in libro expensarum. 454. B. in tex.
 Referre rationib⁹ tutelæ. 1788. B. l. Seius.
 Refundere impensas. 1892. A. §. sin autem.
 l. naturalis.
 Reges. 63. B. in tex. & 66. C. §. quod ad.
 Reges olim erãt sacerdotes: & ideo tẽpla
 dedicabant, vt hodie episcopi. 118. D
 Regio, id est contrata. 127. E
 Regionis consuetudo seruanda. 1752. D. l.
 imperatores. de contra. emp.
 Regionis cuiusque mos seruandus. 2039.
 A. l. i. de vsur.
 Regionibus agrũ diuidere. 1041. C. §. Cel-
 sus. &. 1016. B. &. 1042. A. l. si quis. §. si
 quis partem. com. prædi.
 Registris nummulariorum fides habetur.
 252. B. C. §. 2. quod verũ est hodie cõtra.
 se, non pro se: vt ibi. A. in. gl. decurritur.
 Regula quid. 74. A
 Regula, id est tabula. 1857. D. & 1858. glof.
 regulis.
 Regula est cõpendiosa doctrina, vel vnus
 casus, vel plurius, in quibus eadẽ ratio
 est. 74. A. glo. regula. l. 2. de legi.
 Regula si vinco vincentem, &c. quando-
 que fallit. 1942. A. gl. fin. l. Claudius. qui
 po. in pign. ha.
 Relaxatur aliquid de iure, partiũ consen-
 su. 235. E. glo. sententia. l. i. de feriis.
 Religio, officium, obsequium, differunt.
 716. D
 Religionis interest sepulchra exornari.
 1232. B. l. i. de mor. infer.
 Religioni stari debet: id est iuramẽto. 523.
 C. l. quod si. de do. ma.
 summa est Ratio quæ pro religione facit.
 1231. A. §. nam propter. l. sunt personæ. de
 reli.
 Religiosum quid. 117. C. D. in tex.
 Religiosa sunt, quæ religiosis hærent. 850.
 C. l. quæ religiosis de rei vin.
 Relinquere. 2033. D. gl. in reliquis. l. qui li-
 bertatis. de euict.
 Reliqua. 2033. C
 Remediũ omne cõtinetur nomine actio-
 nis. 507. E. glo. i. l. & eleganter. de dol.
 Remedium vnum extraordina. non tollit
 aliud extraordinarium. 613. E. in addi. gl.
 fin. l. is qui. ex qui. cau. ma.
 Remittere, est dare. 1511. B. in margine. l. 4.
 de pecul.
 Remittere iuramentũ. 1274. C. §. si neque.
 Remittẽs offensam alicui, nõ potest pete-
 re pœnam pacis ruptæ. 1511. E. in marg.
 Remittens vnum ex duobus iuribus, vi-
 detur retinere aliud. 1004. C. D. l. si mi-
 hi. de seruitu. rustic. prædi.
 Remittitur ta-

Remittitur tacite. 2081. A. gloss. tacite, in verbo, Tacite.
 Remittitur cōventionē, quod nullo tempore acquiritur. 1043. A
 Remittitur pacto aliquid quod repudiari non potest. 280. A. gl. 2. §. filiafamil. l. & heredi. de pac.
 Remittitur quandoque pœna non incurfa. 191. B C
 Remitti potest multa alicui intuitu perpetatis. 144. D. & seq. §. præfes. l. illicitas. de offi. præfi.
 Remissa feloniam, vassallus habet feudum ex veteri concessione. 1511. E
 Remissa pœnio colono ob sterilitatem, annis sequētibz repeti potest, etiam si sit donata. 1855. A. §. Papin. l. ex conducto.
 Remissa semel multa pauperi, ampli^o ab eo exigi non potest. 145. C. in margine. glo. §. præfes. l. illicitas. de offic. præfi.
 Remissio mercedis quando datur colono ob casum in fructibus cōtingentem, in verbo, Casus conringens.
 Remissionem facit sterilitas, non fructuū exiguras. 1855. B C. §. cum quidam. l. ex conducto. loca.
 Remotum à iure. i. contrarium iuri. 269. C
 Remuneratio est quoddam genus permutationis. 784. C. §. plane.
 Remus à fratre occisus. 119. B. l. si quis.
 Renouare contractum, id est reformare. 287. A
 Renuntiare debet quis quandoque. 1751. A. glo. ob dolum.
 Renuntiare de modo agri, est facere reportum de eius mensura. sic. 1741. A. l. qui fundum.
 Renuntiare iuri suo quilibet potest. 293. C. gl. 1. l. pacisci. de pac. &. 301. E
 Renuntiare iuri suo quis potest. 579. C. in margine. gl. 2. l. si iudex. de mi.
 Renuntiare iuri suo dicitur quis per actū cōtrarium. 1044. C D. in marg. l. si stillicidij. quemad. v. usufruct. amit.
 Renuntiare potest quis iuri in fauorem suū introducto. 1798. B. l. 1. de ser. expor.
 Renuntiare possunt testator & contrahētes iuribus suis. 301. B. l. pactum.
 Renuntiare societati. 1715. A
 Renuntiare iuri suo an & quando liceat. 301. E
 Renuntiat tacite quis iuri suo. 730. C
 Renuntians beneficio ecclesiastico, magis videtur exonerat^o quàm damnū passus. 539. E. gl. 2. l. ait prætor. de mino.
 Renuntians impetrationi iniquæ, non euittat ob id pœnā ratione illius incurfam. 178. C. in margine. l. quod quisque iur.
 Renuntians iuri suo, amplius illud repetere non potest. 1964. E. l. quæritur. §. si venditor. de ædili. edic.
 Renuntias societati ante tempus, socium à se, non se à socio liberat. 1714. C D. §. Item qui.
 Renuntiatio facta ab ignorāte vt non valet, ita nec à dubitante. 428. B. in mar.
 Renuntiatio generalis casuū fortuitorum in iudiciis non valet, specialis sic. 226. A. §. quæsitum. l. 4. si quis cau.
 Renuntiatio generalis non valet. 195. C. gl. fi. l. si quis in ius vo. non ierit.
 intempestiua societatis Renuntiatio non valet. 1687. A. l. si conuenerit.
 Repetit quis quādoque rem quam habet. 510. C D.
 non Repetit soluens scienter indebitum. 1357. B. l. quod quis.
 Repetit tutus exceptione perpetua, per errorem soluens. 1339. D. §. adeo.
 Repetere est retrorsus petere. 2083. E. in

margine.
 Repetere an possim pignus iudici datum vt male iudicet. 1323. C
 Repetere licet possit qui promisit indebitum tanquam debitum, tamen quādoque fallit. 1346. C. in margine.
 Repetere non potest plus exponens, quā sit ei mandatum. 449. B. in margi. §. libertos. l. qui aliena. de nego. gest.
 Repeti non potest simoniace pro aliquo datum. 462. D
 Repetitur quandoque pietatis causa datum. 471. A. l. si quis. in gloss. repetere. de calum.
 Repetitur solum ex causa emptionis inualidæ. 1349. B. l. seruus.
 Repetenti, turpitudinem obiicere nō potest recipiens. in verbo, Turpitudinem.
 Repetitū tacite intelligitur quod prius dictum est. 692. C D. glo. 2. in fi. l. si iudex. de iu.
 dictum in vno. c. legis, non censetur Repetitum in alio, quotiens non est eadem ratio. 347. B. in margi. l. in actionibus. de his qui no. infra.
 Repetita die cautionem interponi quid. 2083. E in margine.
 Repetita censentur in sequentibus, quæ in præfationibus dicta sunt. 257. C. §. idē. litem. de pac.
 Repetita intelliguntur in alio capite legis, dicta in vno. 1078. A B. l. quemadmodū. §. fin. ad. l. Aquilam.
 Repetitio cessat multis modis. 454. D
 Repetitio indebiti soluti cessat, quando à pietate causatur error. 1346. B C
 Repetitio nulla est ab eo qui suū recepit, licet alius quàm verus debitor soluerit. 1355. C. l. repetitio. de condic. inde.
 Replicatio est actionis iuuamē. 523. D. gl. fi. in fi. l. seruus. de do. ma.
 Reprimendæ improbitatis curam gerere debet iudex. 664. C. §. miratur. l. 3. nau. cau. stabu.
 Reproba pecunia non liberat soluentem. 1437. A. l. eleganter. de pign. ac. §. qui.
 Reprobo. Quod approbo, nō reprobo. 427. D. & 428. A. §. sed eo.
 Repudiari quod non potest, pacto quandoque remittitur. 280. A. glo. 2. §. filiafamilias. l. & heredi. de pac.
 Repudium & diuortium differunt. 2219. A
 Repulsam pati verecundū. 699. B. in margine. gl. fi. l. obseruandum. de iudi.
 Reputare. 578. E
 Reputare. i. computare. 453. B. in tex. ibi enim heredes auia reputabant nepoti alimenta ei ab auia præstita, id est, deducebant ei in partem eius.
 Reputare quandoque. i. imputare, seu cōputare. sic sumitur. 791. A. l. si quid.
 Res & pecunia differunt. 2135. A B. l. ita.
 Res, id est actio in rem. 237. E
 Res, i. causa. 475. B. & 12094. A. gloss. rei.
 Res, id est quæstio. 629. E
 Res, id est veritas. 1282. E
 Res in duplici sunt differentia. 1997. E
 Res inter alios acta, aliis prodest. 1138. E. glo. veniet. §. quod pro. l. heredes. fa. er. cif. & 1277. E. l. quia.
 Res inter alios iudicata, nec aliis prodesse, nec obesse solet. 1941. C. §. igitur. l. Claudius. qui po. in pign. habe.
 Res pro re an solui potest. 1393. D. in fin. §. pe. l. 1. de consti. pec. & 2134. D. l. si ei. pristino statui an Restitui queat res mutata. 93. C
 Res quàm verba magis intucunda. 2139. C. §. magis. l. promittendo.
 Res soli, id est res immobilis. 212. B. §. pos-

essor.
 Res sua sibi obligatur. 1819. D. glo. 1. §. offerri. l. Iulianus. de actio. emp.
 Rei appellatione non genus sed species significatur. 826. A. in tex.
 Rei donatæ, qui dedit non tenetur. 1994. D. l. ad res. de ædili. edict.
 Rei electio est in alternatiuis. 2131. A
 suæ quisque Rei legem dicit. 2166. E. l. ob res. de pac. do.
 Rei potior est conditio quàm actoris, in pari causa. 198. D E. glo. 1. l. nam cum in prin. ne quis eum qui in ius vo. est.
 Rei successor & iuris non sunt pares. 251. D. glo. 3. §. nihil. l. quædam. de eden.
 Rei vind. lit. contest. nō perpetuat. 834. D
 Rei vindicatio duplex. 770. B
 Rei verbum facta comprehendit. 1889. E glo. 4. l. 5. de præscrip. ver.
 quandoque magis ad Rem, quādoque ad personam habetur respectus. 1483. C
 minima pro Renō datur restitutio. 583. A
 Re non verbis peculium augēdum. 1511. B
 Re obligatio non contrahitur, nisi quatenus datum est. 276. A. l. si tibi.
 Reipsa, id est veritate. 423. A
 Res diuersæ peti possunt. 827. B
 Res multipliciter in nullius bonis dicuntur. 115. A. gl. nullius.
 vendere Res suas non est cogendus quis, vt soluat pecuniam debitā. 1111. B. §. nam non debet. l. si seruus. de noxa.
 Rescissoria quādo datur. 607. C. & 808. A
 si papa Rescribit episcopo qui iam mortu^o erat, successor debet obedire. 299. D
 Rescriptum contra leges factum præsumitur ambiciosum. 532. D
 Rescriptum principis an & quando egreditur personam. 85. B C. & seq.
 Rescripta large sunt interpretanda. 142. E & 143. A. & seq. & 146. A
 Rescriptis impetrandis debent interuenire qui per ea læderentur. 112. D
 Resignare, id est aperire. 1610. D
 Resignationis beneficiorū instrumentum subsignans, videtur consentire ipsi resignationi. 1919. C. §. pater. in argu.
 Respondere ante iudicium de iure suo nemo cogitur. 1192. A B. §. interrogatoriis.
 Respondere, id est venire. 475. C
 Respondere nolens, videtur contemnere iudicem. 1197. C. §. qui tacuit. l. de ætate. de inter. acti.
 Respondere non videtur, qui ad petita nō respondet. 1197. C. §. quod autem. l. de g. tate. de inter. acti.
 Respondere obscure, & nil respondere. idem. 1197. E. §. nihil.
 Respondere pro alio alius non debet. 1195. A. l. si sine. de inter. acti.
 Respondere quandoque, id est docere, vel aduocare. 329. E
 Respondere qui non vult, contumax est. 1197. C. §. qui tacuit. l. de ætate. de inter. acti.
 Respondendi publice origo. 72. A. §. ante.
 Responso dubia quandoque admittitur. 800. A. glo. 1. l. si debitor. de peti. here.
 Responso in iudicio facta, non præiudicat respondententi, nisi respectu interrogātis. 1204. B. l. fin. de inter. acti.
 Responso sine interrogatione, valet. 1194. C D. l. si sine. de inter. acti.
 Respublica & fiscus differunt. 1933. C D. l. si pignus. nonnunquam equiparantur. 337. A. in margine.
 Respublica dicitur tantum vrbs Romæ. 605. D
 Respublica quandoque. i. ciuitas. 189. A B
 Reipubli. administrator licet negligentia

Index materiaram

- possit nocere reipub. tamen non potest per pactum remittere aliquid debitori reipu. 296. B. C. in. l. imperatores.
- Restituo te, & restituo in integrum, differunt. 333. B. C.
- naturalibus Restituere. i. nobilitate. 189. B. in margi.
- Restituere, id est reficere. 1031. E
- Restituere litem. 476. A. l. diuus. §. & boni. de resti. in inte.
- Restituere verbum plenam habet significationem. 2062. A. §. item. l. videamus.
- Restituitur minor iuuenili leuitate deceptus. aliàs nō. 563. B. C. §. Scquola. l. quod si. de mino.
- Restituitur negligentia seruitutem amittens. 1011. C. l. & Atilicinus.
- Restituitur priuilegiatus aduersus priuilegiatum. 165. E
- Restitui non debet quis ad lucrum cum damno alterius: sine damno potest. 598. B. l. sciendum. ex qui. cau. ma.
- Restitutoria actio datur contra impeditū venire ad iudicium, si impediens non sit soluendo. 219. C. l. ex hoc.
- Restitutio, id est refectio. 1258. C. l. creditor.
- Restitutio non datur contra libertatem. 508. A
- Restitutio verbalis tantum facit, quātum hereditatis aditio. 818. E
- Restitui non potest minor renuntiās beneficio ecclesiastico. 539. E
- Restitui non potest minor aduersus casum fortuitum. 550. C. in marg.
- Restituine possit semper minor delinquens. 546. E
- Restitutio in integrum reducit quem in pristinum statum. 334. A. gl. eximi. l. i. ad si. de postu.
- Restitutio pro minimo non datur. 583. A. gl. l. si res. de mi.
- Restitutionis tempus qualiter absenti computatur. 607. C
- Restitutionem pro filio etiam inuito pater petit. 566. C. D
- Restitutionē non indulget euentus damni, sed incōsultra facilitas. 550. B. C. §. nec enim. l. verum. de mi.
- Restitutionem in integrum dat absentia. 473. A
- aliena capita in Restitutione nō veniunt. 822. C
- Resurrectionis domini feriaz quot sunt. 238. C
- Retinemus quædā que nō petimus. 1278. B. gl. 2. l. sed si. de iureiur.
- Retineri potest res vendita, donec pretiū soluatur. 1783. A. l. hereditatis. de hered. vel ac. ven.
- Retentio in multis casibus habetur, in quibus petitio negatur. 461. D. glo. si l. cum pecuniam. de neg. gest.
- Retentionem non habet, qui habet possessionem. 1358. A. in verbo. Possessionem.
- Retentione quādoq; vti licet. 561. E. glo. prætor. l. cū mandatu. de min. sic procurator vti potest retentione vt ei soluatur. 364. A. l. quæ omnia. in si. de procura. sed in contrarium dicunt quidam esse arrestum curiæ parliamenti: & ita practicatur.
- Retentum in mente an & quādo releuat. 1882. C. §. locator.
- Reticuli. 1825. A. §. quæ tabulæ.
- Reticulum. 1097. B. §. hanc enim.
- Retractari non debet bene gestū. in verbo, Bene gestum.
- Retrocedens percussus non est in culpa, secus in percussore. 1090. C. in margi. si
- ex plagis. ad legem Aquiliam.
- Retro.) Tempus contractus non inspici- tur in his quæ Retrotrahuntur. 2187. C. §. manumissionis.
- Reuocare domum, id est declinare forū, in verbo, Ius reuocandi.
- Reuocare.) Sufficit non reuocare, licet datio non tenuerit. 135. E. gl. si. l. obseruare. de offi. procon.
- Reuocari non debet recte factum. 570. C. gl. si. l. si mulier. de mi.
- Rauocari solet quod alterius apud alterum deprehenditur. 1366. B. C. l. hæc cōdictio.
- Reuocatur primus procurator constitutione secundi. 368. A. §. Iulianus.
- Reuocādi domū an habeat ius citatus in loco contractus. 674. D. §. omnes aurē.
- Reuocandi domum ius habens debet cauere iudicio sisti, statuente prætorē in quem diem sistere se promittat. 676. A. §. sed &.
- Reuocādi domū ius habent, aduena, viator, & qui sic cōtraxit quasi cito recessurus. 684. B. §. nunquid. & hi iurare non coguntur. 689. B. §. ex quibus.
- Reuocandi domum ius quandoque quis habet. 607. B. §. si cum.
- Reuocandi domum ius. in verbo, Citatus in loco contractus. & in verbo, Ius reuocandi do.
- Reus dicitur is, cum quo agitur. 1272. C. l. ait prætor. in prin.
- Reus, id est accusatus. 2112. C. gl. reas.
- Reus favorabilior est, quā actor. 240. D. l. si. de fer.
- Reus potest assumere onus probationis in se. 2074. A. B. l. circa in sum.
- Reus principalis quis. 1497. B. §. sed Iulianus. in sum.
- Reus pro modo querelæ actoris & culpæ suæ est puniendus. 127. D. §. cum patronus. l. i. de off. præfe. vrb.
- Reus quandoque agit, & actor defendit. 388. E
- Reus tenetur litem contestari. 1109. A. l. quotiens. in sum.
- tria accessoria sunt ob Rei moram. 1389. E
- Rei obligatio si nulla est, & fideiussoris erit nulla. 229. A. in tex.
- Reo plures dantur dilationes quā actori. 240. C. D. l. fin. de fer. Vide in verbo, Dilationes.
- Reum delegare, soluere est. 1580. A. §. inter dum. l. quamuis. ad Vell.
- Reo principali liberato, liberatur fideiussor. 311. E. gl. pen. l. fin. de pact.
- clēmēter cū Reo agere debet iudex. 491. A. l. si cum ex. §. i. de eo quod me. cau.
- sententiæ si sunt diuersæ, valet ea quæ pro Reo lata est: fallit in libertate, & testamento. 729. A. B. l. si pars. de inof. testa. in tex. & glo.
- in Reo sufficit quodd sit in causa condemnationis tempore sententiæ, sed in actore requiritur tempus litiscon & sententiæ. 1183. B. §. si quis.
- Reuereri oportet iudicem. 330. B. §. casum. l. i. de postu.
- Reuerentia vna omnibus est parentibus seruanda. in verbo, Parentibus.
- Rheda. i. vehiculum. 1883. B. glo. rheda. ἑρωδῶν. i. verbis expressum, manifestū. 80. B. l. fraus. hinc ἑρωδῶς. i. palam. manifestè.
- Rigor iuris non debet seruari. 1089. A. §. multa. l. ita. ad. l. Aquil.
- Rite & recte differunt. 716. D
- Rogare. id est interrogare. 66. A. & 100. E. & 268. C. D
- Roma tantum dicitur respublica. 605. E.
- glo. non abstr. l. sed & si. in fin. l. ex qui. cau. ma.
- Roma caput est Italiæ. 696. D. gl. si. l. cum furiosus. de iudi.
- Roma est communis patria. 141. E. gl. fin. l. si. de of. procon. & 608. A. §. si cum. l. necnon. ex qui. cau. ma.
- Roma papæ subest. 127. A
- Romæ quid fiat, non tam spectādum est, quā quid fieri debeat. 146. C. l. sed licet. de offi. præsi.
- Rogatus testis, & adhibitus, idem. 2221. A. glo. i. l. nullum. in additione.
- Rubrica.) Valet argumentum sumptum à verbis rubricæ. 698. B. in marg. glo. i. l. non idcirco. de iudi.
- Rudes parietes, id est noui. 909. E. l. vsufructuarius.
- Rudes serui simpliciores. 1988. C. §. præsumptum. l. præcipiunt. de ædil. edic.
- Ruinis deformatur ciuitas. 145. B. C. gl. si. l. præses. §. de offi. præsi.
- Rumpere quid. 1073. B. §. rupisse.
- Rusticitas excusat. 168. E. gl. vel rusticitatem. l. si quis. de iur. om. iudi.
- Rusticitati parciatur simplici, nō sagaci: & in casib. à iure expressis. 168. B. §. doli. & in gl. l. si quis id. de iur. om. iud. & 195. B. l. 2. §. 2. si quis in ius vo. non ier.
- Rusticitati parciat. 245. A. §. eis. l. i. de edē.
- Rusticus sagax non excusatur. 168. E. in glo. antepe. l. si quis. de iur. om. iudi.
- Rustici quæstiones per medium diuidūt. 454. D. gl. si. l. Nescennius. de neg. gest.
- Rustici an tenentur alere milites trāsentes. 901. A. §. si quid. l. si pendentes. de vsufruct.
- Rustici venientes ad testimoniū, non debent equitare. 1639. E. gl. 2. §. idē. l. idēque. mandati.
- Rustica opera tempore suo fieri debent. in verbo, Cultura intempestiua.
- Rustica prædia quæ. 968. A
- occupati circa rem Rusticā, in forū venire non sunt compellendi. 235. B. l. i. de fer.
- Rusticorum vulgare. 454. D
- Ruta cæsa. 1181. D. in margi. & 1825. B. §. si ruta.
- S
- Abbatina quæstio. 1163. E. glo. confunderetur.
- Saccarij, id est alutarij qui saccos ferunt. 1742. B
- Sacerdos dum sacra facit, citari non debet. 184. B. l. 2. de in ius vo.
- Sacerdos sacris vacare debet. 649. B. §. sacerdotio. l. non distinguemus. de arb.
- Sacerdotes dicuntur iureconfulti. 53. A. l. 1. §. 2. de iusti. & iur.
- Sacerdotes olim erant reges. 118. D
- Sacerdotium.) Ob sacerdotium matrimonium cōmodè retineri non potest. 2216. B. §. diuortij.
- Sacerdotio obuiente soluitur compromissum. 649. B. §. sacerdotio. l. non distinguemus. de arbi.
- Sacer locus & sacrarium differunt. 118. C. in textu.
- Sacra euocare. Ibidem in tex. & in marg.
- Sacra loca quæ. 118. B. in text.
- Sacra res an aliquando desinat esse sacra. 1755. A. glo. i. l. æde.
- Sacra res æstimationem nō recipit. 119. A. §. res sacra. de re. di.
- Sacramentum quandoq; pro veritate habetur. 1292. D
- Sacramētum vim pacti obligatorij habet. 1281. E
- Sacrarium. 118. C. in textu.
- Sacræ res quæ. 117. C. in textu.
- Sacrorum

Sacrorum euocatio quid, & qualiter fit. 118. C. D. in margi.
 Scire in seruos an liceat. 96. A. gloss. sine causa. l. i. in fin. de his qui sunt sui vel alii iuris.
 Scire in suum corpus etiam seruo licet. 1517. D. l. sed si. §. si ipse. de pecu.
 bono viro non conuenit credere alicuius interesse quod animo scruentis non sit satisfactum. 1800. B. §. si quid. l. si venditor. de ser. expor.
 Scruentia nimia culpæ assignatur. 1058. A. l. præceptoris. ad. l. Aquil.
 Sagaria negotiatio. 1699. C. §. quidam.
 Sagmina quæ sunt. 118. B. in tex.
 Salarium ab initio aduocato dandum est. 1021. E. gloss. antepen. l. venditor fundi. com. prædio.
 Salarium aduocati quale esse debet. 330. A. B.
 Salarium aduocato debet dari de publico. Ibid. gl. i. §. ait prætor. l. i. de postu.
 Salarium debet habere famulus tempore infirmitatis. 886. E. gl. 4. §. de illo. l. arboribus. de usufruc.
 Salarium debetur assessorii pro toto anno, mortuo præside ante finem, si operas alteri non locauit. 158. B. C. l. diem.
 Salarium nudo pacto promissum, officio iudicis petitur. 1633. C. l. salarium.
 Salarium est pensio quæ datur pro solo seu superficie. 1940. C. l. etiam.
 Salarium totius anni non debetur assessorii culpa sua ante tempus remoto, 158. C. l. diem.
 Salarium defectu etiam hodie esculenta iudici capere licet. 149. E.
 Salaria, & stipendia, differunt. 1701. B. glo. stipendia & Salaria.
 Salaria honeste petunt aduocati. 307. B. C. l. sumptus. de pact.
 Salientes. 985. D. in margi. & 1097. A. B. in marg. & 1824. B. l. funes.
 Saltuarius, est saltuum custos. 956. D. l. si ita. in margine.
 Saltus. Per saltum non est exercenda iurisdictione. 137. C. glo. principem. l. solent. de offic. proconl.
 Saluius Iulianus. 72. D. in tex.
 Salutare, est honorem exhibere. 189. C.
 Sanctio multis modis capitur. 42. C. in proæ.
 Sanctio quod subnixum est, sanctum est. 118. D. §. proprie.
 Sancta proprie sunt, quæ nec sacra sunt nec profana. 118. D. in tex.
 Sanctum unde. Ibidem. E. in tex.
 Sanctum est quod sanctione quadam subnixum est. Ibidem. §. proprie.
 Sanguis, id est cognatio. 108. E.
 Sapientem se affirmans sibi præiudicat. 177. D. gloss. l. i. hoc edicto. quod quisq; iuris.
 Sapientum consilio debet iudicare iudex. 137. C. D. gloss. respondere. §. legatos. l. solent. de offic. procon.
 Sapientia à deo est. 73. D. gl. l. 1. 2. de legib.
 Sarcophagus. 1729. D. l. funeris.
 Sarta tecta ædificia. 138. B. in text. i. clausa & cooperta.
 Satellites iustitiæ, dicuntur iuris studiosi. 50. A. §. discipuli. in proæ.
 Satisfacere, est aduersario pro eo quod petit ita cauere, ut is hoc nomine securus fiat datis fideiussoribus. 201. A. in tex.
 Satisfacere non tenetur obligatus ad promittendum. 2023. A. l. si dictum.
 Satisfacere non tenetur possidens immobilia. 212. A. l. sciendum. qui satisf. co.
 Satisfacere non debet possidens immobilia. 226. D. glossa, satisfacere. §. quæsitum. l.

sed & si. si quis cautio.
 Satisfactio vice solutionis est. 1951. D. E. & 1952. A. §. qui paratus. l. item. quib. mo. pig. vel hypo. sol.
 Satisfacendi necessitas multis remittitur. 201. E. in gloss. 4. l. satisfactio. qui satisf. cog.
 Satisfactio necessaria est, ad quæ lege quis astringitur. 207. B. §. tutor.
 Satisfactio, & cautio, differunt. 749. D. gl. satisfactio, & cautio.
 Satisfacere dicimur ei, cui desiderium adimplemus. 203. A. l. satisfactio.
 Satisfacere, & soluere, differunt. 1952. A. §. qui paratus.
 Satisfactio quandoque, id est satisfactio. 1952. A. glo. satisfacere.
 Satisfactionem non admittens, sed solutionem desiderans, non est culpandus. 1952. A. §. qui paratus.
 Satisfactum creditori quando dicitur. 1426. D. §. omnis.
 Scena quid. 341. B. §. scena.
 Scena. 1963. E. §. item sciendum.
 Scapha quid. 2017. E. & 2018. A. l. scapha.
 Schedia quid. 1451. A. B. in marg.
 Scholaris quædiu est in studio, dicitur esse in via. 1252. B. l. cum filius. si certum pe. arg.
 Scholaris causam magister delegare potest potestati vel episcopo. 156. C.
 Scholaris non minus tenetur de equo, quamuis nuntius vadat cum eo. 964. E.
 Scholaris si mutuetur pecuniâ ad victum & libros emendos, eius pater tenetur. 1557. C. in marg.
 Scholaris filiusfam. conueniri potest sine consensu patris. 683. C. gloss. fi. in fin. l. si longius. de iudi.
 Scholaris non potest conueniri in loco studij pro contractibus. antea initis. 684. E. gl. domicilium. §. proinde. l. heres. de iudic. ergo pro contractibus postea initis potest conueniri.
 Scholaris potest studere & scribere die feriato. 239. E. & seq. gl. pe. l. pe. de fer.
 Scholaris priuilegio uti non debet magister. quia actu non studet. 239. C. in arg.
 Scholaris socius non potest ducere ganeas. 951. D. glo. l. non aliter. de usu & habi.
 Scholari in studio existenti subuenitur ut agere possit, licet patri actio competat. 1252. B. l. cum filiusfam.
 Scholares habent tres iudices. 51. D.
 Scholares habent plures iudices. 174. C.
 Scholares in criminalibus non habent tres iudices. 52. A. B. gloss. professores. §. illud vero. in proæm.
 Scholares habere bonos, magistri est honor. 52. B. glo. maximum. §. illud vero. in proæm.
 Scholasticus quare non accipitur fideiussor. 201. E.
 Scholasticis nihil debet esse absconditum in ea arte cui student. 50. A. §. discipuli. in proæm.
 Scire leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem. 77. B. l. scire. de legib.
 Scire literas non tenetur aduocatus. in verbo, Aduocatus.
 Scire nemo præsumitur. 2078. A. gl. pen. l. verius. de proba.
 Scire quandoque nocet. 772. D. gl. sciuerit. §. petitam. l. item veniunt. de petit. here.
 Scire quandoque præsumitur ignorans. 874. E. in verbo, ignorans.
 Sciri facile quæ possunt, si ignoretur grauius coercentur. 1857. D. glo. 3. l. sed ad des. loca.

Sciens & ignorans quandoque paria sunt. 149. E. glo. 2. l. si forte. de offi. præfi.
 Sciens fallere nemo debet. 1286. B. C. l. qui iurasse. de iureiur.
 Sciens non potest quandoque, quod potest ignorans. 149. E. gloss. 2. l. si forte. de offi. præfi.
 Sciens non videtur celatus. 1804. A. in fi. l. 1. de actio. emp.
 Sciens tenetur qui aliam non teneretur. 1778. E. gl. in. l. hoc autem. de here. vel act. vendi.
 Sciens accipiens indebitum, furtum facit. 1378. C. l. quoniam. de condic. fur.
 Sciens eligens malum, probat. 1765. B. gl. 4. l. si venditor. de in diem addict.
 Sciens soluens indebitum, non repetit. 1357. B. l. quod quis.
 Sciens promissum indebitum, non repetitur. 1363. C. l. fideicommissum.
 Scientia, & ignorantia, in multis attenditur. 1441. A. in marg. l. si seruus pignori. de pigne. act.
 Scientia filij, patris est lætitia. 1500. E. glo. fin. §. proinde. l. sed Iulia. de senatuscon. Maced.
 Scientia inestimabilis est. 1190. C. glo. fin. l. pen. ad exhib.
 Scientia qualiter estimanda. 2098. B. l. nec supina.
 Scientia mediocris sufficit. 1969. C. in mar. l. sciendum. de ædili. edi.
 Scientia neque curiosissimi neque negligentissimi hominis esse debet. 2101. C. §. quid enim. l. regula. de iuris & fac. ignorantia.
 Scientia nocet. 1990. C. gl. 5. l. si tamen. de ædili. edi.
 Scientia præiudicat. 1503. C. gl. 1. l. si tamē. de senatuscon. Maced.
 Scientia præsumitur. 2079. A. gloss. 1. §. & ideo. l. cum de. de proba.
 Scientia quandoque præiudicat, quandoque non. 2208. D. glo. 3. l. si seruus. de dona. inter virum & vxor.
 Scientia quandoque pro patientia capitur. 1479. D. §. scientiam. l. i. de tributo. & 1086. B. l. scientiam. ad legem Aquiliam.
 Scientia quandoque tantum operatur, quantum iustus. 1106. C. in gl. patitur. l. si ex. de noxa.
 Scientia simplex idē operatur, quod denuntiatio. 773. B. C. §. petit am.
 Scientia vnius alteri nocet. 1499. A. glo. v. trique. §. non solum. l. sed Iulia. de sena. Maced.
 quædam valent ex certa Scientia, quæ errore facta non valent. 226. E. glo. 3. §. itē. l. 4. si quis cau.
 Sciolum se fingere quis non debet. 583. E. glo. 4. l. Iunius. de mino.
 Scipio Nafica. 69. E.
 Scita, id est statuta. gl. scita. l. necessarium. de origine iur. 67. A.
 Scribere totam scripturam, & subscribere, idem. 447. C. D. in mar. in verbo, subscribere.
 Scribens contractum obligationis suæ, videtur consentire obligationi. facit contra signantes instrumenta resignationis suorum beneficiorum. 1919. B. §. pater.
 Scriptoribus fidem dat consuetudo. 252. C. in margine §. penultimo. l. quædam. de eden.
 Scriptura exigitur in quibusdam casibus. 2087. A. B. glo. non semper. l. testium fidei. de testibus.
 Scriptura interdum plus valet, quam id quod agitur. 942. A. glo. 3. l. si tibi. de usufru. ca. re.

Index materiarum

- Scriptura videtur adhiberi loco probationis. 1906. C. D. in sum. l. 4. de pign.
Scripturæ magna fides adhibetur in vltimis voluntatibus. 315. D
Scripturæ quædoq; magis creditur, quam testibus. 2072. B. l. census, de proba. tatum valet quod fit sine Scriptura, quam quod cum ea. 2104. A. l. in sponsalib. de sponsa.
Secellus, id est locus amœnus. 640. A. B
Secundario aliquid conceditur, quod nõ principaliter. 2072. A. gl. videtur.
Secretarius tenetur ad interesse, si secretum reuelet. 1084. B. C. §. sed & si. l. si quis. ad legem Aquil.
Secretum peccatum grauius, quam manifestum. 2125. B. l. fina. de ritu nup.
Secreta alterius scire nemo potest, nisi verbis exprimat, 266. D. gl. i. §. pactorum. l. iurisdictionem. de pact.
Secreta testamenti non sunt inuulganda. 1611. B. §. si quis tabu. l. i. depo.
Secundum i. iuxta. 1005. A. & 1020. C. D. & 1037. E. & 1900. E. gl. i. l. duo.
Secundum me iudicatum est. i. obtinui sententiam. 213. B. §. si fundum. & 1906. A. B. §. atquin. & 67. D
Securus homo. 2097. B. l. plurimum. §. sed Cassius. & D. in marg. per Budæum.
Securitati suæ prospicere licet. 1804. A. de act. emp.
Seder mihi, id est placet. 205. C
Segetes corrumpens tenetur. 1072. D. E. §. inquit.
Sella curulis. 1000. A. in marg.
Semel heres, an sit semper heres. 544. D
Semel interesse sufficit. 1401. B. gl. exierit. l. item. de consti. pecu.
Semel mercatus, an sit mercator. 1479. E. in marg.
Semestres libri. 71. A
Seminarium quid. 884. D. §. seminarij. & in marg. per Budæum.
Semiplenum compromissum est, quando compromittitur de vna re tantum. 637. D. E
Sempiternum quid. 993. E
Sempronius. 69. D
Semuncia, id est media vncia. 723. D
Senatores sunt, qui à patriciis & consilibus descendunt. 124. A. B. l. nuptæ.
Senatoris filius dicitur tã naturalis quam legitimus etiam ante dignitatem cõceptus. 121. B. l. senatoris filius. & l. seq.
Senatus consulta. 65. D. E. §. deinde quia.
Senatus in quibusdam principi parificatur. 75. D. & 333. D
Senex dicitur maior. 70. annis. 105. A. gl. i. §. si. l. si paterfam. de adop.
Senis miseratio habenda est. 374. A. gl. si. §. sed vt. l. auxilium. de mino.
Senes ægrè ferre non debent si reprehendantur à iuuenibus. 249. C. in margi. §. prætor. l. si quis. de eden.
Senes sunt maiores septuaginta annis. 2090. E. glo. i. l. inuiti. de testi.
Senilis ætas ad multa prodest. 236. E. gl. §. l. i. de fer.
Seniores iunioribus præferendi. 2084. C. l. fin. de fide instrui.
Sensus magis quam verba spectadus. 298. C. D. gl. i. l. tale de pact. & 1726. D
Sensum potius quam verba attendere æquitas est. 1309. C. in mar. §. si quis. l. 3. de condic. cau. da.
Sensu quod caret, iniuriam nõ facit. 1051. B. §. ait prætor. l. i. si qua. pau. fe. dica.
Sententia absolutoria ab obseruatione iudicij, est interlocutoria. 1031. A. in margine.
Sententia absolutoria debet sequi ex libello non rite concepto. 451. B. in mar.
Sententia alibi data, alibi datur executioni. 698. E. gloss. finali. l. argentarium. de iudi.
Sententia absolutoria super vero debito, non tollit obligationem naturalem. 524. C. l. cum à te. de dol. ma. Bal.
Sententia contra ius lata, an valeat. 61. D
Sententia debet esse conformis libello. 1171. C. l. vt fundus. com. diui.
Sententia quando facit ius, & quãdo nõ. 94. A
Sententia die ferri debet, nõ nocte. 239. C
Sententia potest ferri per verbum, credo. 644. D. in gl. consenserunt. Bal.
Sententia de tota controuersia ferri debet. 636. A
Sententia incerta (vt quantum ei debes, redde) non valet. 638. A. §. Pomponius. l. quid tamen. de arbi.
Sententia intelligitur saluo iure tertij. 1129. E. in textu. l. & post. §. i. familiæ exerciscudæ.
Sententia inter alios dicta, aliis nocet. 1906. D. glo. §. l. 3. de pign.
Sententia iudicis non debet ob mercedem esse gratiosa. 469. C. l. in heredem. de calumnia.
Sententia iudicis æquo animo ferri debet, quamuis iniqua. 643. C. §. stari. cum gl. l. diem. de arbi.
Sententia iudicis quæ deminutionem status non continet, extra territorium iudicis suum effectum non porrigit. 336. B. C. l. ex ea.
Sententia lata errore quandoque corrigitur. 1552. D. §. quæsitum. quando de pecu. ac. est anna.
Sententia lata super principali, non præiudicat in incidenti. 1597. B. §. i. in summa. l. quod in diem. de compensa.
Sententia lata secundum iuramentum, nõ infamat. 351. E. in fin.
Sententia lata cù producete falsos testes, eos non infamat. 354. B. l. Lucius.
Sententia lata super rei vindicatione non parit præiudicium in Publiciana, nec contra. 2014. D. §. si seruus. l. minor. de euiet.
Sententia pro alio lata aliud nõ prægrauat. 354. C. l. Lucius. de his qui no. infa.
Sententia lata prætextu falsi iuramenti, quando retractatur per instrumenta de nouo reperta. 1293. A. l. admonendi.
Sententia lata super principali, non præiudicat incidenti, de quo summarie est cognitum. 99. C. l. si iudex. Barto.
Sententia non debet esse delusoria. 543. B. gloss. 2. §. restitutus. l. ait prætor. de mino.
Sententia non facit ius. 1362. C. gloss. i. l. Iulianus. de condic. inde.
Sententia non facit nouationem. 1911. C. D. glossa tenet.
Sententia non potest pro parte valere, & pro parte non. 1142. A. & l. in hoc. fami. exercisc.
Sententia per falsa instrumenta lata, retractatur per in integrum restitui. 188. E
Sententia per pecuniam & gratiam lata, differunt. 628. C
Sententia per pecuniã lata non valet ipso iure. ibidem. B. C. glo. turpitud. l. sed & si. de arbi.
Sententia potest facere de non ente aliquid, & de ente nihil. 1340. E. in marg. §. heredi. l. si non. de condic. inde.
Sententia pro veritate accipitur, ex quo appellatum nõ est. 93. C. D. & 344. A. l. ingenuum. de sta. ho.
Sententia pro veritate accipitur. 1362. A. B. gl. i. l. Iulianus. de condi. inde.
Sententia quandoque est difformis petitioni. 1987. B. gl. i. §. aliquando. l. boue. de ædil. edict.
Sententia quandoque facit ius. 187. A
Sententia quandoque pro parte est valida, pro parte non. 568. E. gl. fin. §. i. l. etiã. de mino.
Sententia quasi contrahitur. 1512. C. D. in mar. l. §. de pecul.
Sententia semel pro libertate data, retractari non debet. 524. B. in prin. tex.
Sententia si non tenet ipso iure, nõ est necesse appellare. 236. C. glo. infirmabitur. l. i. de fer.
Sententia tenet, licet nullum sit iudicium. 711. D. gl. repetere. l. de qua re. de iudi.
Sententia, id est voluntas vt conuenire in eandem sententiam. 255. E
Sententiæ causa inferenda est. 2014. E. gl. ex stipulatu. §. si seruus. l. minor. de eui.
Sententiæ stare. i. parere. 641. C. §. idẽ ait.
Sententiæ stare qui promisit, non potest postea appellare ab ea. 298. D. gl. 4. l. tale. de pact.
qui vsque ad Sententiam in iudicium lite improba perseuerauit, condemnandus est. 726. D. §. sed ei.
condemnatus per Sententiam, nõ liberatur dando interesse: sed tenetur præcisẽ ad factum. 861. A. in margi.
Sententiã legis quandoque sequimur celsantibus verbis legis. 168. A. §. quod si dum. l. si quis id. de iur. om. iud.
contra Sententiã suam iudex dat restitutionem. 537. B. gl. fin. l. in causã. 2. de mi. post Sententiã si potest esse dubium, potest transigi. 324. B. l. post rem. in Sententia debet inferi causa. 340. B. C. §. ignominia. l. 2. de his qui not. infa.
ex Sententia obligatur quis ex quasi contractu. 1509. D. gl. iudicio.
super Sententia non potest transigi, nisi de viribus eius dubitetur. 315. B. l. & post.
Sententiæ duæ super eadem re ferri non possunt. 492. A
Sententiæ si sunt diuersæ. valet ea quæ pro reo lata est. fallit in libertate, & testamento. 729. A. B. l. si pars. de inoffic. testa. in tex. & glo. Vide in verbo reus.
Sententiæ si sunt diuersæ, humanior præualet. 729. A. B. l. si pars. de inoffic. testa. tot sunt Sententiæ, quot capitula. 568. E. glo. si. §. i. l. etiam. de mino.
Sentior, sentiris, sensus sum: idẽ est quod sentio sentis. 333. B. §. de qua.
Separatorum separata debet esse ratio. 437. A. l. eum actum. §. denique. in margi. de neg. gest. & 472. A. B. l. de seruo. in sum. de calum.
Separatio ob adulterium, & diuortium, differunt. 454. E
Sepeliri non debent ornamenta cum corporibus. 1224. A. §. non autem. de reli. & sump. fu.
Sepulchra familiaria quæ. 1219. E. l. familiaria.
Sepulchra hereditaria. Ibidem.
Sepulchrum & monumentum differunt. 1015. A
Sepulchrum quid. 1218. E. §. sepulchrum, Sepultura.) Si testator legat aliquid ecclesiæ in qua elegit sepulturam, & postea aliam eligit sepulturã, videtur ademisse legatum. 1135. C. §. idem. in sum.
Sepulturæ causa concessu donatio valet. 2183. D. §. concessa.
Sequentia.) Cui cõmittitur sequentia, & præcedentia committi videntur. 395. A. l. ad

Digesti veteris.

- L ad rem. & 397. A. l. ad lega. de procura.**
opinio communis est Sequenda. 342. A B
l. athletas. ibi, & gen. ita omnes opinantur. de his qui no. infra.
- Sequester.** 515. B. in margine.
Sequester, in tertia declinatione. 1899. A. l. si apud.
- Sequestaria actio.** 515. B. in margine.
Sequestratio olim fiebat apud iudices. 205. B. C. §. si satisfactum.
- Sequioris vitæ homo qs dicitur.** 319. C D
Sericum faciunt vermes. 953. A
Sermo generalis loquentis personam continet. 1922. A. glo. si. l. Paulus. de pign.
Sermo simpliciter prolatus, intelligitur p prima vice. 2152. B. l. dotis. de iur. do.
Sermone opus si non est, sufficit consensus. 110. B. l. si pater. de adoprio.
- Serraculum.** 1076. D. in margine.
Seruari potest, quod iure peti non potest. 1598. A. glossa prima. l. si cum. de compensatio.
- Seruadû de iure, id est licet nõ sit statutû, quod verisimile est statutû fuisse, si questum fuisset.** 299. E
- Seruit nemini sua res.** 609. D. gl. deducto. l. si. alij. de usufruct. & 946. D. l. vii. si usufruct. & 989. C. l. in re. de ser. vrb. prædio.
- Seruire sibi nullum prædiû potest.** 1010. C. §. per plurium. l. cum essent. de ser. rusti. præ.
- Seruitores diaboli. in verbo diaboli.**
Seruitus quid. 87. B. C. l. libertas.
Seruitus vnde processit. 95. B
Seruitus an sit dominium. 1027. A. in margine. si serui. vin.
- Seruitus dominatur à prædio cui debetur.** 978. A B. de ser. vr. pr.
Seruitus affirmatiua. 967. A B
Seruitus altius tollêdi. 967. B. & e contra. Ibid.
- Seruitus ex iure diuino quæ.** 965. B C
Seruitus honesta. 965. C
Seruitus itineris. 967. B
Seruitus itineris pro parte deberi potest. 2183. C. gloss. impediri.
- Seruitus dicitur libertas.** 285. B. glof. 3. §. pactus. l. si vnus. de pact.
- Seruitus mixta.** 968. D
Seruitus est similis morti. 479. D. l. isti. cû glof. 4. quod me. cau.
- Seruitus mori comparatur.** 2202. B. §. si donatur. l. cum hic. de do. inter virum & vxor.
- Seruitus luminum.** 967. D
Seruitus ne luminibus officiat. 967. D
Seruitus ne luminibus officiat, & prospectus offêdatur, differût. 983. A. l. inter.
- Seruitus oneris ferendi.** 967. C
Seruitus personalis. 966. B
Seruitus prædialis an semper transeat ad heredem. 998. C
Seruitus proiciendi. 967. C
Seruitus prospectus. Ibidem.
Seruitus protegendi. Ibidem.
Seruitus quando amittitur non vtendo. 1044. A B. l. si sic.
- Seruitus realis.** 966. C
Seruitus tota retinetur per vsum partis. 1034. D. §. qui latiore.
- Seruitus retinetur per quilibet retinentem nomine fundi.** 1041. B. l. seruitus.
Seruitus retinetur per quæcûque nomine fundi vtentem. 1049. C. l. vfu.
- Seruitus rustica nominata.** 968. A. in nomina. 268. B
Seruitus rustica quandoque per prædium urbanum debetur. 1018. E
- Seruitus vrbana.** 967. E
Seruitus vrbana est nobilior rustica. 979. A B. in margine.
- Seruitus stillicidiû nõ auertendi.** 968. A
Seruitus turpis. 965. C
Seruitus tignum immitrendi. 967. C
Seruitus ratione an possit fieri nûtiatio. 1153. E
- Seruitutem nemo acquirere potest, nisi qui prædium habet.** 1014. B. §. nemo. l. 1. com. prædio.
- Seruitutem debens non semper patitur.** 975. D E. de serui.
- Seruitutem habens, an habet dominium.** 1627. A. in mar.
- Seruitutem negligentia amittens, restituitur.** 1011. C. l. & Attilicinus.
- Seruitutem vindicare nemo potest, nisi qui habet dominium in prædio & c.** 1925. B. §. seruitutem. l. 2. si ser. vin.
- Seruitutes an & quæ. vsucapiantur.** 974. C
Seruitutes continuæ. 969. B
Seruitutes discontinuæ. Ibid. C
Seruitutes sunt diuiduæ, vel indiuiduæ. 968. D
- Seruitutes prædiorû perpetuam causam habent.** 991. B. §. omnes.
Seruitutum genera tria. 665. B
Seruitutum natura est vt possideri non possint. 993. B. §. natura.
- Seruius sulpitius.** 70. C
Seruius accusare dominum non potest, sed verecunde exostulare. 127. C. §. quod autem. l. 1. de offic. præfect. vrb.
- Seruius an possit conueniri.** 228. D
Seruius an possit in iudicio stare. 703. D
Seruius dominum, quàm se seruare plus debet. 1410. A. glo. saluas. §. quod vero. l. si vt certo. commoda.
- Seruius est, ergo fur.** 1817. E. glo. 4. l. Iul. de act. emp.
- Seruius & monachus equiparantur.** 362. B in margine.
- Seruius ex opera tribus modis quærit.** 954. A
Seruius factus liber, an teneatur de dolo facto in seruitute. 508. A
Seruius fisci sequitur conditionem patris. 18. D
- Seruius fit vilior. fuga.** 1313. C. §. plane. l. 5. de condic. cau. da.
- Seruius in delictis acrius punitur quàm liber.** 217. B. l. pe. si ex noxa. cau. aga. in tex. & in margine.
- Seruius liber factus quâdoque conuenire potest.** 436. E
Seruius malus quis. 1972. C. gloss. ex alto. l. cum autem.
- Seruius manumissus ex ante gestis non tenetur.** 1509. C. glo. distare.
- Seruius nec conuenire, nec conueniri potest.** 233. C. l. quotiens.
- Seruius nec debere quicquam potest, nec ei deberi.** 1541. A B. l. nec seruius.
- Seruius nolens operari castigadus est.** 896 B. in margine.
- Serui nõ semper tenetur perere domino.** 1082. A. glossa. l. liber homo. ad legem Aquiliam.
- Seruius procuratorem constituit.** 356. D
Seruius quando acquirit domino, & quâdo non. 95. C D
Seruius publi. à seruiendo dictus. 87. E
Seruius quandoque causam domini facit deteriore. 215. E. gloss. 2. l. 2. si ex noxa. cau.
- Seruius reipubli. causa abesse non potest.** 228. B. l. si quis. si quis cautio.
- Seruius sine domino esse potest.** 87. E
Seruius tabellio esse non potest. 106. E
- Serui calliditas domino non debet obesse.** 1558. B. §. sed si. l. quod si. de in rem ver.
- Serui natio plerumque prouocat ementem, aut deterret.** 1980. B. §. qui mancipia. l. quod si. de ædil. edic.
- Serui pactum personale non porrigitur ad dominum, vide. in verbo, pactum personale.**
Seruo licet in suum corpus seruire. 1517. D §. si ipse.
Seruo dans pecuniam dominus pro anno emenda, non tenetur de in rem verso, licet ille famulus nõ soluat creditoribus. 1563. E. §. versum.
- Seruum cicatricibus deformare non licet.** 893. D. §. & Aristo.
Seruum corrumpens, minus delinquit quàm si liberum. 1207. C D. l. doli. de ser. cor.
- Serui qualiter sit nostri iuris.** 88. A B. l. text.
Seruum liberari obligatiõe natura equum est. 1519. B. C. §. est autem. l. si noxali. de pec.
- Serui ad lucrum vel potius turpiter faciendum, sunt proni.** 1988. D. §. æquum. l. iustissimè. de ædili. edic.
- Serui cogendi sunt operari.** 896. B. in margine. l. item que. de usufructu.
- Serui ex delicto tenetur dominus, non ille qui iam possidet.** 1071. B. §. serui. in sum. l. si seruus. ad legem. Aquiliam.
- Serui fures esse solent.** 1991. C. l. si furtum. in argu. de ædil. edic.
- Serui ratione mala dominis se auferunt.** 1647. A B. l. cum seruus. man.
- Serui genera duo.** 1996. D. gloss. non spatio.
- Serui status ratio à dominis habenda est.** 892. A. l. sed si.
- Seruis ex æquantur quadrupedes.** 1655. C. §. vt igitur.
- Seruos nouitios facilius ad mores nostros formamus.** 1283. C. §. præsumptum. l. præcipiunt. de ædili. edicto.
- Seruos veteres occidere poterant.** 796. A. §. possessor.
- Sexcuncia. i. vñcia cum dimidia.** 723. C D
Sextus Aelius. 69. E
S. Papirius. 70. C
S. Pompeius. Ibidem. B
- Sexus naturam excedit mulier donans.** 2207. B. §. si vxor. l. si stipulata. de donatio. inter virum & vxorem.
- Sexus fragilitati parcitur.** 245. A. §. eis. l. 1. de eden.
- Si. i. quamuis.** 594. E. 739. C. & D. 763. B. 865. B. 1361. D. 1967. B. & 2047. E
- Si quandoque pro quia, quandoque pro quamuis sumitur.** 154. C
Sic, id est saltem. 785. A
Sicuti ponitur similitudinariè vel exemplatiuè. 962. B. glossa. Idem.
- Sigillatim omnia non sunt numeranda.** 605. C. l. sed & si. ex qui. cau. ma.
- Sigillum candelabro est quod mész pes, & scypho fundus.** 837. A. in tex.
- Sigillum est quo signantur dolia.** 1850. B. §. qui vinum.
- Signare dolia. i. marquare: vulgo dicitur roinare.** 1790. A. §. si dolium. dicitur & de aliis rebus: vt. 1796. D. §. materia.
- Signata materia. in verbo, materia quædam.**
Signatio & designatio pro traditione habetur. 1796. D. glo. fin. l. quod si. de pericul. & commo. rei ven.
- Significatio verborum prius narrada est, quam ad interpretationem veniatur.** 1235. A. l. 1. si certum petetur.
- Significationi verborum an quando standum.** 76. E

Index materiarum

- verba quandoque capiuntur contra propriam Significationē. 1855. B. glossa sed transactio.
- Silentium, id est negligentia. 1128. E
- Silice sternere. in verbo, sternere.
- Simile.) Statutum in aliquo, in sibi simili statuendum est. 1023. D. gloss. non cessit. l. receptum. com. prædio.
- Simile.) De similibus ad similia procedere debet iudex. 76. A. B. l. non possunt. & l. & ideo. de legi.
- de Similibus ad similia trahitur ius vnum ad aliud. 81. D. gl. l. de quibus. de legi. procedendum est de Similibus ad similia. 446. E. glo. pe. l. ex facto. de neg. gest.
- Similitudo quandoque fit per contrarium. 119. A
- Simoniacè dans pro aliqua re, non repetit. 462. C
- Simoniacè ordinatus, nec ordinem perdit, nec dignitatem. 130. E. glo. 2. l. Barbarius. de offic. præto.
- Simpliaræ venditiones. 1990. D. glo. simpliarum.
- Simplicitas sua nemini debet esse damnosa. 503. B. l. de dolo ma.
- Simplicitate gaudendum. 2079. B. §. qui soluit. l. cum de. de proba.
- Simplicitate vana deceptus non excusatur, aliàs contra. 1495. C. l. si quis. de senatusconsulto Macedo.
- Simpliciter prolatus sermo intelligitur, p prima vice. 2152. B. l. dotis. de iur. do.
- Simplicius, id est manifestius. 1872. A
- Simulari aliud nõ debet, & aliud agi. 267. A. §. dolo. l. iurisgen. de pac. & 503. C. §. dolum. l. 1. de dolo.
- Sine dictio, quid significat. 1422. E
- Sinere. 1867. A. l. in lege.
- Singulare ius quid. 77. B. l. ius singulare.
- Singulares libri qui. 47. A
- Singularia inter se specie non differunt. 808. D
- Singularis numerus pro plurali quandoque ponitur. 322. A
- Si non, & nisi (quod idem est) ponit. 232. E. in princi. & facit ad. q. si quis promissit se non venditurum alij, nisi mihi.
- Sinus.) In sinu, id est, occulto. 2081. C. in margine.
- Sistere iudicio aliquem in eadē causa quid 232. C. l. si quis.
- Societas, & communio, differunt: illa cum contractu fit, hæc sine contractu. 1692. C. l. vt sit. pro socio. & l. seq. pro soc.
- Societas intempestive non potest renuntiari. 1687. A. l. si conuenerit.
- Societas leonina est vbi alter lucrum, alter damnum sentit. 1691. C. l. si non. §. 1. pro socio.
- Societas nulla est inhonestarum rerum. 1704. C. l. nec præter. pro so.
- Societas vt ad heredem transeat, tria requiruntur. 1706. B. C. glo. ascripta.
- Societas vectigalium transit ad heredem. 1718. C. D.
- Societatis genus iniquū, ex qua quis damnum, non etiam lucrum expectet. 1691. C. D. l. si non fuerint. §. fina. pro socio.
- Societati renuntiās ante tempus, socium à se, non se à socio liberat. 1714. C. D. §. Item.
- nemo contrahendo Societatē suæ rei dominus esse definit. 1895. A. §. Iulianus. l. si tibi. de præscriptis verbis.
- in Societate lucro studere necesse est. 431. E. glossa lucrum. l. si negotia. de nego. gest.
- Societarum magistri pactum prodest, & nocet. 274. C. l. item.
- Socius an aliquid inuito socio facere possit. 989. E
- Socius eiusdem criminis an possit esse testis contra socium. 2083. C. l. repetita. in sum. de fide instru.
- Socius fratris instar habet. 1709. A. l. verū. pro socio.
- Socius quisquam nõ est eius rei quæ nulla est. 1712. B. §. societas. l. verum. pro socio.
- Socius.) Vnus ex sociis credendi, alij per pactum vel nouationē præiudicare non potest: secus per receptionē solutionis. 283. A. B. l. si vnus.
- Socius, & ego, aduersarij esse non possimus. 1121. C. §. si communem.
- Socius non tenetur de casu for. 1699. A. §. damna.
- Socius re communi inuito socio vti potest. 886. A
- Socius tenetur pro socio qui non est soluendo. 1717. C. in margine.
- Socij adiectio stipulationem vitiat. 1015. E
- Socij lucrum vt commune est; ita & damnum. 1700. B. l. cum duobus. §. damna. pro socio.
- Socij mei socius, socius meus nõ est. 1689. B. l. nam socij. pro socio.
- Socio facta iniuria socium tangit. 1703. C. glo. vl. l. cum duobus. pro socio.
- Socium parum diligentem qui sibi acquirat, de se queri debet. 1720. A. l. socius.
- Socij inuicem se amant vt fratres. 1709. E. gloss. 2. l. verum. pro so.
- Socordia, id est contemptus iuris. 235. E
- Socrus. 2110. B. §. itaque.
- Solarium quid. 984. B. l. si arborem. & in margine.
- Solariū, aliàs salarium. in verbo, salariū.
- Solatij loco succedit pater, vt amissa filia dotem recipiat profectitiam. 2127. E. l. iure. de iur. do.
- Solenne. 2207. B
- Solennitas extrinseca non præsumitur, nisi probetur. 877. C. §. interdum. l. quæcūque. de Publicia.
- et si nihil facile mutandum est ex Solennibus: tamen vbi æquitas poscit, subueniendum est. 475. C. l. diuus. in princ. de resti. in inte.
- Solidus, & aureus, idem. 194. D
- Solitum fieri qui facit, culpa facere non videtur. 1699. C. D. in margi. l. cum duobus. pro socio.
- argumentum à Solitis, valet. 1246. B. in margine. l. certi. si cer. per.
- Soluere est eius, cuius ligare. 2103. D. l. Si puellæ.
- agere possum, vt Soluas tertio. 1132. B. §. Celsus.
- Soluere condemnato danda est dilatio. 686. A. l. si debitori.
- condemnatus ciuilitate ex delicto, habet quadrimestre ad Soluendum. 494. C. in glo. intra tempora.
- Soluere incipiens renuntiat exceptioni. 701. C. §. quotiens. l. si fideicom. de iudi.
- Soluere malūt aliqui, licet indebite, quàm existimationem suam lædere. 1670. A. §. sed si. l. Quintus. manda.
- Soluere paratus cōueniri non debet. 401. E. gl. oportet. l. si reus. de procur.
- Soluere pro debitore inuito quilibet extraneus & creditori inuito potest. 299. A. B. in margine.
- Soluere sibi ipsi quis potest. 432. D. gloss. mihi. l. debitor. de nego. gest.
- interest nostra potius non Soluere, quàm solutū repetere. 1596. C. l. ideo. de comp. interest minoris potius nõ Soluere quàm
- solutum repetere. 536. B. gloss. poterit. §. sed vtum. l. 3. de mino.
- Soluere etiam si veller, non valenti, nihil imputari debet. 2051. C. §. si pupillo.
- Soluere, & satisfacere, differunt. 1951. D. E. §. qui paratus. l. item. quib. mod. pign. vel hypo.
- Soluere operas, id est exhibere. 1859. B. gl. l. sed addes. loca. & cond.
- Soluere promittens in defectum alterius, petitione cōtra primum facta non liberatur, sed exactione. 1270. B. C. l. si ego. non debet bis compelli quis ad Soluendum pro eodem dolo. 1529. D. & 1530. A. l. si semel. de pecul.
- qui Soluit, non est ita resupinus, vt facile suas pecunias iactet. 2079. A. §. qui soluit. l. cum de. de probatio.
- Solui pensio debet in fine anni. 1934. B. C. in margine. l. qui balineum. qui po. in pign. ha.
- Solui non dicitur quod deterius soluitur. 1437. A. gloss. 1. §. 1. l. eleganter. de pigne. act.
- Solui potest res pro re. 1394. A. §. pen. l. 1. de consti. pe.
- Soluit qui delegat. 1580. A. §. interdum. l. quamuis. ad Velleia.
- Soluitur recte quod credidit, ei qui est in potestate, licet nouare non possit. 283. B
- Soluitur res pro re. 2134. E. l. si ei.
- Soluendi facultatem non habet qui præfenti pecunia caret. 1110. C. D. l. si seruus. de noxali. & hoc etiam si habeat multas possessiones.
- Soluendo esse quilibet præsumitur. 204. C. D. glo. penultima. l. si vero. qui satis. cog.
- Soluendo pro me alius me liberat. 1455. C. l. 1. in fine. de exer. act.
- Soluendo quando non est socius, alter tenetur pro socio. 1717. C. in margine. l. si vnus. pro socio.
- Soluēs ante diem an repetere possit. 1672. D. in additione ad gloss.
- Soluens creditori creditoris sui, liberatur. 457. B. & in margine.
- Soluens est fauorabilior, quàm credens, quo ad probationes & præsumptiones. 564. A. glossa, in venditione. §. penultimo. l. quod si. de mi.
- Soluens ob suum delictum, alij non prodest. 200. E. glo. 2. l. fin. ne quis eum qui in ius vo. est.
- Soluēs pro herede, repetit. 1152. B. §. vsufr.
- Soluens repetit partē ab alio, si plures tenentur ex quasi delicto. 1094. D. l. perceptione. de his qui deie. vel effu.
- Soluēs vnus in pænis non liberat alium. 169. A. l. adeo. de iur. omn. iudi.
- Soluēs vnus reorum, an cessionem in totum habeat contra conreos. 1533. E. gl. redimere. l. quæsitum est. de pecu.
- Soluens indebitum ignoranter, repetit: scienter non. 1326. A. B. l. nunc. in sum.
- Soluens scienter indebitum, non repetit. 738. B. §. itē. & 1326. A. B. l. nunc. & 1357. B. l. quod quis.
- Soluens debitum ante diem, non repetit. 1329. C. l. in diem.
- Soluenti similis an sit præscribens. 1401. A. in margine.
- Soluentem non liberat reproba pecunia. 1437. A. l. eleganter. §. 1. de pigne. act.
- Solutio æquipollet absolutioni per sententiam. 669. A
- Solutio nocte fieri an possit. 239. C. D
- Sol. particularis an sit admittenda. 1255. E
- Solutio quādoq; iuste & sine mora differatur.

Digesti veteris.

tur. 2053. C. l. sciendum. de vsur.
Solutio vna non parit cōtrarios effectus.
1488. E. gl. seruum.
Solutio facta per vnum, in pœnis non liberat alium. 165. E. & 169. A. l. adeo. de iur. om. iudi.
Solutio vnus, an liberet alium in pœnibus. 200. D
Solutio vnus, an liberet alios. 230. E. in glo. 1. & 1062. C
Solutio vnus liberat aliū, quando plures tenentur ad interesse. 218. C. §. si plures. l. 1. de eo per quem fac. erit.
Solutio vnus quandoque liberat alium, quandoque non. 219. A. glo. pœnam. §. si plures. l. 1. de eo per quem factum erit. & 2212. A. gl. fin. l. si cum mulier. de do. inter virum & vxor.
Solutionis instrumentum debet esse apud debitorem. 1367. C. in marg.
Solutionis vice est satisfactio. 1951. D. E. §. qui paratus. l. item. quib. mod. pign. vel hypo. sol.
Solutionis vicē habet delegatio. 1547. C. glo. fin. l. quod debetur. de pecu.
Solutionem non satisfactionem desiderans, non est culpandus. 1951. D. E. §. qui paratus. l. item. quibus modis pign. vel hypo. solu.
Solutionem nō probat chirographus repertus cancellatus. 2078. A. l. si chirographum. de proba.
Soluta pecunia quando dicitur. 1429. A. §. solutam.
Solutum ex causa transactionis inualidæ, in debiti solutionem conuertitur. 315. C. & seq. §. si fideiussor.
Solutum ex causa emptionis inualidæ, repetitur. 1349. B. l. seruum.
Solutum indebitè non repetitur, quando à pietate causatur error. 1346. B. C. & seq. in tex. l. cum is. §. 2. de condic. inde.
Solutum indebitè per errorem circa rem, repetitur. 1333. C. §. si putem.
Solutum indebitè in multis casibus non repetitur. 1337. B
Solutum quandoque. i. vnicus: quādoque sine alio. 869. E. gl. dumtaxat.
Solum, id est terra. 938. C. glo. id solum.
Solum.) Cuius est solum, eius debet esse vsque ad cœlum. 977. B. gl. quia cœlum. l. fina. de ferui.
Solū sequitur ædificiū. 1433. B. C. l. domo.
Somnus non excusat, quamuis sit naturalis. 1072. B. §. nec quisquam. l. si seruus. ad legem Aquiliam.
Sontes. 1996. A. §. quotiens.
Sonticus morbus. 1996. A. §. quotiens.
Sorti accedit vsura. 2059. E. glo. obtinent.
Soror cōtineretur appellatione fratris. 295. B. glo. 1. l. tres fratres. de pact.
Sorte quandoque res dirimitur. 680. B. l. sed cum. de iudi. & 1127. D. E. l. si que. fam. l. erciscun.
Sortem recipiendo videtur remitti pœna. 1392. D. glo. fin. l. fin. de eo quod cer. lo.
Spado. 1962. D. §. spadonem.
Spadonum alij castrati, alij non. 2138. E. glo. si spadoni.
Specialis cōcessio præualet generali. 380. C. glo. 2. l. Pompo. de procura.
Specialis ratio vincit generalem. 810. D. in margine. glo. fina. §. si ego. l. 1. si pars her. re. pe.
Specialia duo nō possunt cōcurrere. 2153. E. gl. placuit. l. cum post. de iur. dot.
Specialia facilius tolluntur, quàm cōmunia. 1994. E. in verbo, communia.
post Specialia generale verbum subdere non est nouum. 2038. A

Specialiter valēt quædam, quæ generaliter non valerent. 226. A. glo. specialiter. §. quæsitum. l. 4. si quis cau.
Specialiter valent quædā, quæ valent etiā generaliter. 226. B. gl. specialiter. §. quæsitum. l. 4. si quis cau.
Species agendi distinguitur ex medio cōcludendi. 516. D. in margi.
Species aliter accipitur apud iuristas, quàm artistas. 55. A
Species, id est catifa. 558. A
Speciei interitu quādo liberatur debitor. 498. C. D. in marg.
Species rei, id est forma. 713. D. E
Specularia quæ. 892. D. & in marg.
Spei emptio est. 1728. C. l. nec. §. emptio. de contrahen. emp.
Sphæristerium quid. 1646. D. E. in marg.
Spoliarent se amore mutuo coniuges, si donatio eis permitteretur. 2178. B. l. moribus.
Sponsa non vitur iure vxoris. 348. B. glo. si. l. vxores. de his qui not. infra.
Sponsa vnus, si alteri nubat, fit infamis. 350. C. §. item.
Sponsalia ante septennium non possunt contrahi. 2105. D. in prin.
Sponsalia bina eodem tempore contrahens, infamis est. 339. B. §. qui ve.
Sponsalia contrahens cum ea quam ducere fas non est, fit infamis. 350. C. §. cum autem.
Sponsalia contrahi possunt vbi matrimonium non potest. 348. D
Sponsalia contrahuntur inter absentes per nuntium & epistolā. 2106. C. l. in spons.
Sponsalia constituimus, nuptias verò facimus. 350. B. §. si quis. & §. cum autem.
Sponsalia quæ. 2103. B. l. sponsalia.
Sponsalia vnde. Ibidem. l. sponsalia.
Sponsus debet expectare spōsam per quadriennium. 2106. B. l. sæpe.
Sponsus debet primo iurare in matrimonio contrahendo. 100. E. in marg.
Sponsus mutuans ornamenta sponsæ, in dubio videtur commodare, non dare. 1411. C. in marg.
Sponsio. 72. E. in textu.
Sponsio quid. 1898. D. §. si quis. & ibid. B. in marg.
Sponsio, id est stipulatio. 1969. B
Spōsionem facere in ludo permissio licet: id est quod dicitur parifare. 1214. D. l. quibus. de alea.
Sponte contenti paritur. 618. E. gl. fina. l. 3. de alie. iudi. mu. cau.
Sponte facta præsumitur cōfessio in iudicio, non per vim. in verbo, confessio.
Sponte fideiubēs durius tractatur, quàm rogatus. 1584. D. E. in margi. l. si mulier. de senat. Mace.
Sponte onus subiens, priuilegiū inde non habet. 592. D. glo. 2. l. item hi. ex quibus cau. ma.
Σπορά. ρόζ. id est fatio. 93. C. l. vulgo.
Sportulæ. 2185. B. C. in marg.
Spurca quid. 1073. A
Spurcum vinum, est aqua mixtum. Ibidem. in margi.
Spurius quando de inofficioso testamento matris dicere potest. 744. B. §. de inofficioso.
Spurium dicens filium mater, an ei præiudicet. 2082. D. §. mulier.
Spurij. 93. B. C. l. vulgo.
Stabularius, nauta, caupo, differunt. 666. C. l. nauta.
Stabularij sunt hospitatores hominum equitantium. 662. A
Stabulari, id est, hospitari & in stabulo

manere. 667. A
Stabulum. 2115. A. glo. taberna.
Stadium à stando dicitur. 117. C
Stagnum quid. 992. A. glo. stagno.
Stagnum. vide in verbo, Fons.
Stare.) Si non stat per eum qui debet implere conditionem, habetur pro impleta. 1310. B. glo. pe. l. 3. de condic. cau. da.
Stare sententiæ, est illi parere. 641. C. §. idem ait.
Statores. 135. A
Statua.) Fugere licet ad Cæsaris statuam. 1967. A. §. ne etiam.
Statuæ olim vt viderentur, numi dari solebant. 908. D. l. statuæ.
Statuliber est seruus cui relicta est sub cōditione libertas. 217. E
Statuit verbum, rem perfectam significat. 177. B. in text.
Statutum in aliquo, in sibi simili statutendum est. 1023. A. gl. non cesserit. l. rescriptum. com. prædio.
Statutum in matre, habet locum in auia. 454. B. in margi.
Statutum in pœnam, nō debet in præmium conuerti. 585. D. E. glo. in. §. nemo. l. 2. de ca. mi.
Statutum potest fieri contra certam personam delinquentem, quādo delictum est notorium. 586. D. in glo. 7. atq. ibidē. exprimendo personam.
Statuta penalia semper censentur habere clausulam, si delicta dolo cōmissa sunt. 181. B. C. in gl. 1. l. si. quod quisque iur.
Statutorum verba verè & propriè, nō fictè & impropiè sunt sumēda. 413. C. in mar. l. 3. §. hæc verba. de neg. gest.
Stellionatus crimen an infamet. 352. C
Stercorandi causa olim grex conducebatur. 1848. E. gl. quem quis.
Steriles res vendi possunt post motam controuersiam. 775. B. §. quodd si. l. item. de peti. here.
Sterilitas dat remissionem, non fructuum exiguitas. 1855. B. C. §. cum quidam. l. Ex conducto. loca.
Sterilitas vnus anni cōpensatur cū vbertate alterius. 1855. A. §. Papinianus.
Sternere uiam silice, id est pauire. 1027. E. §. si quis.
Sternere. 1411. E
Stillicidij rigor. 995. D. §. Lucius.
Stipula quæ. 1742. B
Stipendia, & salaria, differunt. 1701. B. glo. stipendia.
Stipulatio consensum habere debet verbis expressum. 255. E
Stipulatio de rato quando committitur. 1285. E. in fi.
Stipulatio fit per verba de futuro, pactum de præsentia. 298. C
Stipulatio ius, pactum continet factum. 285. A. §. pactus.
Stipulatio pœnalis est, qua pœnam committi placet. 1012. A. B. l. cum fundo.
Stipulatio quandoq; dicitur acceptilatio. 285. D
Stipulatio quandoque intelligitur vbi nō est. 107. A
Stipulatio quæ non committitur nisi adueniente conditione, nouationem non parit. 293. A
Stipulatio tripliciter fieri potest. 269. E
Strabo. 1963. E. gl. strabonem.
Stratores erāt qui castra præbant vt loca accommodatiora ad exercitum tradendum facerent. 135. A. in marg. & 593. B
Streptum non requiritur iudicij acta, potest iudex laicus in ecclesia expedire. 1296. A. in marg.
Stricto

Index materiaram

Strictè interpretari non debent defunctorum volum. 953. C. §. sed si. l. plenum. de usu & habi.
 Strictius interpretamur quandoque. 987. A. §. si sublatum.
 Struētilis columnę. 1031. D. in margine.
 Studere potest scholaris & scribere die feriato. 239. E. & seq. gl. pen. l. pe. de fer.
 Studentes debent continuare materiam. 44. D. gloss. 2. §. & primi. in proœ.
 Studium. Impensę à patre factę pro filio in studio, an debent computari in diuisione. 1156. B. l. quę pater. filio existenti in studio, cōceditur vt agere possit. 1252. B. l. cum filius fami.
 Studio quisque doctior & melior fieri debet. 1190. C. l. penulti. ad exhibendum.
 Stultitiā quandoque dicitur delictū. 1991. E. gloss. delictum.
 Stultitiā, id est imprudentiā, error. 2019. E.
 Stultus dicitur ignorans. 2102. C. glossa finali. §. si quis. l. regula. de iur. & fac. igno.
 Stultis non succurritur, sed errantibus ibidem. §. quod si. l. regula. de iur. & fac. igno.
 Stuprum, aliās probrū. 2114. D. l. probrū.
 Stupri metus viris bonis maior est, quàm mortis. 480. B. §. quod si. l. isti. quod me cau.
 Sublato impedimento ob quod aliquid non fiebat, id fieri potest. 2222. B. gloss. auctoritas. l. fina. de diuor.
 Subscribere quandoque, id est cōsentire. 106. E.
 Subscribere, & totam scripturam facere, idem. 247. C. D. in margine. l. si quis. in princi. de eden.
 Subscribens an consentiat. 1572. C. D.
 Subscriptio erronea non nocet. 1444. B. gl. nō obesse. l. Gaius. de pignera. actio. & 1787. B. glo. subscripserit.
 Subsidiū. Agitur in subsidiū, quod aliās non ageretur. 367. C. glo. 1. l. actoris. de procur.
 Subsisto, id est dubito. 1262. B. C.
 Substitutio actio an habeat vim eius cui substituitur. 1291. A.
 Subtilitas in iure reprobatur. 464. B. l. actio. de nego. gest.
 Subtilitas iudicis probatur. 437. A. glossa. 3. l. eum actum. de nego. gest.
 Subtilitas nimia est iuris impossibilitas. 2148. D. glo. subtilitatem. l. si mulier. de iur. do.
 Subtilitas probatur. 1464. A. §. adhuc. de lege Rhodia.
 Subtilitas reprobatur. 1255. C. l. si tibi pecuniam. si cer. per.
 Subtilitas à iudicibus pellenda. 1955. C. §. si debitori.
 Subuenire. Non subuenitur si non impetrauit quod facile obrinisset. 604. B. gloss. permittere. §. hæc clausula. l. sed & si. ex quibus cau. ma.
 Subueniendū est vbi æquitas poscit. 475. C. l. diuus. in princ. de in inte. resti.
 Subuenitur magis legatariis quàm creditoribus. 318. A.
 Succedere potest quis in suū locum. 1938. B. §. Papinianus. in sum. qui po. in pigno. habe.
 Succedēs in locum alterius, partibus eius fungi debet. 251. C. §. nihil. l. quędam. de eden.
 Successio. Pactum de futura successione, an valeat. 1828. A. B. glo. restitutum.
 Successiue quod fit, eodem tempore fieri dicitur. 813. A. glossa eodem. l. antiqui. si pars her. pe.
 Successor an possit vsucapere quod defun

ctus non potuit. 870. C. D.
 Successor debet gaudere iure antecessoris. 299. D. E. glossa finali. l. tale de pac.
 Successor debet obedire mandato papę, antecessori eius factō. 299. C. D.
 Successor rei, & iuris, non sunt pares. 251. D. glossa. 3. §. nihil. l. vbi. de eden.
 Successor si non veniat, durat officium antecessoris: vel si venerit & nesciat antecessor. 140. E.
 pactum factū vni qui solus Successor sperabatur, prodest aliis præter eum succedentibus. 299. A. §. pater.
 instantia iudicij transfertur in Successorē singularē ex necessitate. 1153. B. C. in sum.
 Succumbens actione inepta, recurrit ad aptā. 1472. E. §. itē si. l. sed & si. de instito.
 Succurri non debet ei qui seipsum in necessitatem posuit. 205. A. §. si necessaria. l. si fideiussor. qui satisda. cog. & gloss. 1. §. si quis tamen. l. 2. si quis cau. & 500. A.
 Succurri non debet vni, damno alterius. 552. E. gloss. 2. l. in causę. 1. de mino.
 Succurritur errātibus, nō stultis. 2102. C. §. quod si. l. regula. de iur. & fac. igno.
 Sucula, id est torcular. 1857. D. & sequ.
 Sufficere magistratibus, est alium loco sui constituere. 67. C. §. & cum.
 Suffragium quid. 407. E.
 Suffragium est consensus in scriptis redactus. 82. C. & 1127.
 Suffragium, id est consensus. 129. C.
 Suggunda quid. 1096. B. in mar. & 1097. B. §. hanc enim.
 Summa, id est breuis, prima, digna. 87. A.
 Summa, id est quantitas. 244. C.
 ad Summam reipubl. nauium exercitium pertinet. 1454. B. §. licet.
 in Summa, id est breuiter. 1458. C. §. & in.
 Summarum plurium ex diuersis actionibus debitarum coaceruatio fieri non debet ad impediendam iurisdictionem. 170. B. l. si idem.
 Summaria cognitio in multis habet locū. 1179. A. & in margine.
 Summarie non expediuntur, quę altiore requirunt indaginem. 1179. E. & 1180. A. §. ibidem. l. 3. ad exhiben.
 Sumariis in causis probatur interesse per iuramentum. 1189. B. C. l. thesaurus. ad exhib.
 Summatim cognoscit iudex, an petitio sit pertinens vel non. 1195. D. §. illud.
 Summoueri quem ab actione sua, est eū repelli. 730. B. C. nihil. §. si cum.
 Summus fundus, id est, superior. 1009. A.
 Sumptus modicus diuiti contumeliosus. 1225. B. l. & si. §. iudicem. de religi.
 Sumptus funeris causa factus, quis. 1223. D. E. §. funeris. l. & si. de religio.
 Sumptus funeris debet fieri pro facultate defuncti. 1222. E. l. si quis. §. pen. de relig.
 Sumptum. 2083. B. gloss. indice.
 Sumptibus fit pretiosior homo. 1342. A. §. libertus. l. si non. de condic. indeb.
 Sumptibus inanibus vexare se stultū est, cum obtinendi spes abest. 715. C. l. sciendum. de inoff. testa.
 Sumptibus modus adhibendus. 840. A. gl. 5. l. hereditas. de peti. heredi.
 Supellectilem tenuem habentes, milites suscipere cogendi non sunt. 144. A. B. in margine.
 Superesse. Meum est, quod ex re mea superest: vt coriū ex boue. 853. A. B. §. meū. de rei vin.
 plerūque euenit, vt quod alteri Superest, alteri desit. 1724. B. l. 1. de cōtrah. emp.
 Superficies cadit in obligationē soli obligati. 1921. D. §. domus. l. Paulus de pigno.

Superficies sequitur ius soli. 1921. D. §. domus. l. Paulus. de pigno.
 Superficiarius quis. 863. C. l. superficiario.
 Superioris legē tollere nemo potest. 238. D. glossa. 1. l. si feriat. de fer.
 Superstitio damnatur. 1274. B. §. diuus. l. non erit. de iureiur.
 Superfœtatio in fœmina à iureconf. fieri posse conceditur. 813. A. §. sed &.
 Supina ignorantia. 2098. B. l. nec supina. de iur. & fac. igno.
 Supine ignoratur, quod omnes sciunt. 2101. B. C. l. regula. §. quid enim. de iur. & fac. igno.
 Supplere ad legem quandoque debemus. 871. C. D. gl. 1. l. de pretio. in fi. de Publi.
 Supplet prætor, quod legi deest. 1894. B. l. quia. de præscriptis verbis.
 Suppletur vbi deficit lex. 2105. E. glo. 1. l. oratio. de sponsa.
 Surrogata actio loco alterius non vitur eadem natura. 1401. C.
 Surrogatum accipit naturam eius cui surrogatur. 232. C. gloss. 1. l. si eū. si quis cau. & 770. B. in margine.
 Suscepta cognitio, id est, litis contesta. in ver. cognitio.
 Suscipere cognitionem, est litem contestari. 174. B. l. cum quędam.
 Suscipere iudicium, est defendere. 373. E. gl. defendere. §. si. l. sed & hæ. de procur.
 Suspecta si sit patris vita, filius procuratorem dare & agere potest. 358. C. in tex.
 Suspectus est, qui se ingerit. 363. E. glo. 3. l. quę omnia. de procur.
 Suspectus si est reus, res mobilis (de qua agitur) sequestratur, donec satisfieret. 205. B. l. si fideiussor. §. fin. qui satis. cog.
 nil tam graue est, quàm corā Suspecto iudice litigare. 195. E. gl. 2. in fi. l. 2. si quis in ius voc. non ierit.
 Suspecto debet auferri administratio rei in qua suspectus est. 205. C. glossa. 1. §. fina. l. si fideiussor. qui satis. co.
 Suspectum aliquem faciunt, non possidere immobilia, vel pauca possidere, vel mali mores. 205. B. C. gloss. 1. §. fin. l. si fideiussor. qui satis. co.
 Suspensiosus. 349. A. B. l. non solent.
 Suspicio nihil operatur. 481. A. l. metum. cum glo. 2. quod me. cau.
 Suspicionis causam non cognoscit iudex eius personam tangentis. 195. E. in mar.
 Suspicionis causa an semper debeat probari. 362. E.
 Suspicionem remouet par affectionis causa. 2124. B. §. de vno.
 Suspicionem tollit par affectionis causa. 105. B. glo. coniunctam. §. fin. l. si pater. fa. de ado.
 sine Suspicione procedere debent lites. 174. A. l. prætor. de iur. om. iudi.
 Sustinere, id est differre, prorogare. 1845. C. l. si seruus. in fi.
 Suus heres est, quę nemo præcedit. 102. E.
 Sua res nemini seruit. 989. C. l. in re. de ser. vrb. præd.
 Sum petenti consulendum. 1383. E. gloss. vtilem. in verbo, petenti suum.
 Sum recipiens licet ab alio quàm vero debitore, non reddit. 1355. C. l. repetitio, de condic. inde.
 Symphoniaci. 1066. C. §. item.
 Συλλάγμα, id est contractus, permutatio, commercium. 261. B. in textu.
 Syndicum an sex scholares faciant. 405. C.
 Syndicus, œconomus, actor differunt. 405. C.
 Syndicus si non est, ciuitatis potestas vice eius citari potest. 407. A. versu. 3. in glo.
 Synedria quid. 1451. A. §. nauem.
 Tabellio

Digesti veteris.

T

- T**Abellio est seruus publicus. 87.E
 Tabellio, seruus esse nō potest. 106.E
 Tabellio delinquens in officio, an possit iterum gerere. 247.E
 Tabelliones cogendi sunt rationes exhibere, licet non nisi data pecunia edere velint. 253.A
 Taberna casearia. 1032.D. §. Aristo.
 Taberna argentaria. 1734.B. l. qui tab.
 Taberna. 2115.A. glo. taberna.
 Tabernæ appel. venit omnis mercantia ibi existens. 1923.A. l. cum tabernam.
 Tabernis veteres preponebant puellas, vt contrahentes allicerent. 1471.C. l. nā &
 Tabernarij falsis mensuris vtentes, sunt deportandi. 521.D. in fi. gl. traderetur. l. arbitrio. de do. ma. arg.
 Tabularius, id est tabellio. 1217.E
 Tabulæ quandoque post matrimonium contractum fiunt. 2218.A
 qui Tacet adfirmat. 102.B
 Tacere est medium inter contradicere, & non consentire. 102.C. in addi. glo. fin. l. in adoptionibus. de adop.
 Tacere non est consentire quādoque. 359.A. glo. fin. §. ipse. l. filiusfam. de procur.
 Tacere quandoque nocet. 1685.E. glo. l. coiri. pro socio. &. 2076.D. glo. l. pen. l. quotiens. de proba.
 Tacēs quo ad sui commodū habetur pro negante, & in solidum conuenitur. 1197.B. §. qui tacuit. l. de etate. de inter. acti.
 Tacens videtur consentire. 1233.A. gl. fi. l. si propius. de mor. infer. &. 1852.D. gl. pe. l. item. loca.
 Tacita conditio non facit rem conditionalem. 646.E
 Tacita voluntas valet. 99.A. glo. l. pen. l. patre. de his qui sunt sui vel alie. iur.
 Tacitū an vitietur vitiatō expresso. 1949.B. §. cum venditor. in verbo, expresso.
 Tacita quædam valent, quæ non expressa. 2162.E. gl. fi. l. Pomponius. de pac. do.
 Tacite obligātur inuecta & illata pro pensione. 1924.C. l. Pomponius.
 Tacite obligantur fructus pro pensione. 1925.D. l. in prædiis.
 Tacite quædam fiunt, quæ expresse fieri non possunt. 359.E. glo. 2. §. veterani. l. filiusfa. de pro.
 Tacite quædam subintelliguntur quæ nō expresse. 1878.D. gl. fi. §. 2. l. quæro. loca.
 Tacite quod agitur, pro expresso habetur. 1238.B. l. cum quid. in sum. si cer. pe.
 Tacite remittitur. 2081.A. glo. 2. l. Procula. de proba.
 Tacite repetitum dicitur prius dictū. 692.C. D. glo. 2. in fine. l. si iudex. de iudi.
 Tacite videtur conuenire quod est cōsuetū. 1769.B. C. l. si fundus de le. cōmisso.
 Taciturnitas consensui non comparatur. 359.A. glo. non probatur. l. filiusfam. de procur.
 Taciturnitas longi temporis tollit actum personalem competentem ad vsuram. 2051.A. §. diuus.
 Taciturnitate non punitur quis. 1199.B. l. si filius. de inter. acti.
 Taciturnitate vtriusque partis colonus videtur reconduxisse. 1852.D. §. eadem.
 Tædio vitæ olim se occidere licebat. 349.B. §. non solent.
 Tamen dictio, denotat inhaerentiam. 1093.D. §. hæc autem. in sum.
 Tanquam. 739.E. in glo. o.
 Tanquam dictio, est nota improprietas. 1263.B. in margine.
 Temperamentū bonū fit ex duobus contrariis. 223.E. glo. l. 3. §. si quis tamen. l. 2. si quis cau. &. 360.E. glo. 1. sed hæc. de procur. 387.C. l. mutus. §. Labeo. de procur.
 Temperamentum optima res. 1968.C. l. si quid. de ædil. edic.
 Temperamentum quoddam eligitur ex duobus contrariis. 137.C. per rex. quem allegat. &. 387.B. versic. Labeo.
 Temperandum est. 493.E. §. sed si.
 Tempestas quid. 223.B. C. §. si nō.
 Tempestate impeditus excusatur. 222.C. §. 2. l. 2. si quis cautio.
 Temporariū filium habere non conuenit. 111.C. l. quæstum est. de adop.
 Tempus in iure diuersis modis sumitur. 533.E
 Tempus breue. 633.B
 Tempus cedit ignorantī. 347.E. glo. 2. §. fin. l. genero. de his qui not. infra. conceptionis Tempus spectandum. 122.B. l. emancipatum. §. 1. de sena.
 Tēpus cōtractus inspicitur. 1401.B. glo. exierit. l. item. de consti. pecu. &. 1772.E. glossa. 1. l. 2. de here. vel ac. ven.
 Tempus contractus non inspicitur in his quæ retro non trahuntur, sed conditionis existentis. 2187.C. §. manumissionis.
 Tempus contractus inspicitur, valeat vel non. 2189.D
 Tempus longū dicitur arbitrio iudicis. 232.E. gl. pen. l. si eum. si quis cautio.
 Tempus longum dicitur decenniū. 2044.D. in verbo decennium.
 Tempus longum, id est triennij vel quinquennij. 2051.A. glo. 4. l. cum quidam. de vsur.
 Tempus longum in act. in re non datur. 2040.E. glo. l. in fidei commissi.
 tempus modicum in arbitrio iudicis est. 597.A.
 Tempus non modicum 880.C
 Tempus multum. 633.A
 Tēpus præsens pro præterito quādoque ponitur. 866.D. glo. 2. l. 1. de Publicia.
 Tempus præteritum pro futuro quādoque ponitur. 204.A. gl. si vero.
 Tempus ad tempus, & persona ad personam prorogatur. 673.E
 Tempus quandoque inspicitur, quandoque initium. 1921.A. glo. 1. l. si legati. de pigno.
 Tempus quādoque queritur de momento ad momentū. 239.D. glo. vl. l. more.
 Tempus si est de substantia pænæ, alio tempore factum non punitur. 350.B. in mar. ante Tēpus renuntians societati, socium à se liberat, non contra. 1714.C. §. item.
 Tempus non est modus tollendæ obligationis. 1679.E. glo. perpetuam.
 Tempus ipso iure non tollit actionem, licet elidat. 232.B. glo. l. danda. §. si. l. si eum. si quis cau.
 Temporis angustia nimia non solum dat exceptionē, sed quandoque stipulationem reddit inutilem. 223.E. gl. pen. l. §. si quis tamen. l. 2. si quis cau. quod fieri nō debet, fit tamen si timeretur fieri non posse tractu temporis. 360.D. glossa fina. l. sed etiam ex. de prob.
 Temporis cuiusque initio conditio spectanda est. 434.B. l. Pōponius. in prin. de nego gest.
 Tēpore congruo aliquid fieri, idem est & in illud tēpus conferri. 280.A. in margine. §. pen. l. & heredi. de pac.
 de Tempore ad locum idem est iudiciū. 1383.A. l. si merx.
 Tempore suo fieri debent rustica opera in verbo, cultura intempestiua.
 Tempora in her. & in legatario sunt diuersa. 1365.E
 Teneor. Si de insolito teneor, ergo de solito non teneor de casu. 431.B. C. gl. 3. l. si negotia. de nego gest.
 Teneor actor designare quod petit, qualibet actione reali & personali. 518.E. cū glo. 2. de do. ma.
 Teneor quis quandoque præcise ad factum. 373.C. glo. accipere. §. pe. l. sed & hæ. de procur.
 bo. fi. pos. in id tantum Teneor quod ad se peruenit. 772.B. C
 Teneri non debet promittens eum sistere, qui nō potest esse in iudicio. 233.B. C. l. quotiens.
 Tepidarium quid. 985.E
 Termini breuitas non vitiat contractum. 1880.B. §. in operis. l. in silam. loca.
 Territorium. Extra territorium ius dicenti, impune non patetur. 175.B. l. extra. de iur. om. iudi.
 Tessera quid. 702.E
 Tessera est bellicum symbolum quod in aciem prodeuntibus dabatur. 69.E
 Tessera frumentaria. 702.B. §. si libertis.
 Testamentum. Lazarus suscitatus an potuerit rumpere testamentum. 74.C. D
 Testamētum in carcere factum valet. 501.A.
 Testamentum non iure factum. 747.B
 Testamentum potest facere damnatus pendente appellatione. 345.A
 heres Scii esse possum ab intestato, licet fecerit Testamentum. 747.E
 heres Scii esse possum ex testamento, licet nullum fecerit Testamentum. 747.E
 Testamētum quādo debet deponi in ædē sacram. 1127.C. §. sed &. &. l. ieq.
 Testamēti exemplum solet habere heres: ideo nō debet petere illud sibi edi. 245.B. l. si legatum.
 Testamenti executrix potest esse mulier. 1471.B. in margine.
 Testamenti secreta nō sunt inuulganda. 3611.B. §. si quis tab. l. 1. depo.
 si in Testamento aliquid valet, & inter viuos. 301.E. glo. 4. l. pactum inter. de pac.
 de cōtrouerfiis ex Testamento dependētibz non potest transigi, nisi inspectis verbis testamenti. 315.B. l. de his. transactio facta super Testamento, referatur ad quālibet partem testamenti, nō ad codicillos postea repositos. 324.C. l. nō est.
 Testamento se subscribens vt testis, non videtur approbare quæ in eo sunt. 1444.A. l. Gaius.
 Testamentis duobus relictiis decedere quis potest. 107.E
 maior fides habetur scripturæ in Testamento. 315.D. gl. in. l. de his. de transact.
 Testatio est scriptura continens dicta testitū. vulgo inquesta dicit. 354.B. l. gl. m.
 Testatio, est denuntiatio coram testibus facta. 601.A
 Testatio. 2104.B. gl. 1. l. in sponsalibus.
 Testator. An possessio continetur à testatore in heredem. 609.A
 Testator si legat aliquid ecclesiæ in qua elegit sepulturā, & postea eligit sepul. alibi, videtur ademisse legatum. 1135.C. §. idem. in sum.
 Testatoris non omnis vox vim legis habet. 1444.B. glo. non obesse. l. Gaius. de pigne. act.
 Testatoris verba debent interpretari secundum conditionem personæ ad quā dispositio confertur. 953.D. §. equitij. l. plenum. de vsu & habi.
 Testatoris

Index materiaram

- Testatoris verba enūtiatiua creditoribus non præiudicant. 1592. C. l. Seia.
- Testatoris voluntas non est sequēda, si iustam sumptuū rationē egrediatur. 1224. C. §. sciendum. l. & si. de religio.
- Testiculum vnum habens potest generare. 1962. D. §. spadonem. l. Pomponius. de ædili. edic.
- Testatum.) Redigere in testatum. i. in testationem scripto confectam. 959. B. §. recte. & in glo.
- Testimonium de auditu valet, ar. l. si arbi- ter. in sum. de proba. 2081. D. & 2082. A. B. in glo.
- Testimonium potest ferre vnus de colle- gio. 117. C.
- Testimonio repelluntur domestici. 225. E. gl. si. §. illud. l. sed & si. si quis cautio.
- Testimonia. i. chartæ. 2083. A. glo. testimo- nia.
- Testimonia quæ. 2087. E. gl. non testimo- niis.
- Testimoniorum & testium autoritas di- uersa. 2088. B. §. Gabinio.
- Testis causam sui testimonij dicere debet. 319. A. gloss. audiet. §. vult. igitur. l. 8. de transac.
- Testis esse cogitur quis inuitus. 222. E. gl. fin. §. l. 2. si quis cau.
- Testis esse non potest domesticus. 225. E. in margine.
- Testis fidem auget dignitas. 2087. B. gl. di- gnitas. l. 3. de testi.
- Testis esse possam pro vxore fratris vidua, secus si frater viuat. 334. C. in margine.
- Sententia lata cū producere falsos Testes, eos non infamat. 354. B. l. Lucius.
- Testis in testamento non videtur probare quæ in eo sunt. 1444. A. l. Gaius.
- Testis esse an possit eiusdem criminis so- cius. 2083. C. l. repetita. in sum.
- Testis qualis esse debet. 2085. C. l. in testi- bus. & l. testium.
- Testis in re sua secundario esse quis potest, non principaliter. 2091. D. gl. l. nullus.
- Testis quandoque rogandus, quandoque non. 2091. B. l. ad fidem.
- Testis esse potest quādoque mulier. 2093. A. l. ex eo.
- Testis an possit esse pupillus. 2093. B. C. gl. sed nec. l. inuiti.
- Testis potest deponere coram testibus. 2094. E. glo. seipos.
- Testis vacillans non repellitur, sed minus ei creditur. 2085. A. glo. vacillat.
- Testis vacillans puniendus, cuiuscunque sit fori. 2092. D. glo. perpēdere. & l. qui falso. & gl. si. l. quæsitum. de testi.
- Testis vnus præsum. inducit. 1293. E. gloss. pe. l. admonendi. de iureiur.
- Testes contrarij non puniuntur, ratione incertitudinis. 1290. A. B. in margine. gl. pe. l. duobus. de iureiur.
- Testi quanta fides sit habenda, iudex ma- gis potest scire. 2086. B. §. ideoque.
- Testes præsentate parte debēt recipi, id est, iurare, & ea absente examinari. 78. E. & sequ.
- Testes an & quando præsentate parte pos- sint examinari. 79. A.
- Testes non sunt interrogandi, nisi super quo producti sunt. 1281. E. gloss. §. idem Iul. l. si duo. de iureiur.
- Testes non producuntur post publicatio- nem. 244. E.
- Testes falsos producere si statuto punia- tur, licet vnicū producat, punietur. 749. E. in margine.
- Testes inducti super vno articulo, non de- bent super alio interrogari. 753. D.
- Testes rustici an debeant habere salarium equitum. 1639. E. in additione ad glo. eū oportere.
- Testes vnum eundem sermonem profe- rentes, præmeditati videntur. 2086. C. §. ideoque. secus si ex tempore ad inter- rogata verisimilia responderint. vt ibi.
- Testes esse qui nō possunt. 2088. B. & seq. §. lege.
- Testes esse, qui non cogantur. 2090. C. & seq. l. inuiti.
- Testes reprobant locorum varietas. 2094. C. gl. assistit. l. ob carmen.
- Testium dicta ad concordiam sunt redu- cenda. 765. B. C. in marg. l. item videndū de peti. here.
- Testium numerus non attenditur, sed hi quib⁹ potius lux veritatis assistit. 2094. C. in si. l. ob carmen. de testi.
- Testium numerus refrenandus. 2085. B. l. 1. de testi.
- Testiū numerus supplet, quod in fide de- ficit. 2087. B. gl. numerus.
- Testibus iuramentum remitti potest. 235. E. glo. sententia. l. 1. de fer.
- Testibus plus creditur quàm instrumēto. 143. C. gloss. 1. §. veritas. l. illicitas. de offi. præf.
- Testib⁹ potiores sunt libri cēsuales. 2072. B. C. l. census. de proba.
- Testibus quibus prius vti quis nō potuit, intentionem suam probare potest. 254. A. B. §. cum autem. in fine.
- Testibus an fides sit adhibenda diuersa di- centibus. 644. D.
- Testibus quandoq; minus creditur, quàm scripturæ. 2072. C. l. census.
- Thesaurus inuentus in re empta, est em- ptoris. 860. B. l. à tutore.
- Thunus piscis. 1021. B. in margi.
- Thymelici sunt citharistæ, lyristæ, tibici- nes. 342. D. in glo. 4.
- Thynnaria piscatio. 1021. B. in margine.
- Thynnus piscis. Ibidem.
- Tignum quid. 1182. D. l.igni.
- Timent magis parētes in liberis, quàm in se. 480. B. §. hæc quæ. l. isti. de eo quod me cau.
- Titus Cæsius. 70. E.
- Titubatio, error, ignorantia, nesciētia, dif- ferunt. 2095. E.
- Titulus, id est, tractatus vel rubrica. 1235. C. D. in margine.
- T. seu Tiberius Coruncanus. 69. B. §. & quidem. & E.
- Togatus. i. aduocatus. in verbo, aduocat⁹.
- Tollere & differre cōtraria sunt. 655. C. D.
- Tollere non possū mea autoritate, quod supra meum pendet. 1076. B. §. si prote- ctum.
- Torquetur pauper poti⁹ quàm diues. 168. B. §. in seruos. l. si quis. de iur. om. iudi.
- Tortura.) Solum indicium etiam non suf- ficiens ad semiplenā probationem, suf- ficit vt quis subeat torturam. 2072. A. in margine.
- Totus pro omnis quādoque capitur. 43. E. 284. E. & 286. D. E. glo. totam.
- Totum non petere promittēs, remouetur à petitione cuiuslibet partis. 289. B. §. itē.
- Totius ad partē ratio eadem nō est. 785. C. D. l. sed & si. §. adeo. & i. gl. si. de peti. he- re. & 2028. B. C. gl. 2. l. ex mille. de eucti. quod iuris est in Toto quo ad totum : idē in parte quo ad partem. 227. A. glo. nam & §. item. l. 4. si quis cau.
- quod licet in toto quo ad totum, licet in parte quo ad partē. 265. B. C. §. adeo. l. iuriscē. de pac. & 864. A. l. quæ de tota. de rei vin. & 2054. E. & sequ. glo. 3. l. qui
- scit. de vsur.
- quandoque non est idem iuris de parte quo ad partem, quod de Toto quo ad totum. 1001. D. glo. si. ad si. l. per fundū. de ser. prædi. rusti.
- Tractatus, id est quæstio. 817. E.
- Traditum non dicitur quod auocari po- rest. 1805. C. D. gl. 2. l. 3. de act. emp.
- Traditio non fit rerū inestimatarū. 2152. E. gl. 3. l. dotis promissio. de iur. do.
- Traditio.) Pactū in rei traditione positū valet, & vestitur cohærentia traditionis. 304. A. l. in traditionibus.
- Traditionis instar habet patientia in in- corporalibus. 1805. B. C. §. si iter. l. 3. de act. emp.
- Traditionē non recipiunt incorporalia. 1805. E. glossa. 4. l. 3. de act. emp.
- Traiectitia pecunia quæ. 2066. A. l. 1. de nau. fœ.
- Trapetum. 1858. A. §. illud.
- Transactio fit per simplex pactū. 312. B. E. l. transactum.
- Transactio fit de re dubia, & lite incerta, nec finita. 312. B. gl. qui transigit. pactum vero super re certa.
- Transactio quandoque fit super re non dubia. 312. B.
- Transactio facta cum herede putatiuo, non porrigitur ad heredem verum. 312. B. l. imperatores.
- Transactio fit dupliciter. 312. E.
- Transactio facta cum principali prodest fideiussori etiam condemnato. 315. C. & seq. §. si fideiussor.
- Transactio super alimentis testamento relictis, non valet sine decreto iudicis. 317. A. in textu.
- Transactio quāntūcunque generalis non obstat agenti ex alia re, q̄ illa super qua est transactum. 323. A. B. l. cū his quibus.
- Transactio generalis porrigitur ad ea de quibus actum esse per excipientē poba- tur. 323. C. §. ei qui.
- Transactio non porrigitur ad codicillos postea repertos. 313. B. §. cum tráactio.
- Tráactio nō porrigitur ad ea de quibus non est cogitatum. 323. B. §. transactio.
- Transactio nō porrigitur ad ea quæ dolo alterius partis celantur. 323. B. §. qui per.
- Transactio omnis pactum est, non econ- tra. 326. D.
- Transactio licet sit contractus stricti iu- ris tamen dolus agentis dans causam contractui, reddit eam nullam. 1365. B. in margine.
- Transactio super sentētia non valet nisi sententia reuocetur in dubium. 268. D. gl. 1. §. si paciscar. l. iuris gentiū. de pac.
- Transactionis exceptio ipedit litis ingres- sum. 1336. E. in margine. §. si quis. l. ele- ganter. de condic. inde.
- dolo facit, qui contra Transactionē ex- pertus plus petit. 1336. B. §. si quis. l. ele- ganter. de condic. inde.
- pœna in Transactione de consilio poni- tur. 326. A. l. pacto.
- Transactum accipere, id est cōcedere. 312. E.
- Transacto negotio, pœna promissa la- borare quis non debet. 222. A. in tex. l. 2. ibi, quis enim. si quis cau.
- Transferimus ad alium, quod nostrū non est. 917. C. l. quod nostrum. de vsufu.
- Transfuga est qui ad hostem fugit. 594. B.
- Transfigere, est obligationē tollere. i. di- strahere. 255. D.
- Transfigere nō potest principis procura- tor eo inconsulto. 325. A. l. nulli.
- Transfigere, id est recedere à lite. 852. A.

Digesti veteris.

Transigi potest post sententiam, si potest esse dubium. 324. B. l. post rem.
Transcribere quid. 1583. B. C. in margi. & 1894. E. & in mar.
Trebatius. 71. A
Tregua est in longum tempus. 258. D
Tribuni plebis. 67. A
Tribuni militum. 68. B
Tribunus celerum. 67. C. §. quod ad.
Tribunus celerum is regibus dicebatur, qui dictatoribus magister equitum, & imperatoribus praefec. praetorio. 76. E. §. populo. hunc Conestabilem vocant.
Tribunus militum. 340. A
Tributiones. i. tributa. 306. B. §. pactum.
Tributoria actio de peculio dicitur. 1482. D
Tributoria actione quando agitur. 1488. B. l. alius.
Tributum.) Pacto priuatorum fieri non potest ut creditor tributum praedij piguorati fisco non pendat. 300. A. l. inter. quod verum est quantum ad fiscum, sed quantum ad pacificetes seruari debet. Ibid. C. in glo.
pactum circa solutionem tributorum valet inter priuatos quo ad ipsos tantum. 306. B. §. pactum.
Tributum capitibus, vectigal praedio imponitur. 1776. E. glo. tributorum.
Tributorum specie exactiones non sunt faciendae. 143. D. & seq. l. illicitas. §. 3. de offi. praefi.
Triga. 1705. A
Triperita. 70. A
Trius aliquid alteri dolo nutrias, tenetur. 218. B. §. dolus. l. i. de eo. per que fac. erit.
Triumviri monetales. 68. D
Triumviri capitales. Ibid.
Triumviri olim praerant incendiis arcedis. 131. C. in prin. tex.
Tubero. 71. B
Τρόφιμα quid. 1623. E. in margine.
Tueri quod acceperis aliud est, aliud nouum facere. 909. C. l. vsufu. de vsufu.
Turbido ex fonte liquidum corruatur stagnum. 46. B. §. nos vero. in proemio.
Turpis causa si est dantis & accipientis, cessat repetitio. 1370. D. l. auunculo.
Turpis quaestus non praesumitur in foemina matrimonio iuncta. 2212. D. l. Quintus. de do. inter vir. & vxo.
Turpis rei nullum mandatum est. 1731. C. D. §. si passus. l. si remuneradi. ma. da. & 1650. A. B. §. qui aedem. l. si ma. dauero. manda. potior est qui possidet, in Turpi causa. 1325. C. glo. fin. l. si ob turpem. de condic. ob tur. cau.
Turpes actiones. 1703. E. glo. turpibus.
Turpiter accipere dicitur, qui quid capit ut faciat quod gratis facere tenetur. 262. A. §. l. ob. l. iurifgentium. de pac. & 1325. B. l. si vestimenta. de condic. ob tur. cau.
Turpiter meretrix facit, & fit meretrix: sed non turpiter accipit, cum sit meretrix. 1323. C. §. sed quod. l. 4. de condic. ob tur. cau.
Turpiter viuentibus paupertatis obtentu ignoscendum non est. 2115. C. §. non est. l. palam. de ri. nup.
Turpitudoadest, si abest dignitas. 2159. B. glo. si. l. auus. de iur. do.
Turpitudointermissione non aboletur. 2115. C. §. neque. l. palam. de ri. nup.
Turpitudinerepetentem recipere obii cere non potest. 1898. E. gl. si. l. si gratuit. de praescrip. verb.
Tuscianus iurecon. 72. D. in fine.
Tutella caepam an possit quis dimittere. 549. C. D

Tutella.) Quod quisque ob tutelam sui corporis facit iure fecisse dicitur. 56. B. C. l. ut vim. de iusti. & iur.
Tutor an possit adoptare pupillum. 105. E
Tutor olim pupilli creditor esse poterat, hodie non. 300. C
Tutor esse potest infamis. 332. B. in mar.
Tutor potest esse creditor. 400. A. in mar.
Tutor non tenetur restituere nummos quos accipit pro pupilla locada. 459. D
Tutor & curator ante redditam rationem Caesaris patrimonio conducens, punitur. 1875. B. l. si epirgo. pti.
Tutoris datio an sit meri imperij. 163. C
Tuto potestas differt a patria po. 2104. B. C.
mitius agitur cum Tutore, quam cum procuratore. 562. A

V

Vacillans testis punitur, cuiuscunque sit fori. 2092. D. glo. perpendere. l. q. falso. & gl. si. l. quaesitum. de testi.
Vacuam causam dimittere & possessionem tradere, paria sunt. 1116. D. §. Iulianus.
Vacuum ministerium, id est vile, quasiq; nullum. 900. E. glo. vacuo.
Vadum quid. 1013. A. l. flumine. & in glo.
Vagus debitor vbique conueniri potest. 685. B. glo. debeat. l. heres. de iudi.
Valet.) Si non valet quod ago ut ago, valet ut valere potest. 316. A. gl. si. l. & post. de transac. & 974. A. l. si ta. de seruitu. & 1393. C. §. cum qui. de consti. pe.
Valet tanti res, quanti potest vendi. 1376. E. gl. inuenerit. l. si feruus. de codict. fur.
renuntiatio generalis non valet. 195. C. gl. si. l. i. si quis in ius vo. non ierit.
Valet tractu temporis quod ab initio non valuit. 2112. B. l. si quis. in verbo, tractu temporis.
Valere quod ab initio non valuit, non confirmatur. 277. C
Valetudo est perpetua, morbus autem temporalis. 105. B
Valetudinis ratio est habenda. 631. C. l. licet. de arbi.
Valetudine impeditus excusatur. 222. B. §. 2. si quis cautio.
Validiora sunt quae maiori nituntur auctoritate. 248. A. gl. 3. §. 1. l. si quis. de eden.
Validum minus non plus durat quam magis validum. 945. D. l. qui vsufruct. si vsufruct. pe.
Articulandi modus circa Valorem rerum. 1387. C. D. l. ideo in arbitrum.
Vapores, id est flammæ. 1034. C
Variare non licet. 1769. B. §. eleganter.
Variare quandoque licet. 362. D. glo. si. l. ante litem. de procur.
Variare non licet. 2222. D. gl. diriptum. l. fina. de diuor. & 428. E. gloss. femel. l. Pompo. de nego. gest.
Variare non potest qui semel locum elegit. 972. B. l. si cui. de serui.
Variatio admittitur quandoq; 722. D. glo. impuberis. §. sed nec. de inof. testa.
Variatio improbat. 1473. A. glo. 2. §. ite si. l. sed & si pupil. de instito.
Varia iura ex tempore & loco statuuntur. 1450. A. glo. 3. l. i. de exer. ac.
Variatio permittitur. 1827. C. §. qui domum in sum. l. si steril. de acti. emp.
Varicosus quis. 1990. D. l. varicosus.
Varietate personarum mutari potest ius. 1296. D. E. gl. antepenult. l. iusiurandum. de iureiur.
Varus. 1963. A. B. gl. varus.
Vascones dicebant se non teneri sub rege Anglorum, nisi ipse esset in Vasconia. 142. E
Vascularius. 1900. A. B. §. si cum.

Vassallus si est infidiatus domino, amittit feudum: non eius filius. 187. C
Vassallus potest seruire per substitutum. 881. D. in marg. glo. pe. l. 3. de vsufu.
Vassallus si facit amicitiam cum inimico meo, aufertur ei feudum. 127. C. gl. cum inimicis. §. cum. patroni. l. i. de off. praef. vrb.
Vassallus vniuersitatis non est singulorum. 407. B
Vassallus cui remissa est felonia, dicitur habere feudum ex veteri concessione. 1511. D. E.
Vatius quid. 1963. B. glo.
Vbertas vnius anni cum sterilitate alterius compensatur. 1855. A. §. Papinianus.
Vbi & ibi quandoque temporaliter, non localiter sumuntur. 678. C. glo. Ibid.
Ne, id est &. 627. E. in gl. in vese.
Vectigal, id est pensio fundi. 1922. C. gl. 2. l. lex. de pig. & hypo.
Vectigalis ager quis. 212. B. in textu.
Vectalis ager est qui in perpetuum locatur. 879. C. l. agri.
Vectigalia praedia an possint vsucapi. 876. D. E.
Vectores quis. 1460. D. gl. cum vect.
Vectores qui. 1450. D
Vectura priuilegium habet i reb^o vectis, ut pferatur prioribus creditoribus. 1932. C. D
Vel, quandoque significat. i. 45. A. & 879. D. & 1055. B. lege. in summa.
Velle inter & nolle, est medium. 1480. A. gl. antepe. l. i. de tributo. & 1514. E. glo. voluit. §. 2. l. quam Tuberone. de pec. Velle potest, q. pri^o nolle se dixit. 563. C. §. Scauola. in mar. l. quod si. de mino.
facit quisque quod vult in suo, modo ne cui noceat. 1033. A. l. sicuti. §. Aristo. si fer. vind. Vide in verbo, voluntas.
Velleiani exceptiones possunt opponi per iudicem etiam sine petitione ipsius partis. 1575. D. in mar. l. 2. ad sen. con. Vel.
Velleiano non iuuatur mulier. 1574. D. E. glo. ne pro.
Velleiano renuntiare potest mulier in iudicio. 1565. C. §. si mulier.
Venalitiarius. 1479. C. §. licet. in textu.
Venalitiarius est emptor seruorum. 1676. D
Venalitiarius. 1983. C. §. praesumptum.
Venalitiarius quid. 1996. E. gl. ex venalitiario. si quis Vedit re pro pretio quod inueniatur, & quidam nobilis minus offert cuius timore nemo audet pl^o offerre, hoc non debet attendi. 2165. A. l. si pater. in sum
Vendere. i. vendere velle. 1898. A. gloss. venderes.
Vedere compellitur quis inuitus. 96. D. E. glo. iube. l. 2. de his qui sunt sui vel alii. iur.
Vendere quandoque compellitur quis. 1222. C. glo. 4. l. si quis. de reli. & sump. fune. & 1424. C. glo. antepenult. l. quauis. de pigne. act.
Vendere & emere cogitur quis. 1821. A. gl. 1. §. idem. l. Iulianus. de act. emp.
Vendere res suas non debet cogi quis ut soluat pecuniam. 1111. B. §. nam non. l. si feruus. de noxa.
accipiens aliquid ut carius res vendatur, puniendus est. 237. B. C. l. soler. de feri.
Vendi potest dubius euentus. 1728. A. B. l. nec emptio. de contra. emp.
Vendi potest res aliena. 1733. C. l. rem. de contra. emp.
Vendens seruum promittens eum optimum artificem, & simpliciter artificem, differunt. 1968. D. §. venditor.
Vendens iumenta solet ita promittere bene esse bibere ut oportet. 1811. B. §. animalium.

Vendens

Index materiaram

- Vendens rē, videtur vendere ius quod habet in re. 1734. B. l. qui tabernas. de contrahen. emp.
- Vendentes & ementes, locatores & conduc. decipere se possunt sine dolo. 1860. C. D. §. quemadmodum. litem si. loca.
- Vendita res non fit accipientis, nisi pretio soluto, aut habita fide de pretio. 1732. A. l. quod vendidi. de contra. emp.
- Vendita res retineri potest donec solvatur pretium. 1783. A. l. hereditatis. de here. vel ac. ven.
- Venditio & conductio differūt. 1750. B. C. §. totiens.
- Venditio quando dicitur perfecta. 1794. A.
- Venditio continet omnem contractum. 1927. C. glo. non potest.
- Venditionis appel. continetur omnis actus quo dominium transfertur. 1954. B. §. venditionis.
- Venditio nulla est sine pretio. 1725. C. l. 2. de contra. empt. & 1753. C. gl. ex pretio. l. pacta. de contra. emp. & 1886. D. gloss. pretium. l. i. de rerum permuta.
- Venditio præsumitur ex perceptione pretij. 2001. C. & seq. l. quidam.
- Venditiones simpliarū. 1990. D. gloss. simpliarum.
- Venditionis & emptionis pretio licet contrahentibus se circumuenire, modò abstrahat dolus. 556. B. §. idem.
- ex paritate pretij præsumitur dolus in Venditione. 319. B. argu. §. modus. l. cum hi. de transact.
- Venditor, id est emptor. 579. B.
- Venditor hereditatis an teneatur ad pretium vero heredi. 787. E.
- Venditor hereditatis ad quid tenetur. 802. C. glo. in æstimationibus.
- dolum malum abesse à se, præstare debet Venditor. 1743. C. §. dolum. l. ea quæ. de contra. emp.
- Venditor quando tenetur ad interesse. 1803. D.
- Venditor tenetur ad custodiam ante traditionem. 1834. D. l. venditor.
- Venditor de euictione tenetur. 277. D.
- Venditor tenetur de sumptibus litis emptori de euic. agentis. 402. D.
- Venditor falso pondere vtens, quando punitur. 520. B. C.
- Venditor tenetur ostendere emptori instrumenta ius fundi continentia. 1841 B. l. Titius. & 1843. A. l. creditor.
- Venditor quando præstat vitium animi. 1961. D. E. §. idem Pomponius.
- Venditoris beneficium prodest emptori. 1777. D. E. l. emptori.
- Venditoris dolus non prodest emptori. 1834. D. l. sicut.
- Venditoris est electio in sermone generali. 1748. D. l. comprehensum. in sum. de contra. empt.
- Venditori nocet obscura pactio, & locatori. 797. A. l. veteribus. de pac.
- Venditori nocet obscuritas potius quàm emptori. 1732. C. l. Labeo. de contra. empt.
- Venditoribus & emptoribus decipere se licet. 556. B. §. idem.
- Venditum, id est emptum. 1718. C. glo. ex vendito. & 2008. A. glo. ex vendito.
- Venenum malum vendi non posse quidam putant. 1737. B. §. illud.
- Venena dicuntur medicamenta. 1127. A. B.
- Venena aliis materiis mixta fiunt antidota. 1737. B. §. veneni. l. quod sæpe.
- iudex nõ debet se interponere de Venenis inter heredes partiundis. 1127. B. in tex.
- Venia datur pœnitenti. 190. D. l. quamuis. de in ius vo.
- Venia p delicto quandoq; datur. 560. D. glo. cum venia. l. Papinianus. de mi.
- Veniæ si non sit vlla ratio, inhumanum est. 345. B. C. §. pactus. l. furti. de his qui not. infra.
- Venia. Sine venia potest libertus patronum in ius vocare. 192. B. l. quæsitum.
- Venia dignus est qui obtèperat. 349. B. C. §. nam & l. liberorum. in fin. de his qui not. infra.
- Venia dignus est, qui qualescumque seruos ad vile ministerium adhibet: ideo excusatur princeps qui malos adhibet cliētes, quia ne boni quidem viri hoc munus subire vellent. 670. B. §. in suis. l. fin. nau. cau. sta.
- Venire in iudicium. 686. C. l. non potest. & 706. A. l. solemus.
- Venire in iudiciū nõ dicitur, qđ post litis con. accidit. 686. C. & seq. l. nõ potest.
- Ventrē facere dicitur paries, cū procumbit, & proiectus est, seu inclinatus in vicinam domum. 1037. C. l. si quando.
- Vento viuunt nemo. 786. C. gl. erogasset. §. quod autem. l. sed & si. de pe. her.
- Verbosus aduocatus repelli potest. 336. E. glo. ex ea. de postu.
- Verbosi commentarij sunt vitandi. 62. B. l. i. in prin. de ori. iur.
- Verbum obscurum positum in vno capite, quomodo declaratur. 779. A. in mar. l. vtrum. de peti. here.
- Verbum semel positū, proprie & improprie capitur. 134. B. & 396. D. glo. 2. l. Plautius. de procur.
- Verba contractus referuntur ad tempus eius. 1752. A. l. Rutilia.
- Verba contractus debēt ciuilitè intelligi. 972. B. l. si cui. Barto. de seruitu.
- Verba cū effectu accipiēda sunt. 177. B. l. 1. §. hæc autem. in prin. quod quisq; iuris in alium & c. & 200. C. §. docere. l. pen. ne quis eum qui in ius vo.
- Verba debēt accipi secundū naturam contractus. 1854. C. D. §. Papinianus. in sum.
- Verba debent intelligi secundum subiectam materiam. Ibid.
- effectus plus quàm Verba attēditur. 1492 C. glo. pe. l. si filius. quod cum eo.
- sentum qđ Verba potius attēdere æquitas est. 1309. B. C. in marg. §. si quis. l. 3. de condic. cau. data. & 1726. E. glo. 5. l. sed Celsus. de contra. empt.
- Verba enuntiatiua propter aliud emissa, dispositionem nõ inducunt: vt si puto Titium esse meum coheredem: & scribo in epistola, Titio coheredi meo salutem. 305. C. l. epistola.
- re non Verbis peculium augendum. 1511. B. §. si vero.
- Verba enuntiatiua propter aliud emissa, vim irrevocabilis confessionis non habent. 1147. B. l. qui familiar-
- Verba enuntiatiua nõ inducunt obligationem in contractibus, sed probationem. 1623. D. §. Titius. in sum.
- Verba geminata an semper sensū augeat. 2164. E. gl. 3. l. cum pater. de pac. do.
- Verba iuris captari non debent. 1190. C. l. penul. ad exhibendum.
- Verba legis offendere licet. 191. gl. fin. l. quamuis. de in ius vo.
- Verba minus quàm res intuēda. 2139. B. C. §. magis. l. promittendo. de iur. do.
- Verba quæ proprie nõ possunt cū sententia saluari, debent impropriari. 1130. D. in glo. 4. l. & puto. fami. erci. arg. Ang.
- in §. 1. inst. de act. 8. col.
- Verba quandoque contra propriā significationem capiuntur. 1855. B. C. Vide in verbo, significatio propria.
- Verba testatoris falsa, veritati non præiudicant. 1592. C. l. Seia. ad Velleianum.
- Verborū expressio in quibusdam nõ requiritur. 110. D. E. gl. 1. l. si pater. de adop.
- Verborum geminatio an semper sensum augeat. 2164. E.
- Verborum origo in primis cognosci debet. 1234. C. & 1235. A. l. i. si cer. pe.
- Verborū significationi an & quādo standum est. 76. E. glo. pen. l. non possunt.
- Verbis quandoque abutimur. 1541. B. l. nec seruus.
- Verbis & facto quid declarari, paria sunt. 340. E. in marg. in verbo, facto.
- Verbis legis quādoq; cessantibus, eius sententiā sequimur. 168. A. §. quod si dū. l. si quis id. de iur. om. iudi.
- Verbis legis statum in dubio. 1454. C. glo. edicti. §. si is. l. 1. de exer. ac.
- Verbis non eget veritas. 2084. C. glo. si. l. si res. de fide instr.
- Verbis si non exprimat, secreta mentis sciri non possunt. 266. D. gl. 1. §. pactorum. l. iuris gen. de pactis.
- Verecundiæ hominis dandū est aliquid. 699. B. glo. si. l. obseruandum. de iudi.
- Verecundiæ alicuius parcitur. 364. A. gl. conuitium. §. nec ferendus. l. quæ omnia. de procur.
- Verecundum est repulsam pati. 699. B. in mar. glo. si. l. obseruandum. de iudi.
- Veritas inquiritur causa incertitudinis. 231. E. glo. 3. l. si eum. si quis cautio.
- Veritas plus valet quàm opinio. 416. A. & quandoque opinio quàm veritas. gl. 2. & 3. l. item si. & 421. D. glo. 2. §. si Titij. l. si pupil. de neg. gest.
- plus Valet quod est in veritate, quàm in opinione. 1444. C. D. glo. si. l. Gaius. de pigne. ac.
- Veritas quàm opinio magis inspicere debet. 1207. B. glo. 1. l. doli. de ser. cor.
- Veritas rei gestæ literis non eget, nisi ad memoriā. 2084. C. l. si res. de fide instr.
- Veritas rerū, erroribus gestorū nõ vitatur. 143. C. §. veritas. l. illicitas. de off. præsi.
- Veritatis fides verborū adminicula non desiderat. 2084. C. gl. fin. l. si res. de fide instr.
- Veritati locus est. 2082. D. §. mulier. l. pe. de proba.
- Veritati non præiudicat falsa demonstratio. 89. D. glo. l. imperator. de sta. ho.
- Veritati nõ præiudicat instrumentū male cōceptū. 89. B. l. iperator. de sta. ho.
- sententia pro Veritate accipitur. 1362. A. B. in verbo, sententia pro veritate.
- Vermes sericum faciunt. 953. A.
- Versum in rem domini dicitur, si duret versum, id est si nõ sit à domino solutū seruo id qđ mutuo accepit. 1563. D. §. versū. facit cōtra famulos qđ pecunias pro annona emēda ac capiunt à dominis suis, nec tamen soluunt, fingentes dominos esse solutos.
- Versum in vtilitatē alicuius quādo dicitur aliquid. 1457. D. E. in marg.
- Verum pretium. i. iustū. 1559. D. gl. verum.
- Vesicam vitiosam habens, qui vrinā facit in lecto. 1964. A.
- Vesperis magistratus in publicum ire, inconueniens erat. 68. D. in text.
- Vespertinum tempus dicitur vsq; ad nonam. 68. B.
- Vespertilio. 2009. D. l. si ita. ex pand. flo.
- repositū est vispellio. vide scholium ad

Digesti veteris.

- marginem.
Vestiarium, id est quod vulgo dicitur vestitus. 317. B. l. cum hi.
Vestiarium an & quando continetur alimentorum appellatione. in verbo, Alimentorum.
Vestibulum quid. 1172. E
Vestimenta sufficientia quae dicantur. 892. B. C. in margine.
Vestimenta ad usum data seruo, sunt in peculio: secus si ad pompam. 1529. B. C. l. id est vestimentum.
Vestis non comprehenditur in generali obligatione. 1907. D. l. obligatione
Vestiti splendide, ut meliores videantur, sunt dolosi. 513. E. in margine. gloss. 3. l. si quis affir. de dolo. ma.
Verat in futurum lex, quod in praeteritum indulget. 78. B. l. cum lex. de legi.
Verare, & imperare, differunt. 75. A
Veteranus potest esse procurator, non miles. 359. B. §. veterani.
veterani pagani dicuntur, non milites. 359. D
Veterani serui haud facile reformantur. 1983. C. §. praesumptum. l. praecipunt. de aedil. edict.
Veterator quid. 1983. C
Veterator non tempore seruitij, sed genere aestimatur. 1996. A. B. §. seruus. in verbo, nouitius.
Veterator pro nouitio vendi non debet. 1983. B. l. praecipunt. de aedil. edic.
Verus vinum praeualet nouo. 1238. C. l. cum quid. si cer. pe.
Vetere monimenta sequenda sunt, nisi probetur contrarium. 1123. B. in l. fina. si. regu.
Vetere iura sine euidetia utilitate non sunt mutanda. 85. B. C. l. in reb. de costi. prin.
Via. 996. C. §. via. &. 968. B
Via multifariam deberi potest. 1041. C. D
Via debet esse securae. 1093. A. §. summa. l. 1. de his qui deie.
Vias plures habes, potest eligere leuiore. 1701. D. i. sum. §. idem. l. cum duob. pro foc.
Vias curabat quatuorviri. 68. C. D. in rex.
Viator habet declinatoriam. fori. 684. B. C. §. at si.
Viator quis. 715. B
Viaticum quid. 1252. E
Vicem duorum an gerere quis possit. 101. E
103. C. l. 2. de offi. praeto. glo. in. l. 3. de adopt.
Vicem duorum obtinere quis potest in voluntaria iurisdictione. 142. glo. in. l. 2. de offi. praesi.
Vicinum, & confine, differunt. 1122. A. §. finium.
Vicinum malum exprimere debet venditor fundi. 1739. D. gloss. pe. l. quod saepe. de contra. empr.
Vicini mali incommoda. 1739. D. in margi. glo. pe. l. quod saepe. de con. empr.
Victualis causa. Debitum ex causa victualium non copesatur. 1601. B. C. l. ob negotium.
Victualia iusto pretio vendi debent. 128. A. §. cura. l. 1. de officio praef. vrb.
Victus verbo continetur cibaria, habitatio, vestiarium, & calcearium. 319. C. gl. 1. §. qui transigit. l. 8. de transac.
Videlicet dictio, est huius naturae, quod non solum est declaratiua, sed etiam restrictiua. 282. B. in mar.
Vidua consularis nubens plebeio, pristina dignitatem per principis priuilegium retinere potest. 123. D. l. nuptae.
Victor est, qui vasa vinaria religat, id est cuparius. 1075. D. in mar.
Vigilare licet creditori ad suum consequendum. 1528. B. l. summa. de peculio.
Vigilum praefectus duplex olim fuit. 132. B. C
Vile officium non respicit personae dignitatem. 333. B. C. in margi. glo. certis. §. ait praetor. l. 1. de postu.
Vilior fuga fit seruus. 1313. C. §. plane. l. 5. de condic. cau. da.
Vilis persona contra grauem non agit de dolo. 516. D. l. non debet. de do.
Vilissimae rei deditio non releuat. 1106. B. l. si ex duobus. de noxa.
Villa est domuncula ad reponendos fructus. 953. A
Villicus, id est Castaldio. 1211. D
Villicus quis. 1475. D
Villa fundi accessio est. 933. B. l. fundi. qui. mo. usufruct. amit.
paternum affectum vincit nullus. 379. E. glo. penul. l. non solum. de procur.
Vincere ne posset qui fecit, agere non videtur. 2022. C
diligenter custodit qui vincit. 1212. B. §. in publicum de ser. fugi. l. 1.
si vinco Vincente te &c. haec regula quandoque fallit. 1942. A. glo. fina. l. Claudi. qui po. in pigno. ha.
Victus esse quis dicitur. 593. B. §. vinculorum.
Vincula. In vinculis esse qui dicuntur. 593. C. l. in eadem.
Vinculorum appellatio late patet. 593. C. §. vinculorum.
Vindicatio rei duplex. 770. B
Vindicatio. i. sententiae. 67. C. §. initium.
Vindicatio alicuius rei cui abdicere, est per sententiam eum ad perdendam recedentiam condemnare. 67. C. §. & cum.
Vindicta. In actionibus quae competunt ex vindicta, dari potest procurator. 383. B. §. ad actionem.
Vindicta manumittere. 326. C
Vinea quid. 1002. C
Vinum doliare. 1739. B. §. sed & si.
Vinum effundere quandoque potest venditor. 1790. B. §. licet.
Vinum sputare, est aqua infusa vitare. 1073. A. B. in margine.
Vinum vetus praeualet nouo. 1238. C. l. cum quid.
Vino vendito cuius debeat esse periculum. 1789. D. E
Violenta possessio. 694. A. B
Vir & foemina quousque generet. 105. A
Vir bonus, id est iudex. 403. E
Viri causa videtur iter fieri, cum vxor ad maritum venit. 2193. E. §. iter autem.
Viri maior dignitas quam foeminae. 119. C. l. 1. de sena.
promissio facta inter Virum & vxorem sine traditione, non firmatur morte. 2045. B. C. glo. Athenagorae.
Virilis vigor completur post vicissimum quintum annum. 530. C. §. apparet. l. 1. de mino.
Virgilius falsus testis. 118. B
Virginus. 67. C
Virgo & mulier differunt. 1730. B. C. in marg. & 1811. B. §. si quis.
Virginem defloras non teneris de adul. postea per ea perpetratis. 1208. E. arg. l. Neratius de ser. cor.
Virtus, id est potestas. 74. E
Virtus id est fortitudo. 1214. A
Virtutis gratia permittitur quod aliam non permetteretur. 331. D. §. deniq. l. de postu. &. 1214. A. glo. 2. l. solent. de aleatoribus. vide in verbo, permittuntur.
Vis est maioris rei imperus qui repelli non potest. 476. B. l. vis.
Vis multis modis punitur. 488. C
Vis est non solum cum quis vulneratur sed quotiens quod sibi debetur non per iudicem quis repossit. 488. A. l. exstat. de

- eo quod me. cau.
Vi duplex. 477. D. §. sed vim
Vis fluminis quid. 223. B. C. §. si non.
Vis cui resisti non potest. 1854. A. §. Serui.
Vis est incendium. 1968. A. gl. eam.
Vis maior. 1968. A. B. §. vis.
Vis maior excusat. 665. A. §. idem. l. 3. nau. cau. stabu.
Vim facit creditor. cum non per iudicem debitum reperit. in verbo, Creditor.
Vim passus non dicitur qui ante fugit quam inferatur. 481. B. l. metum. de eo quod me. cau. vide in verbo, pulsus vi.
Vim vi repellere licet. 486. C. §. quare. l. sed &. de eo quod me. cau.
Vim vi repellere licet. 1086. C. D. §. qui cum. l. scientiam. ad leg. Aquil.
aduersus vim custodia parum proficit. 1833. D. l. si ea. de act. empr.
Vi facta non praesumitur confessio in iudicio. vide in verbo, Confessio.
prius cognoscendum est de Vi, quam de proprietate rei. 694. B. l. si de vi. de iudic.
Vita longa in homine centum annorum est. 913. B. C. l. an usufructus. de usufruc.
Vitaetadio olim se occidere licebat. 349. A. B. §. non solent.
quae non sunt diuisa in vita, diuiduntur post mortem. 1145. A. l. quae patet. famil. etciscun.
Vitare iniuriam aut damnum, nulla arte possumus. 1420. C. l. ad eos. commo.
Vitiatur quaedam iam facta, quae non impediuntur faciendae. 649. D. l. non distinguemus. de arbi.
non Vitiatur aliquid, licet in eum statum veniat a quo non potuit incipere. 1401. A. glo. exierit. l. item illa. de consti. pecu.
Vitiatur aliquid, licet perueniat in eum casum a quo incipere potest. 649. C. l. non distinguemus. de arbi.
Vitiose quod fit, non videtur fieri. 648. E. glo. 4. l. non distinguemus. de arbi.
Vitium litigiosi non impedit cessionem instantiae. 365. D. in mar.
Vitium facere. 1867. B. l. qui in sulam.
Vitium & morbus differunt. 1960. B. §. vitium que.
Vitium animi quando praestat venditor. 1961. D. E. §. idem Pompo.
Vitium animi, morbus est corporis. 293. C. glo. 1. l. pacisci. de pact.
Vitium animi poenitentia non purgatur. 1965. C. D. glo. poenitentia. l. quis lit. de aedil. edic.
Vitium corporis quandoque ad animum penetrat. 1961. C. l. ob quae. in prin.
Vitium naturale non imputatur mulieris. 223. C. gloss. grauida. §. 2. l. 2. si quis cautio.
Vitium rei ignorans non teneris quandoque, quandoque sic. 1817. D. E. gl. 4. l. Iulianus. de act. empr.
Vitiij & morbi differentia. 1960. B. gloss. dixisse.
Vitiij morbi que appellatio ad corpus tantum pertinet. 1961. E. §. idem Pomponius. l. 4. de aedil. edic.
Vitio naturali non parcitur quandoque. 1072. A. gl. 1. §. nec quisquam. l. si seruus. ad leg. Aquil.
Vitiiorum defuncti successor est heres. 757. E. glo. 1. l. nec vllam. de peti. here.
Viticus potest esse tutor priuigni sui. 111. B
Viuu vento nemo. 786. C. gloss. erogasset. §. quod autem. l. sed & si. de pe. her.
Viueri non potest quis sine habitatione. 589. E. glo. 2. l. legatum. de ca. mi.
Viuentis

Index materiarum

- Viuentis non est hereditas.** 1771. A. gl. 1. l. si hereditas.
Viuentium actus suspendi possunt. 1024. C. gl. viuentium. l. receptu. cum. prædi.
Viuentium interest ne præcipitentur. 445 C. gl. si non protinus. l. diuortio. de nego. gest. & 1194. A. B. l. & quia. de inter. actionibus.
Vix, id est non. 578. A
Vix quod est, est. 703. C. l. vix certis. de iudi.
Vlcus & vlnus differunt. 1962. B
Vltima voluntas est ambulatoria. 554. A
Vltima voluntas.) Maior fides habetur scripturæ in vltimis voluntatibus. 315. D gl. 2. in si. l. de his. de transact.
Vltimum supplicium quid. 171. D
Vltimi diei aliqua hora quædã complentur. 239. C
Vltima pacta seruanda. 302. E. l. emptor. de pac.
Vltro citroque, id est hinc inde. 248. D
Vltro, id est sine dilatione. 532. E
Vnitas quædam est inter vsum fruct. & operas. 949. E
Vniuersalis in vno falsa in toto est falsa. 1425. C. §. si annua. in sum. l. si necessarias. de pigne. act.
Vniuersalis negatiua quãdo dicitur falsa Ibid.
Vniuersale ius licet minuatur, corpora tamen non minuuntur. 1511. D. E. §. si ære. in sum.
Vniuersitas quid. 409. E. & seq.
Vniuersitas & generalitas differunt. 155. B
Vniuersitas non conuenitur actione do. li. 517. D. l. sed & §. Sed.
Vniuersitas non facillè dolum committit. 517. D. l. sed & de do. ma. §. Sed
Vniuersitas similis est pupillo. 405. E. gl. pro contul. §. qui si. l. 1. quod cuius. vni. no.
Vniuersitas an fecisse iniuriam dicatur, si quilibet de ea fecerit. 409. E
Vniuersitas si delinquat, an singuli vel primores puniantur. 482. B
Vniuersitas tota videtur. facere quod capanæ pulsu fit. 518. A
Vniuersitas omnis nomẽ à iure habet. 823 B. in margine.
Vniuersitatis nomẽ retinet vnus. 410. A. l. sicut. in fin. quod cuius. vni. no.
Vniuersitatis quædam sunt. 116. A. l. quædam. & 117. B. in tex.
quilibet de Vniuersitate potest esse iudex in causa eius. 406. A
cum Vniuersitate quædã transeunt, quæ per se non. 1732. E. gl. 3. l. in modicis. de contrah. emp.
Vnico numo facta locatio non valet. 1874. D. l. si quis. loca.
prout Vnita valet res, ea æstimanda est: non prout diuisa. 1158. B. §. cum fa. in sum. l. Mæuius. fa. er.
Vnus comodius quã plures, rem expedit. 65. C. gl. 1. §. deinde quia difficile. l. 2. de ori. iur.
Vnus facere non potest quod à pluribus fieri debet. 635. A. gl. fin. l. sicuti. de arbi.
Vnus homo duorum vicem vt sustineat, difficile est. 272. A. §. necnon.
Vna ratio vincit duas. 732. E. glo. 2. l. nam & de inoffi. testa.
Vnum pro omnibus edictum, quãdo datur. 709. B. l. nonnunquam.
Vnum, id est præcipuum. 1406. D. in glo.
Vnum interuenire non sufficit, vbi duo requiruntur. 2222. A.
- Vnius solutio an liberet alium.** 200. D. & 2212. A. in margine.
Vnũ ex duobus faciẽs, nil fecisse videtur. 197. C. l. qui duos. in ius vo. vt eant.
contrahens cum Vno, nõ debet distringi in plures aduersarios. 1532. A. in tex. l. & ancillarum. §. fin. de pecu.
valet quãdoq; in Vno quod non in pluribus. 265. D. gl. pe. §. ideo. l. iurigen. de pact.
Vocabula noua possumus inuenire. 423. D in margine.
plura sunt negotia quã Vocabula. 1888. B C. l. natura. de præscri.
Vocare in ius. 183. B. in prin. tex.
Vocatio in ius duplex: verbo. & re. 193. D
Vocatus qui non venit, dolũ committit. 545. E. gl. in. l. minor etiam. de mino.
Volenti non fit iniuria. 191A B. in margine. l. quamuis. de in ius vo.
Voluntas coacta excusatur. 540. D
Voluntas coacta, voluntas est. 500. E. glo. volui. l. si mulier. quod me. cau.
Voluntas datur intelligi ex facto. 340. E gl. efficit. in margine. l. 2. §. ignominia. de his qui no. infra.
Voluntas metui inest. 477. E. glo. 4. l. 1. quod me. cau.
Voluntas morte finitur. 1846. C D. l. locatio. locati & conduct.
Voluntas pro ratione. in verbo, ratio.
Voluntas quid. refert suffragio, an rebus factis declaretur. 82. §. nam quid.
Voluntas sola sine actu. an puniatur. 119. D
Voluntas tacita valet. 99. A
Voluntas variè declaratur: quãque verbis, rebus & factis, quãdoque vno illorum. 82. C. gl. pe. l. de quibus. de legi. inter officium suspicientis, & voluntatẽ distrahentis multũ interest. 1155. B. §. nã inter. i. inter volentem & coactum.
Voluntas.) Quasi voluntatem habet furiosus. 99. B
Voluntatem mutare quandoque licet. 1613. A. gl. 1. §. si si. l. 1. de po.
præsumitur quis remanere in eadẽ Voluntate. 2070. D. gl. 3. l. cum tacitũ. de prob.
Voluntates defunctorum strictè nõ sunt interpretandæ. 953. C. §. sed si. l. plenũ. de vsu & habi.
scripturæ magna fides adhibetur in Vltimis voluntatibus. 315. D
Voluntarium ab initio, ex post facto incipit esse necessarium. 371. A. gl. si. l. seruum. de procur.
Voluptatis & affectionis æstimatio nõ habetur. 940. C. l. cũ de serui. de op. seruo.
Voluptatis mæror comes. 224. A. ibi, voluptatis. l. 2. si quis cau.
Voluptariæ expellæ non repetuntur. 445. A l. ex duobus. & in glo. non habere.
Voti ratione conceditur quod aliàs non concederetur. 148. B C. glof. 1. l. illud. de offi. præsi.
Vrbana seruitus est nobilior rustica. 979. B. in margine.
Vrbana prædia & rustica differunt. 1925. A. gl. non multum.
Vrbibus euertendis aratrum inducebatur. 937. C. in margine,
Vredo. 1854. B. §. sed & si.
Vrinatores qui & vnde. 1462. E. in mar.
Vsque eo quo. i. eatenus, quatenus. 772. B §. eos autum.
Vsucapit quandoq; emẽs à furioso. 755. E
Vsucapere possumus p emptore, licet nulla fuerit obligatio. 1473. E. glof. possit.
Vsucapi an possint incorporalia. 974. A
Vsucapienti non nocet mala fides superueniens. 834. A. gl. pen. l. Iulia. de rei vin.
- Vsucapio cœpta contra maiorẽ, perficitur contra pupillum.** 580. E. in mar.
Vsucapio est effectus possessionis. 599. E
Vsucapio non incipit contra pupillũ. 580. E. in mar. gl. 1. l. etiam ei. de mino.
Vsufuctuarius possidet ciuilitè & naturaliter ius vsufructus. 601. E. in marg.
Vsufuctuarius nõ potest perficere ædificium inchoatũ. 916. C. l. vsufuctuarius. §. Aedificium. contra videtur. 909. C. l. vsufuctuarius.
Vsufuctuarius non possidet. 212. B. §. possessor. l. sciendum. qui satif. co.
Vsufuctuarius vsufructum relinquens domum reficere non tenetur. 917. D. l. cum fructuarius.
Vsufuctuarius quãdo facit fructus suos. 935. B C. l. si fructuarius.
Vsura vsuræ non debetur. 1265. D E. gl. ex omni. l. lecta. si cer. pe.
Vsura.) Tempore quo vsura soluitur, tacitum pactum de non petendo inducitur. 308. B. l. qui.
Vsura eatenus rescindenda est, quatenus instrumentum excedit veram sortẽ. 496. B. in marg.
Vsura accedit forti. 2059. E. gl. obtinent.
Vsura quincunx & centesima quid. 2050. C. in marg.
Vsuræ modus esse debet, ne legem offendant. 2039. A. l. 1. de vsuris.
Vsuræ constituuntur ex more regionis vbi contractum est. 2039. A. l. 1. de vsur.
Vsuræ fructuum & vsurarum, non debentur. 2050. A. l. neque.
Vsuræ in stricti iuris iudiciis sine stipulatione non veniunt. 1389. E
Vsuræ petuntur vt interesse. 1707. B. glof. non quasi.
Vsuræ illicitæ forti mixtæ non debentur, quanuis sortem non vitiant. 2053. C. l. vsuras.
Vsuræ an peti possint iuris causa. ibidem.
Vsuræ præstantur ob moram, non lucrũ. 2051. C. §. si pupillo.
Vsuræ semisses. 1901. B. l. Titius.
Vsuræ veniunt à tempore lit. contestata. in actio. stricti iuris. 2040. A. l. vulgo.
Vsurarum perceptio non perimit actionẽ contra alios competentẽ. 298. B. §. post.
Vsuris ceteris nullæ sunt maiores. 458. E
Vsuaria ancilla, id est cuius vsus habetur. 954. B. in tex.
Vsuaria res. i. in qua vsum habemus. 958. B. l. Neratius.
Vsus. 869. A
Vsus, id est vsucapio. 599. E
Vsus & fructus differunt. 859. A B. l. cũ in rem. & 955. B. §. vsufr.
Vsus & habitatio idem penè sunt. 931. E. l. si habitatio.
Vsus appellatione quandoq; fructus continetur. 943. C D. l. quoniam.
Vsus nudus quid, & in quo consistat. 950. B
Vsum ligni habens, potest deferre in oppidum. 953. B. in textu.
quæ ad Vsum quotidianum habentur, nõ continentur generali obligatione. 1908. A. l. vel quæ.
Vsufuctus quid. 880. C. l. vsufuctus.
Vsufuctus appel. quandoque continetur proprietati. 944. A B
Vsufuctus. 968. E
Vsufuctus causalis. 881. D. gl. reuertit.
Vsufuctus continet omnem commoditatem. 952. A B. in mar.
Vsufu. qua actione peti potest. 916. A
Vsufu. facilius quàm proprietati quæritur. 922. D. glo. quotidie. & l. interdum. de vsufu. accre.

Digestiveteris.

Vsus fructus quandoq; dominio assimila-
tur, quandoque ab eo differt. 881. E
Vsus fructus propriè & impropiè ponitur.
901. E
Vsus fructus formalis ad heredem non
transit. 908. C
Vsus fructus ciuitati relictus durat centum
annis. 913. A. l. an vsus fructus.
Vsus fructus interit rei mutatione. 932. B
l. repeti. §. rei.
Vsum fructum in nominibus filij pater
habet. 940. D. in margine.
Vsum fructum inter & operas, est quædã
vnitas. 949.
Vsum fructum potest fructuarius obliga-
re. 1936. E. glo. vtendi fruendi.
Vt, non omnimodã similitudinem norat.
sic in euang. dicitur, Estote perfecti, vt
pater vester. 1791. C. in glo. f.
Vtendum datum, & commodatum, differ-
runt. 1406. C. §. inter.
Vterus. Qui in vero est, quando aliis pro-
dest, & quãdo non. 89. A. & 24. A. l. qui
in vtero.
Vtilis actio datur, quando sententia tan-
tum locum habet. 168. D
Vtilis id est efficax. 1050. B. & 1383. C. &
1908. C. glo. vtilem.
Vtilis quandoque præualet directã. 365.
D. gl. fin. l. in causã. de procur. & 394. B
l. procuratore. de procura.
Vtile, id est efficax. 2030. A. glo. vtile.
Vtile an vitietur per inutile. 1245. D
Vtile non vitietur per inutile. 2149. E. gl.
infirmari. l. siue. de iure do. & 175. C. gl.
fi. de iuris. om. iudi.
Vtile per inutile vitietur. 627. C. glo. pe.
l. Pedius de arbi.
Vtilitas, id est vsus tantum. 952. A. B. in. mar.
Vtilitas publica præfertur priuatã. 86. C
& 117. A. glo. 2. l. riparum. de re. diui. &
1714. D. gloss. 3. Labeo. l. actione. pro
so.
Vtilitas quælibet dicitur interesse. 1120. B.
in marg. l. 4. fi. regun.
quando quid dicitur versus in Vtilitatẽ
alterius. 1457. D. E. in marg.

multa in iure contra strictam rationem
dispurãdi pro Vtilitate communi rece-
pta sunt. 1089. A. §. multa. l. ita vulnera-
tus. ad legem Aquiliam.
Vtiliter cœptum sufficit, in verbo, Cœptum.
Vtiliter qui gessit, negotiorum gesto. agere
potest. 430. B. §. is enim.
Vtiliter gestum ratum habendum est.
428. A. B. & 1828. A. §. sed eo. l. Pomp. de
neg. gest.
Vnam lectã calcare. 1829. D.
Vuola. 1964. A. glo. si vua.
Vulgo concepti sunt qui patrem monstrare
non possunt. 93. B. l. vulgo. de statu hom.
Vulgo quæsitus matrem sequitur. 92. D. l.
cum legitimã.
Vulneratus quando perit sua culpa. 1079.
B. C. in margine.
Vulneratus si sua negligentia perit, non
erit actio de occiso. 1079. B
Vultus detegens motum animi, ostendit
inconstanciam. 150. A. l. obseruandum.
de offi. præli.
Vxor breui reuerfa. non dicitur diuertisse.
2219. C. l. diuortium. de diuor. & 2113. A.
l. Plerique.
Vxor consularis retinere potest mariti
dignitatem per priuilegium, cum nu-
bit plebeio. 123. D. & seq. l. nuptã.
Vxor domicilium cum viro mutat, concu-
bina non. 174. E. glo. 1. l. cum quædã.
de iuris. di. om. iudi.
Vxor retinet possess. per maritum, & contra.
937. C. l. si mulieri. qui. mo. vsusfr. amit.
Vxor tanquam domestica repellitur à te-
stimonio. 225. E. in marg.
Vxor viri causa ad maritum venire credi-
tur. 2193. E. §. iter autem.
Vxor tenetur viro de nummis ab eo da-
tis, inquam hic est pauperior, & illa
ditior. 2196. E. glo. facta esset.
Vxor quod quærit, ex bonis viri quære-
re præsumitur, gratia turpis quæritus vi-
tandi. 2212. D. l. Quintus.
Vxor maritum in expeditione existentem
per quadriennium expectare tenetur.
2220. C. glo. migrare.

Vxor, nomen dignitatis, non voluptatis.
2203. B. in margine.
Vxor est sociã diuinã & humanã domus.
452. C. glo. 1. l. heres. de neg. gest.
Vxor is ius non trahitur ad sponsam. 348.
C. gl. fin. l. solet. de his qui no. infa.
Vxor is iure non vitur sponsa. 348. D. glo.
fi. l. vxores. de his qui not. infa.
Vxori malum medicum adhibens mari-
tus, vel non adhibens priuatur lucro.
1979. A. B. in margine.
Vxorem ducens non debet citari. 184. B. l.
in ius. de in ius vo
Vxorem secum in prouinciã ducere non
debet proconsul. 135. A. in tex.
Vxorẽ operare cogere potest maritus. 896
A. B. in marg. in verbo, serui cogendi.
Vxores bannitorum si per statutum non pos-
sunt morari in ciuitate. non poingitur
hoc statutum ad sponsas. 348. D. in marg.
Vxores corruscant radiis matitorum. 122
D. glo. 1. l. scemina. de sena.

X

Xenia à nemine accipere, inhumanum;
passim, vilissimum: per omnia, aua-
rissimum. 137. C. in textu.
Xenia & munera seu dona, differunt quia
illa in esculentis poculentisque, hæc
verò in iis quæ edulium potuumque
excedunt vsu, consistunt. 137. C. D. in
fi. tex. & 149. E
Xenia non continentur appellatione doni,
vel muneris. 137. B
Xenia. i. esculenta & poculenta, olim ca-
pere iudici licebat: hodie non licet, nisi
in defectum salarij. 149. E. & seq.
Xenit an sit abstinendum. 137. B. §. nõ vero.
Xystici, athletæ sunt à porticu vbi per
hyemem exercebantur. 342. B
Xystici infames non sunt. 342. B

Z

Zugma Latinè dici potest conexio.
752. D. E. in glo. petiturum.
Zizaniã seminans tenetur. 1072. D. E. §.
inquit.

FINIS.

DE IVSTINIANO EX PLATINA IN LIBRO de vitis Pontificum, & ex Suida.

Iustinianum imperatorem tanti constat ingenij, tãtãque doctrinã fuisse, vt mirum non sit si leges Romanas sparsas incompositãsque, in ordinem ad omnium vtilitatem redegerit: eãque reciderit quã superuacanea atque inutilia videbantur. Hac tamen in re, consilio & opera Ioannis Patricij, Triboniani, Theophili, Dorothei, & aliorum vsus est: qui & doctrina & auctoritate insignes habebantur. Immensum nanque illud librorum pelagus (ad duo enim ferẽ milia librorum fuisse constat) coaceruatis simul ab vrbe condita ad hæc vsque tempora tot iudicijs, in quinquaginta libros titulatim digessit: quos nunc Digesta, nunc Pandectas appellant, quod omnem civilem doctrinam contineant. Idem quoque legum epitomen fecit librorum quatuor: has autem leges Institutiones appellant. Dicimus item Iustiniani Codicem & Volumen esse. Sunt præterea qui dicant Iustinianum ipsum libros de incarnatione domini eleganter scripsisse. Templum quoque in honorem dei patris (nam filius, patris est sapientia) sanctæ Sophiæ, quo nullum est in orbe maius, sua impensa suoque iussu Constantinopoli adificandum curauit. Hæc Platina, vera (vt mihi quidem videtur) sed quoniam diuersa sentit Suidas, hic etiam id quod is de eo memoriæ prodidit, adscribere non pigebit. Iustinianus, inquit, Romanorum imperator imprimis orthodoxus, literarum omnium expertus fuit, atque etiã (quod aiunt) analfabetus. Et mirum mehercle si literarum expertus fuit Iustinianus, qui omnia tamen iura in pectore habuisse creditur, atque etiam in promptuario quodam omnis antiquitatis, ne quid vsquam in iuris civilis voluminibus vel tantulum discreparet: qui & ea quæ per Tribonianum ceterosque collecta erant, legisse se ac recognouisse non vno in loco testificatur. At valeant calumniæ: nos sinceriora sequamur.

ΠΕΡΙ ΤΡΙΒΩΝΙΑΝΟΥ ΕΚ ΤΟΥ ΣΟΥΙΔΑ.

Τριβωνιανὸς Μακεδονίατος, ἀπὸ δικηγόρων τῆς ὑπάρχων. οὗτος ὁ Τριβωνιανὸς ἔλληνας ὑπῆρχε καὶ ἄγιος, ἀλλότριος καὶ πάντα τῆς τῆς Χριστιανῶν πίστεως. Κόλαξ δὲ καὶ ἀπάτεων, καὶ πειθῶν Ιουστινιανὸν τὸν βασιλέα, ὡς ὅτι ἔκαστον ἀναίμακτον, ἀλλ' εἰς τοὺς ἕβραϊοὺς μετὰ σαρκὸς ἀναληφθήσεται. ἡ δὲ κοίτη τῆς Ιουστινιανῶν οὗτος φύσεως μὲν δυνάμει ἐχρηστο, καὶ παιδείας εἰς ἄκρον τὴν ἀφίκετο τῆς κατ' αὐτὸν ἕβραϊκῆς ἡσασθ' ἐς δὲ φιλοσοφίαν δαιμονίως ἐσπουδακώς, οἷός τε ἡνὲν κέρδιος ἀεὶ τὸ δίχαιον ἀποδίδουσα, τῆς τε νόμων ἡμέρας οἱ ἐκ τῆς ἑπιπλείων ἐκάστης τοὺς μὲν ἀνήρει, τοὺς δὲ ἐξέλαφεν, ἀπεμπολῶν τοὺς δεομένοισι καὶ τὴν χρείαν ἐκατέρου. ἔτη δὲ πολλὰ ἐπιβίβησεν τῆς πικρῆς, ἐτελεύτησε νόσῳ, ἕβραϊκῶν ἀρχαίων ἕβραϊκῶν παθῶν. ἡ γὰρ αἰ μύλος τε καὶ τὰλλα ἡδύς, καὶ τῆς φιλοσοφίας τὸ νόσημα ἐπιβίβησεν ἡσασθ' ἡσασθ' ἡσασθ' ἡσασθ'.

DE TRIBONIANO EX SVIDA, BVDAEO INTERPRETE.

Tribonianus natione Græcus, cum omnis religionis contemptor erat, tum verò imprimis à Christiana fide abhorrens, assentator & fraudulentus, vt qui Iustiniano persuaserit mortem eum non appetiturum esse, atque in cœlum cum carne assumptum iri. Quæstor Iustiniani fuit, tanta vi ingenij præditus, vt doctrina præstantissimus euaserit, ac nulli euo suo secundus: ceterum auaritiæ eousque indulgens, vt lucro venale ius habendum semper duxerit. Nam & leges cotidie ferme sordida dinundatione antiquare identidem ferrèque instituebat, vt cuique commodum esset. Hic cum diu post honorem adeptum superuixisset, morbo tandem interiit, nihil proفسus molestiæ à quoquam vnquam passus. Erat enim sermone blandus, & alioqui suavis: auaritiæ quoque morbum doctrinæ præstantia facile obumbrare poterat. Hæc ille. Valtricus tamen Zasius LL. doctor celeberrimus, in commentarijs suis ad legem secundam. ff. de orig. iur. S. & cum placuisset ad verbum, iniuriôsè aliud proفسus de Triboniano sentit, nempe illum à Christiana fide minime abhorruisse: vt qui cum alijs quibusdam iurisperitis ad compilandum Codicem quem vocant, princeps delectus, tam sanctas, tamque religiosas, atque adeò catholicas constitutiones (vt in ipsius Codicis præsertim initio videre est) collegit, vt non nisi ab homine Christiano proficisci potuerint: quas & alioqui poterat non admittere, vt qui apud Iustinianum quæ vellet, posset. Quod si semel recipias, illum scilicet Christi cultorem fuisse, iam cetera quæ de eo subdit Suidas, vides quàm facile exsibilentur.

DE TRIBONIANO ET EIVS SOCIIS EX Bernhardino Rutilio.

Tribonianus Macedoniani filius inter fori principes Cos. Iustiniano magister Officiorum, adfessor & quæstor, quod munus tum apud Constantinop. imperatorem solenne erat. Euenit septimo principatus anno, vt Veneti Prasinique, seditiosa factionum nomina, ita conspirarent, vt fugato imperatore ac Senatu, vrbe magna ex parte inflammata, ædes multas, publicaque opera incenderint. Quem tumultum vt sedaret imperator, Tribonianum & Ioannem prætorem præfectum in sicariorum gratiam magistratu mouit. Id enim magnis vocibus, propter exercitum in se antea quietus rebus seueritatẽ, ab armatã plebe vndique flagitabatur probra in vtrũque tota vrbe iactabantur, ipsique ad necem diu frustra quæsiti erant. Triboniano Basilides successor datus, vir mansuetudine ac equitate inter Patricios clarus. Postea tamen Tribonianus in suum locum rediit: quo perfunctus, multos post annos morbo decepsit. Vir fuit ingenio miti atque humano, vt nihil vnquam præterea à quoquam ingratum sit passus. Quibus moribus & singulari omnium artium doctrina vnum auaritiæ crimen facile obscurabat: cum tamen non nisi iustum sectaretur lucrum, legesque adsidue aliquas ex vsu aut antiquaret aut conderet. Quod qui omnino arguunt, nã illi instabilem rerum humanarum conditionem parum intelligunt. Hæc de Triboniano Procopius, historicus haud paulo melior quàm Suidas nescio quis, à quo traditur Tribonianus auaritiæ morbo miserè laborasse, vt ius ipsum pretio quasi promerciale habuerit, ac leges ad vtriusque partis vsu nunc tulerit, nunc abrogarit, & quasi quæstuaris prostituerit. nullum putasse esse Deum, penitusque à religione abhorruisse: adulatorem atque impostorem fuisse, vt cui Iustiniano persuaserit non moriturum cum, sed cum ipso corpore in cœlos iri sublatum. Sed hæc quis credat incerto auctori? cum contra stet scriptor grauis eorum temporum Procopius, nec Iustiniani optimi, & vel Suidæ ipsius testimonio, religiosissimi principis prudentia & pietas passura fuisse, nedum altura & prouectura eiusmodi monstrum videatur. Fuit eodem tempore Tribonianus alter, ex Sida Pamphiliæ vrbe, primarius & ipse causidicus, vir multæ eruditionis & multorum operum, quæ ponit Suidas, nihil ad ius attinentia. Theophilus quoque, Dorotheus, Theodorus, Isidorus, Anatolius, Thalleleus, & Cratinus viri illustres & peritissimi iuris adhibiti à Iustiniano ad purgandas seligendãsque, quibus vtimur leges, insigne ab eo testimonium doctrinæ ac fidci meruerunt.

TITVLI TOTIVS OMNIIVM DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM IVRIS ENVCLEATI EX
*omni iure veteri collecti, auctoritate domini nostri sacra-
tissimi IVSTINIANI Augusti.*

PARS PRIMÆ.

τῶν πρώτων.

Feliciter incipit liber PRIMVS.

- I. De iustitia & iure.
- II. De origine iuris, & omnium magistratuum, & successione prudentium.
- III. De legibus, senatûsque consultis, & longa consuetudine.
- IIII. De constitutionibus principum.
- V. De statu hominum.
- VI. De his, qui sui vel alieni iuris sunt.
- VII. De adoptionibus, & emancipationibus, & aliis modis, quibus [patria] potestas soluitur.
- VIII. De diuisione rerum, & qualitate.
- IX. De senatoribus.
- X. De officio consulis.
- XI. De officio præfecti prætorio.
- XII. De officio præfecti vrbi.
- XIII. De officio quæstoris.
- XIIII. De officio prætorum. (.)
- XV. De officio præfecti vigilum.
- XVI. De officio proconsulis & legati.
- XVII. De officio præfecti Augustalis.
- XVIII. De officio præsidis.
- XIX. De officio procuratoris Cæsaris, vel rationalis.
- XX. De officio iuridici.
- XXI. De officio eius, cui mandata est iurisdictio.
- XXII. De officio adfessorum.

Explicitus est liber primus.

Incipit liber SECVNDVS.

- I. De iurisdictione.
- II. Quod quisque iuris in alterum statuerit, vt ipse eodem iure vtatur.
- III. Si quis ius dicenti non obtemperauerit.
- IIII. De in ius vocando.
- V. Si quis in ius vocatus non ierit, siue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuerit.
- VI. In ius vocati vt eant, aut satis vel cautum dent.
- VII. Ne quis eum, qui in ius vocabitur, vi eximat.
- VIII. Qui satisfacere cogantur, vel iurato promittant, vel suæ promissioni committantur.
- IX. Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur.
- X. De eo, per quem factum erit, quod minus quis in iudicio sistat.
- XI. Si quis cautionibus in iudicio sistendi causa factis non obtemperauerit.
- XII. De feriis, & dilationibus, & diuersis temporibus, [& quibus causis feriæ non impediuntur.]
- XIII. De edendo.
- XIIII. De pactis.
- XV. De transactionibus.

Explicitus est liber secundus.

Incipit liber TERTIVS.

- I. De postulando.
  - II. De his qui notantur infamia.
  - III. De procuratoribus & defensoribus.
  - IIII. Quod cuiuscunque vniuersitatis nomine, vel contra eam agatur.
  - V. De negotiis gestis.
  - VI. De calumniatoribus.
- Explicitus est liber tertius.*
- Incipit liber QVARTVS.*
- I. De in integrum restitutionibus.
  - II. Quod metus causa gestum erit.
  - III. De dolo malo.
  - IIII. De minoribus viginti quinque annis.
  - V. De capite minutis.
  - VI. Ex quibus causis maiores viginti quinque annis in integrum restituantur.
  - VII. De alienatione iudicij mutandi causa facta.
  - VIII. De receptis, qui arbitrium receperunt, vt sententiam dicant.

- IX. Nautæ caupones, stabularij vt recepta restituant.
- Explicitus est liber quartus feliciter.*

PARS SECVNDÆ.

de iudiciis.

Incipit liber QVINTVS.

- I. De iudiciis, & vbi quisque agere vel cõueniri debeat.
  - II. De inofficioso testamento.
  - III. De hereditatis petitione.
  - IIII. Si pars hereditatis petatur.
  - V. De possessoria hæreditatis petitione.
  - VI. De fideicommissaria hereditatis petitione.
- Explicitus est ordine Digestorum liber quintus: de iudiciis liber primus.*
- Incipit ex ordine SEXTVS: de iudiciis secundus.*
- I. De rei vindicatione.
  - II. De Publiciana in rem actione.
  - III. Si ager vectigalis, id est emphyteuticarius petatur.
- Explicitus est ordine liber sextus: de iudiciis liber secundus.*
- Incipit ex ordine SEPTIMVS: de iudiciis liber tertius.*

- I. De usufructu, & quemadmodum quis vtatur fruatur.
  - II. De usufructu ad crescendo.
  - III. Quando dies usufructus legati cedat.
  - IIII. Quibus modis usufructus vel vsus amittitur.
  - V. De usufructu earum rerum, quæ vsu consumuntur vel minuuntur.
  - VI. Si usufructus petatur, vel ad alium pertinere negetur.
  - VII. De operis seruorum.
  - VIII. De vsu & habitatione.
  - IX. Usufructuarius quemadmodum cauetur.
- Explicitus est ordine Digestorum liber septimus: de iudiciis liber tertius.*
- Incipit ex ordine liber OCTAVVS: de iudiciis liber quartus.*

- I. De seruitutibus.
  - II. De seruitutibus prædiorum vrbiorum.
  - III. De seruitutibus prædiorum rusticorum.
  - IIII. Communia prædiorum, tam vrbiorum, quam rusticorum.
  - V. Si seruitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur.
  - VI. Quemadmodum seruitutes amittantur.
- Explicitus est ordine Digestorum, liber octauus: de iudiciis liber quartus.*
- Incipit ex ordine liber NONVS: de iudiciis liber quintus.*

- I. Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.
  - II. Ad legem Aquiliam.
  - III. De his qui effuderint, vel deiecerint.
  - IIII. De noxalibus actionibus.
- Explicitus est ordine Digestorum liber nonus: de iudiciis liber quintus.*
- Incipit ex ordine liber DECIMVS: de iudiciis liber sextus.*

- I. Finium regundorum.
  - II. Familiæ eriscundæ.
  - III. Comuni diuidendo.
  - IIII. Ad exhibendum.
- Explicitus est ordine Digestorum liber decimus: de iudiciis liber sextus.*
- Incipit ex ordine liber VNDCEIMVS: de iudiciis, liber septimus.*

- I. De interrogationibus in iure faciendis, & de interrogatoriis actionibus [sublatis.]
- II. De quibus rebus ad eundem iudicem eatur.
- III. De seruo corrupto.
- IIII. De fugitiuis.
- V. De aleatoribus.

- VI. Si mentor falsum modum dixerit.
VII. De religiosis, & sumptibus funerū, & vt funus ducere liceat.
VIII. De mortuo inferendo, & sepulchro ædificando.
Explicitus est ex ordine Digestorum liber undecimus: de Iudiciis liber septimus feliciter.
PARS TERTIA, DE rebus creditis.
Incipit de rebus creditis si certum petetur liber primus: ex ordine Digestorum seu Pandectarum DVO DECIMVS
- I. De rebus creditis si certū petetur, & de cōditione.
II. De iureiurando, siue voluntario, siue necessario, siue iudiciali.
III. De in litem iurando.
IIII. De cōditione causa data, causa non secuta.
V. De cōditione ob turpem, vel iniustam causam.
VI. De cōditione indebiti.
VII. De cōditione sine causa.
Explicit ex ordine Digestorum liber duodecimus: de Rebus liber primus.
Incipit ex ordine TERTIVSDECIMVS. de rebus secundus feliciter.
- I. De cōditione furtiua.
II. De cōditione ex lege.
III. De cōditione triticiaria.
IIII. De eo, quod certo loco dari oportet.
V. De pecunia constituta.
VI. Commodati, vel contrā.
VII. De pigneratitia actione, vel contrā.
Explicitus est liber ex ordine tertiusdecimus: de Rebus liber secundus.
Incipit liber ex ordine QVARTVSDECIMVS: de Rebus tertius.
- I. De exercitoria actione.
II. De lege Rhodia, de iactu.
III. De institoria actione.
IIII. De tributoria actione.
V. Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur.
VI. De senatusconsulto Macedoniano.
Explicit liber ex ordine quartusdecimus.
Incipit liber ex ordine QVINTVSDECIMVS: de Rebus quartus.
- I. De peculio.
II. Quando de peculio actio annalis est.
III. De in rem verso.
IIII. Quod iussu.
Explicit liber ex ordine quintusdecimus.
Incipit liber ex ordine SEXTVSDECIMVS: de Rebus liber quintus.
- I. Ad senatusconsultum Velleianum.
II. De compensationibus.
III. Depositi, vel contrā.
Explicit ex ordine liber sextusdecimus.
Incipit liber ex ordine SEPTIMVSDECIMVS: de Rebus liber sextus.
- I. Mandati, vel contrā.
II. Pro socio.
Explicit liber ex ordine septimusdecimus.
Incipit liber ex ordine Digestorum OCTAVVSDECIMVS: de Rebus liber septimus.
- I. De contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compositis, & quæ res veniri non possunt.
II. De in diem additione.
III. De lege commissoria.
IIII. De hæreditate vel actione vendita.
V. De rescindenda venditione, & quādo liceat ab emptione discedere.
VI. De periculo & commodo rei vendita.
VII. De feruis exportantis, vel si ita mancipium venierit, vt manumittatur, vel contrā.
Explicit ex ordine Digestorum liber octauusdecimus.
Incipit ex ordine Digestorum liber NONVSDECIMVS: de Rebus octauus.
- I. De actionibus empti & venditi.
II. Locati[&] conducti.
III. De æstimatoria actione.

- IIII De rerum permutatione.
V. De præscriptis verbis, & in factum actionibus.
Explicit ex ordine Digestorum liber nonusdecimus feliciter.
PARS QVARTA.
Libri singulares.
Incipit ex ordine Digestorum liber VICESIMVS: singularium primus.
- I. De pignoribus, & hypothecis, & qualiter ea cōtrahantur, & de pactis eorum.
II. In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur.
III. Quæ res pignori vel hypothecæ datæ obligari non possunt.
IIII. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur: & de his, qui in priorum creditorum locum succedunt.
V. De distractione pignorum & hypothecarum.
VI. Quibus modis pignus vel hypotheca soluitur, vel non.
Explicitus est ex ordine liber vicesimus: singularium liber primus.
Incipit ex ordine liber VICESIMVSPRIMVS: singularium secundus.
- I. De ædilitio edicto & redhibitione, & quanti minoris.
II. De euictionibus, & duplæ stipulatione.
IIII. De exceptione rei vendita, & traditæ.
Explicit ex ordine liber vicesimusprimus: singularium secundus.
Incipit ex ordine Digestorum liber VICESIMVS SECVDVS: singularium tertius.
- I. De vsuris, & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus, & mora.
II. De nautico fœnore.
III. De probationibus & præsumptionibus.
IIII. De fide instrumentorum, & amissione eorum.
V. De testibus.
VI. De iuris & facti ignorantia.
Incipit ex ordine liber VICESIMVSTERTIVS: singularium liber quartus.
- I. De sponsalibus.
II. De ritu nuptiarum.
III. De iure dotium.
IIII. De pactis dotalibus.
V. De fundo dotali.
Explicit ex ordine liber vicesimustertius.
Incipit ex ordine liber VICESIMVSQVARTVS: singularium liber quintus.
- I. De donationibus inter virum & vxorem.
II. De diuortii & repudiis.
IIII. Soluto matrimonio, dos quemadmodum petatur.
Explicitus est liber ex ordine vicesimusquartus: singularium liber quintus.
Incipit ex ordine liber VICESIMVSEX- TIVS: singularium liber sextus.
- I. De impensis in res dotales factis.
II. De actione rerum amotarum.
III. De agnoscendis, & alendis liberis, vel parentibus, vel patronis, vel libertis.
IIII. De inspiciendo ventre, custodiendoque partu.
V. St ventris nomine muliere in possessionem missa eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.
VI. Si mulier ventris nomine in possessione calumniæ causa esse dicatur.
VII. De concubinis.
Explicitus est liber ex ordine vicesimusquintus: singularium liber sextus.
Incipit ex ordine liber VICESIMVSEX- TIVS: singularium liber septimus.
- I. De tutelis.
II. De testamentaria tutela.
III. De confirmando tutore vel curatore.
IIII. De legitimis tutoribus.
V. De tutoribus & curatoribus datis ab his, qui ius dandi habent: & qui, & in quibus causis specialiter dari possunt.
VI. Qui petant tutores, vel curatores, & vbi petantur.

VII.	De administratione & periculo tutorum & curatorum, qui gesserunt, vel non: & de agentibus, vel conueniendis vno, vel pluribus.	IX.	De penu legata.
VIII.	De auctoritate & consensu tutorum vel curatorum.	X.	De suppellectile legata.
IX.	Quādo ex facto tutoris vel curatores minores agere vel conueniri possunt.		<i>Incipit ex ordine Digestorum liber TRIGESIMVS QVARTVS.</i>
X.	De suspectis tutoribus & curatoribus. <i>Explicitus est ex ordine liber vicesimus sextus: singularium liber septimus.</i>	I.	De alimentis vel cibariis legatis.
	<i>Incipit ex ordine liber VICESIMVS SEPTIMVS: singularium liber octauus.</i>	II.	De auro, argento, mundo, ornamentis, vnguentis, veste, vel vestimentis, & statuis legatis.
I.	De excusationibus.	III.	De liberatione legata.
II.	Vbi pupillus educari vel morari debeat, & de alimentis ei præstandis.	IIII.	De adimendis vel transferendis legatis, [vel fideicommissis.]
III.	De tutelæ, & rationibus distrahendis, & vtili curationis causa actione.	V.	De rebus dubiis.
IIII.	De contraria tutelæ, & vtili actione	VI.	De his, quæ pœnæ causa relinquuntur.
V.	De eo qui pro tutore, proue curatore negotia gefcit.	VII.	De regula Catoniana.
VI.	Quod falso tutore auctore gestum esse dicatur.	VIII.	De his, quæ pro non scriptis habentur.
VII.	De fideiussoribus, & nominatoribus, & heredibus tutorum & curatorum.	IX.	De his, quæ vt indignis auferuntur.
VIII.	De magistratibus conueniendis, & heredibus eorum.		<i>Incipit ex ordine liber TRIGESIMVS QVINTVS.</i>
IX.	De rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis, vel supponendis.	I.	De conditionibus & demonstrationibus, & causis, & modis eorum, quæ in testamento scribuntur.
X.	De curatoribus, furioso, & aliis extra minores, dandis. <i>Explicitus est ex ordine liber vicesimus septimus: singularium octauus feliciter.</i>	II.	Ad legem Falcidiam.
	<i>PARS QVINTA, de testamentis.</i>	III.	Si cui plus, quàm per legem Falcidiam licuerit, e-gatum esse dicitur.
	<i>Incipit ex ordine liber VICESIMVS OCTAVVS: singularium liber nonus.</i>		<i>Incipit ex ordine liber TRIGESIMVS SEXTVS.</i>
I.	Qui testamenta facere possunt, & quemadmodum testamenta fiant.	I.	Ad senatusconsultum Trebellianum.
II.	De liberis & posthumis heredibus instituendis, vel exheredandis, vel præteritis.	II.	Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat.
III.	De iniusto, rupto, irrito facto testamento.	III.	Vt legatorum seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur.
IIII.	De his, quæ in testamento delentur, inducuntur, vel inscribuntur.	IIII.	Vt in possessionem legatorum vel fideicommissorum [seruandorum] causa esse liceat.
V.	De heredibus instituendis.		<i>Explicit de legatis & fideicommissis liber septimus: ex ordine Digestorum liber trigessimus sextus.</i>
VI.	De vulgari & pupillari substitutione.		<i>PARS SEXTA.</i>
VII.	De conditionibus Institutionum.		<i>Incipit de bonorum possessionibus liber primus: ex ordine liber TRIGESIMVS SEPTIMVS.</i>
VIII.	De iure deliberandi. <i>Explicit liber ex ordine vicesimus octauus: singularium liber nonus.</i>	I.	De bonorum possessionibus.
	<i>Incipit ex ordine liber VICESIMVS NONVS: singularium de cimus.</i>	II.	Si tabulæ testamenti extabunt.
I.	De testamento militis.	III.	De bonorum possessione, furioso, infanti, muto, furdo, cæco competente.
II.	De acquirenda vel omittenda hereditate.	IIII.	De bonorum possessione contra tabulas.
III.	Testamenta quemadmodum aperiuntur, inspiciantur, & describantur.	V.	De legatis præstandis contra tabulas bonorum possessione petita.
IIII.	Si quis omiſſa causa testamēti, ab intestato, vel alio modo possideat hereditatem.	VI.	De collatione bonorum.
V.	De senatusconsulto Silariano & Claudiano, quorum testamenta ne aperiuntur.	VII.	De dotis collatione.
VI.	Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coegerit.	VIII.	De coniungendis cum emancipato liberis eius.
VII.	De iure codicillorum. <i>Incipit liber primus de legatis fideicommissis ex ordine liber TRIGESIMVS.</i>	IX.	De ventre in possessionem mittendo, & curatore eius.
	De legatis & fideicommissis, liber primus. <i>Incipit liber secundus de legatis & fideicommissis: ex ordine TRIGESIMVS PRIMVS.</i>	X.	De carboniano edicto.
	De legatis & fideicommissis, liber secundus. <i>Incipit liber tertius de legatis & fideicommissis ex ordine TRIGESIMVS SECVNDVS.</i>	XI.	De bonorum possessione secundum tabulas.
	De legatis & fideicommissis, liber tertius. <i>Incipit liber quartus de legatis & fideicommissis: ex ordine liber TRIGESIMVS TERTIVS.</i>	XII.	Si à parente quis manumissus sit.
I.	De annuis & mensuris legatis & fideicommissis.	XIII.	De bonorum possessione ex testamento militis.
II.	De vsu, & vsufructu, [& reditu,] & habitatione, & operis per legatum vel fideicommissum datis.	XIIII.	De iure patronatus.
III.	De seruitute legata.	XV.	De obsequiis [à liberis & libertis] parentibus & patronis præstandis. <i>Explicit ex ordine Digestorum trigessimus septimus.</i>
IIII.	De dote prælegata.		<i>Incipit liber TRIGESIMVS OCTAVVS: de bonorum possessionibus secundus.</i>
V.	De optione vel electione legata.	I.	De operis libertorum.
VI.	De tritico, vino, vel oleo legato.	II.	De bonis libertorum.
VII.	De instructo vel instrumento legato.	III.	De libertis [municipum & aliarum] vniuersitatum.
VIII.	De peculio legato.	IIII.	De adsignandis libertis.
		V.	Si quid in fraudem patroni factum sit.
		VI.	Si tabulæ testamenti nullæ extabunt. vnde liberi. vnde legitimi, [& vnde adgnati.]
		VII.	Vnde cognati.
		VIII.	De successorio edicto.
		IX.	De gradibus, & adfinibus & nominibus eorum.
		X.	Vnde vir & vxor.
		XI.	De veteranorum & militum successione.
		XII.	Quibus non competit bonorum possessio.
		XIII.	Vt ex legibus senatusve consultis bonorum possessio detur.
		XIIII.	Quis ordo in bonorum possessionibus seruetur.
		XV.	De suis & legitimis heredibus.
		XVI.	Ad senatusconsultum Tertullianum & Orphitianum.
		XVII.	<i>Explicitus est liber ex ordine Digestorum trigessimus octauus: de bonorum possessionibus secundus.</i>

Incipit ex ordine liber TRIGESIMVS

NONVS.

- I. De operis noui nuntiatione.
- II. De damno infecto, & de fuggrundis, vel proiectionibus.
- III. De aqua, & aquæ pluuiæ arcendæ.
- IIII. De publicanis, & vectigalibus, & commissis.
- V. De donationibus.
- VI. De mortis causa donationibus, & capionibus.
Explicit liber ex ordine Digestorum trigessimus nonus.
Incipit ex ordine liber QVADRA-

GESIMVS.

- I. De manumissionibus.
- II. De manumissis vindicta.
- III. De manumissionibus, quæ seruis ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur.
- IIII. De manumissis testamento.
- V. De fideicommissariis libertatibus.
- VI. De ademptione libertatis.
- VII. De statuliberis.
- VIII. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt.
- IX. Qui & à quibus manumissi liberi non fiunt, & ad legem Æliam Sentiam.
- X. De iure aureorum anulorum.
- XI. De natalibus restituendis.
- XII. De liberali causa.
- XIII. Quibus ad libertatem proclamare non licet.
- XIIII. Si [libertus] ingenuus esse dicitur.
- XV. Ne de statu defunctorum post quinquenniū queratur.
- XVI. De collusione detegenda.

Explicit liber ex ordine Digestorum quadragesimus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGE-

SIMVS PRIMVS.

- I. De acquirendo rerum dominio.
- II. De acquirenda vel amittenda possessione.
- III. De vsurpationibus & vsucapionibus.
- IIII. Pro emptore.
- V. Pro hærede pro possessore.
- VI. Pro donato.
- VII. Pro derelicto.
- VIII. Pro legato.
- IX. Pro dote.
- X. Pro suo.

Explicit liber ex ordine Digestorum quadragesimus primus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESI-

MVS SECVNDVS.

- I. De re iudicata, & de effectu sententiarum, & de interlocutionibus.
- II. De confessis.
- III. De cessione bonorum.
- IIII. Quibus ex causis in possessionem eatur.
- V. De rebus auctoritate iudicis possidendis seu vendundis.
- VI. De separationibus.
- VII. De curatore bonis dando.
- VIII. Quæ in fraudem creditorum facta sunt, vt restituantur.

Explicit liber ex ordine Digestorum quadragesimus secundus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESI-

MVS TERTIVS.

- I. De interdictis, siue extraordinariis actionibus, quæ pro his competunt.
- II. Quorum bonorum.
- III. Quod legatorum.
- IIII. Ne vis fiat ei, qui in possessionem missus erit.
- V. De tabulis exhibendis.
- VI. Ne quid in loco sacro fiat.
- VII. De locis & itineribus publicis.
- VIII. Ne quid in loco publico vel itinere fiat.
- IX. De loco publico fruendo.
- X. De via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.
- XI. De via publica & itinere publico reficiendo.
- XII. De fluminibus, ne quid in flumine publico ripæ eius fiat, quod peius nauigetur.
- XIII. Ne quid in flumine publico, [inve ripa eius] fiat quo aliter aqua fluat, atque vti priore æstate fluxit.

XIIII.

XV.

XVI.

XVII.

XVIII.

XIX.

XX.

XXI.

XXII.

XXIII.

XXIIII.

XXV.

XXVI.

XXVII.

XXVIII.

XXIX.

XXX.

XXXI.

XXXII.

XXXIII.

Vt in flumine publico nauigare liceat.

De ripa munienda.

De vi, & de vi armata.

Vti possidetis.

De superficiebus.

De itinere actuque priuato.

De aqua cottidiana & æstiuæ.

De riuus.

De fonte.

De cloacis.

Quod vi aut clam.

De remissionibus.

De precario.

De arboribus cædendis.

De glande legenda.

De homine libero exhibendo.

De liberis exhibendis, item ducendis.

Vtrubi.

De migrando.

De Saluiano interdicto.

Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimus tertius.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESI-

MVS QVARTVS.

- I. De exceptionibus, præscriptionibus, & præiudiciis.
- II. De exceptione rei iudicata.
- III. De diuersis & temporalibus præscriptionibus, & de accessionibus possessionum.
- IIII. De doli mali & metus exceptione.
- V. Quarum rerum actio non datur.
- VI. De litigiosis.
- VII. De obligationibus & actionibus.

Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimus quartus.

PARS SEPTIMA.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESI-

MVS QVINTVS.

- I. De verborum obligationibus.
- II. De duobus reis constituendis.
- III. De stipulatione seruorum.

Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimus quintus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESI-

MVS SEXTVS.

- I. De fideiussoribus & mandatoribus.
- II. De nouationibus & delegationibus.
- III. De solutionibus & liberationibus.
- IIII. De acceptilatione.
- V. De stipulationibus prætoriiis.
- VI. Rem pupilli, vel adolescentis saluam fore.
- VII. Iudicatum solui.
- VIII. Ratam rem haberi, & de ratihabitione.

Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimus sextus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESI-

MVS SEPTIMVS.

- I. De priuatis delictis.
- II. De furtis.
- III. De tigno iuncto.
- IIII. Si [is,] qui testamento liber esse iussus erit, post mortem domini ante aditam hæreditatem subripuisse aut corrupisse quid diceretur.
- V. Furti aduersus nautas, caupones, stabularios.
- VI. Si familia furtum fecisse dicitur.
- VII. Arborum furtim cæsarum.
- VIII. Vi bonorum raptorum, [& de turba.]
- IX. De incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata.
- X. De iniuriis & famosis libellis.
- XI. De extraordinariis criminibus.
- XII. De sepulchro violato.
- XIII. De concussione.
- XIIII. De abigeis.
- XV. De præuaricatione.
- XVI. De receptatoribus.
- XVII. De furibus balneariis.
- XVIII. De effractoribus & expilatoribus.
- XIX. Expilata hæreditatis.
- XX. Stellionatus.
- XXI. De termino mota.

- xxii. De collegiis & corporibus.
 xxiii. De popularibus actionibus.
Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimus septimus.
Incipit ex ordine liber QUADRAGESIMVS OCTAVVS.
- i. De publicis iudiciis.
 ii. De accusationibus & inscriptionibus.
 iii. De custodia & exhibitione reorum.
 iiii. Ad legem Iuliam maiestatis.
 v. Ad legem Iuliam de adulteriis coercendis, [& stupro.]
 vi. Ad legem Iuliam de vi publica.
 vii. Ad legem Iuliam de vi priuata.
 viii. Ad legem Corneliam de ficiariis & veneficis.
 ix. Ad legem Pompeiam † de parricidiis.
 x. Ad legem Corneliam † de falsis, & de senatusconsulto Liboniano.
 xi. Ad legem Iuliam † repetundarum.
 xii. Ad legem Iuliam † de annona.
 xiii. Ad legem Iuliam peculatus, & de sacrilegiis, & re-
 fiduis.
 xiiii. Ad legem Iuliam ambitus.
 xv. Ad legem Fauiam † de plagiariis
 xvi. Ad senatusconsultum Turpillianum, & de aboli-
 tionibus criminum.
 xvii. De requirendis [vel reis] vel absentibus damnatis.
 xviii. De quaestionibus.
 xix. De poenis.
 xx. De bonis damnatorum.
 xxi. De bonis eorum, qui ante sententiam, vel mortem
 sibi conscierunt, vel accusatorem corruerunt.
 xxii. De interdictis & relegatis, & deportatis.
 xxiii. De sententiam passis, & restitutis.
 xxiiii. De cadaueribus punitorum.
Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimus octauus.
Incipit ex ordine liber QUADRAGESIMVS NONVS.
- i. De appellationibus, & relationibus.
 ii. A quibus appellare non licet.
 iii. Quis à quo appelletur.
- iiii. Quando appellandum sit, & intra quæ tempora.
 v. De appellationibus recipiendis, vel non.
 vi. De libellis dimissoriis, qui apostoli dicuntur.
 vii. Nihil innouari appellatione interposita.
 viii. Quæ sententiæ sine appellatione rescindantur.
 ix. An per alium causæ appellationum reddi possunt.
 x. Si tutor, vel curator, [vel] magistratus creatus ap-
 pellauerit.
 xi. Eum, qui appellauerit, in prouincia defendi.
 xii. Apud eum, à quo appellatur, aliam causam agere
 compellendum.
 xiii. Si pendente appellatione mors interuenerit.
 xiiii. De iure fisci.
 xv. De captiuis, & de post liminio, & [de] redemptis ab
 hostibus.
 xvi. De re militari.
 xvii. De castrensi peculio.
 xviii. De veteranis.
Explicitus est liber ex ordine Digestorum quadragesimus nonus.
Incipit ex ordine liber QVINQVAGESIMVS.
- i. Ad municipalem, & de incolis.
 ii. De decurionibus & filiis eorum.
 iii. De albo scribendo.
 iiii. De muneribus & honoribus.
 v. De vacatione, & excusatione munerum.
 vi. De iure immunitatis.
 vii. De legationibus.
 viii. De administratione rerum ad ciuitates pertinen-
 tium.
 ix. De decretis ab ordine faciendis.
 x. De operibus publicis.
 xi. De nundinis.
 xii. De pollicitationibus.
 xiii. De extraordinariis cognitionibus, & si iudex litem
 suam fecisse dicitur.
 xiiii. De proxeneticis.
 xv. De censibus.
 xvi. De verborum significatione.
 xvii. De diuersis regulis iuris antiqui.
Explicitus est ex ordine Digestorum liber quinquagesimus feliciter.

EPIGRAMMA HOC LOCO IN
 Pand. Florentinis adpositum.

Βίβλον Ιουστινιανὸς ἀνάξ τεχνήσατο τίλιδε
 Ἦν ῥα Τριβωνιανὸς μεγάλην χάμε παμβασιλῆι
 Οἶά τις Ἡρακλῆι πανάλολον ἀσπίδα τεύξας
 Ἦς ἐπι μαρμάρουσιν ἀγάλματα πάντα θεμίτων
 Ἀθρωποὶ δ' Ἀσίας τε δορυκλήτης τε Λιβύας
 Εὐρώπης τε πύθονται ὅλου σημαίντοει κόσμου.

ITA VERTIT ALCIATVS.

*Iustinianus opus hoc princeps edidit omnis.
 Quod Tribonianus rectori condidit orbis,
 Tanquam aliquis varium componens aspicida magno
 Alcidae, namque hic fulgent mira omnia legum.
 Ast Europa, Asiaque homines, Libycique subacti
 Cuncta gubernantis domini praecepta sequuntur.*

De conceptione Digestorum.

IMPERATOR CÆSAR FLAVIUS IVSTI-
NIANVS, PIVS, FELIX, INCLYTVS, VICTOR
ac triumphator semper Augustus Triboni-
niano Quæstori suo Salutem.

Eo auctore, nostrum gubernante Imperium, quod nobis à cælesti maiestate traditum est: & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & statum reipublicæ sustentamus: & ita nostros animos ad Dei omnipotentis erigimus adiutorium, ut neque armis confidamus, neque nostris militibus, neque bellorum ducibus, vel nostro ingenio: sed om-

mnem spem ad solam referamus summæ providentiæ trinitatis, unde & mundi totius elementa processerunt, & eorum dispositio in orbem terrarum producta est. Cum itaque nihil tam studiosum in omnibus rebus inuenitur, quàm legum auctoritas, quæ & diuinæ & humanæ res bene disponit, & omnem iniquitatem expellit: reperimus autem omnem legum tramitem, qui ab Vrbe Roma condita & Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, ut in infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: primum nobis fuit studium à sacratissimis retrò principibus initium sumere, & eorum constitutiones emendare, & viæ dilucidæ tradere: quatenus in vnum codicem congregatæ, & omni superuacua similitudine & iniquissima discordia absolutæ, vniuersis hominibus promptum suæ sinceritatis præbeant præsidium. Hocque opere consummato, & in vno volumine, nostro nomine præfulgente, coadunato: cum ex paucis & tenuioribus releuati, ad summam & plenissimam iuris emendationem peruenire properarem, & omnem Romanam sanctionem & colligere, & emendare, & tot auctorum dispersa volumina vni codici* indita ostendere (quod nemo [alius] neque sperare, neque optare ausus est) res quidem nobis difficillima, imò magis impossibilis videbatur. Sed manibus ad cælum erectis, [et] æterno auxilio inuocato, eam quoque curam nostris reposuimus animis, Deo freti: qui & res penitus desperatas donare, & consummare suæ virtutis magnitudine potest: & ad tuæ sinceritatis optimum respeximus ministerium, tibiq; primo & hoc opus commisimus (ingenij tui documentis ex nostri Codicis ordinatione acceptis) & iussimus, quos probaueris, tam ex facundissimis antecessoribus, † quàm ex viris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis, ad sociandum laborem eligere. His itaque collectis, & in nostrum palatium introductis, nobisque tuo testimonio placitis, totam rem faciendam permisimus: ita tamen, ut tui vigilantissimi animi gubernatione res omnis celebretur.

Iubemus igitur vobis antiquorum prudentium, quibus auctoritatem conscribendarum interpretandarumque legum sacratissimi principes præbuerunt, libros ad ius Romanum pertinentes & legere, & elimare: ut ex his omnibus* materia colligatur, nulla (secundum quod possibile est) neque similitudine, neque discordia derelicta, sed ex his hoc colligi, quod vnum pro omnibus sufficiat. Quia autem & alij libros ad ius pertinentes scripserunt, quorum scripturæ [à] nullis auctoribus receptæ, nec vsitatæ sunt: neque nos eorum volumina nostram inquietare dignamur sanctionem. Cùmque hæc materia summa nostri numinis liberalitate collecta fuerit: oportet eam pulcherrimo opere extruere, & quasi proprium & sanctissimum templum iustitiæ consecrare: & in libros quinquaginta & certos titulos totum ius digerere, tam secundum

A nostri constitutionem Codicis, quàm edicti perpetui imitationem (prout hoc vobis commodius esse patuerit) ut nihil extra memoratam consummationem possit esse derelictum, sed his quinquaginta libris totum ius antiquum per millesimum & quadringentesimum penè annum confusum, & à nobis purgatum, quasi quodam muro vallatum, nihil extra se habeat: omnibus auctoribus iuris æqua dignitate pollentibus, & nemini quadam prærogatiua seruanda: quia non omnes in omnia, sed certi per certa, vel meliores, vel deteriores inueniuntur. Sed neque ex multitudine auctorum, quod melius & æquius est, iudicatore: cum possit [antea vnius] forsitan & deterioris sententia & multos & maiores in aliqua parte superare. Et ideo ea, quæ in notis Aemilij Papiniani ex Vlpiano & Paulo, necnon Marciano adscripta sunt, quæ antea nullam vim obtinebant propter honorem splendidissimi Papiniani, non statim respicere: sed si quid ex his ad repletionem summi ingenij Papiniani laborum vel interpretationem necessarium esse perspexeritis, & hoc ponere legis vicem obtinens non moreremini. Et omnes, qui relati fuerint in hunc Codicem prudentissimi viri, habeant auctoritatem, tanquam si eorum studia ex principalibus constitutionibus profecta, & [à] nostro diuino fuerint ore profusa. Omnia enim meritò nostra facimus: quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas. nam qui non subtiliter factum emendat: laudabilior est eo, qui primus inuenit. Sed & hoc studiosum vobis esse volumus, ut si quid in veteribus non bene positum libris inueniatis, vel aliquod superfluum, vel minus perfectum: superuacua longitudine semota, & quod imperfectum est, repleatis: & omne opus moderatum & quàm pulcherrimum ostendatis. hoc etiam nihilominus obseruando, ut si aliquid in veteribus legibus vel constitutionibus, quas antiqui in suis libris imposuerunt, non rectè scriptum inueniatis, & hoc reformetis, & ordini moderato tradatis: ut hoc videatur esse verum, & optimum, & quasi ab initio scriptum, quod à vobis electum, & ibi positum fuerit: & nemo ex comparatione veteris voluminis, quasi vitiosam scripturam, arguere audeat. Cum enim lege antiqua, quæ regia nuncupabatur, omne ius omnisque potestas populi Romani in Imperatoriam translata sunt potestatem: nos verò sanctionem omnem non diuidimus in alias & alias conditorum partes, sed totam nostram esse volumus: quid possit antiquitas nostris legibus abrogare? Et intantum volumus eadem omnia, cum reposita sunt, obtinere: ut & si aliter fuerint apud veteres conscripta, in contrarium autem in compositione* [nostra] inueniantur: nullum crimen scripturæ imputetur, sed nostræ electioni hoc adscribatur. Nulla itaque in omnibus prædicti codicis membris ἀντινομία † (sic enim à vetustate Græco vocabulo nuncupatur) aliquem sibi vindicet locum: sed sit vna concordia, vna consequentia, aduersario nemine constituto. Sed & similitudinem (secundum quod dictum est) ab huiusmodi consummatione volumus exulare: & ea quæ sacratissimis constitutionibus, quas in Codicem nostrum redeimus, cauta sunt, iterum poni ex vetere iure non concedimus: cum Diualium constitutionum sanctio sufficit ad eorum auctoritatem: nisi fortè vel propter diuisionem, vel propter repletionem, vel propter pleniorum indaginem hoc contigerit: & hoc tamen perraro, ne ex continuatione huiusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum. Sed & si quæ leges in veteribus libris positæ, iam in desuetudinem abierunt, nullo modo vobis easdem ponere permittimus:

cum

† omnia dicitur.

* Flo. vno codice.

† Vide Alciat. lib. Disposit. 4. cap. 12.

* Flo. omnis.

* Flo. positione. † id est, legum contrarietas pugnantia.

Roma duplex.

* Flo.com-
positi.

* Flo.vobis.

cum hæc tantummodo obtinere volumus, quæ vel iudiciorum frequentissimus ordo exercuit, vel longa consuetudo huius al-
mæ Urbis comprobavit: secundum Saluij Iuliani scripturam, quæ indicat debere omnes ciuitates consuetudinem Romæ sequi, quæ caput est orbis terrarum, non ipsam alias ciuitates. Romam autem intelligendum est non solum veterem, sed etiam regiam nostram, quæ Deo propitio cum melioribus condita est auguriis. Ideo iubemus duobus istis Codicibus omnia gubernari: vno Constitutionum, altero iuris enucleati, & in futurum Codicem componendi*: vel si quid aliud à nobis fuerit promulgatum Institutionum vicem obtinens, vt rudis animus studiosi simplicibus enutritus, facilius ad altioris prudentie redigatur scientiam. nostram autem consummationem, quæ Deo aduente à nobis* componetur, Digestorum vel Pandectarum nomen habere sancimus: nullis iuris peritis in posterum audentibus commentarios illi applicare, & verbositate sua supradicti Codicis compendium confundere: quemadmodum in antiquioribus temporibus factum est, cum per contrarias interpretantium sententias totum ius penè conturba-

tum est. sed sufficiat per indices tantummodo & titulorum subtilitatem, quæ παράτιλα † nuncupantur, quedam ad-
monitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo. Ne autem per scripturam aliqua fiat in posterum dubitatio: iubemus non per signorum* captiones & compendiosa enigmata, quæ multas per se & per suum vitium ἀντι-
νομίαν induxerunt, eiusdem Codicis textum conscribi: etiam si numerus librorum significabitur, aut aliud quidquam. Nec etenim [hæc] per specialia signa* numerorum manifestari, sed per literarum consequentiam explanari concedimus. Hæc igitur omnia Deo placido facere tua prudentia vnà cum aliis facundissimis, viris studeat, & tam subtili, quàm celerrimo fini tradere: vt codex consummatus, & in quinquaginta libros digestus, nobis offeratur in maximam & æternam rei memoriam, Deique omnipotentis prouidentie* argumentum, nostrique Imperij, vestrique ministerij gloriam. Data octauodecimo Kalend. Ianuar. Lampadio & Oreste viris clarissimis Consulibus.

FELICITER.

De confirmatione Digestorum.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI.

IMPERATOR CÆSAR FLAVIUS IVSTINIANVS,
ALAMANNICVS, GOTTHICVS, FRANCICVS,
Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus,
Pius, Felix, Inclytus, Victor ac triumphator
semper Augustus ad Senatum &
omnes populos.

Anta circa nos diuinæ humanitatis est prouidentia, vt semper æternis liberalitatibus nos sustentare dignetur. post bella enim Parthica æterna pace sopita, postque Vandalicam gentem ereptam, & Carthaginem, imò magis omnem Libyam Romano imperio iterum sociatam: & leges antiquas iam senio prægru-

uatas, per nostram vigilantiam præbuit in nouam pulchritudinem, & moderatum peruenire compendium: quod nemo ante nostrum imperium vnquam sperauit, neque humano ingenio possibile esse penitus existimauit. erat enim mirabile Romanam sanctionem ab vrbe condita vsque ad nostri imperij tempora, quæ penè in mille & quadringentos annos concurrunt, intestinis præliis vacillantem, hocque & in Imperiales constitutiones extendentem, in vnâ reducere consonantiam: vt nihil neque contrarium, neque idem, neque simile in ea inueniatur, & ne gemine leges pro rebus singulis positæ vsquam appareant. nanque hoc cœlestis quidem prouidentie peculiare fuit: humane verò imbecillitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis respeximus præsidium, & summo numine inuocato Deum auctorem & totius operis præfulem fieri optauimus: & omne studium Triboniano viro excelso, magistro officiorum, & exquestore sacri nostri palatii & exconsule credidimus, eique omne ministerium huiuscemodi ordinationis imposuimus, vt ipse vnà cum aliis illustribus & prudentissimis viris nostrum desiderium adimpleret. nostra quoque maiestas semper inuestigando & perscrutando ea, quæ ab his componebantur, quidquid dubium & incertum inueniebatur, hoc cœlesti numine rectè* emendabat, & in competentem formam redigebat. Omnia igitur confecta sunt, domino &

deo nostro Iesu Christo possibilitatem, tam nobis quàm nostris in hoc satellitibus præstante. Et principales quidem constitutiones duodecim libris digestas, iam ante in Codicem nostro nomine præfulgentem contulimus. postea verò maximum opus adgredientes, ipsa vetustatis studiosissima opera iam penè confusa & dissoluta, eidem viro excelso permisimus tam colligere, quàm certo moderamini tradere. Sed cum omnia percontabamur, à præfato viro excelso suggestum est, duo penè milia librorum esse conscripta, & plusquam trecentiens decem milia versus à veteribus effusa, quæ necesse esset omnia & legere, & perscrutari, & ex his si quid optimum fuisset, eligere. Quod cœlesti fulgore & summæ trinitatis fauore confectum est secundum nostrâ mandata, quæ ab initio ad memoratum virum excelsum fecimus: & in quinquaginta libros omne, quod utilissimum erat, collectum est: & omnes ambiguitates decise, nullo seditioso relicto. noménque libris imposuimus Digestorum seu Pandectarum: quia † omnes disputationes & decisiones in se habent legitimas, & quod vndique fuit collectum, hoc in sinus [suos] receperunt, in centum quinquaginta penè milia versus totum opus consummantes. & in septem partes eos digestimus, non perperam, neque sine ratione: sed in numerorum naturam & artem respicientes, & consentaneam eis diuisionem partium conscientes. Igitur PRIMÀ quidem pars totius contextus, quæ Græco vocabulo [τὰ] πρώτα nuncupatur, in quatuor libros seposita est. SECVNDVS autem articulus septem libros habet, qui de iudiciis appellantur. IN TERTIÀ verò congregatione omnia, quæ de rebus nominantur, contulimus, octo libris ei* deputatis. QVARTVS autem locus, qui & totius compositionis quasi quidam inuenitur vmbilicus, & octo libros suscepit: in quibus omnia, quæ ad hypothecam pertinent, reposita sunt, vt non [à] pigneratitia actione in libris de Rebus posita, multum distarent. Alio libro eidem* inser-

† quasi titi-
laria dicas,
quod per ea
titulus cum
cū loco cōfe-
ratur. idem
penè quod
vulgò coti-
cordantias
vocamus.
* Flo. sim-
plorū, alias
singulorum.
* Flo. figla.

* Flo. prt-
dentia.

† qui, Flo.

* eis, Flo.
* quoddam
inn. vmbil-
cum Flo.
* eodem in-
ser. volumi-
na.

* Fl. erecta.

to volumini, qui adilitium edictum, & redhibitoriam actionem, & duplæ stipulationem, quæ de euctioibus proposita est, continet: quia hæc omnia titulis emptionum & venditionum consentanea sunt, & prædictæ actiones quasi pedisequæ illarum ab initio processerunt: in vetustioris quidem edicti ordinatione in loca deuia & multum* distantia deuagantes, per nostram autem providentiam his congregatæ: cum oportuerat ea, quæ de eodem penè loquuntur, in consinio ponere. Alius itaque liber post duos primùm* nobis excogitatus est de usuris, & traiectionibus pecuniis, & de instrumentis, & testibus, seu probationibus, necnon præsumptionibus. & memorati tres singulares libri iuxta compositionem de rebus positi sunt. Post hos si qua de sponsalibus, vel nuptiis, vel dotibus, [et] legibus [carum] dicta sunt, reposuimus, tribus librorum voluminibus ea concludentes. De tutelis autem & curationibus geminos libros conscripsimus. Et memoratam ordinationem octo B librorum mediam totius operis reposuimus, omnia vndique tam vtilissima, quàm pulcherrima iura continentem. QVINTVS autem exoritur nobis Digestorum articulus, in quem de testamentis, & codicillis, tam priuatorum, quàm militum, omne quicquid antiquis dictum [est], inueniat quis depositum qui de testamentis appellatur. De legatis autem & fideicommissis quinque librorum numerus adgregatus est. Cumque nihil tam peculiare fuerat, quàm legatis quidem legis Falcidie narratio, fideicommissis autem, [quàm] senatusconsulti Trebelliani: singulis libris vtrique eorum applicatis, tota pars quinta in nouem libros coadunata est. Solum autem senatusconsultum Trebellianum ponendum esse existimauimus. capiosas etenim & ipsis veteribus odiosas Pegasiani senatusconsulti ambages, & vtriusque senatusconsulti ad se tam superuacuas, quàm scrupulosas diuersitates respicientes totum ius super his positum Trebelliano senatusconsulto adiudicauimus.

Sed in his nihil de caducis à nobis memoratum est: ne causa, quæ in rebus non prosperè gestis & tristibus temporibus Romanis increbuit calamitatibus, bello coalescens civili, nostris maneat temporibus, quæ fauor cælestis & pacis vigore firmavit, & super omnes gentes in bellicis victoriis posuit* ne luctuosum monumentum læta secula inumbrare concedatur. SEXTA deinde pars Digestorum exoritur, in qua omnes bonorū possessiones positæ sunt, quæ ad ingenuos, quæ ad libertinos respiciunt: ut & ius omne, quod de gradibus & adfinitatibus descendit, legitimæque hereditates, & omnis ab intestato successio, & Teryllianum, & Orphitianum senatusconsultum, ex quibus mater & filij inuicem sibi heredes existunt, in geminos libros contulimus, bonorum possessionum multitudinem in compendiosum & manifestissimū ordinem concludentes. Post hæc ea, quæ de operis noui nuntiationibus, damnique infecti, & de* edificiis dirutis, & eorum insidiis, & quæ de aqua pluua arcenda veteribus auctoribus placita sunt: [necnō] quæ de publicanis, & donationibus, tam inter viuos, quàm mortis causa conficiendis, cauta legibus inuenimus, in librum singularem deduximus. De manumissionibus autem & de liberali causa, alius liber respōdet: quemadmodum & de acquisitione tam dominij, quàm possessionis, & titulis qui eam inducunt, multa & varia lectiones vni sunt insertæ volumini: alio libro deputato his qui iudicati, vel in iure confessi sunt, & de bonorum detentionibus & venditionibus, & ut ne quid in fraudem creditorum fiat. Postque hæc omnia interdicta [con] glomerata sunt: & deinceps exceptiones, & de temporum prolixitatibus, & de obligationibus & actionibus liber item* singularis extenditur: ut præfata sexta pars totius Digestorū voluminis octo libris definiatur. SEPTIMA V S autem & nouissimus articulus Digestorum sex libris formatus est: quos de stipulationibus, seu verborum obligationibus, & [de] fideiussoribus & mandatoribus, necnon nouationibus, & solutionibus, & acceptilationibus, & de prætoris stipulationibus, omne quod ius inuenitur, geminō volumine inscriptum est, quod in libris antiquis nec numerari possibile fuit. Et post hoc duo terribiles libri positi sunt de* delictis priuatis, & extraordinariis, necnon publicis criminibus, qui omnem continent seueritatem pœnarūque atrocitatem. Quibus permixta sunt & ea quæ de audacibus hominibus cauta sunt, [et] qui se celare conantur, & contumaces existunt: & de pœnis, quæ cōdemnatis infliguntur, vel con-

ceduntur, necnon de eorum substantiis. Liber autem singularis pro appellationibus nobis excogitatus est contra sententias, tam civiles quàm criminales causas finientes. Cætera autem omnia, quæ ad municipales, vel de decurionibus, & muneribus, vel publicis operibus, vel nundinis, & pollicitationibus, & diuersis cognitionibus, & censibus, vel significatione verborum veteribus inuenta sunt, quæque regulariter definita, in sese recipit quinquagesimus, totius consummationis perfectus. Quæ omnia confecta sunt per virum excelsum, necnon prudentissimum magistrum exquæstore & exconsule Tribonianum, qui similiter eloquentiæ, & legitima scientiæ artibus decoratus, & in ipsis rerum experimentis emicuit, nihilque maius, nec charius nostris vnquam iusionibus duxit: necnon per alios viros magnificos & studiosissimos perfectæ sunt, id est, Constantinum virum illustrem, comitem sacrarum largitionum, & magistrum scrinii libellorum, sacrarumque cognitionum, qui semper nobis ex bona opinione & gloria sese cōmendauit: necnon Theophilum virum illustrem magistrum iurisque peritum in hac splendidissima ciuitate laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem. & Dorotheum virum illustrem & facundissimum quæstorium, quem in Berytensium splendidissima ciuitate leges discipulis tradentem propter eius optimam opinionem & gloriam ad nos deduximus, participemque huius operis fecimus. sed & Anatolium virum illustrem magistrum, qui & ipse apud Berytenses iuris interpretis constitutus ad hoc opus allectus est, vir ab antiqua stirpe legitima procedens: cum & Pater eius Leontius & auus Eudoxius, qui post Patritium in chytæ recordationis quæstorium & antecessorem, & Leontium virum gloriosissimum præfectorium, consularum atque Patricium filium eius, optimam sui memoriam in legibus reliquerint. necnon & Cratinum virum illustrem, & comitem sacrarum largitionum, & optimum antecessorem huius alme vrbis constitutum. qui omnes ad prædictū opus electi sunt vna cum Stephano, Mena, Profdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Leotio, Platone, Iacobo, Constantino, Ioanne, viris prudentissimis, qui patroni quidem sunt causarum apud maximam sedem præfecturæ, quæ orientalibus prætoris præsidet. Omnes* autem sue virtutis testimonium vndique* accipientes, & à nobis ad tati operis consummationem electi sunt: & cum omnes in vnum conuenerunt gubernatione Triboniani viri excelsi, ut tantum opus nobis auctoribus possent conficere, deo propitio in prædictos quinquaginta libros opus consummatum est. Tanta autem à nobis antiquitati habita est reuerentia, ut nomina prudentium taciturnitati tradere nullo patiamur modo: sed vnusquisque eorum, qui auctor legis fuit, nostris Digestis inscriptus est: hoc tantummodo à nobis effecto, ut si quid in legibus eorum vel superuacuum, vel imperfectum, vel minus idoneum visum est: vel adiectionem, vel diminutionem necessariam accipiat, & rectissimis tradatur regulis. [sed] & in multis similibus vel contrariis quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus positum est. vnaque omnibus auctoritate indulta: ut quidquid ibi scriptum est, hoc nostrum appareat, & ex nostra voluntate compositum: nemine audente comparare ea, quæ antiquitas habebat, & quæ nostra auctoritas introduxit: quia multa & maxima sunt, quæ propter vtilitatem rerum transformata sunt: adeo, ut & si principalis constitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei pepercimus, sed & hanc* corrigendam* esse putauerimus, & in melius restaurandam.* nominibus etenim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorum & necessarium fuerat, hoc nostris emendationibus seruauimus: & propter hanc causam, & si quid inter eos dubitabatur, hoc iam in tutissimā peruenit quietem, nullo titubante relictō. Sed cum prospeximus, quod ad portandam tantæ sapientiæ molem non sint idonei homines rudes, & qui in primis legum vestibulis stantes intrare ad arcana eorum properant, & aliam mediocrem eruditionem* preparandam esse censuimus, ut sub ea colorati, & quasi primitiis omnium imbuti, possint ad penetralia eorum intrare, & formam legum pulcherrimam non conuiuentibus oculis accipere. Et ideo Triboniano viro excelso, qui ad totius operis gubernationem electus est, necnon Theophilo & Dorotheo viris illustribus & facundissimis antecessoribus arcessitis: mandauimus, quatenus libris, quos veteres composuerunt

* Flo. multo.

* Flo. post duo primos.

* Victori periculis superposit.

* Pro zd. Flo.

* iterū. Flo.

* Flo. pro

* Omne, H.

* hoc corrigendū. Flo. * restaurandum. Flo.

* emendationem. Flo.

fuerunt, qui prima legum argumenta continebant, Institutiones
 vocabantur, [vndique] separatim collectis: quicquid ex his utile,
 & aptissimum, & vndique sit elatum, & rebus, quæ in præsen-
 ti ævo in usu vertuntur, consentaneum inuenitur: hoc & capere
 studeant, & quatuor libris reponere, & totius eruditionis prima
 fundamenta atque elementa ponere, quibus iuvenes suffulti, pos-
 sint grauiora & perfectiora legum scita sustentare. Admonimus
 autem eos, ut memores etiam nostrarum fiant constitutionum,
 quas pro emendatione iuris promulgauimus: & in confectione In-
 stitutionum etiam eandem emendationem* ponere non morentur:
 ut sit manifestum, & quid antea vacillabat, & quid postea in
 stabilitatem redactum est. Quod opus ab his perfectum, ut nobis
 oblatum & relectum est: & prono suscepimus animo, & nostris
 sensibus non indignum esse iudicauimus, & prædictos libros con-
 stitutionum vicem habere iussimus: quod & in oratione no-
 stra, quam eisdem libris præposuimus, apertius declaratur. Omni
 igitur Romani iuris dispositione composita, & in tribus volumi-
 nibus, id est Institutionum, & Digestorum seu Pandectarum, nec
 non Constitutionum, perfecta, & in tribus annis consummata,
 quæ ut primum sperari* cæpit, neque in totum decennium com-
 pleti sperabatur: omnipotenti deo & hanc operam ad hominum
 sustentationem piis obtulimus animis, vberesque gratias maximæ
 deitati reddidimus: quæ nobis præstitit, & bella feliciter agere, &
 honesta pace perpotiri, & non tantum nostro, sed etiam omni ævo,
 tam instanti, quam posteriori leges optimas ponere. Omnibus ita-
 que hominibus eandem sanctionem manifestam facere, necessa-
 rium esse perspeximus: ut sit eis cognitum, quanta confusione
 & infinitate absoluti, in quantam* moderationem & legitimam
 veritatem peruenerunt: legesque in posterum habeant, tam dire-
 ctas, quam compendiosas, omnibusque in promptu positas, & ad
 possidendi libros earum facilitatem idoneas: ut non mole diuitia-
 rum expensa possint homines superuacua legum multitudinis adi-
 pisci volumina, sed vilissima pecunia facilis eorum comparatio
 pateat tam ditioribus, quam tenuioribus, minimo pretio magna
 prudentia reparanda. Si quid autem in tanta legum compositio-
 ne, quæ ab immenso librorum numero collecta est, simile forsitan
 raro inueniatur: nemo hoc vituperandum existimet, sed primum
 quidem imbecillitati humanæ, quæ naturaliter inest hoc inscribat:
 quia omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, diui-
 nitatis magis, quam mortalitas est. quod & à maioribus dictum est.
 deinde sciat, quod similitudo in quibusdam & his breuissimis ad-
 sumpta non inutilis est, & nec citra nostrum propositum hoc sub-
 secutum. aut enim ita lex necessaria erat, ut diuersis titulis pro-
 pter rerum cognitionem applicari eam oportuerit: aut cum fuerat
 aliis diuersis permixta, impossibile erat eam per partes detrahi, ne
 totum confunderetur. & in his partibus, in quibus perfectissime
 visiones veterum expositæ fuerant, quod particulatim in ea fue-
 rat sparsum, hoc diuidere ac separare penitus erat inciuile: ne tam
 sensus, quam aures legentium ex hoc perturbarentur. Similique
 modo si quid principalibus constitutionibus cautum est: hoc in Di-
 gestorum volumine poni nullo concessimus modo, quasi constitu-
 tionum recitatione sufficiente: nisi & hoc raro ex hisdem causis,
 [ex] quibus similitudo adsumpta est. Contrarium autem aliquid in
 hoc Codice positum nullum sibi locum vindicabit, nec inuenitur, si
 quis subtili animo diuersitatis rationes excutiet: sed est aliquid no-
 uum inuentum, vel occultè positum, quod dissonantiæ querelam
 dissoluit, & aliam naturam inducit discordiæ fines effugientem.

* eadem e-
medatone.
Flo.

* Flo. sepa-
rari.

* Flo. quã.

* adprehen-
dere. Flo.

ipsam inscientiam: & voluntate iudicum magis quam legitima
 auctoritate lites dirimebantur. In presenti autem consummatio-
 ne nostrorum Digestorum è tantis leges collectæ sunt volumini-
 bus: quorum & nomina antiquiores homines, non dicimus, nescie-
 bant, sed nec vnquam audiebant. quæ omnia collecta sunt sub-
 stantia amplissima congregata: ut egena quidem antiqua multi-
 tudo inueniatur, opulentissima autem breuitas nostra efficiatur.
 Antiquæ autem sapientiæ librorum copiam maximè Tribonianus
 vir excellentissimus præbuit, in quibus multi fuerant & ipsis
 eruditissimis hominibus incogniti: quibus omnibus perlectis, quid-
 quid ex his pulcherrimum erat, hoc semotum in optimam nostram
 compositionem peruenit. Sed huius operis conditores non solum ea
 volumina perlegerunt, ex quibus leges positæ sunt: sed etiam alia
 multa, quæ nihil vel utile vel nouum [in] eis inuenientes, quod ex-
 ceptum* nostris Digestis applicarent, optimo animo respuerunt.

Sed quia diuinæ quidem res perfectissimæ sunt, humani verò iu-
 ris conditio semper in infinitum decurrit, & nihil est in ea, quod
 stare perpetuo possit (multas etenim formas edere natura nouas de-
 properat) non desperamus, quædam postea emergi negotia, quæ ad-
 huc legum laqueis non sunt inmodata. * Si quid igitur tale conti-
 gerit: Augustum imploretur remedium: quia ideo imperialem for-
 tunam rebus humanis deus præposuit, ut possit omnia, quæ nouiter
 contingunt, & emendare, & componere, & modis & regulis
 competentibus tradere. & hoc non primum à nobis dictum est, sed
 ab antiqua descendit profapia: cum & ipse Iulianus legum & e-
 dicti perpetui subtilissimus conditor, in suis libris hoc retulit: ut si
 quid imperfectum inueniatur, ab imperiali sanctione hoc replea-
 tur. & non ipse solus: sed & diuus Hadrianus in compositione e-
 dicti & senatusconsulto, quod eam secutum est, hoc apertissime
 definiuit: ut si quid in edicto positum non inuenitur, hoc ad eius
 regulas, eiusque coniecturas, & imitationes possit noua instruere
 auctoritas. Hæc igitur omnia scientes patres conscripti, & om-
 nes orbis terrarum homines, gratias quidem amplissimas agite sum-
 mæ diuinitati, quæ vestris temporibus tam saluberrimum opus ser-
 uauit. quo enim antiquitas digna diuino non est visa iudicio: hoc
 vestris temporibus indultum est. Hæc itaque leges & adorate,
 & obseruate, omnibus antiquioribus quiescentibus: nemoque ve-
 strum audeat vel comparare eas prioribus, vel si quid dissonans in
 utroque est, requirere: quia omne, quod hic positum est, hoc vni-
 cum & solum obseruari censemus. Nec in iudicio, nec in alio cer-
 tamine, ubi leges necessariae sunt, ex aliis libris, nisi ab iisdem, In-
 stitutionibus, nostrisque Digestis, & constitutionibus à nobis com-
 positis, vel promulgatis, aliquid vel recitare, vel ostendere cone-
 tur: nisi temerator vel falsitatis crimini subiectus, vna cum iu-
 dice, qui ei audientiam accommodauerit, * poenis grauissimis labo-
 rare. Ne autem incognitum vobis fiat, ex quibus veterum libris
 hæc consummatio ordinata est: iussimus & hoc in primordiis Di-
 gestorum nostrorum inscribi: ut manifestissimum sit, ex quibus le-
 gislatoribus, quibusque libris eorum, & quot milibus hoc iustitiæ
 Romanæ templum edificatum est. Legislatores autem vel com-
 mentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerant, & quos &
 anteriores piissimi principes admittere non sunt indignati: omni-
 bus vno dignitatis apice impertito, nec sibi quoquam* aliquam
 prærogatiuam vindicâte. cum enim constitutionum vicem & has
 leges obtinere censuimus, quasi ex nobis promulgatas: quid amplius,
 aut minus in quibusdam esse intelligatur, cum vna dignitas, vna
 potestas omnibus est indulta? Hoc autem, quod & ab initio no-
 bis visum est, cum hoc opus fieri deo adnuente mandabamus: tem-
 pestiuum nobis esse videtur & in presenti sancire: ut nemo neque
 eorum, qui in presenti iuris peritiam habent, neque qui postea fue-
 rint, audeat commentarios hisdem legibus adnectere: nisi tantum
 si velit eas in Græcam vocem transformare sub eodem ordine, ea-
 demque consequentia, sub qua & voces Romanæ positæ sunt, hoc
 quod Græci $\alpha\epsilon\tau\alpha\ \tau\omicron\delta\delta\alpha$ dicunt. & si qui forsitan per titulorum
 subtilitatem adnotare maluerint, & ea quæ $\alpha\epsilon\gamma\tau\iota\lambda\alpha$ nuncu-
 pantur, componere. alias autem legum interpretationes, imò magis
 peruersiones, eos iactare non concedimus: ne verbositas eorum a-
 liquid legibus nostris adferat ex confusione dedecus: quod & in
 antiquis edicti perpetui commentatoribus factum est, qui opus mo-

* exceptū.
Flo.

* innotuata,
Flo.

* Flo. patia-
tur.

* cuidam.
Flo.

† id est, iux-
ta pedem,
quod verò
hoc loco si-
gnificet, vi-
de Alciat. Pa-
reng. lib. 11.
cap. 6.

deratè confectum huc atque illuc in diuersas sententias producentes, in infinitum detraxerunt, ut penè omnem Romanam sanctionem esse confusam [cerneres.] Quod * si non passi sumus: quemadmodum posteritatis admittetur vana discordia? Si quid autem tale facere ausi fuerint: ipsi quidem falsitatis rei constituentur, volumina autem eorum omnino corrumpantur. Si quid verò (ut supra dictum est) ambiguum fuerit visum: hoc ad Imperiale culmen per iudices referatur, & ex auctoritate Augusta manifestetur, cui soli leges & condere, & interpretari concessum est. Eandem autem poenam falsitatis constituimus & aduersus eos, qui in posterum leges nostras per signorum † obscuritates ausi fuerint conscribere: omnia enim, id est, & nomina prudentium, & titulos, & librorum numeros, per consequentias litterarum volumus, non per signa * manifestari: ita, ut qui talem librum sibi parauerit, in quo signa † posita sunt in qualemcunque locum libri vel voluminis, sciat inutilis se esse Codicis dominum. neque enim licentiam aperimus ex tali Codice in iudicium aliquid recitare, qui in quacunque sua parte signorum * habet malitias. Ipse autem librarius, qui eas inscribere ausus fuerit: non solum criminali poena (secundum quod dictum est) plectetur, sed etiam libri estimationem in duplum domino reddet, si & ipse dominus ignorans talem librum vel comparauerit, vel confici curauerit. quod & antea à nobis dispositum est in Latina constitutione, & in Græca, quam ad legum professores dimisimus. Leges autem nostras, quas in his Codicibus

A id est Institutionum seu elementorum, & Digestorum vel Pandectarum posuimus: suum obtinere robur ex tertio nostro felicissimo sancimus consulatu presentis duodecimæ indictionis, tertio Kalendas Ianuarias, in omne æuum valituras, & unà cum nostris constitutionibus pollentes, & suum vigorem in iudiciis ostendentes in omnibus causis, siue quæ postea emerferint, siue quæ in iudiciis adhuc pendent, nec eas iudicialis vel amicalis forma compefcuit. quæ enim iam vel iudiciali sententia finita sunt, vel amicali pacto sopita, hæc resuscitari nullo volumus modo. Bene autem properauimus in tertium nostrum Consulatum & has leges edere: quia maximi dei & domini nostri Iesu Christi auxilium felicissimum; eum nostræ reipublicæ donauit: cum in hunc & bella Parthica abolita sunt, & quieti perpetuæ tradita, & tertia pars mundi nobis adcreuit. post Europam enim & Asiam, & tota Libya nostro imperio adiuncta est, & tanto operi legum caput impositum est, & omnia cœlestia dona nostro tertio cōsulatu indulta.

Omnes itaque iudices nostri pro sua iurisdictione easdem leges suscipiant: † & tam in suis iudiciis, quam in hac regia vrbe habeant, & proponant, & præcipuè vir excelsus huius almæ vrbis præfectus. curæ autem erit tribus excelsis præfectis prætoris, tam orientalis, quam Illyricis, necnon Libycis per suas auctoritate omnibus, qui suæ iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare.

Data septimodecimo Kal. Ianu. Iustimiano domino nostro ter Consule.

E N

* Quos.
Flo.† Flo. siglorum
etiam in cōstitui. Græca
legere est.
* figla.
† figla.

* siglorum

† suscipiant.
Flo.

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΔΕΣ- Α
ΡΟΤΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΥ
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

IN NOMINE DOMINI
ET DEI NOSTRI
Iesu Christi.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ, Φλάβιος, Ἰουστινιανός, Ἀλαμαν-
νικός, Γοτθικός, Φραγκικός, Γερμανικός, Ἀντικός, Ἀλανί-
κός, Βανδαλικός, Ἀφρικανός, θύσεβης, θύτυχης, ἐνδοξός,
νικητής, Ἰοπαιούχος, αἰσεβέστατος Αὐγούστος τῆς μεγάλης
βουλῆς, καὶ τῶν δὲ δὴμῶν, καὶ πάσαις ταῖς τῆς οἰκουμένης
ἡμῶν πόλεσιν.

Imperator Cæsar, Flavius, Iustinianus, Alemannicus, Gotthi-
cus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Afri-
canus, pius, felix, inclutus, victor, triumphator, semper Augustus
magno Senatui, & populo, & vniuersis nostræ ditionis vrbibus.

ΔΕ ΔΩΚΕΝ ἡμῖν ὁ θεὸς μετὰ τὴν πρῶ-
τὴν Πέρσας εἰρήνην, μετὰ τὸ χεῖρ Βαυδάλων τρο-
παῖον καὶ τὴν ὄλιαν Λιβύης κλῆσιν, καὶ τὴν τῆς ὀνο-
μαστοῦ τῆς Καρχηδῶνος ἐπανάληψιν, καὶ τὸ τῆς
ἐπαναλώσεως εἰς πέρσας ἀγα-
γεῖν τῆς πρῶτῆς ἡμῶν βεβασιλευκότων
ἐπεὶ οὐδὲ εἰς νοῦν βάλλε-
σθαι ἤλπισεν αὐτῶν, οὐτε δυνατὸν ὄλως
αὐτῶν αὐτὸ εὐνομίῳι νομοθε-
σίαν τοῦ τῆς πρῶτῆς ἀρεστέρας
μέχρι τῆς αὐτῶν, οἱ δὲ ἀμ-
φι τὰ γέλια οὐκ εἰ τοῖς ἀλ-
λοῖς μόνων, ἀλλὰ καὶ εἰ τῶν βασιλικῶν ἀφαι-
ξεσι πρῶτος ἀπασαν ἀεὶ συμφωνίαν τε καὶ ἀφω-
νίαν, καὶ τὸ μὴ μαχόμενον αὐτῆς ἐξελεῖν τὸ δὲ ταῦ-
τόν τε καὶ ὅμοιον ἐξωθήσασιν, μίαν δὲ αὐτῆς κάλλους
εἰδέαν πρῶτος εἶναι, ὥστε ἕνα τὸν κείμενον ἐφ' ἑα-
στῶν κερθεῖν ἀράγματι νόμον τῆς ἀνάθεσι ροπῆς
καὶ τῆς ἐκείθεν φιλανθρωπίας ἴδιον ἴδω, ἀλλ' οὐκ
ἀνθρωπίνης πινός ἀφαιρέσεως, ἢ διωά-
μεως ὄλως. ἡμεῖς οὖν, τοῦτο δὴ τὸ βουθισμένον ἡ-
μῖν, τὰς χεῖρας εἰς θεὸν ἀνατείναντες, καὶ αἰτήσαν-
τες ἡμῖν αὐτὸν συλλαβεῖν, ἐπεχειρήσασθαι τε καὶ τὸ
πᾶν ἐξεργασάμεθα. Τελωνιαῶν τῶν ἐνδοξοτάτων
μαγίστρων, καὶ ἀπὸ κυριόρων τοῦ θεοῦ ἡμῶν πα-
λατίου, καὶ ὑπάτων πρῶτος ὄλιαν ἑπορευόμενοι
χρησάμενοι, καὶ πᾶσι ἄλλοις ἐνδόξοις τε καὶ σο-
φοῖς ἀνδράσιν ἐρωτῶντες μὴ αἰετὸ γνόμενον, τὸ
δὲ ἀμφισβητήσιμον μανθάνοντες, πᾶσιν δὲ ἐκ τῆς
ἐνδιδόμενης ἡμῖν πρῶτος τοῦ δεσπότη τοῦ θεοῦ καὶ σω-
τήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γνώσεως τε καὶ γάλ-
ψως ἐπιτηθέντες πέρσας πρῶτος. τὰς μὲν οὖν
εὐσεβείας ἀφαιρέσεις ἡδὴ πρῶτος δώδεκα βιβλί-
οις περὶ τελευτῶντες, τὸ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ἐπι-
νομιον βουθετήσασθαι βιβλίον· οὐδὲ τὰς ἀπάντων
τῶν ἐμπεροσθεν νομοθετησάντων, βουθετήσαντες
γνώμας ἐκ τοῦ πλήθους ἀπερῶντων βιβλίων, ἀ-
πὸρ ἡμῶν μὲν ἀμφὶ τὰ δισχέλια, ἀειθρῶν δὲ εἶχον
εἶχον μυριάδων τριακοσίων, ἐπὶ ἡμετέρον τε ἀ-
μα καὶ εὐσεβῶσι συνηγάσασθαι ἀθροίσμα. πεντή-
κοντα οὖν τὰ πάντα πεποιήμεθα βιβλία τὰ νῦν,
ἀνάθεσι βουθετήσαντες τὸ χεῖρισμον, καὶ ἀπασὰς
τὰς ζητήσεις ἀμύνητες, καὶ μηδὲν καταλιπόντες
ἐπιφασιαζόμενον. ὅσα βιβλία DIGESTA,
εἴτε πανδέκτιον πρῶτος ἡμετέρας μὲν ἐκ τε τοῦ τῶν
νόμων ἔχειν διαμρέσας τε καὶ ἀφαιρέσας ἐκ τε τοῦ
τὸ πᾶν εἰς εἰς ἀθροισθῆναι ἑποδὲξασθαι, ταῦτα
αὐτῶν ἡμετέροις τῶν πρῶτος ἡμετέρας οὐ παρατρέψω τε
πάντα καὶ δέκα μυριάδων εἶχον ἀειθρῶν αὐτῶν δόν-
τες, καὶ εἰς ἐπιφῶν τοῦτο ἀφαιρέσασθαι πρῶτος ἡμετέρας
καὶ τοῦτο οὐ παρέργως, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀειθρῶν
φύσεως τε καὶ ἀρμονίας πορασάμενοι. Ἐπεὶ γὰρ
καλούμενα πρῶτος πᾶσι ΠΡΩΤΑ ἐν τέσσαρσι
ἀπερῶμεθα βιβλίοις. ἐφεξῆς τε τὰ DE IVDI-
CIIIS ἐν ἑτέροις ἐπιφῶν. καὶ τὰ DE RE-
BUS, οὐκ ἐν πλείοσι τῶν ὀκτώ. τὸ δὲ ἐφεξῆς τῶν συγ-
γράμματος μέρος, ὅσα δὴ τέταρτον τε ἀμα καὶ μέ-
σον ἐστὶ τῶν πάντων, οὐκ ἔστι βιβλίοις ἄλλοις ἀπερῶμε-
θα ἐν οἷς ἐστὶ μὲν ἢ ΥΠΟΘΗΚΑΡΙΑ, ἢ πόρρωπου τῆς PIGNERATICA ἀφαιρέσασθαι. Ἐπὶ δὲ καὶ EDILICION ἡδὴ τῶν καὶ

TRIBUIT nobis dominus pace cum Persis inita, & tro-
phæo de Vandalis erecto, atque in ditionem nostram re-
ducta tota Libya, ipsaque incluta Carthagine recepta, ut ab
his, qui ante nos imperarunt latarum legum instaurationem ad
eum finem perduceremus, ad quem perducere aut ullo modo per-
fici posse, ne cogitare quidem ullus, nedum sperare potuisset.
antiquæ usque ad quæ pe-
nè in mille non in aliis modò, sed in Imperialibus
quoque constitutionibus in omnem spirare concordiam, & di-
scordiam, & exempto si quid in eis pugnans fuit: similibusque
omnibus remotis unam illi pulcherrimam quandam formam
ita comparare, ut una tantum de singulis controuersis lex po-
sita haberetur. cælesti prouidentia & in homines beneuolen-
tia peculiare fuit: humano verò ingenio & conatu atque fa-
cultate perfici nullo modo potuit. Nos igitur pro consuetudine
nostra, manibus ad deum sublatis, & eius implorato auxilio,
opus ipsum adgressi sumus, quod & postea absoluiimus, Triboni-
niani illustrissimi magistri & exquæstoris sacri nostri Palatii
& exconsulis subsidio præcipue freti, aliquot etiam aliis illu-
stribus & prudentibus hominibus adhibitis, à quibus res singu-
las ita ut opus procedebat sciscitati, & eorum quæ ipsis dubia
videbantur certiores facti, omnibus demum pro ea intelligen-
tia quæ nobis à domino & seruatore nostro Iesu Christo conces-
sa est, perpensis & digestis consentaneum tandem finem impo-
suimus. Pius igitur Constitutionibus iam antè in duodecim li-
bros digestis, librum nostro nomine inscriptum composuimus:
nunc autem coactis antiquorum legislatorum sententiis, ex mul-
titudine librorum plus minus duorum millium, ut numerum
uersuum tricies centenorum millium ad minimum continerent,
in dimensum & compositum acervum redegimus. Omnes igitur
superiores libros ad numerum quinquaginta coëgimus, om-
nia quæ utilia erant (quæstionibus omnibus amputatis, nullâ-
que repugnantia relicta) coaceruantes: eique libro Digestorum
seu Pandectarum, nomen imposuimus: propterea quod legum
definitiones & constitutiones in se contineret, omniâque uno
quodam complexu coërceret, uersusque illi non plures quàm
centum quinquaginta mille relinquentes. Porro autem opus
ipsum in septem tractatus distinximus, neque tamen id teme-
re aut fortuitu, atque inconsultò: sed ad ipsam numerorum na-
turam & harmoniam spectantes. Nam quæ vulgò τὰ πρῶτα
nominantur, ea quatuor libris conclusimus: quæ verò DE IVDI-
CIIIS septem aliis libris: quæ DE REBUS non pluri-
bus quàm octo: reliquam autem operis partem, quæ quarta est,
& totius dimidia, octo libris aliis complexi sumus: inter quos
est & HYPOTHECARIA, non longè à PIGNERATI-
CIA. Est autem & EDILICIVM EDICTVM, &

† Flor. ἀπὸ τῶν

Codex Iu-
stinianus.

Digesta.

Pandectarū
nomen.

Ad huc lo-
cum vide
Alciatum
lib. Parerg.
II. cap. II.

DE EVICTIONIBVS stipulatio: quæ duo cum essent ve-
 lut appendices venditionum, procul tamen inter leges reposita,
 propter eam quam inter se habent adfinitatem, ea in proximo
 collocauimus, ut ne quæ de iisdem differuntur, procul inter se
 disuncta ac separata essent. His porro ea, quæ ad usuras ter-
 restres ac maritimas pertinent, & item quæ ad instrumenta,
 testes, probationes, præsumptiones, unum in locum collecta
 subiunximus. Hac quidem omnia in tres, eosque singulares li-
 bros post tractatum DE REBUS, inter se coniuncta repo-
 nentes: ac tum quidem ea, quæ de Sponsalibus, Nuptiis &
 Dote, constituta sunt, coaceruantes: huic quoque compositioni
 tres libros adsignauimus. Duos præterea de Tutoribus minoris
 ætatis qui vulgò DE TUTE LIS, appellantur: eosque ipso
 loco quæ octo hisce libris tractantur, in summam redegimus:
 & hanc, ut diximus, mediam partem totius libri fecimus: &
 quæ pulcherrima & utilissima videbantur, ea legibus in his
 insertis descripsimus. Quæ verò ad Testamenta, Legata, & Fi-
 deicommissa pertinent, ea omnia in numerum nouem librorum
 contulimus: inter quos duo priorem locum obtinent, qui de Te-
 stamenti & Codicillis, siue qui vulgariter, siue qui militum ar-
 bitrio fiunt, commemorant: sùntque DE TESTAMENTIS
 inscripti. Quinque autem qui sequuntur, de Legatis & Fidei-
 commissis, tractant: & omnibus quæstionibus, quæ in his ver-
 santur. Et quoniam legis Falcidie narratio nature legatorum
 & fideicommissorum finitima cognataque est, ideo nos eam
 proximo loco reposuimus: eique post tractatum de Legatis, librũ
 integrum & cum breui quadã accessione adsignauimus. Præte-
 rea cum Falcidiam legem id Senatusconsultum in fideicommissis
 imitaretur, quod Trebellianum vocant, huic etiam attribui-
 mus vltimum huius compositionis locum, vniuersa hac sanctio-
 ne sub Trebelliano senatusconsulto redacta: posteaquam anti-
 quam Pegasiani constitutionem inutilem esse, & absurdas ho-
 rum Senatusconsultorum tum differentias, tum similitudines
 comperissemus: quas etiam antiqui odio habentes, captiosas &
 damnosas appellarunt, & simpliciori quadam ratione vniuer-
 sum hunc tractatum coaceruantes, & in Trebelliani locum a-
 daptantes, hanc quintam partem totius compositionis nouem
 libris absoluimus: in quibus sanè nullam de his, quæ veteres ca-
 duca nominabant, mentionem fecimus, quoniam hæc quæ infe-
 lici quodam fato in Romanorum republica euenerant, & gra-
 uis ciuiliū bellorum recordatio fuerant: his temporibus, qui-
 bus Deus in hac pace viuere nobis concessit, usurpari in repu-
 blica non oportebat: neque inter eos, qui nobis subiecti sunt,
 neque qui extra nostrum sunt imperium: cumque oporteat bel-
 lum nostris viribus gerere, & hostes superare. Sequitur autem
 & sexta quædam pars huius totius operis, octo libris conclusa.
 Præclare autem incipit à Bonorum possessionibus, quas nos ita
 ut reliqua expendent, siue quæ ad ingenuos, siue quæ ad li-
 bertinos pertinebant, ex immensa illa vetere colluuiē & ob-
 scuritate in purum compendium redegimus: duorum librorum
 numerum ipsis satis esse arbitrati. Quinetiam omnes successio-
 nes ab intestato, cum his coniunximus: omnes cognationum or-
 dines, & earum gradus in eo libro inserentes. In postrema au-
 tem ipsorum parte ea quæ ad Senatusconsultum Tertyllia-
 num & Orphitianum pertinent, inserenda putauimus: ex qui-

A ἢ ἀεὶ τῆς ἐκτικίσεων ἐπερώτησις, ἀπὸ ἀμφω,
 ἀποδοθέντα μὲν καθεστῶτα τῆς πράξεων.
 πόρρω δὲ που τῆς νομοθεσίας ἀπωκισμένα*, συ- * ἀποκεί-
 νηγάτων ἐγγύθεν, ἀπὸ τῶν πρὸς ἀλλήλα συ- μεναι
 γένειαν, ἵνα τὰ ἀεὶ τῆς αὐτῶν ἀγαλερόμνη μὴ
 πόρρω διεσθῆκοιεν ἀλλήλων. εἶτα ἐπιγάρων τού-
 τοις τὰ τε ἀεὶ τόκων ἐγγύθεν καὶ θαλασσίων, καὶ
 τὰ ἀεὶ συμβολαίων τε καὶ παρόδον μαρτύρων, καὶ
 ἀποδείξεων τε καὶ ἀεθλήσεων, εἰς βιβλίον ἐν τρία
 δὲ ταῦτα μονόβιβλα μετὰ τῶν DE REBUS
 πραγματείαι (σωεῖς ἀλλήλων καταθέμενοι. καὶ
 αὐτῆς τὰ ἀεὶ μνήσεων † καὶ γάμων, καὶ ἀεθλῶν † μνησίων
 νεομονητέμνη σωμαζόντες τρία δὲ δώδεκα μὲν ἔ-
 χειν, καὶ ταῦτα τῆ (σωτάξει βιβλία. καὶ μὴν, καὶ
 B ἀεὶ τῶν κηδεμόνων τῆς νέας ἡλικίας δύο ταῦτα δὴ
 τὰ DE TUTE LIS ἀπὸ πᾶσιν ὀνομαζόμενα,
 καὶ ταῦτα σωμαζόμενα μετὰ τῶν ὅκτων τού-
 των βιβλίων πραγματείας, καὶ μεσαίτατον, ὡς εἰ-
 ρηται τοῦτο μέρος τῆς πάσης σωμαζέως τοῦ βι-
 βλίου πεποιήμεθα. τὰ κελύματα δὴ καὶ χρησιμώτα-
 τα τῶν νόμων ἐν τοῦτοις ἀγαλερόμοι. τὰ δὲ δὴ
 ἀεὶ ἀεθλῶν, καὶ ἀεὶ γὰρ ληγάτων, καὶ φιδεί-
 κομισσῶν ἀπαντα σωμαζόμενα εἰς ἐνια βιβλίων
 ἀεθλῶν, ὡς ἡγείται μὲν τὰ ἀεὶ ἀεθλῶν καὶ κω-
 δικίλων τῶν τε καὶ γὰρ φαίδων, τῶν τε ἀεὶ ποιοῦ-
 σιν ὡς βούλονται γραπτότα δύο καθεστῶτα, καὶ DE
 C TESTAMENTIS ὅτι γράμματῶν. πέντε δὲ ἐ-
 φεῖς τὰ ἀεὶ ληγάτων, καὶ φιδείκομισσῶν, καὶ
 πάσης τῆς ἐν αὐτοῖς ζητήσεως ἀγαλερόμνη. καὶ
 ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ FALCIDIV λόγος ἀεθλῶν τε
 καὶ ἀριόμοις τῶν ληγάτων καὶ φιδείκομισσῶν ἰ-
 διότητι, ἀπὸ τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸν εὐτὶς τῆ τῶν λη-
 γάτων ὑπερήκων πραγματεία, βιβλίον ὅλον ἀ-
 ναγίντες αὐτῶ μετὰ πινος βραχέως ἀεθλῶν καὶ
 αὐτῆς ἐπειδὴ ἀεὶ τῶν FALCIDIV μίμη-
 σιν ὅτι τῶν φιδείκομισσῶν τὸ καλόμενον TRE-
 BELLIANON δόγμα. καὶ τῆ τῶν τελευ-
 ταιῶν τῆς (σωτάξεως ταύτης ἀπενεμαίνων χόραν
 τὸ πᾶν τῆς νομοθεσίας ταύτης εἰς τὸ TREBEL-
 LIANON (σωαζόντες, καὶ ἀεὶ τῶν εἶναι τῶν
 τοῦ πάλαι Πηλασιανοῦ νομοθεσίας, εὐρόντες καὶ τὰς
 ἀλόγους τῶν δόγμάτων τῶν ἀεθλῶν τε καὶ κοι-
 νωνίας, ἀεὶ δὴ καὶ οἱ πάλαι μισήσαντες, ἀεθλῶν
 D τε καὶ ὅτι ζημίους ἐκείνου καὶ ἀπλουτέρω πινὶ λό-
 γω τὸ πᾶν τοῦτο σχῆμα (σωαθροισάντες καὶ εἰς τῶν
 τοῦ TREBELLIANIOY μεταρροισάντες
 τῶν. καὶ τοῦτο δὴ τὸ πέμπτον μέρος τῆς ὅλης σω-
 τάξεως τοῖς ἐνια τῶν ἀνίται * βιβλίοις, ἐν
 οἷς οὐδὲν ἀπὸ τῶν πάλαι καδύων ἡμῖν εἰρηται,
 διότι καὶ ταῦτα κατὰ πινος χρείαν ὅκων εὐτυχῆ τῆ
 Ρωμαίων ὅτι πολάσαντα πολιτεία. καὶ ἀεθλῶν
 μα δεινὸν τῶν ἐμφυλίων καθεστῶτα πολέμων, ὅκων
 ἐρεῖν ἐν χερσὶ πολιτείας καὶ οὐς ὁ θεὸς εἰ-
 ρυῖν τε δέδωκεν ἡμῖν ἀγειν, ἐκ τε τῶν ἐνδῶν, ἐκ
 E τε τῶν ἐξῶθεν, καὶ ὅταν δέοι πολεμεῖν, ῥᾶτα μετὰ τῆς
 εὐτοῦ ροπῆς τῶν ἐναντίων καθεστῶν. Ἐπεται δὲ ἡ-
 μῖν καὶ ἐκ τῆ τῆς μίμη τῶν δὴ τῶν παντὸς σπη-
 ματος, ὅκων ἀεθλῶν βιβλίοις. ἀπὸ τῆ δὲ
 καλῶς ἐκ τῶν ὀνομαζόμενων ἀεθλῶν αἱ ἡμεῖς
 ὁμοίως τοῖς ἄλλοις κατασκευάμενοι, τὰς τε εἰς
 τοῖς εὐ γερονότας, τὰς τε εἰς τοῖς ἀπελευθέρους φε-
 ρομίας, ἐκ πᾶν τῆς ἐμ ἀεθλῶν συγχέσεως τε καὶ
 ἀσαφείας εἰς καθαρά ἡγάρων σωμαζόμενα, δύο βι-
 βλίων αὐτῶς ἀεθλῶν ἀρκεῖν νεομοιότες. ἀεθλῶν
 κα πλ ἐξ ἀμὲν δὲ αὐτοῖς καὶ τὰς ἐξ ἀδιαθέτου καλου-
 μένας ἀπάσας ἀεθλῶν, καὶ αὐτῶς τὰς τῶν γενῶν
 τάξεις, καὶ τοῖς ὅτι τῶν βαθμοῖς ἐγγράφαντες τῶν
 βιβλίων, καὶ ὅτι τῆς ἐσχάτης αὐτῶν ἀεθλῶν τῶν
 βιβλίων, ἐξ ὧν μητέρες τε καὶ παῖδες ἀλλή-
 λων

ΤΕΡΤΟΥΛΙΑΝΙΟΥ τε καὶ ΟΡΦΙΤΙΑΝΙΟΥ συνεθήκων δόγματος, ἐξ ὧν μητέρες τε καὶ παῖδες ἀλλή-
 λων

λων Διάδοχοι γίνονται. Πρόεισι δὲ ἐφεξῆς βιβλίων ἄλλο, τὰ τε πρὸς τῶν ἐν οἰκοδομίαισιν ἔργων, καὶ τὰ πρὸς τῆς τῶν ὀλιγαρχόντων τε καὶ κληρονομίων οἰκημάτων ἀσφαλείας, καὶ τῶν ἐν τῆσιν πικρατορῶν, καὶ ἐκ τῆς τῶν ὑδάτων φορέας ἀδικουμένων τοὺς πέλας, καὶ τὰ πρὸς τῶν ἀθροίζοντων τὰ δημόσια τέλη, καὶ πρὸς γε δώρων, τῶν τε ἀπεργασθέντων, τῶν τε εἰς εὐνοίας τελευτῆς ἀναφερομένων νομοθετοῦν. καὶ αὐτῆς ἐπὶ τῆς ὁποιασοῦ ἐλευθερίας ὅτιν, ἢ καὶ τῶν ὑπὸ τούτης ἀγώνων, τοῦτο ἐν περὶ ἀπέχμετα βιβλίω. Ἐπι δὲ καὶ τὰ πρὸς νομῆς, καὶ τῆς δι' αὐτῆς κλήσεως, καὶ τῶν εἰσαγωγῶν αὐτῶν ἀπῶν, εἰς ἐν ἀπέχμετα σύγγραμμα, καὶ ἐπὶ γε ὅλων πρὸς δικαστικῶν ὅτιν, ἀποφάσεων τε, καὶ τῶν ἐν τῆσιν πινὰ καὶ σφῶν αὐτῶν ὁμολογημάτων, καὶ τῆς τῶν ὄντων ἀναχρήσεως, καὶ δανειστικῆς τε κατοχῆς, καὶ τῶν ἀσφαλείας, καὶ τῆς τῶν πρᾶγματων ἀσφαλείας τε καὶ κληρονομίας, καὶ τοῦ μή τι παθεῖν τοὺς δανείζοντας βλάβος, καὶ τοῦτο ὁμοίως εἰς ἐν ἠθροισμῶν βιβλίον, καὶ τῶν τῶν ἰντερδικίων τε τρέπον ἐ πλείοσι ἐνὸς ὁμοῦ βιβλίου. ἐκεῖθεν τε ἔπι τὰς πρᾶγματας, καὶ τοὺς ἐπὶ αὐταῖς τεταγμένους ἐχωρήσασιν ἄλλοις, καὶ τῶν τῶν ἐνοχῶν τε καὶ ἀγώνων ἀπέχμετα τρέπον. καὶ συνήγαγμεν τὸ πᾶν δι' τοῦτο μέρος. οὐδὲν ἡγείται τὰ πρὸς τῶν ἀσφαλείων ὡς εἴρηται, γεγραμμένα εἰς ὅκλιον βιβλίον ἀεὶ μόνον. ἔκλιον δὲ τῶν τῶν μέρους τῆς ὅλης συντάξεως ἀποθέμενοι. τὸ δὲ δι' τῶν παντὸς τελευτῶν, ὅσα ἔβδμον ἀπάσης ὅτιν τῆς πρᾶγματας ἐξ βιβλίων ἀεὶ μόνον πρὸς ἀεὶ μόνον. ἀρχόμενον μὲν ἐκ τῶν ἐπερωτήσεων. ἀσφαλείων δὲ ἀσφαλείων τῶν ὑπὸ ἐξῆς γεγραμμένων, καὶ τῆς τῶν ἁρῶν καταβολῆς, καὶ ἀσφαλείας τε καὶ ἐλευθερίας αὐτῶν, καὶ τῶν εἰσηγμένων ἐκ τῆς τῶν πρᾶγματων νομοθεσίας ἐπισημῶν. ἀσφαλείων ἀπαντα δύο παρ' ἡμῶν συντάσσεται βιβλίοις καὶ τοῖς τε ἐμπεραστοῦ οὐδὲ εἰπεῖν ὅτιν, ὅσα καθεστῶτα. Προῖον δὲ εἰς τὸν ὑπὸ τῶν ἐγκλημάτων λόγον καὶ ἀπαντα κατὰ τὸν ὅσον τῶν τε μετρίωτερον ὅτιν ἀμαρτημάτων, ἀσφαλείων ἰδιωτικῶν καλουσῶν, ὅσα τε οὐχὲ τεταγμένα περὶ ἀσφαλείων, ἀλλὰ τῶν EXTRAORDINARIΩΝ αὐτοῖς ἐπισημῶν ἐπισημῶν. ἀσφαλείων δὲ καὶ εἰς τὰ δημόσια τῶν ἐγκλημάτων, ἀσφαλείων σφοδρότατα τε ὅτιν, καὶ μεγαλύτερα ἐπὶ αὐτοῖς καλεῖ τῶν πονηρῶν. δύο δὲ πάντως βιβλοτάβουλα δὲ τὰ πρὸς τῶν ἀμαρτημάτων τε καὶ ἐγκλημάτων συντάσσεται. περὶ ἀσφαλείων μὲν ἀσφαλείων, ἐπὶ αὐτοῖς δὲ ἀσφαλείων καθεστῶτων, καὶ τῆς οὐσης αὐτοῖς ἀσφαλείων, καὶ τῆς ἐπισημῶν τοῖς κατὰ ἀσφαλείων ποινῆς, ἢ συνημῶν. ἀρχὴ δὲ ἡμῶν ἑτέρου βιβλίου πάλιν ὁ πρὸς τῶν ἐφεσέων γίνεται λόγος, κοινὸς ὂν εἰκότως καὶ τῶν ψήφων, τῶν τε εἰς χεῖματα, τῶν τε εἰς ἐγκλήματα φερομένων. ὅποσα δὲ ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ὑπὸ τῶν βουλευτῶν, καὶ λειτουργημάτων, καὶ τῶν δημοσίων ἔργων, καὶ πανηγύρεων, καὶ πόρων ἐπισημῶν, καὶ ποιτικῶν ἐρωτήσεων, καὶ τῆς δημοσίας ἀποφάσεως νενομοθετήται τοῖς πάλαι. ὅσα τε ὡς ὑπὸ τῆς τῶν ῥημάτων ὅτιν ὀνομασίας, καὶ τῶν ἐν χεῖματι εἰρημῶν τοῖς πάλαι, ταῦτα ἀπαντα τὸ τελευτῶν περιέχει βιβλίον. τῶν δὲ τῶν συνημῶν, ὅσα ἀρχὴ τὰ πρὸς τῶν ἐφεσέων ὅτιν ἐκλιον μὲν, ὅσον πρὸς τῶν οἰκίαν ἀρχὴν καθεστῶ. πενήτησιν δὲ πρὸς τῶν ὅκλιον τῆς συντάξεως ἀσφαλείων. Ἀσφαλείων ἀπαντα συντάσσεται τε καὶ ἐκπεπόνηται καλεῖς τε καὶ τῆς παρ' ἡμῶν καλεῖς ἀξίας, πρὸς τῶν τριβωνιαίου τῶν ἐπισημῶν καὶ σοφοτάτου μαγίστρου, καὶ ἀπὸ κωμικῶν τῶν ἡμετέρων βασιλείων, καὶ ὑπάτων, ἀσφαλείων ἐπὶ τῶν ἀσφαλείων, ἐπὶ τῶν ῥητορεύων, ἐπὶ τῶν τοῖς νόμοις γράφειν ἐπισημῶν, τῶν δὲ ἡμετέρων ἐμπεραστοῦ ἐπὶ τῶν πρᾶγματων πρᾶγματων, καὶ τῶν καὶ ὑπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἡμῶν ἐκπονησασάντων, τουτέστιν Κωνσταντίνου τε τῶν μετὰ ἀσφαλείων ὁμοῦ τῶν γένων λαο-

bus matres & liberi sibi mutuo succederent. Dehinc liber alius consequitur, ea sanciens, quæ tractant de Operibus in ædificiis, de Cautione damni infecti, & his, qui in huiusmodi rebus aliquid delinquant, & qui vicinis damnum inferunt aquarum fluxu, de Publicanis, itémque de Donationibus, tam quæ sine causa, quàm quæ causa mortis, in benevolentiam referuntur. Inde quidquid usquam de quibuscunque Manumissionibus extabat: aut his actionibus quæ illarum nomine exercentur, hoc uno libro explicatum est. Ea verò quæ pertinent ad rerum acquisitionem, & titulos qui eam inducunt, in unum tractatum coëgimus: & item quidquid omnino ad res iudicatas pertinet, eosque qui iudicati, vel in iure confessi sunt, Bonorumque cessationes, Venditiones ob debita, Rerum separationes, de Curatore bonis dando, & ut ne quid in Fraudem creditorum fiat, hæc similiter in unum volumen coëgimus. Interdicta verò undumtaxat libro tradidimus: ac tum quidem ad Exceptiones pervenimus, & tempora his exceptionibus definita: simulque Actiones & obligationes executi sumus, totamque hanc partem, in qua (ut dictum est) ea quæ de bonorum possessionibus scripta sunt, præcedunt, octo libris complexi sumus, sextam hanc totius operis partem separantes. Postrema autem pars, quæ est totius negotij septima, in sex libros redacta est, à Stipulationibus quidem initium habens. Inde autem ad ea, quæ de Fideiussoribus, Solutionibus, & Liberationibus, Stipulationibusque prætoriiis scripta sunt, pertingens, quæ omnia duobus à nobis contracta sunt libris, qui tamen, dici non potest, quàm antea fuerint innumerabiles. Iam verò ad tractatus de Delictis præteruēcti, & omnia tum mediocria delicta, tum quæ priuata & extraordinaria vocant, enumerantes: pertinentes etiam ad publica crimina, quæ maxima sunt, & magnam pœnam desiderant, duobus etiam his libris hæc omnia quæ ad delicta & crimina pertinent, complexi sumus: admixta sunt enim illis ea quæ tractant de his, qui delicti quidem conuicti sunt, se ipsi autem celant: de quæ ipsorum facultatibus, & pœna aut absolutione condemnatorum. Initium porro alterius libri denuo exoritur à narratione de Appellationibus, quæ tum pecuniariis, tum criminalibus sententiis communis est. Quæcunque vero de Municipibus, Decurionibus, Muneribus, Operibus publicis, Nundinis, Vectigalium pollicitationibus, Variis Stipulationibus, & Censibus sancita sunt ab antiquis: quæcunque item de Verborum significatione & regulis extant ab antiquis tradita, hæc omnia postremus liber complectitur: cuius initium est à Stipulationibus: sextus quidem existens, si quis ad peculiare initium spectet: quinquagesimus autem, si quis uniuersum opus respiciat: quæ omnia pulchrè composita & elaborata sunt, & ut conueniebat ex mandato nostro, tum ab illustrissimo & prudentissimo magistro & exquæstore regiæ nostræ & ex consule Triboniano, viro tam rerum usu & peritia quàm eloquentia & legum scribendarum cognitione clarissimo, quique mandatis nostris nihil unquam prius aut antiquius habuit: & aliis qui cum ipso huic rei in gratiam nostram incubuerunt, Constantino sci-

αὐτῶν καὶ ὑπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἡμῶν ἐκπονησασάντων, τουτέστιν Κωνσταντίνου τε τῶν μετὰ ἀσφαλείων ὁμοῦ τῶν γένων λαο-

licet magnificentissimo comite sacrarum largitionum, & magistro sacri scrinij sacrorum libellorum, regiarumque cognitionum, qui bonam semper de se existimationem apud nos retinuit: tum praeterea Theophilo magnificentissimo magistro, qui que leges in hac regia urbe, magna veneratione & diligentia, atque adeo ut professoriae dignitati conuenit, interpretatur: cum Dorotheo magnificentissimo quaestore, & interprete designato in legum ciuitate (dicimus autem celebrem & splendidam Berytensium metropolim) quem ad nos perducere & participem huius laboris facere volumus, bona de eo existimatione ducti: tum etiam Anatolio magnificentissimo magistro, qui & ipse apud Berytenses leges profitetur, viro ex illustri legum Professorum apud Phoenices tertia generatione descendente: ut pote qui genus referat ad Leontium & Eudoxium viros legum peritia celebres, post Patricium insignis memoriae quaestorium anticensorem, & Leontium celeberrimum ex praefectum, ex consulem, & Patricium ipsius filium, & Cratinum virum illustrem & magnificentissimum simul & sapientissimum comitem sacrarum largitionum. Est autem & ipse legum optimus interpret in hac regia urbe, & praeter hos Stephano, Menae, Prosdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonida, Leontio, Platoni, Iacobo, Constantino, Ioanni, prudentissimis viris: qui omnes oratores sunt illustrissimorum Praefectorum sacrarum nostrorum pratoriorum, opinionem autem apud omnes sapientiae merito quam obtinerent, iure a nobis digni sunt iudicati, qui tanti huius laboris participes essent. Hac igitur a nobis circa Digestorum conscriptionem elaborata sunt, per eos, quos paulo ante nominauimus illustres & prudentes homines. Tanta autem nobis reuerentia antiquitatis fuit, ut immutari nomina veterum iurisprudentium nullo modo permiserimus: sed uniuscuiusque nomen legibus inscripserimus, ea quidem immutantes, quae nobis non recte se habere visa sunt, quibusdam videlicet amputatis, quibusdam vero additis: eoque ex multis excerpto & selecto quod optimum fuit, & aequali robore auctoritatis omnibus ad commodato, ut quidquid libro inscriptum est, hoc videatur nostra sententia factum: nemoque iam audeat ea, quae nunc sunt, cum antiquis comparare: quippe cum multa & quae ne numerari quidem facile poterant, a nobis in melius mutata sint: etiam si quid aliqua priorum imperatorum constitutione diuersè sancitum extabat. Nomina enim antiquis integra seruauimus. Legum autem auctoritatem nostram fecimus, quemadmodum etiam si quid dissidens in his extabat (multa autem extabant huiusmodi) id omne distinctum est, & suis limitibus determinatum: denique ut in clarum finem redigeretur lex quaeque, perfecimus. Et quoniam operae pretium erat commodam quandam introductionem facere eorum causa, qui nuper ad legum studium adgressi sunt, nequedum ullam altiore doctrinam attigerunt, nos eius quoque rei curam & cogitationem suscepimus. Quocirca Triboniano viro illustrissimo, & cui totius legum sanctionis negotium commissum fuit, & item Theophilo, ac Dorotheo magnificentissimis & sapientissimis anticensoribus mandauimus, ut ex his quae apud veteres inter introductiones iacebant, ea seligerent quae maximè commoda & usitata, ac praesenti reipub. statui utilia essent: eaque congesta & coagmentata nobis offerrent: meminissent autem &

A γιπτόνων, καὶ ἀπὸ γραφῆς τοῦ θεοῦ σκευαίου, τῶν τε θεῶν λιβ. λων, καὶ τῶν βασιλικῶν ἀναγνώσεων, χρηστὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἡμῖν ἐν ἅπασιν ὡραιοχόμενου, καὶ πρὸς γε Θεοφίλου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου μαγίστρου, καὶ νόμοις ἔπι τῆς βασιλίδος ταύτης πολέως σεμνῶς τε καὶ ἀγρύπνως καὶ τῆς διδασκαλικῆς ἐπιτηδεύσεως ἀξίως διδάσκοντος, καὶ Δωροθέου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κυατωρίου, καὶ διδασκάλου ἐν τῇ τῶν νόμων ἀναδεδειγμένῳ πόλει (Φαμὲν δὲ τὴν αἰδμόν * τε, καὶ ἀειφανῆ τῶν * αἰδμήμο- Βηρυτιῶν μητροπόλιν) ὃν ἡ ἀει αὐτοῦ χρηστὴ δόξα να καὶ εἰς ἡμᾶς ἤγαγεν, καὶ τῶν παρόντων μετασχέιν ὡραιοχόμενα πόων, καὶ Ανατολίου τε τῶ μεγαλοπρεπεστάτου μαγίστρου, ὃς δὴ καὶ αὐτὸς πρὸς Βηρυ- Β τοῖς τὰ ἐκ νόμων παιδεύει χαλῶς, αἰὲρ ἐκ περιουσίας σεμνῆς τοῖς πρὸς Φοίνιξιν τῶν νόμων διδασκάλους καταβάσιων. Αναφέρει γὰρ εἰς Λεόντιον τε καὶ Εὐδόξιον, ἀνδρας ἔπι νόμοις μετὰ Πατρικίον τὸν τῆς εὐκλεῶς μνήμης κυατωρίου καὶ ἀπικησορα, καὶ Λεόντιον τὸν πανεύφημον ἔπι ὑπάρχων, ὑπάτων, καὶ Πατρικίον τὸν αὐτοῦ παῖδα * ὡς τε γὰρ μαομεν. * † παῖδα ὡς τεθαυ- τὴν τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου καὶ σοφωτάτου κόμη- ὡς τεθαυ- τος τῶν θεῶν λαργιπτόνων, νόμων τε καὶ αὐτὸς ἀγα- μαομέ- ῖος ἐξηγητῆς ἔπι τῆς βασιλίδος ταύτης ἔστιν πό- νους καὶ λεως, καὶ πρὸς τούτοις Στεφαίου, Μιῶ, Προ- κρατίου * αὐτικὸν δοκίου, Εὐτολμίου, Θιμοθέου, Λεωνίδου, Λεοντίου, Πλάτωνος, Ιακώβου, Κωνσταντίνου, Ιωαννοῦ, τῶν σο- * aliquid videtur de- C φωτάτων. ὅτι πάντες ῥήτορες μὲν εἰσὶν τῶν ἐνδο- esse. ξοτάτων ὑπάρχων, τῶν ἱερῶν ἡμῶν ὡραιοχέων, δόξαν δὲ πρὸς πᾶσιν τὴν ἔπι σοφίαν δικησῶς ἔχοντες, εἰκότως παρ ἡμῶν ἐκείνησαν ἀξιοὶ καταστῆσαι, τοῦ ποσοῦτου μετασχέιν ἀγῶνος. Ταῦτα μὲν γὰρ ἡμῖν ἀει τὴν τῶν ΔΙΓΕΣΤΩΝ ἐκπεπίνηται συγ- γραφῆν ἀπὸ τῶν ἀρίστων ἡμῶν εἰρημόνων, ἐνδόξων τε καὶ σοφῶν ἀνδρῶν. ποσαύτη δὲ ἡμῖν ἀιδῶς τῆς ἀρχαιότητος γέγονη, ὥστε οὐδὲ ἀμείψαι τὰς ὡραιοχόμενας τῶν ἔπι ὡραιοχέων νομοθετῶν ὑπεμείναμεν, ἀλλὰ τὴν ἐκείνου τούτων τοῖς νόμοις ἐπετρέψαμεν ὡραιοχόμενας, ἀμείψαντες μὲν εἰπὼν ἔχειν ἡμῖν ὡραιοχόμενας ἐδόκει, μέρη δὲ τὰ μὲν ἀφελόντες, τὰ δὲ ὡραιοχόμενα ἐκ πολλῶν τε τὸ κάλλιον ἐλόμενοι καὶ τὴν ἴσιν ἅπασιν ὡραιοχόμενα τῆς ἐξουσίας ἴσχυον, ὥστε παν ὅτι ἐγγέγραπται τῶ βιβλίῳ, τοῦτο ἡμετέρα γενέσθαι γνώμη, μηδένα δὲ θαρρῆν ὡραιοχόμενα ἔπι γενόμενα νῦν τοῖς ἔπι ὡραιοχέων, ἐπειδὴ πολλά καὶ οὐδὲ ἀριθμηθῆναι ῥάδια μετατεθείκαμεν εἰς τὸ κρείττον, καὶ εἰ βασιλικῆ τινὶ τῶν παλαμοτέρων αὐτοκρατόρων ἀνατάξει, πρὸς ἄλλοιον εἰρηται † εἰρητο. E σχῆμα τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα τοῖς ἔπι ὡραιοχέων ἐ- Ελο. φυλάξαμεν, τὴν δὲ τῶν νόμων ἀλήθειαν ἡμετέραν ἐποιουσαμεθα, ὡς πρὸς καὶ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν ἐν ἐκεί- νοις ἴσιν πύλλὰ δὲ τὰ τοιαῦτα ἐπέκειτο * τοῦτο * ἀπέκει- τὸ Ελο. διήρηται τε καὶ πεπερασται, καὶ εἰς σαφῆ ἀειέ- σθηκε τέλος ἔχοντα νόμῳ. Επειδὴ δὲ ἔλεξεν καὶ π- * σαφές να μετρίαν εἰσαγωγὴν ποιῆσαι πρὸς πᾶσι ἀπὸ νόμων ἀπιομόνοις καὶ τὴν μείζω διδασκαλίαν οὐ πρὸς τέλος ἔχον τα νομῶν. χαροῦνται, οὐδὲ τοῦτο τῆς ἡμετέρας ἐξω κατελί- πομεν ὡραιοχόμενας. ἀλλὰ Τελεωνιαῶ τῶ ἐνδοξοτά- τῳ, τῶ καὶ τὴν ὅλης νομοθεσίας ὡραιοχόμενα ἔπι τετραμμένῳ, καὶ Θεοφίλω γέμιν, καὶ Δωρο- θέῳ τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις, καὶ σοφωτάτοις, ἀπικησορῶν ἐγκλησεῖσθαι διατάξαμεθα ὡραιοχόμενα ἐκ τῶν τοῖς ἀρχαίοις ἐν εἰσαγωγῆς συγκειμέ- νων τα χειρώτατα τε καὶ κρατέτα, καὶ ὅπια τοῖς νῦν πολιτεμομόνοις σιμφέρεται ὡραιοχόμενα, ταῦτα ἐξε- λείν, καὶ ἀρροῖσαι, καὶ εἰς ἡμᾶς ὡραιοχόμενα μεμνῶσαι, καὶ καὶ

Quid in dig-
estorū cō-
positione fa-
ctum sit.

nostrarum

τῶν ἡμετέρων Διατάξεων, αἱ εἰς ἐπ' ἀνορθώσιν τῶν ἡμετέροισιν πεποιήμεθα, καὶ οὕτω σωτηρίαι βιβλίοις τεσσάραις, ὡρῶτα ποιήσια τῆς εισαγωγῆς ἐσομένης, αἱ δὲ χαλεπὴν INSTITUTA νερόμισται. καὶ δὴ καὶ ταύτῃ τῷ νομοθεσίᾳ σωτηρίαι προσήγαγον ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ἀπασαν κατασκεδάσωμεν, καὶ Διακρίναντες χαλῶς τε ἔχειν, καὶ τῷ τὸν ἡμέτερον ἐκείνου νοῦ, καὶ ἡμέτερον εἶναι καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον ἀπεφηνάμεθα. καὶ τό γε τῷ τῶν ἡμετέρων Διατάξεων ἰσχὺν ἔχειν αὐτὸ, παρ' αὐτῶν ὧν ἐν θεωρημαῖσι τῶ βιβλίου διελέχθησαν ἀπασιν ἐδηλώσαμεν.

Οὕτω τοίνυν τῷ Ρωμαίων νομοθεσίᾳ τάξαντες, καὶ ἐν τρισὶν τοῖς ὅλοις βιβλίοις τε καὶ ἐνιαυτοῖς ὡρῶτα ποσὸν ἐκπεπονηκότες, ὅσῳ ἴσμεν τῷ ἀρχίῳ ὡρῶτα ἀπασαν ἐλπίδα, τὰ δὲ δὴ τελευτήσασθαι μετ' ὅσῳ ἡμεῖς βατὸν εἶναι τὸ ὡρῶτα ἐδείξαμεν, οὐδὲ εἰς δέκατον ἔτος ὅλον (σωτηρίαι) ὡρῶτα κινήσιν, εἰς μόνων τριῶν ἐνιαυτῶν ἄποτελέσαντες τάχος, καὶ τῷ δεσπότῃ θεῷ καὶ τῷ τὸν ἀγαθὸν τὸν ἀθλον. τῷ καὶ εἰρήνῃ ἀγειν, καὶ πολέμοις κατορθοῦν, καὶ νομοθεσίᾳ παντὶ τῷ τε ὡρῶτα ἡμῶν, τῷ τε ἐφ' ἡμῶν, τῷ τε μετ' ἡμῶν ἡρόνῳ δωρησαμένῳ διέχον ἀνήθησαν ἀπασιν ἀθροῖσι ποιήσαι φανεράν τῷ ἡμετέροισιν ὡρῶτα αὐτῶν σπουδίᾳ τε καὶ ὡρῶτα νοῖαν, ὅπως αἱ τῆς ἡμετέροισιν ἀπαλλαγέντες ὡρῶτα ἡμῶν τε καὶ συγχύσεως, καὶ πέρας ἐχούσης οὐδὲν νομοθεσίας ἡρόνῳ νόμοις ὀρθοῖς τε καὶ σωτομοῖς, καὶ πᾶσιν ὡρῶτα ἡμῶν, καὶ τῷ τῶν δικῶν (σωτομῶν) ἀσπαζομένων, καὶ ὡρῶτα ἡμῶν γε ἀπασιν τοῖς βουλομένοις ῥαδίως εἰς κτήσιν ὅσῳ ἐπὶ πολλῶν δεομένων ἡρόνῳ, ἵνα τὸ τῶν ἀρῶτα ἐκείνων βιβλίων ἀθροῖσιν πληθὺς, ἀλλ' ἐπὶ ὀλίγῳ πημῆματι τοῖς τε πλουτοῦσιν ὁμοίως, τοῖς τε ἐξ ἐλάττονος ὁρῶτα ἡμῶν οὐσίας ἀδειαν τῆς ἐαυτῶν παρῶτα ἡμῶν κήσεως. εἰ δὲ πῶ, πληθὺς ὄντος τοῦ καὶ νῦν ἡροισμένου καὶ ἐκ ποσῶν μυριάδων συλλεγέντος, δόξειεν ἔχειν ὁμοίως τῶτο δὲ οἰόμεθα σπάνιον ἔσεσθαι πημῆμα ἀλλὰ τοῖς τῆς ἀθροῖσιν ἐσοχασμένης φύσεως ὅσῳ ἐξ ἀδελφῶν ἀπολογίας οὐδὲ τῶτο δόξειεν εἶναι. τὸ γὰρ ὡρῶτα πάντων ἀειδύμων θεῶν αἱ εἰ μόνως, ἀλλ' ὅσῳ ἀθροῖσιν ἰσχύως, καὶ γὰρ καὶ τοῖς ὡρῶτα ἡμῶν εἰρηται. πημῆμα ἔστιν ὅπῃ καὶ τῷ τῶν ὁμοίων παρεδέξαμεθα θεῶν ἢ τῶν ὡρῶτα κινήσιν ὡρῶτα ὡρῶτα τούτου ἀσπαζομένων τὸ δὲ τῶν ταυτὸ πημῆμα ἐφαρμοδίῳ τῶ τοῖς, ἢ τοῦ * συναμμίθῳ πημῆμα ἔξῃ τὸ δόκω ὁμοίων τῶ ὡρῶτα ὡρῶτα καὶ δυσκλήσιν αὐτῶν τῷ διαίρεσιν εἶναι, ἢ καὶ τῶ πολλὰς φυλαξίῳ τὸ τῆς ὅλης θεωρίας ὡρῶτα ἡμῶν, καὶ μὴ ὡρῶτα σπαζομένων τὸν νοῦ τῆ τῶν ἡδη γερασμένων ἀφαρέσθῳ ῥημάτων. πημῆμα καὶ τοῦτο, εἴπου καὶ παρῶτα ὡρῶτα τῷ τῶν ὡρῶτα ἀνάγκην, ἀλλ' ἔστιν βραχὺ, καὶ οὐδεμίαν ἐαυτοῦ σχεδὸν παρεχόμενον ἀθροῖσιν. ταυτὸ δὲ ταυτὸ καὶ ὅπῃ τῶν ἡδη νομοθετημένων ἐν τῶν βασιλικῶν Διατάξεσιν ἐφυλάξαμεν. τὰ γὰρ ἐκείνων εἰρηται, καὶ τούτου τῶν βιβλίων καὶ ὡρῶτα ὡρῶτα, πημῆμα ὅσον ἐκ τῶ *

* ἔχειν γνώσιν

† ξένω

† τεθῆναι

A nostrarum constitutionum, quas in superiorum emendationem fecimus. Itaque libros quatuor qui prima essent elementa introductionis compararent, quæ INSTITUTA vocari solent. Instituta. Hanc igitur sanctionem a se compositam nobis cum obtulissent, nos ea perpensa & considerata, rectè se illam habere, & voluntati nostræ respondere iudicauimus: nostrumque hunc esse librum & nostrarum constitutionum robur obtinere, ex his quæ in proæmio libri differuimus, omnibus notum ac testatum reliquimus. Sic igitur Romanorum sanctionibus in tres libros digestis, nos tanto ac tam difficili opere perfectò (quod primo quidem omnem spem atque expectationem superabat, & quamvis aliquantò post ostendimus rem esse factu haud ita difficillem, minimè tamen sperauimus, vel decennio toto perfici posse) absolutòque trium dumtaxat annorum celeritate, & hoc præmio dicato Domino & Deo nostro, qui & tranquillè viuere, & hostes superare, & leges sancire omni tam superiori quàm nostræ & posterorum ætati dedit, visum est faciendum esse, ut nostrum erga omnes studium & benevolentiam ostenderemus: uti posthac ab antiquis illis disidiis, colluie, ac legibus infinitis liberati, rectis breuibus & expeditis legibus fruerentur, & quæ litium & controuersiarum compendium præberent, facileque comparari possent: ut iam ingenti pecunia ad inutilium librorum multitudinem comparandam non opus esset, quoniam perexiguo pretio tum diuitibus tum pauperibus sui coemendi copiam præberent. Quòd si ne nunc quidem cum hæc ita digesta sunt & coagmentata, atque ex tot milibus collecta, deesse aliqua videantur, quæ sint inter se similia (quæ tamen perrara fore arbitramur) hi tamen qui rectè omnia & ratione perpenderit, profectò humanam naturam excusatione ea in re carere non existimabunt. Quod enim omni ex parte vitio vacat, id certè solius fuerit diuinæ potentie, non autem humanarum virium efficere: quemadmodum à maioribus etiam nostris dictum est, quanquam etiam ubi similia quædam admisimus: siue quod res de quibus agebatur, ita postularent, ac necesse esset rem eandem pluribus commemorare locis: aut quod cum aliqua re ita coniuncta essent, quæ similia superiori videbantur, neque ideo facilis eorum esset separatio: siue quod ita obseruari totius disputationis continuationem oportebat, ne mens legislatoris verborum quorundam amputatione confunderetur (nisi hoc necessitate exigente alicubi prætermisum est) verum ita exigua itaque breuia sunt, ut non facile quisquam possit animaduertere. Quod ipsum in his etiam quæ iam olim imperialibus constitutionibus sancita fuerant, obseruauimus. Nam quæ his libris adscripta fuerant, ea non permisimus hoc in libro collocari, præter ea quæ propter causarum similitudinem quam habent inter se, sunt adfinia & cognata. Caterum leges inter se contrarias in his quidem quæ hoc in libro insertæ sunt, nemo facile inuenir, si modò vniuersas contrariorum definitiones percurrat. Quanquam est quidem aliquid diuersum, quod per se sumptum diuersam fortassis in altero facit legis sententiam. Quòd si fortasse aliquid eorum quæ adscribi oportebat, prætermisum est (neque enim alienum id fuerit humana nature imbecillitate) attamen subiectis nostris utilius fuerit à multis incommodis liberari, quàm quædam fortassis eaque per pauca relinquere, quæ

γνώμη memoria bilis.

utilia quidem videbantur, sed in infinitis penè milibus librorum defossa & congesta, neque cuiquam fortasse nota erant, ob eamque causam facile latere possent: & quanuis antea tam multi extarent scripti libri, tamen ex paucissimis legislatoribus & libris controuersia disceptabantur: partim quòd plerique libris carebant, partim quòd laborem tam multa utilia quidem illa, sed tamen usum non obtinentia, inueniendi ferre non poterant: nunc autem in hanc compositionem & multa leges, & hæc rata & valida congesta sunt ex libris raris & inuentu difficilibus, & quorum ne nomina quidem multi celeberrimi iuriconsulti sciebant: quorum copiam immensissimam is quem diximus illustrissimus Tribonianus nobis præbuit, ingentem librorum numerum nobis exhibens, quos ne numerare quidem facile est, ex quibus omnibus quantum satis fuit perlectis, hi nostri libri desumpti sunt. Porro autem qui à nobis ad hoc opus componendum conuocati sunt, in multos etiam libros inciderunt, in quibus cum nihil vel nouum vel utile reperissent, præter ea quæ iam ante coaceruauerant, merito recusarunt, ne leges ullas ex ipsis in hoc opus insererent. Caterum si qua de re deinceps controuersia orta fuerit, de qua nihil his legibus definitum esse appareat (per multa enim noua natura ferre consuevit) attamen ob eam causam diuinitus imperium ad homines perlatum est, ut si quando aliquid deesse uideretur, de eo semper legem statuens, id quod humana nature deesset, suppleret: & ratis legibus ac limitibus circumscriberet: neque uero hoc primum à nobis dictum est, sed iam pridem Iulianum, uirum doctissimum, & iuriconsultum celeberrimum, hoc ipsum palam usurpasse constat: & Imperatoris auxilium implorasse, ut controuersis quæ exoriebantur satisfaceret. Præterea felicitis memoria Hadrianus cum breui quodam scripto ea complexus esset, quæ annuo Imperio Prætores edixerant, conuocato ad id Iuliano uiro fortissimo in ea oratione, quam in senatu Romæ ueteris habuisse traditur, hoc ipsum dixit: nempe si quid aliquando præterquam quod legibus definitum est acciderit, æquum est eos qui Imperium tenuerint hoc definire, & uestigii antiquarum constitutionum inherentes his malis remedium inuenire. Hæc igitur uos omnes (uos autem appello patres conscripti, & reliqui nostri imperij homines) cum sciatis, Deo gratias agite, qui rem tam bonam & salutarem in hæc nostra tempora reseruauit: nostris autem legibus fruimini. His quæ in antiquis libris scriptæ sunt, nullam ad rem utentes: neque ea comparantes cum his quæ nunc constituta sunt, ne quædam inter se minus conuenire uideantur, & id quod nobis inutile est repudietur. Hæc uero nunc obtineant, illis enim in posterum uti prohibemus, hæc uero sola in republica usurpari & obtinere uolumus. Ob eamque causam si quis ex antiquis, non autem ex istis solis duobus libris & constitutionibus à nobis siue compositis, siue editis, uti non dubitauerit, easque in iudiciis allegare, is falsi criminis obnoxius erit: & publici delicti iudicatus pœnam alia nulla cognitione adhibita eo ipso loco certo, ac sine ulla dubitatione subibit. Cum autem & hoc optimum fore iudicauerimus, si initio Pandectarum tum antiquos Iuriconsultos, tum ipsorum libros recenseremus, ex quibus hæc legum coagmentatio à nobis facta est, hoc etiam ut fieret præcepimus (ut & continuo factum est) idque subiici nostræ huic constitutioni iussimus: ut omnibus ap-

A αἰαελθμήτοις ἐγγαστορωρυγμύα τε * ἡ ἀποκείμνα * τῶ. Flo. ἢ οὐδενὶ σχεδὸν τῶν πάντων γνώεμα, τὸ τε ἐνεκεν ἀφλαθόντα ραδίως. Τοσούτων δὲ ὄντων τῶν ἐμπεροδεν γεγραμμένων βιβλίων, ἐξ ἐλαχίστων νομοθετῶν τε ἢ βιβλίων ἐκείνετο τὰ τῶν ἐν δικαστηρίοις ἀγῶνάντων μὲν ἐπειδὴ βιβλίων ἠπύρων, τῶν δὲ ἐπειὶ ὅτι ἤρκοιτο πόνους πλείοσιν εὐρεῖν τὰ πολλὰ τῶν χρησίμων ὅσα ἰχρόντων. νυνὶ δὲ χε' τὴν συντάξιν ἠήροισαι τὰν τῶν πολλῶν νόμων κρατέντων ἀειδήμων, ἐκ βιβλίων σπανίων ἢ μόλις ἐξευρημύων ἢ ὧν οὐδὲ τὰς πρῶσθηρείας οἱ πολλοὶ, ἢ τῶν σφόδρα εὐδοκιμουμένων ἔπι νόμοις ἐγίνεσκον. ὧν δὴ τὴν ὕλην ἡμῖν ἀφθονοτάτῳ ὀρήγεις ἐνδοξότατος Τελωνιαλὸς παρέσχετο, πολλῶν τε βιβλίων ἢ οὐδὲ ἀειδημύων ραδίως ὡς ἀσχρόμνος πλῆθος. ὧν ἀπάντων ἀφαιρῶς ἀναγνωσθέντων ἠήροισαι τὰ παρόντα βιβλία. ἢ τοῖς γε οἱ παρ' ἡμῶν πρῶς τὸ σωμαθροισθέντες πολλοὶς δὴ καὶ ἑτέροις ἐνέτυχον βιβλίοις, ἐν οἷς οὐδὲν εὐρόντες σπουδαῖον, οὐδὲ χρημὸν ὡς τὰ πρῶθεν ἠήροισμένα, τὴν ἐξ αὐτῶν εἰκότως ἀπεδοκίμασαν ἐν τῶνδε τῶν συγγράμματι τῶν νόμων εἰσφορᾶν. Εἰ δὲ ἢ πὶ τὸ λοιπὸν ἀμφισβητήσῃ, ἢ μὴ τοῖς νόμοις τῶν τοῖς ἐγγεγραμμένων φανείη. πολλὰ γὰρ δὴ πέφυκεν χυμουργεῖν ἢ φύσις ἀλλὰ βασιλείαν ὁ θεὸς ἀφ' ἑαυτοῦ κείνην εἰς ἀνθρώπους, ὅπως αὐ τοῖς δεομύοις ἀεὶ πᾶσι ἀφαιρῶσιν, τὴν τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἀοριεῖαν αἰαπληροῖ τε, ἢ ῥητοῖς περικλείει νόμοις τε, ἢ ὅροις ἢ ἔχ ἡμέτερόν γε τὸ λέρυμν μόνον, ἀλλ' ἤδη ἢ ὁ πάντων τῶν ἐν νομοθέταις εὐδοκιμῶντων σφόδρατατος Ιουλιανὸς αὐτὸ τὸ φάνεται λέγων, ἢ τὴν ἐκ τῆς βασιλείας ἔπι τῆς ἀναφυομύωνς ζήτησιν ἔπι καλῶς ἀναπλήρωσιν, ἢ πρῶς γε Ἀδριανὸς ὁ ἔ εὐσεβὲς λήξεως, ὅτε τὰ ὡς τῶν πρῶτων κρατ' ἔτος ἔκαστον ἢ μογετῶν ἐν βραχέϊ πινὶ συνῆγε βιβλίῳ τὸν κείνον Ιουλιανὸν πρῶς τὸ ὡς ἀφλαθῶν χε' τὸν λόγον, ὃν ἐν κοινῶ διεξήληθεν, ἔπι τῆς πρῶσθεντερας Ρώμης αὐτὸ δὴ τὸ φησὶν, ὡς εἶπ παρὰ τὸ ἀφαιρῶσιν ἀνακλύσει, πρῶσθησκον ἔπι τῆς ἐν ἀρχαῖς τὸ πειρῶσθαι διαίρειν ἢ πρῶσθεντερας χε' τὴν ἐκ τῶν ἠδη ἀφαιρῶσιν ἀκολουθίαν. Ταῦτα τοῖνυν ἀπαντες. φανὲν δὲ ἡμᾶς τε ὡ μεγάλη βουλή ἢ ὁ λοιπὸς ἄπας τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἀνθρώπος γινώσκοντες. χε' μὲν ὁμολογεῖτε θεῶ, τῶ τοῖς ἡμετέροις χε' ὅροις ἀγαθὸν τοσούτων φυλάξαι πινὶ χε' ἡμᾶς δὲ τοῖς ἡμετέροις, νόμοις τῶν τοῖς πάλαι βιβλίοις ἐγγεγραμμένων πρῶσθεντερας οὐδενὶ, οὐδὲ ἀντεξέταζοντες αὐτὰ πρὸς τὸν νῦν κείμνα, ἀφαιρῶσιν, καὶ εἰ δοκῆι πινάτως ἀλλήλοισ μὴ συμφέρῆσθαι. ἀλλ' οὐδὲ τὸ μὲν πρῶτερον ἡμῖν ὡς ἀλυσιτελὲς ἀπαρῶσθαι. νῦν δὲ τὸ δόξα κρατέιν, ἢ γὰρ ἀπαρῶσθαι ἐκείνοις τὸ λοιπὸν χε' ἡμῶν ταῦτα δὲ δὴ ἢ μόνα πολιτεύεσθαι τε ἢ κρατέιν συγχωροῦμν τε, καὶ θεοπίζομν, ὡς ὅγε ἔπι χε' ἡμῶν ἐκ τῶν ἐμπεροδεν βιβλίων, ἀλλ' ὅσα ἐκ τῶν δὴ τῶν δύο βιβλίων μόνων ἢ τῶν ἀφαιρῶσιν, τῶν παρ' ἡμῶν χε' ἡμῶν, ἢ γενομύων χε' ἡμῶν πινὶ νόμοις, ἢ τῶ τοῖς ἐν δικαστηρίοις ἀναγνώσκοντες, ἢ εἶγε δικαστοῖς τῶν ὡ αὐτῶν δεικνυμύων ἀνέχεται ὡς ἀποκρίσεως εἰσφορῶσιν, ἢ δημοσίων ἀδικημάτων κείναις τὰ τῆς ποινης, εἰ ἢ μὴ λέρυμν, ἀλλ' αὐτὸς πρῶσθεντερας ὡς ἀποκρίσεται. ἢ τὸ δὲ ἀειδον εἶναι κείνοντες, τὸ πρῶσθεντερας * τῶ * πρῶθεντερας Διγέτων βιβλίου ἢ τῆς ἐμπεροδεν νομοθέτας † ναί. Flo. ἢ τὰ τῶν βιβλίων, ἢ ὅθεν ἢ συλλογῆ τῶν νῦν ἡμῖν ἀφαιρῶσιν ἐγένετο νόμων, τὸ τε γινώσθαι πρῶσθεντερας τῶν βιβλίων, ἢ δὴ ἢ γέροντες, ἢ ἅμα γε τὰ πρῶσθεντερας τῶν ὡ πρῶσθεντερας τῆ δὲ τῆς ἡμῶν ἀφαιρῶσιν πρῶσθεντερας κείναις, ὅπως αὐ ἀπασιν ἢ φανερόν, πινὶ μὲν τὸ ἢ πρῶσθεντερας ἀπειρίας τε ἢ ἀοριεῖας ἢ, πινὶ δὲ τὸ παρ' ἡμῶν

* καθέσασιν. Flo.

παρ' ἡμῶν ἐξευρημένοι, νομοθέτας δὲ ἦτοι νόμων ἐρ-
 μινευτάς, ἐκείνοις ἢ ῥοισαμῶν, οἳ ὡς πᾶσιν δεδω-
 κισμένοι κατέστησαν*, καὶ τοῖς ἐμπεδοσει ἀρέ-
 σάντες ἀποκράτορας, καὶ τῆς παρ' ἐκείνων τυχόν-
 τες μνήμης. εἰ γὰρ πῆς τῆς οὐχὶ τοῖς παλαίοις νομο-
 θέταις γνωρίζομεν ὅτιν, τὰ τὰ δὲ τῆς ὡς τὸ
 τὸ βιβλίον μετῴσιαι ἀπηγορεύσασιν. πᾶσι γὰρ μὲν
 τοῖς ἐνταῦθα κειμένοις μίαν τάξιν τε, καὶ ἀξίαν δε-
 δώχασιν, οὐδενὶ μείζονος αὐθεντίας ὡς τὸν ἕτερον
 φιλοπυθίσης. εἰ γὰρ τοῖς παρ' αὐτῶν γεγραμμένοις
 ἀπασιν βασιλικῶν Διατάξεων δεδωχάμεν ἴσον, πᾶ-
 σιν ἐν τῆς τοῖς μείζονος ἢ ἑλάττω ἔχειν δοκοῖς. Ἐκεί-
 νο γὰρ μὲν εὐθὺς τε πῶν νομοθεσίαν ἀγροικιδίω αὐ-
 τῶν ἐγκληθέντων. νῦν δὲ αὖτις αὐτῶν βεβαίου-
 τες, ἀπασιν ὁμοίως ἀπαγορεύομεν, τὸ μηδὲνα παρῆ-
 σαι μήτε πῶν νῦν ὄντων, μήτε τῆς ὑπερον ἐσομένων,
 τῶν δὲ τῆς νόμων ὑπομνήματα γράφειν, πλὴν
 εἰ μὴ βουληθεῖεν εἰς μὲν τῶν ἐλλήνων γλώτῃ αὐτὰ
 μεταβαλεῖν, μίαν δὲ τῆς καὶ πόδα καλουμένην γρη-
 σασθαι τὸν νόμον ἐρμηνεύειν. καὶ εἴπῃ καὶ τῶν τῆς ὀ-
 νομαζομένων ὡς ἀπὸ τῶν, ὡς εἰκός, ὡς ὁ γράφει
 βουληθεῖεν γράφειν. ἕτερον δὲ παντάπασιν μηδοποιῶ
 ὡς αὐτὰ ὡς ἀπὸ τῶν. μηδὲ αὖτις δοῦναι τῶν τε
 καὶ ἀμφισβητήσεως καὶ πλήτοις τοῖς νόμοις ἀφορ-
 μῶν τῶν, ὅσῃ καὶ ὡς ἀπὸ τῶν ἔπι τῆς τῆς ἡδίκου γέ-
 γονεν νομοθεσίας. ὡς τε καὶ γὰρ οὐτὼ βραχὺ ταυ-
 αὐτὸ κατέστη, ἐκ τῆς τῆς ποιικίλων ὑπομνήμα-
 των ἀφορῶν εἰς ἀναείθητον ἐκταθῆναι πλήθος.
 εἰ γὰρ πᾶσι φαίη τυχὸν ἀμφισβητήσασιν ἢ τῆς τῆς
 δικῶν ἀγωνιστῶν, ἢ τοῖς τῶν κείνους ὡς ἀπὸ τῶν
 τῶν βασιλεὺς ἐρμηνεύειν καλῶς, ὅσῃ αὐτῶ μόνῃ
 ὡς ἀπὸ τῶν νόμων ἐφεύται. ὡς ὅγε παρῶν ὡς ἀπὸ τῶν
 τῶν ἡμῶν τῶν νομοθεσίαν ὑπομνήματα κατέστησεν,
 καὶ σχῆμα τῆς ἡμετέρας κελύσεως ἀλλοιότερον, οὐ-
 τοῦ ἴσῃ τοῖς τῆς ὡς ἀπὸ τῶν ποιήσεως ἐνεξόμοιος νόμοις
 τοῦ παρ' αὐτοῦ ὡς ἀπὸ τῶν ἀφαρπαζομένου, καὶ πᾶσιν
 Διαφθερομένου τρόποις αὐτοῖς ταύτης ἔπι κειμένης
 τῆς ποιῆσεως καὶ καὶ τῶν σημείοις πῶν ἐν τῆ γραφῇ
 γραμμένων ὡς ἀπὸ τῶν καλοῦσιν, καὶ δι' αὐτῶν ὡς ἀπὸ
 ταρῶν τῶν γραφῶν ἔπι χειροῦτων, ἀλλὰ μὴ
 δι' ὅλου τοῖς τε ἀειθμοῖς, τὰ τε ὀνόματα τῶν πάλαι
 σοφῶν, τῶν τε ὅλου νομοθεσίαν γραφόντων. ἴσῃσαν
 δὲ καὶ οἱ βιβλίον οὐτὼ γεγραμμένον κλειδίον, ὡς ἀπὸ
 νηπτον ἔξουσιν τῶν τῶν κλήσιν. οὐ δὲ γὰρ διδόμεν
 ἀδειαν τοῖς τοῖς βιβλίοις ἐν τοῖς δικαστηρίοις
 πολιτεῦσθαι καὶ κρατεῖν. καὶ εἰ συμβῶν τὸ βι-
 βλίον ὡς ἀπὸ τῶν μέροις οὐτὼ ἀναγνώσκειται,
 μηδὲν ἔχειν τοιοῦτο σημεῖον, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ οἷον ἴσῃ
 ποτε ἑαυτοῦ μέρει, καὶ εἰ ὡς ἀπὸ τῶν ἀπᾶξ εἴη τῶν γε-
 νόμοις, ὡς ἀπὸ τῶν μὲν τὸ βιβλίον ἀπὸ μηδὲ γεγραμ-
 μένου παντελῶς ἔξει, ὁ δὲ τῶν γεγραμμένων, καὶ ἀγνο-
 οῦσιν τῶν κλήσασιν ὡς ἀπὸ τῶν διπλασίαν κατέστησεν
 τῶν Διαπυθίσεως τῶν βεβλαμμένων τῶν ποσότη-
 τα, οὐδενὶ ἦπὸν ἀμύζσεως καὶ τῆς ἐγκληματικοῖς
 κατ' αὐτοῦ ποιῆσεως. τῶν γὰρ δι' καὶ τῶν ἄλλαις
 Διατάξεσιν, τῶν ὡς ἀπὸ τῶν τεθείσεως, ἐνεξόμοιος
 μὲν, τῶν τε τῆ Ρωμαίων ὡς ἀπὸ τῶν φωνῆ, τῆ τε
 τῶν ἐλλήνων γλώτῃ, ὡς ἀπὸ τῶν τοῖς τῶν νόμων κα-
 τηρητῶν ἀπὸ τῶν φωνῶν. ταῦτα δὲ δι' τὰ βιβλία τῶν
 τε τῶν **ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΩΝ**, τὰ τε τῶν **ΔΙ-
 ΓΕΣΤΩΝ** φασὶν ἐκ τῶν πέρατος τῆς τρίτης εὐ-
 τυχοῖς ἡμῶν ὑπατίας κατέστησεν ἡσπίζομεν. τοῦτε-
 ριν ἀπὸ τῆς ὡς ἀπὸ τῶν καλεσθῶν ἰαουαείων τῶν πα-
 ρούσης δωδεκάτης ἔπι τῆς μῆσεως εἰς τὸν λοιπὸν ἀπαν-
 τα κατέστησεν τῶν καὶ τῶν βασιλικῶν συμπολι-
 τευόμενα Διατάξεσιν, καὶ χάραξ ἔχοντα, ὅτι τε τῶν
 ὑπερον συμβουλιῶν, ὅτι τε τῶν ἐν δικαστηρίοις
 ἡρτημένων, ἐπὶ καὶ φιλικῶν μὴ ὡς ἀπὸ τῶν δεδωμένων, ἀπαλ-

A pareret qualis incertitudo & inscitia superiorum fuerit, & quid
 à nobis sit inuentum. Iurisprudentes autem seu legum interpre-
 tes elegimus, qui apud omnes maximè probati essent, & qui
 iampridem gratia apud principes valuissent, ac celebritatem
 per eos consecuti essent. Quòd si quis apud veteres legum lato-
 res celebris non fuisset, huic ne quicquam cum hoc libro com-
 mune haberet, interdiximus. Omnibus autem qui hìc descripti
 & enumerati sunt, unum locum unàmque dignitatem adsi-
 gnauimus: neque cuiquam maiorem quàm alij auctoritatem tri-
 buimus. Cùm enim omnibus eorum scriptis robur Imperatoria-
 rum constitutionum dederimus, quorsum eorum aliquis maio-
 res vel minores partes habere videretur? Quod autem ut pri-
 mum hæ sanctiones coactæ & congestæ sunt, præcepimus: idem
 nunc quoque confirmantes denuo vetamus, ne quis vel eorum
 qui nunc sunt, vel eorum qui sunt futuri commentarios in eas
 sanctiones conscribere audeat: nisi si eas in Græcàm linguam
 conuertere velit: eaque sola uti interpretatione quæ καὶ πόδα
 nominatur: aut verò quicquam eorum adiicere (quod certè non
 incommodum fuerit) quæ ὡς ἀπὸ τῶν appellatur, neque aliud præ-
 terea quicquam in eas conscribere, ne videlicet rursus dissidij &
 contentionum, ac multitudinis legum occasionem præbeant:
 quemadmodum in edictis Pratorum vsuuenit. Quorum volu-
 men etsi erat perexiguum, tamen propter variorum commenta-
 riorum copiam in infinitam magnitudinem excreuit. Si quid e-
 nim aut inter litigatores, aut inter iudices controuersia incide-
 rit, hoc Imperator ipse rectè & commodè interpretabitur. Id e-
 nim ei soli concessum & permissum est. Quocirca si quis contra
 quàm hac nostra constitutione sancitum est, commentarium ali-
 quod conscribere, alia quàm qua permisimus forma non dubita-
 uerit, is se legibus falsi obnoxium esse certo sibi persuadeat: &
 fore ut quod conscripserit excindatur, & modis omnibus cor-
 rumpatur: eadem etiam pœna his imminente, qui certis notis,
 quas σήλας vocant, in scribendo vtuntur: quibus scripturas cor-
 rumpere audeant, nec integrè ac perfectè numeros & nomina
 antiquorum Iurisconsultorum, & omnes denique sanctiones de-
 scribunt. Caterum quicumque libros ad hunc descriptos modum
 habuerint, hi se inutiles libros habere intelligant: quoniam qui-
 dem eiusmodi libris nullam prorsus in iudiciis auctoritatem tri-
 buimus, ne si ea quidem libri pars quæ recitabitur, nullas huius-
 modi notas habuerit, dummodo alia quadam parte, vel semel
 hoc admissum sit. Ex quo eueniet ut ipse quidem librum ha-
 beat: verum haud aliter ac si omnino scriptus non esset. Qui ve-
 rò librum scripserit, etiam ignorantì possessori dato duplo ipsius
 pretij quantitatem ei, qui damno affectus fuerit, persoluet: pœ-
 na nihilominus criminali aduersus ipsum competente. Hoc e-
 E nim aliis quoque de hisce rebus editis Constitutionibus adscri-
 psimus, tam his quæ Latine scriptæ sunt, quàm illi quæ Græca
 est: & quam nosmetipsi legum studiosis inscripsimus. Eos verò
 libros, tam Institutionum scilicet, quàm Digestorum, iam in-
 de ab exitu felicis nostri tertij Consulatus valere sancimus: hoc
 est à tertio Kalendas Ianuarij, presentis huius indictionis duo-
 decima: ut in omne reliquum tempus valeant, auctoritatèque
 in republica cum Imperialibus constitutionibus obtineant: tam
 in negotiis quæ post hac orientur, quàm in his quæ adhuc pen-
 dent: neque dum bona cum gratia & amabili pactione de-

Edicta Prætorū.

cisa sunt. Nam quod prius vel iudicatum vel transactum est, id ut retractetur non permittimus. Hunc autem tertium Consulatum nobis sanè insignem atque illustrem dedit Dominus, ut pote in quo pax cum Persis firma & stabilis facta est: & hoc legum opus compositum, quod nemo unquam maiorum nostrorum adsequi potuerat. Præterea pars totius orbis tertia (totam dico Libyam) nostro imperio adiecta est. Hac inquam omnia Dei optimi maximi & servatoris nostri Iesu Christi munere tertio nostro consulatui data sunt. Quocirca omnes nobilissimi imperij nostri magistratus nostram hanc sacram constitutionem suscipientes, in sua quisque Iurisdictione eas quas diximus leges nostras diligenter & studiosè obseruent: & præcipuè vir illustrissimus huius maximæ & regie urbis præfectus. Curæ autem erit excellentissimo & illustrissimo magistro nostro, & item nobilissimis præfectis sacrorum Prætoriorum nostrorum Orientalibus, Illyricis, & Libycis auctoritate sua omnibus suis Iurisdictioni obnoxiiis, horum omnes nostro Imperio subiectos, certiores facere.

Data XVII. Kalendas Ianuarias, Domino nostro Iustiniano perpetuo Augusto IIII. Consule.

Α λαγαῖς. τὸ γὰρ ἔμπεροθεν ἅπαν ἢ δεδιχασμένον, ἢ συμβεβασμένον ἀνακινεῖν οὐκ αἰετόμεθα. Τὴν δὲ τρίτην ὑπατείαν ἡμῖν ὀνομαστάτω δέδωκεν ὁ θεός. εἰ γὰρ ἐπ' αὐτῆς ἦτε πρὸς Πέρσας εἰρηνῶν τὸ βέλαιον ἔσγει τότε τοιοῦτο τῆς νόμων ἀναπέθειται βιβλίον. ἵνα ἕθεν τῆς ἔμπεροθεν ἐξέφυγται, καὶ πρὸς γὰρ ἡ τρίτη τῆς οἰκουμένης μοῖρα· πλὴν ὅλιον Λιβύην φασὶν τοῖς ἡμετέροις περσέθειται σκήπτροις ἅπαντα ταῦτα ἐκ τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δῶρα τῆς τρίτης ὑπατείας ἡμῖν, δεδωμένα. ἅπαντες τοίνυν οἱ εὐκλείεσται τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἄρχοντες πλὴν θεῶν ἡμῶν ταῦτων δεχόμενοι ἀξίωταξιν χεῖρα τοῖς περσέφρημοῖς ἡμῶν νόμοις ἕκαστος ἐν τῷ κατ' ἑαυτὸν ὄρασευάσθαι δικαστεῖα. περσέθει δὲ αὐτῶν ἐν τῇ μεγίστῃ καὶ βασιλίδι ταύτῃ πόλει, καὶ ὁ ταύτης ἐνδοξότατος ὑπάρχος μελήσθαι δὲ τῶν τε ὑπερφουεσάτων καὶ εὐκλεεσάτων ἡμῶν μαγίστρων, τοῖς τε ἐνδοξοστάτοις καὶ πανευφήμοις ὑπάρχοις τῆς ἱερῶν ἡμῶν κορυφείων, τοῖς τε πρὸς ἡλίον ἀνίσχοντα, τοῖς τε ὅπτι ἰλλυείδους, τοῖς τε ὅπτι Λιβύης ἀξίωταξίων οἰκειῶν ἅπανσι τοῖς ὑφ' ἑαυτοῖς τεταγμένοις ταῦτα ποιῆσαι καταφανῆ πρὸς πλὴν ἅπαντων τῶν ἡμετέρων ὑπηκόων ἀποδολόγησθαι γνώσιν.

ΕΞ ΟΣΩΝ ΑΡΧΑΪΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠ' ΑΥΤΩΝ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ βιβλίων συγγεῖται τὸ παρὸν τῶν διγέγων ἦτοι τῶ Πανδελίου τῶ εὐσεβεστάτου βασιλέως Ιουστινιανοῦ (ὧτάγμα.

NOMINA PRUDENTIUM, EORVM QVE LIBRI, ex quibus Digestorum opus compositum est & concinnatum.

SALVIUS IULIANVS.

† Εὐνεγκοῦτα Flo. In hunc notas scripsit Marcellus & Paulus. † In quaestiones Vlpianus, in responsa simul & quaestiones Paulus notas scripsit. Digestorum, lib. nonagintanovem. † Ad Minicium Natalem, lib. sex. Ad Urseium Ferozem, lib. quatuor. De ambiguitatibus, lib. vnum.

AEMILIUS PAPINIANVS.

† Quæstionum, lib. triginta septem. Responsorum, lib. decem & nouem. Definitionum, lib. duos. De adulteriis, lib. duos. Lib. singulares. De adulteriis. ΑΣΩΟΜΗΚΟΝ.

QV. MUTIVS SCAEVOLA.

Ὁρῶν, librum vnum.

SABINVS.

Iuris civilis, lib. tres.

ALFENVS VARVS.

Huius libros Paulus in epitomâ redegit. In libros Παισολῶν Paulus notas scripsit. Posteriorum Iuolenus epitomen fecit. Digestorum, lib. quadraginta.

PROCVLVS.

Ἐπιστολῶν, lib. octo.

ANTISTIVS LABEO.

Ἐπιστολῶν, lib. octo.

Posteriorum, lib. decem.

NERATIVS PRISCVS.

Regularum, lib. quindecim.

Membranarum, lib. septem.

Responsorum, lib. tres.

IAVOLENVS.

Ex Casio, lib. quindecim.

Ἐπιστολῶν, lib. quatuordecim.

Ad Plautium, lib. quinque.

P. IVENTIVS CELSVS.

Digestorum, lib. trigintanovem.

SEXTVS POMPONIVS.

Ad Q. Mutium lectionum, lib. triginta nouem.

Ad Sabinum, lib. trigintaquinque.

Ἐπιστολῶν, lib. viginti.

† Variarum lectionum, lib. quindecim.

Ad Plautium, lib. septem.

Fideicommissorum, lib. quinque.

Senatusconsultorum, lib. quinque.

Ἐγγρηπίου, lib. duos.

Regularum, librum vnum.

ABVRNIVS VALENS.

Fideicommissorum, lib. septem.

VOLVSIVS MAECIANVS.

† Fideicommissorum, lib. sedecim.

Publicorum, lib. quatuordecim.

[Ad L. Rhodiam, lib. vnum.]

IVLIVS MAVRICIANVS.

Ad leges, lib. sex.

TERENTIVS CLEMENS.

Ad leges, lib. viginti.

AFRICANVS.

Quæstionum lib. nouem.

† VLPIVS MARCELLVS.

Digestorum, lib. trigintaunum.

Ad leges, lib. sex.

Responsorum, lib. vnum.

CERBIDIVS SCAEVOLA.

Digestorum, lib. quadraginta.

† Quæstionum, lib. viginti.

Responsorum, lib. sex.

Regularum, lib. quatuor.

Lib. singulares.

De quaestione familiae.

Quæstionum publice tractatarum.

FLORENTINVS.

Institutionum, lib. duodecim.

T. GAIVS.

Ad edictum prouinciale, lib. trigintaduos.

Ad leges, lib. quindecim.

Ad edictum vrbicum, qui haberi potuerunt, lib. duodecim.

Aureorum, † [siue rerum cottidianarum,] lib. septem.

Δωδεκαδέλτα, lib. sex.

Institutionum, lib. tres. †

De manumissionibus, lib. tres.

Fideicommissorum, lib. duos.

De verborum obligationibus, lib. tres.

[Ad edictum ædilium curulium, lib. duos.

Lib. singulares.

De casibus.

Regularum.

Dotalitiorum.

De formula hypothecaria. †

VENVLEIVS SATVRNINVS.

Stipulationum, lib. decem & nouem.

Actiōnum, lib. decem.

De officio proconsulis, lib. quatuor.

Publicorum, lib. tres.

De interdictis, lib. sex.

De pænis paganorum, lib. vnum.

TERTYLLIANVS.

Quæstionum, lib. octo.

De castrensi peculio, lib. vnum.

PAPYRIVS IVSTVS.

Constitutionum, lib. viginti.

DOMITIVS VLPIANVS.

Ad edictum, lib. octoginta tres.

Ad Sabinum, lib. quinquagintaunum.

Ad leges, lib. viginti.

† Disputationum, lib. decem.

Omnium tribunalium, lib. decem. †

De officio proconsulis, lib. decem.

Γρανδεκτῶν, lib. decem.

Regularum, lib. septem.

Fideicommissorum, lib. sex.

Opinionum, lib. sex.

De adulteriis, lib. quinque.

De appellationibus, lib. quatuor.

De officio consulis, lib. tres.

Institutionum, lib. duos.

De censibus, lib. sex.

Responsorum, lib. duos.

[Ad edictum ædilium curulium, lib. duos.]

Lib. singulares.

De sponsalibus.

De officio præfecti vrbi.

De officio præfecti vigilum.

De officio curatoris reipublicæ.

De officio prætoris tutelaris.

De officio quæstoris.

[De officio consularium.]

De excusationibus tutelarum.

Regularum rursus.

IVLIVS PAVLVS.

Ad edictum, lib. octoginta.

Quæstionum, lib. viginti tres.

Responsorum, lib. viginti sex.

Breuis edicti, † lib. viginti tres.

† Ad Plautium, lib. decem & octo.

Ad Sabinum, lib. sedecim.

Ad leges, lib. decem.

Regularum, lib. septem.

Sententiarum siue factorum, lib. sex.

Sententiarum [receptorum,] lib. quinque.

Ad Vitellium Sabinum, lib. quatuor.

Ad Neratium, lib. quatuor.

Fideicommissorum, lib. tres.

† Decretorum, lib. tres.

De adulteriis, lib. tres.

Manualium, lib. tres.

Institutionum, lib. duos.

In Pád. Flo. hic tit. Græcè sic habetur. Cæterum in catalogo Iurisperitorum nomina, & librorum numerus Græcis vocibus, reliqua verò Latinis expressa sunt. quod ceu in epulsculum lubenter respuimus.

† Flo. τὰ μόνα εὐρεθέντα βιβλία δέκα, id est qui soli tū reperiti fuerāt, decem. Politianus in episto. ad Iacob. Modestum habet quindecim. † βιβλία τεσσαρά. † Gali liber singularis ad legē Clitiam citatur libro 6. tit. 2. l. 4. † Hi libri aliàs quoque adducuntur quæstionū. item publicarum disceptationum. † Flor. Protribunaliō. βιβλία δέκα.

† Flo. Breuion. † Aliàs adducuntur, quæstionum ad Plautiū.

† Alicubi sic adduc. Imperialiū sententiārum in cognitionibus prolata rū ex libris sex primo, Decretoriā lib. 2.

De officio proconsulis, lib. duos.
 Ad legem Aeliam Sentiam, lib. tres.
 † Flo. Iuniā. Ad legem Iuliam, † lib. duos. (·:)
 De iure fisci, lib. duos.
 De censibus, lib. duos.
 [Ad edictum aedilium curulium, lib. duos.]
 Lib. singulares.
 Regularum iterum, lib. vnum.
 Regularum tertio, lib. vnum.
 De pœnis paganorum.
 De pœnis militum.
 De pœnis omnium legum.
 De vsuris.
 De gradibus & adfinibus. (·:)
 De iure codicillorum.
 De excusationibus tutelarum.
 Ad regulam Catonianam.
 Ad senatusconsultum Orphitianum.
 Ad senatusconsultum Tertyllianum.
 Ad senatusconsultum Silanianum.
 Ad senatusconsultum Velleianum.
 Ad senatusconsultum Libonianum, seu Claudianum.
 De officio præfecti vigilum.
 De officio præfecti vrbi.
 De officio prætoris tutelarum.
 [De officio adcessorum.]
 De extraordinariis criminibus.
 † Flo. r^om- Ad hypothecariam formulam. † (·:)
 † Συγγραμματα. Ad municipalem.
 De publicis iudiciis.
 De inofficioso testamento.
 † Septemviralibus iudiciis. †
 † Σεπτεμυριαλισ iudicij meminit Lini. lib. i. Dec. 3. De iure singulari.
 De secundis tabulis.
 Ad orationem Diui Seueri.
 Ad orationem Diui Marci [& commodi.]
 Ad legem Velleam.
 Ad legem Cinciam.
 Ad legem Falcidiam.
 De tacito fideicommissio.
 De portionibus, quæ liberis damnatorum conceduntur.
 De iuris & facti ignorantia.
 De adulteriis.
 De instructo & instrumento.
 De appellationibus.
 [De assignatione libertorum.]
 De iure libellorum.
 De testamentis.
 De iure patronatus.
 De iure patronatus, quod ex lege Iulia & Papia venit.
 De actionibus.
 De concurrentibus actionibus.
 De intercessionibus fœminarum.
 [De operis libertorum.]
 De variis lectionibus.]
 De donationibus inter virum & vxorem.
 De legibus.
 De legitimis hæreditatibus.
 De libertatibus dandis.
 De senatusconsultis. †
 CLAVDIVS TRYPHONINVS.
 Disputationum, lib. vigintiunum.

† Scripsit & hæc, quæ nō sunt in Idice Florentino.
 De articulis
 De formula testamenti.
 De cōceptione formularum.
 De dotis repetitione.

CALLISTRATVS.

De cognitionibus, lib. sex.
 Edicti monitorij, lib. sex.
 De iure fisci, lib. quatuor.
 Institutionum, lib. tres.
 Quæstionum, lib. tres. †

ARRIVS MENANDER.

Dere militari, lib. quatuor.

AELIVS MARCIANVS.

Institutionum, lib. sedecim.
 Regularum, lib. quinque.
 De appellationibus, lib. duos.
 De publicis iudiciis, † lib. duos.
 Lib. singulares.

De delatoribus.

Ad senatusconsultum Turpillianum.

Ad hypothecariam formulam. †

IULIVS AQUILA. †

Responforum, lib. vnum.

HERENNIUS MODESTINVS.

Responforum, lib. vndeuginti.

Ρανδευτων, lib. duodecim.

Regularum, lib. decem.

Differentiarum, lib. nouem.

Excusationum, lib. sex.

De pœnis, lib. quatuor.

Lib. singulares.

De præscriptionibus.

De inofficioso testamento.

De manumissionibus.

De legatis & fideicommissis.

De testamentis.

Περι δρηματικων.

De enucleatis casibus.

De differentia dotis.

De ritu nuptiarum.

TARRVNTENVS PATERNVS.

De re militari, lib. quatuor.

AEMILIVS MACER.

De re militari, lib. duos.

De publicis iudiciis* lib. duos.

De officio præsidis, lib. duos.

De appellationibus, lib. duos.

Ε'ικωτων βιβλια δ'υο.

AVRELIVS ARCADIVS CHARISIVS.
lib. singulares.

De testibus.

De officio præfecti prætorio.

De muneribus ciuilibus.

LICINNIVS RVFINVS.

Regularum, lib. duodecim.

P. FVRIVS ANTHIANVS.

Partis edicti, lib. quinque.

MAXIMVS.

Ad legem Falcidiam, lib. vnum.

HERMOGENIANVS.

Ε'πιτομων iuris, lib. sex.

[AELIVS GALLVS.]

De verborum, quæ ad ius pertinent, significatione.]

FINIS.

† Flo. 86.
 quanquam
 Politian^o le-
 gat tres.

† Flo. Publi
 con.

† Flo. 86.
 χειρας.
 † Flo. Γάμο
 Α'υλα.

* Flo. publi-
 con.

IN nomine domini &c.] *Hæc rub. simul cum cōstitutiōne est quadam epistola. & diuiditur in tres partes. Primo ponit nomen mittentis eā cū nominibus & cognominibus: & durat vsque ad ver. Theophilo. ibi est secunda pars, in qua ponuntur nomina quibus mittitur ista epistola. &*

durat vsque ad verb. salutem. ibi est tertia pars, in qua ponitur saluatio, secundum Bar.

**IN NOMINE DOMINI
IESV CHRISTI.**

IMPERATOR ^a CAESAR ^b FLAVIVS, ^c IVSTINIANVS, ^d ALAMANNICVS, GOTTHICVS, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, ^e felix, ^f inclytus, ^g victor ^h actriumphator ⁱ semper Augustus ^k Theophilo, Dorotheo, Theodoro, Isidoro, & Anatolio, & Thallelele, & Cratino ^l viris illustribus antecessoribus, ^m & Salaminio viro disertissimo antecessori Salutem.

MNE M reipublicæ nostræ sanctionem ⁿ iam esse purgatam ^o & compositam, ^p tam in quatuor libris Institutionum ^q seu elementorum,

neos auditores vocandos decernit. Secundo verò anno librum De iudiciis vsque ad librum De rebus creditis, si certum petatur. vel à libro De rebus creditis, vsque ad librum De pignoribus legendum censet vna cum quatuor libris singularibus. Et tum auditores Edictales vocari vult. Tertio anno legetur titulus, si certum pet. vel titulus de iudiciis si vnus lectus est, alter verò non. & cum eis legentur tres libri singulares: & alij dimittentur in illo tertio anno vsque ad titul. de bono. posses. & isti quatuor libri sunt: scilicet de sponfalibus, de tutelis, de testamentis, & de legatis. Item legentur in illo anno responsa Papiniani: quæ sunt in vltimis tribus libris singularibus. Et vocabuntur in isto tertio anno Papinianistæ, & fiet

† Iuris professores sunt: quod ex. §. quæ omnia. & §. sed cum profexim. constitu. 2. §. precedente, Tanta, colligere est, quia antecederet & preirent discipulis. tamen incertus Alcia. in hac re fluctuet lib. dispunc. 3. ca. 12. & pretermis. 2. a) Vel melius à Iulio Cæsare eius auiculo secundum Bal. Cont. b) Prima etymologia probabilis, ceteræ fatuæ. Cont. c) Veri^o est à gēte Flauia Vespasianorū hoc prænomen trāsmissile ad sequentes imperatores. Cont. d) Recte. illic. n. agitur de Iustiniano iuniore. Cont.

a Imperator. sic dictus, quia imperat subditis. **ADDITIO.** Solum hic quæri, quando quis dicatur imperator: & dicitur quod ante coronationem non est imperator: sed rex Romanorū: vt est tex. in ca. venerabilē extra de electione. sed post triplicem coronationē propriē dicitur imperator, per glosam in clementi. j. de iureiurando & Panormitanus in dicto capite venerabilem.

b Cæsar. à Cæsare Augusto quilibet imperator dicitur Cæsar. hoc placet, vel quia de ventre matris cæsus fuit: vel quia vētrem matris fecit aperiri, vt videret locum in quo conceptus fuit. vel ab euentu, quia Cæsaream deuicit, sicut & alias plures prouincias: vt in authen. de hæredi. & Fal. in princ. colla. j.

c Flavius. si habes flauus, dic id est rubeus. si habes Flavius: dic eo quod Flavius deuicit, vel quia talis erat coloris.

d Iustinianus. à patre adoptiuo Iustino: vt instit. de dona. §. est & aliud. & quib^o nō est permis. face. testa. §. pen. licet in decretis dist. xvj. c. habeo librū. dicitur quod fuit filius Constātini: sed subaudi in regno, quod ideo ibi appellatur filius Constātini, quia successit ei in regno. vel ibi loquitur de alio Iustiniano quàm hic. **d** Vel dicitur à iustitia, quam semper coluit, & colendā subditis iniunxit. C. de sum. tri. & fi. catho. l. j. **ADD.** vltima falsa. Cont.

e Pius. à Pio Antonino omnis imperator dicitur Pius: vt in authent. vt lib. de cætero. §. facimus. coll. vj. **ADDITIO.** Vel dicitur Pius, à pietate animi: vt C. de sum. tri. & fi. catho. l. j. in prin. & C. de nup. l. imperialis. & de cadu. tollen. l. vnica, vltim. respon. Bal. hic. sed rectius ait glosa. Cont.

f Felix. à virtute animi: vel propter diuitias multas quas habuit, vel quia erat rerum mundi cognitor. Vnde Boethius: Felix nanque rerum cognitor mundi, &c.

g Inclytus. à gestis magnificis, vel à gloria: quia bene auguratus est.

h Victor. in fugando hostes.

i Triumphator. post victoriam, vel in capiendo hostes.

k Augustus. quia eius debet esse propositi, vt augeat imperiū: licet non semper possit. Sic & matrimoniu dicitur indiuiduum, quantum ad propositum: vt instit. de pa. po. in princ. sed tamen quadoque soluitur matrimoniu: vt C. de rep. l. consensu in prin. Sic & iustitia tribuit vnicuique ius suum, quantum ad propositum: vt infra titu. j. l. iustitia. Vel dicitur ab Augusto Octauiano nepote Cæsaris. **ADD.** Vltima vera. vide Suet. in August. Cōt.

l Antecessoribus. id est doctoribus legum, qui alios antecedunt sciētia & moribus: vt. C. de profes. & me. l. magistros. lib. x. & j. q. j. c. vilissim^o. Et sic not. q. hæc constitutio est Iustiniani: sed quomodo, cum totus liber sit iuriconsultorum? Respon. cum ex multitudine antiquorum librorum compilasset Iustinianus primò Codicem, secundò Digesta, & tertio Institutiones: vt Institut. in proœmio. §. omnes. & §. cumque. opus erat tradi modum legendi dictos libros, quem tradit hic. & sic post Digesta facta fuit hæc constitutio, licet ponatur in principio.

m Salutem. & hanc constitutionem.

Mnem.] **C**A S V S. Docet in hac cōstitutione Imperator scripta primò Instituta, secūdo verò loco Digestorum seu Pædectarū quinquaginta libros, postremò Imperialiū Cōstitutionum libros duodecim composuisse, Codicē nempe Iustinianum ex Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano Codicib. conflatum. Dein expulso inutili, ac præpostera professorū iuris in prælegendis auctoribus recepta consuetudine, nunc tandem veram ac breuē docendi methodum tradit. Ac prima quidem anni primi parte Institutiones legendas esse, reliqua verò parte, quæ τὰ πρώτα nuncupantur, primam videlicet Digestorum vsque ad librum de iudiciis: & tum nō amplius Dupondios, sed Iustinianus. Vetus.

B festū vt olim fiebat. In quarto anno non legentur responsa Pauli, vt olim: sed alij libri singulares. x. legentur, & vocabuntur in isto quarto anno Hirci, ^f id est subtiliter videntes. In quinto anno legetur Codex: & extunc possunt recedere pro sapientibus. & hoc vsque ad. §. hæc autem. Exinde dicit quod hæc tria volumina. scilicet Digesta, Codex, & Institutiones, in regis vrbibus legantur: puta in ciuitate Romana, vel Constantinopolitana, vel in ciuitate Berytiensium legi possunt. alibi enim legi non debet. sed alibi legentes non habent priuilegia quæ habent qui in prædictis vrbibus legunt: quia non leges docent, imò committunt in leges. Secundo dicit quod libri legales non debent scribi per signa, vt vna litera representet partem: sed debent scribi per consequentiam literarum. nam ita iussit alibi Iustianus, vt per consequentiā scriberentur. & hoc iussit bis. Et hic iubet tertio vt per consequentiam scribantur. Si autem per signa scribantur, non valent tales libri: nec illæ leges poterūt allegari: imò scriptor criminaliter punietur, etiam in duplo. Tertio dicit quod scholares nō debent inter se ludos nociuos exercere: nec contra doctores. & est ratio, quia ex ludo crimē oritur. In. §. & hæc omnia. dicit quod **C** iudices habet scholaris in causa sua. Nam dicit quod habet præfectum vel præsidem loci. item habet episcopū loci. item habet doctorem legum. & sic habet scholaris tres iudices in causa sua. Vltimò alloquitur doctores Iustinianus, vt incipiant amodo docere & regere. Nam dicit Iustinianus quod de inutili fecit vtile: & ad hoc probandum inducit quoddam simile de permutatione quam fecit Diomedes cum Glaucō.

n sanctionem. Dicitur quandoque sanctio quælibet imperialis constitutio: vt. Cod. de no. Codic. compo. ibi, colligentes verò in vna sanctionem, &c. Quandoque illa tantum quæ pœnam imponit: vt institutio. de rerum diu. §. sanctæ. Tertio dicitur totius iuris compositio: vt hic. & quod hic dicit, omnem totius reipublicæ nostræ, id est totius imperij, quod est suum, & res in eo cōtentæ, ratione iurisdictionis, vel protectionis, vt hic: non proprietatis, secundum Bul. sed M. etiam proprietatis, argumen. infra de nat. restituē. lege quæris. sed fauore ingenuitatis est illud: imò est ideo, quia patrono consentiente princeps eum restituit. aliàs princeps non posset: vt eo. titu. l. pen. & vlti. Item ius anulorum aureorum non datur à principe inuito patrono: vt infra de iur. aur. anu. l. diuus. Item pro eo. scilicet Mar. est. C. de quadri. præscrip. l. si. in prin. sed expone vt ibi. Item pro eo infra. de euict. lege Lucius. & de rei vindi. lege item si verberatum. §. item si forte. sed illud fauore militiæ, sed & aliquid datur possessori. sic & in libro Regum: Hoc ius regis erit. prædia vestra dabit militibus suis: filias vestras faciet panificas. vel ratione delicti possessoris fiunt hæc. Item pro eo. C. de vendi. re. fisc. lege. j. libr. x. sed illud ratione partis. sed & ibi diuidit pretium cum socio. Item notat. quod respubli. multas habet significationes: vt no. in authentic. de hæred. & Fal. in princ.

o Purgatam. contrarietatibus, similibus, & inutilibus: vt. C. de no. Codi. facien. §. quibus. & C. de Iusti. Codi. confir. §. tollendis. & C. de vete. iure enucle. l. ij. circa principium. Azo.

p Compositam. id est sub compendio positam: sed ab aliis adiuuentam, licet sparsim positam. at promulgare, est de nouo constituitur: vt instit. in proœmio. §. omnes verò. Azo.

q Institutionum. quare hæc nomina habeat, dic vt institut. in proœmio. §. igitur.

f Hodie legitur *libri*. i. solutores. itaque fatuū istud figmētum luce repta euanescere debet. Cont.

Sanctio quor modis capitur. Hæc glosa est Azonis. Cont.

a Digestorū seu Pandectarum. ideo quia disputationes legitimas in se continet, & quasi digerit: & quod vndiq; fuit collectum, in finis suos recipit: vt. C. de vete. iur. enucl. l. ij. §. sed cum omnia. Pandecta dicitur à pan, quod est torū: & decten, quod est doctrina: quia vt dictum est, totius iuris doctrinam hic liber cōtinet in se, secundum Io. & not. b q non attendit hic ordinē cōpositio- nis horū librorum, vt modo dixi in rubrica in fi. sic & aliās insti. de le. §. ante heredis. & c. j. de pe. le. l. quidā. & insti. de pœ. re. li. §. j. vel dic quod futurū ordinē legendi iam in animo concipiebat.

b Imperialium. id est Codicis primi. **c** Amplius. id est melius: quasi dicat nullus. **d** Vos. c legū doctores, quib⁹ mittitur hęc cōstitutio: vt hic, & C. de vet. iur. enucl. l. ij. in fi. vlti. col. & C. de Iusti. Cod. confir. §. tollendis. & semper ad eos ita dirigit sermonem.

e Mandare. f. explicita sunt, quod est. j. vt fuit prima cōpositio Codicis: vt. C. de no. Cod. faciendo. **f** Et post omnium. & repete, & explicita sunt omnia quę oportuerat nos mādare post factā omnium. i. post eliminationē toti⁹ operis Dig. & Insti. & C. primi. & da exemplū vt dicitur in constitutione. C. de emē. Iusti. co. nos dico libenter admittentes. i. amplectētes ea quę oportuerat nos definire, quę posita sūt in secūda cōpilatione. C. & sic fuit hęc constitutio facta d post secundā cōpilationē. C. vt hic innuit, & j. eo. §. illud autem. & C. de vete. iur. enucl. l. ij. §. fi.

g Orationes. id est leges primi Co. **h** Græca. hic inuit leges primū in Græco fuisse cōpositas. licet verū nō sit, illud, bene credo q à Græcis habuerint originē: vt insti. de iur. nat. §. & non ineleganter. sicut & qualibet ars: vt in princ. sui tractatus dicit Priscia. veruntamen hęc legum compositio prius in Latino fuit cōscripta: vt. C. de vet. iur. enucl. l. ij. §. hoc autem quod, in prin. §.

i Quas. scilicet orationes. **k** Legitima scientia. id est legalis scientia. **l** Studiosi. scilicet scholaribus. **m** Efficiantur. scilicet studiosi. **n** Orationem. id est legem. **o** Antecessores. scientia & moribus: sed successores sunt: vel antecessores. i. successores: sicut & veteres scribebāt concordantias quę erant infra, supra, & e contra.

p Institutiones. quę hodie sunt breues & viles, de quib⁹ hic dicit. olim verò erāt plixæ & inutiles: vt insti. in proœmio. §. cumque. **q** studiis. id est omnib⁹ studētibus, vt nō sentias de aliis artibus: vel. i. studiis cuiuscūq; anni, vel incipiētib⁹ quocūq; anno, vel, id est quocūq; loco studētib⁹, idoneo tamē: vt. j. e. §. hęc autē tria. **r** Cuiusque scientia. i. totius scientia iuris. nō enim de aliis artibus intelligas. sic e contra totos, ponitur pro omnes: vt. C. de lib. pre.

s Quas primæ vestigiæ singularium disciplinarū pulchrè Plauto in Meno- re & Theseto. **d** hoc falsissimū esse ap- pareat ex sub- scriptionib⁹ cōstitutionū Digestis & Codici præmissarū. **e** Imò duas cōstitutiones superius re- latis sub tit. de cōfirma. Digesto. & l. j. & ij. C. de vet. iur. enucl. Cont. **f** fallitur hic glossogra- phus. Cont.

g Azo ait duos libros dūtaxat fuisse institutionum Gaij, & forte illa fragmenta seu epitomās institutionū Gaij quę nūc habentur typis excusæ videat Azo. sed in indice scripto librorum ex quib⁹ Digesta, numerātur Gaij institutionum libri quatuor. quāuis ex quarto libro nulla lex in his libris scribatur, sed tantū ex. i. & 2. & 3. & ex 3. quidem. l. ij. de obligat. & actione. Sed vt constet numerus sex librorum hic nominatorum, necesse est vt dicam⁹ duos tantum libros institutionū Gaij legi solitos. Cont. **h** Imò q sit, cognosces ex indice librorū Iuliani, Gaij, Pauli, Vlpiani ad edictum apud Labium. Cont.

quām in quinquaginta Digestorum seu Pandectarum, nec non in duodecim imperialium constitutionum, quis amplius quām vos cognoscit? Et omnia quæ oportuerat & ab initio mandare, & post omnium consummationem, factum libenter admittentes definire: iam per nostras orationes tam Græca lingua, quām Romanorum (quas æternas fieri optamus) explicita sunt.

Sed cum vos, & omnes postea professores legitimæ scientiæ constitutos etiam hoc oportuerat scire, quid, & in quibus temporibus tradi necessarium studiosis credamus, vt ex hoc optimi atque eruditissimi efficiantur, ideo præsentem diuinam orationem ad vos præcipue faciendam existimamus: quatenus tam prudentia vestra, quām cæteri antecessores qui eandem artem in omne æuum exercere maluerint, nostris regulis obseruatis, in clytam viam eruditionis legitimæ possint ambulare. Itaque dubio procul quidem est, necesse esse Institutiones in omnibus studiis primum sibi vindicare locum, vtpote prima vestigia cuiusque scientiæ mediocriter tradentes: ex libris autem quinquaginta nostrorum Digestorum sex & triginta tantummodo sufficere tam ad vestram expositionem, quām ad iuuentutis eruditionem iudicamus: sed ordinem eorum, & tramites per quos ambulandum est, manifestare tempestiuum nobis esse videtur: & vos in memoriam quidem eorum quæ antea tradeba-

tis redigere: ostendere autem nouellæ nostræ compositionis tam vtilitatem quām tempora, vt nihil huiusmodi artis relinquatur incognitum. Et antea quidem (quemadmodum & vestra scit prudentia) ex tanta legum multitudine, quæ in librorum quidem duo milia, versusum autem tricies centena extendebatur: nihil aliud nisi sex tantummodo libros, & ipsos confusos & iura vtilia in se per raro habentes, à voce magistra studiosi accipiebant, cæteris iam desuetis, iam omnibus inuuis. In his autem sex libris Caij nostri institutiones, & libri singulares quatuor, primus de illa re vetere vxoria: secundus de tutelis, & tertius, nec non quartus de testamentis & legatis connumerabantur: quos nec totos per consequentias accipiebant, sed multas partes eorum quasi superuacuas præteribant. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur, non secundum edicti perpetui ordinationem, sed passim, & quasi per satyram collectum, & vtile cum inutilibus mixtum, maxima parte inutilibus deputata. In secundo autem anno præpostera ordinatione habitata, prima pars legum eis tradebatur, quibusdam certis titulis ab ea exceptis: cum erat enorme, post Institutiones aliquod legere, quām quod in legibus & primum positum est, & istam nuncupationem meruerit. Post eorum verò lectionem, neque illam continuam, sed particularem, & ex ma-

l. fi. ibi, qui enim tales, & c. **f** Sufficere, qui sunt à ti. de iusti. & iur. vsq; ad ti. de bo. pos. alij em nō leguntur in scholis: vt hic, & j. eo. §. p respōsis. in fi. & no. q hic loquitur secūdu morē hodiernū: vsq; illuc, & ant ea & c. qui mos erat. j. eo. §. & primo. Acc.

t Tempestiuum. id est tempus est. **u** Redigere. repete, tempestiuum & c. **x** Incognitum. repete, tempestiuum & c. facit C. de cadu. tollen. §. & cum triplici. Acc. **y** Quæ in librorū. aliās & libris: & aliās, libros: sed melius librorum. **z** Tricies centena. scilicet milia: vt. C. de vete. iu. enucl. l. ij. §. sed cū per omnia. ij. col. **a** Sex tantummodo. Sed qui erāt isti sex? Rñ. nō erant sic ordinati vt hodie sunt: sed exponer eos statim. Acc. **b** Accipiebant. p primo anno. **c** Inuis. propter desuetudinem. **d** Sex libris. cōnumerabantur, quod est. j. **e** Institutiones. quæ duos libros faciebāt. **f** Singulares. Singulares dicuntur, quia sub tit. de iud. vel de rebus nō continentur: sed aliās per se stant. non tamen eos habem⁹ hodie vt olim erant: vt subiicit. Acc. **g** Vetere. forte hic cōtinebatur quod hodie cōtinet liber de sponsalib. vsque ad librum de tute. **h** Et legatis. forte ea quæ continentur vsq; ad illum titu. de bon. pos. **i** Perpetui. i. generalis: vt insti. de fatidā. tūt. §. j. **k** Ordinationē. quę est vt continue vnā materiam prosequaris, alia inutili non immixta. **l** Passim. i. indistincte. sic. j. de ritu nupt. l. palam. in prin.

m Per satyram. sicut satyrici saltando non feriatim procedunt. **ADDITIO.** Prouerbiali figura dictum est à satyra lance ex variis ferculis nullo ordine collatis composita. Alciatus libr. iij. de verbo. significat. Vide Erasmi. Chiliad. iij. centu. vij. prouerb. 76. Huius locutionis seu prouerbij mentio fit in l. j. C. de latina libert. toll. **n** Prima pars. i. illud quod est hodie prima pars legum. sunt enim septem partes, secundum Iustinianum. prima à titu. de iusti. & iure, vsque ad titu. de iudiciis. & continet libros quatuor. secunda vsque ad titu. si cer. pet. & continet libros septem. tertia vsque ad titu. de pigno. & continet libros octo. quarta vsque ad tit. de testamentis, & continet libros octo. quinta vsque ad tit. de bon. posses. & continet libros nouem. sexta vsque ad tit. de verb. obliga. & continet lib. octo. septima vsque ad fi. & continet libros sex. & sic sunt quinquaginta libri: vt. C. de vete. iur. enucl. l. ij. §. igitur primo. **o** Cum erat enorme. Bene dicit, præpostera: cum & c. **p** Institutiones. scilicet antiquas. **q** Aliquod. scilicet aliud quām quod & c. **r** Nuncupationē. proton vel primā, quod est idē. inde protocolum: vt

† Ad hūc locū vide Dua re. li. 2. Disp. annuierf. cap. 7. Anto. Cōr. li. i. subseciuar. lect. cap. 8. **g** Azo ait duos libros dūtaxat fuisse institutionum Gaij, & forte illa fragmenta seu epitomās institutionū Gaij quę nūc habentur typis excusæ videat Azo. sed in indice scripto librorum ex quib⁹ Digesta, numerātur Gaij institutionum libri quatuor. quāuis ex quarto libro nulla lex in his libris scribatur, sed tantū ex. i. & 2. & 3. & ex 3. quidem. l. ij. de obligat. & actione. Sed vt constet numerus sex librorum hic nominatorum, necesse est vt dicam⁹ duos tantum libros institutionū Gaij legi solitos. Cont. **h** Imò q sit, cognosces ex indice librorū Iuliani, Gaij, Pauli, Vlpiani ad edictum apud Labium. Cont.

lum: vt in auth. de tabel. in rub. & §. illud. col. iij.

a Et ipsi. s. libris, vel titulis, non præbentibus &c.

b Octo libris semotis, sed si octo excipiuntur, nulli remanent. sed respon. plures erant olim. Alij habent hic, sex vel septem.

c Legentibus. datui casus est.

d Vel. pro id est. Accursius.

e Vicissitudinem. nunc hos, nunc illos primo. Accursius.

f Qua. s. consummatio responfori Papiniani: vt. j. eo. §. tertij. ibi, vobis autem pulcherrimus &c.

* octo.

g Accipiebant. ex prædictis responforis.

h Traditis. primo, secundo, & tertio anno. Accursius.

i Recitabant. s. scholares in quarto anno.

k Vacua notio. hic dicitur vacua notio scientia quæ à magistris accipiebant: eo quod tunc vacabant in scholis.

l Magistri legum. not. doctores dici magistros. sic. j. de arbi. qualem. & subaudi, vos ipsi &c.

m Peritia. not. aliqua debere habere doctorem vltra ea quæ dicit scholaribus. Acc.

n Monumenta. i. documenta, à moneo, non à memoria, vt monimentum: vt. j. de relig. l. monumentum.

o Testimonio. i. assertionem. sic dicitur in auth. de mona. §. cogitandum. coll. j.

p Nos verò tantam penuriam. nam copia facit inopiam. superfluitas enim potius erat. * vel erat penuria quantum ad vtilitatem perpauca, quam continebat tanta legum multitudo: & sic penuria reprobatur. sic. j. de testi. l. iij. in prin. in glo. egeus. aliquando prodest: vt. j. de offi. præsi. l. illicitas. in fi. & insti. de suspect. tuto. in fin.

* hoc res-
duū non est
Accursij.
Ægi. Per.
* is.

q Thesauros. inestimabiles: vt infra de var. & extra. cog. l. j. §. pinde. & §. seq. & per similitudinem dicit. vt enim sub terra latet thesaurus: ita in tanta legum multitudo aliqua bona latebant.

r Quibus. thesauris.

s Erogatis. ergo quod habeo, vt scientiam, & per hoc mihi non abest: vt hic, & infra de legatis. l. iij. l. legatis feruis. §. ornatricibus. ergo quod habeo: vt librum: & per hoc mihi abest: vt infra de acquiren. re. dom. l. traditio. Ergo etiam quod non habeo: vt instit. quib. alie. licet. §. j.

t Ditißimi. Dat Galienus opes, & sanctio Iustiniana. Ex alijs patet. Vetus.

* eos vacu-
Flo. & ver.
manusc. sed
malo, eos
sua.

† Adde Pa-
nor. l. c. i. de
loca. adde
tex. in. l. qui-
bus pcpua.
ff. de verbo.
& re. signifi.
text. i. proce.
fexti li. & ibi
glo. in super-
scriptione,
que egregie
loquitur de
doctoribus,
quales esse
debeant.

gna parte inutilem constitutam, tituli alij eis tradebantur tam ex illo parte legum quæ de iudiciis nuncupatur, & ipsis a non continuam, sed raram vtilium recitationem præbentibus, quasi cætero toto volumine inutili constituto: quàm ex illa quæ de rebus appellatur, septem * libris semotis: b & in his multis partibus legentibus c inuis, vt pote non idoneis neque aptissimis ad eruditionem constitutis.

In tertio autem anno quod ex vtroque volumine, id est de rebus vel d de iudiciis, in secundo anno non erat traditum, accipiebant secundum vicissitudinem e vtriusque voluminis: & ad sublimissimum Papinianum, eiusque responsa iter eis aperiebatur, & ex prædicta responforum consummatione (quæ f decimo & nono libro concludebatur) octo tantummodo libros accipiebant, g nec eorum totum corpus eis tradebatur, sed pauca ex multis, & breuissima ex amplissimis, vt adhuc sitientes ab eis recederent. His igitur solis à professoribus traditis, h Pauliana responsa per semetipsos recitabant: i neque hæc in solidum, sed per imperfectum, & iam quodammodo malè consuetum inconsequentiæ cursum. Et hinc * erat in quartum annum omnis antiquæ prudentiæ finis: vt si quis ea quæ recitabant, enumerare mallet, computatione habita inueniet ex tam immensa legum multitudo vix versuum sexaginta milia eos suæ notiois k perlegere, omnibus alijs deuis & incognitis constitutis, & tunc tantummodo ex aliqua minima parte recitandis, quotiens vel iudiciorum vsus hoc fieri coegerit, vel ipsi magistri l legum aliquod ex his perlegere festinabatis, vt sit vobis aliquid amplius discipulorum peritia. m Et hæc quidem fuerunt antiquæ eruditionis monumenta: n secundum quod & vestro testimonio o confirmatur. Nos verò tantam penuriam p legum

leas, ex istis collige grana.

A u Penè. philosophicum temperamentum. simile infra de arbit. l. si duo. §. j. ibi, & fortasse. vel ideo quia non potest esse quin aliquid remanserit quod ex veteri institutione non est positum in noua. vel quia quædam sunt in nostra institutione, quæ in veteribus non erant.

inuenientes, & hoc miserrimum iudicantes, legitimos * thesauros q voluntibus aperimus: quibus r per vestram prudentiam quodammodo erogatis, f ditissimi t legum oratores efficiantur discipuli. Et primo quidem anno nostras hauriant institutiones, ex omni penè u veterum institutionum corpore elimatas, & ab omnibus turbidis fontibus in vnum liquidum stagnum x conriuatatas, tam per Tribonianum virum magnificum magistrum & † exquæstore y facri palatij nostri & ex consule, quàm duos è vobis, id est Theophilum & Dorotheum facundissimos antecessores. z In reliquam vero anni a partem secundum optimam consequentiam primam b legum partem eis tradi sancimus, quæ græco vocabulo c πρῶτα * nuncupatur: qua nihil est antè: quia quod primum d est, aliud antè se habere non potest. Et hæc eis exordium & finem eruditionis primi anni esse decernimus. Cuius audientes non volumus veterem tam friuolum quàm ridiculo cognomine † dupondios * appellari, sed Iustinianeos e novos nuncupari: & hoc in omne futurum æuum obtinere censemus, vt hi qui rudes adhuc legitime f scientiæ adspirent, & scita prioris g anni accipere maluerint, nostrum nomen mereantur: quia ilico tradendum eis est primum volumen, h quod nobis emanauit auctoribus. Antea enim dignum antiqua confusione legum cognomen habebant. cum autem leges iam clarè & dilucidè animis eorum tradendæ erant, necesse erat eos & cognomine mutato fulgere. i

In secundo autem anno, per quem ex edicto eis nomen antea positum, k & à nobis probatur, vel de iudiciis l libros septem, vel de rebus octo accipere eos sancimus, secundum quod temporis vicissitudo m indulerit: quam n intactam obseruari præcipimus. Sed eosdem libros de iudiciis, vel de

x Stagnum. per similitudinem. vt enim stagnum in se stabilem continet aquam: vt infra, vt in flumi. publico. l. j. §. stagnum. sic liber iste institutus continet scientiam iuris ciuiliis.

y Exquæstore. nomen est dignitatis, sicut quæstor, & sicut consul: vt. C. de aduocat. diuer. iudicio. l. petitionem. §. egredientem. quidam tamen dicunt excōsulem esse eum qui fuit consul, & desit: sicut exquæstor, qui desit esse quæstor. vel dic tertio quod hoc nomen exquæstor & exconsul ponuntur pro suo simplici: vt no. insti. in proœmio. in. §. cumque.

z Antecessores. id est doctores. etiam habes hoc insti. in proœmio. §. cumque.

a Anni. scilicet primi.

b Primam partem. à titu. de iusti. & iu. vsq; ad titu. de iudiciis. Accursius.

c Græco vocabulo prota. i. prima. inde protocolon, & protoplasma, & protomartyr. Acc.

d Quia quod primum. no. sic. j. de verb. sign. l. proximus. Acc.

e Iustinianeos. dicitur ergo Iustiniani, vel Iustinianiste, à Iustiniano: quia Iustiniani institutiones legunt. sic artista qui artes legunt. & sic nomina sunt cōsequentiæ rebus: vt instit. de dona. §. est & aliud. olim dupondij vocabantur: vt hic dicit.

f Legitima. i. ad legalē scientiam addiscendā.

g Prioris. id est instituti. quæ dantur primo anno legentibus.

h Volumē. scilicet Institutionum.

i Fulgere. not. nomina cōsequentiæ rebus: vt dixi.

k Postum. dicebatur enim edictales, & hodie dicuntur. Acc.

l De iudiciis. à titu. de iudi. vsque ad tit. si cer. per. qui sunt septem libri: vel ab inde vsque ad librum de pig. qui sunt octo.

m Vicissitudo. id est oportunitas hos vel illos legendi primo vel postea. Acc.

n Quam. vicissitudinem.

o Confirmatur. Nos verò tantam penuriam p legum

p legum

q thesauros

r per vestram prudentiam

s ditissimi

t Ditißimi. Dat Galienus opes, & sanctio Iustiniana. Ex alijs patet. Vetus.

* hæc scriptura visitata fuit tēpore Iustiniani, vt apparet ex loco Donati in Eunucho, The fauros Latīniveretes secun- tū græcos sine n- l- tera proferebant.

† id est, qui ampli⁹ quæstor aut cōsul non est. Et est forma ei seculo familiaris pro quæstorio & cōsulari viro. Sic veteres Latini p- cōsule, & Salustius promilite, & Tullius proquæstore, vno verbo per omnes casus & numeros dixerunt. Ægi. Per. * i. primordia.

† vulg⁹, scholarum nunc bealnos. forte quasi biulari, seu duarum vlnarū. * Vide Angelum Poli. Misc. cap. 93. & Alc. li. 4. de ver. sig. & Eras. Chilia. i. cent. 8. prou. 11. & Chil. 4. cent. 5. prou. 54

a *Nova*. omnia noua placent. sic in auth. de consul. §. quantumcunque. in fin. col. iij. Vel dic quòd sunt decorata omnia omni pulchritudine noua, cum Iustinianus compilando quasi renouauerit, & nouiter bene posuerit.

b *Singulares*. libri singulares sunt hodie. x. & vij. f. à tit. de pig. vsque ad ti. de bo. pos. sic dicti, quia per se stant, & sub illo titu. de iudi. vel illo de rebus, non continentur: ex quibus. x. & vij. mādāt hic quatuor legi in secundo anno. f. primū de tribus qui tractat de dotibus. f. illum de spon. omiſſis duobus, scilicet de donat. inter virum & vxō. & illo de impensis. Item primum de duob⁹ qui de tutel. dicuntur. nam duo sunt. f. de tutel. & de excusa. tut. Item primum de duob⁹ qui de testamentis dicuntur. duo enim sunt, de testamento militis. Item primū de septem, qui de legatis tractant. f. de lega. j. nam septem sunt à tit. de lega. j. vsque ad tit. de bon. poss. sed secundum hoc ergo legitur per saltum, quod supra prohibuit proximè. sed utilis erat saltus, vt de omni materia sentiret, cum nulla sit inutilis: quod olim erat.

c *Quatuordecim*. Omniſſis primis trib⁹ singularibus de pig. de aedili. edict. & de vsuris: qui occasione vicinitatis præcedentium legerentur in tertio anno, & cum præcedentibus. Acc.

d *Tripertiti*. i. trium librorum. alij dicunt olim fuisse vnum volumen in quo illi soli tres libri continebantur.

e *Excerpto*. id est accepto vel assumpto ad legendum.

f *Sors tulerit*. quia alterum tantum sit lectum in præcedenti anno ad electionem doctorum: vt supra dixi. §.

g *Tripertita legum*. i. tres libri singulares. f. de pig. & de aedilio edictō, & de vsuris: vt hic subiicit. Acc.

h *Hypothecariam*. quæ est de pignoribus.

i *Posuimus*. f. occurrat.

k *Æmula*. æmulor tibi, id est inuideo tibi. ^a & sic æmula, id est inuida pigneraticia directa debitori contra creditorem datur: vt insti. qui. mo. re con. obl. §. fin. & sic directa scilicet hypothecaria competit creditori: vt. j. de pigno. per totum. Item æmulor te. i. imitor te. inde dicitur, Æmulor vos Dei æmulatione. & sic hic tractatus illum imitatur, & circa idem tractat: & sic ad contrariam hypothecariam se refert. Accursius. ^b

^a Ista prima expositio est vera secundum Bar. hic.

^b Æmula id est pedis sequa. Cont.

l *Quæ*. directa & contraria.

m *Easdem res*. scilicet obligatas. nam circa eas ambæ, scilicet hypothecaria & pigneraticia directa tractant diuersimode: & propter hoc dicit pene. Item sicut hypothecaria proponitur, vt

saluum sit creditori debitum, ita & in pigneraticia, scilicet contraria, vt saluum sit creditori quod in rem obligatam impendit. infra de pigno. actio. l. tutor. §. contrariam. & in. l. si seruos. & institu. quib. mod. re cont. oblig. §. fin. differunt tamen in multis: quia altera est in rem, scilicet hypothecaria: vt. C. de pign. l. pignor. alia personalis scilicet pigneraticia: vt C. de distract. pigno. l. fina. item pigneraticia alia directa, alia contraria. item hypothecaria alia in. xxx. ann. alia in. xl. ann. porrigitur: vt. C. de præscript. xxx. ann. l. si. cut. & l. cum notissimi. in princip. quandoque etiam minus. xxx. ann. durat hypothecaria: vt C. si aduer. credit. l. j. & ij. & ideo dicit pene, Accur.

A res ^m ambabus penè idem studium fit. Et post eundem librum singularem alius liber similiter eis aperiatur, quem [de vsuris: Item alius quem [†]] ad edictum aedilium, & de rehibitoria actione, & de cuius actionibus, necnon duplæ stipulatione composuimus. Cum enim quæ pro emptionibus & venditionibus legibus cauta sunt, in libris de rebus præfulgent, hæ autem omnes quas diximus definitiones ⁿ in vltima parte ^o prioris ^{*} edicti fuerant posita: necessariò eas in anteriorem locum transtulimus: ne à venditionibus quarum quasi ministræ ^p sunt, vicinitate vltius deuagentur. Et hos tres ^q libros cum acutissimi Papiniani ^r lectione [†] tradendos posuimus, quorum volumina ^s in tertio anno studiosi recitabant: non ex omni eorum corpore, ^t sed sparsim pauca ex multis & in hac parte accipientes. Vobis autem pulcherrimus Papinianus non solum ^u ex responsis quæ in decem & nouem libros composita fuerant, sed etiam ex libris septem & triginta quæstionum, & gemino volumine definitionum, necnon ^x de adulteriis, & penè omni eius expositione in omni nostrorum Digestorum ordinatione præfulgens propriis partibus, præclarus ^y sui recitationem [†] præbebit. Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianistas vocant, nomen & festiuitatem ^z eius amittere videantur: ipse iterum in tertium annum per bellissimam ^z machinationem introductus est. librum enim hypothecariæ ex primordiis ^a plenum eiusdem maximi Papiniani fecimus lectione: vt & nomē ^b

B quæ pro emptionibus & venditionibus legibus cauta sunt, in libris de rebus præfulgent, hæ autem omnes quas diximus definitiones ⁿ in vltima parte ^o prioris ^{*} edicti fuerant posita: necessariò eas in anteriorem locum transtulimus: ne à venditionibus quarum quasi ministræ ^p sunt, vicinitate vltius deuagentur. Et hos tres ^q libros cum acutissimi Papiniani ^r lectione [†] tradendos posuimus, quorum volumina ^s in tertio anno studiosi recitabant: non ex omni eorum corpore, ^t sed sparsim pauca ex multis & in hac parte accipientes. Vobis autem pulcherrimus Papinianus non solum ^u ex responsis quæ in decem & nouem libros composita fuerant, sed etiam ex libris septem & triginta quæstionum, & gemino volumine definitionum, necnon ^x de adulteriis, & penè omni eius expositione in omni nostrorum Digestorum ordinatione præfulgens propriis partibus, præclarus ^y sui recitationem [†] præbebit. Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianistas vocant, nomen & festiuitatem ^z eius amittere videantur: ipse iterum in tertium annum per bellissimam ^z machinationem introductus est. librum enim hypothecariæ ex primordiis ^a plenum eiusdem maximi Papiniani fecimus lectione: vt & nomē ^b

C quorum volumina ^s in tertio anno studiosi recitabant: non ex omni eorum corpore, ^t sed sparsim pauca ex multis & in hac parte accipientes. Vobis autem pulcherrimus Papinianus non solum ^u ex responsis quæ in decem & nouem libros composita fuerant, sed etiam ex libris septem & triginta quæstionum, & gemino volumine definitionum, necnon ^x de adulteriis, & penè omni eius expositione in omni nostrorum Digestorum ordinatione præfulgens propriis partibus, præclarus ^y sui recitationem [†] præbebit. Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianistas vocant, nomen & festiuitatem ^z eius amittere videantur: ipse iterum in tertium annum per bellissimam ^z machinationem introductus est. librum enim hypothecariæ ex primordiis ^a plenum eiusdem maximi Papiniani fecimus lectione: vt & nomē ^b

D no legantur, sed ea sola quæ in dictis tribus libris continentur cum alio volumine de rebus, vel de iudiciis. ^x Necnon. subaudi ex libris. ^y Recitationem. q. d. leges Papi. præclare sunt posita per corpus iuris in locis competentibus: quæ omnes leguntur, licet non in tertio anno: sed olim legebantur tantum octo libri ex responsis Papiniani, vt supra. §. in tertio. ^z Festiuitatem. festum enim Papiniani faciebant eo anno quo responsa eius legebantur. Sed quia hodie non vt olim leguntur: crederetur non fieri eius festum: sed licet non vt olim, iterum tamen leguntur, licet alio modo: ideoque & hodie festum eius fiat. ^a Ex primordiis. quia per totum librum de pigno. primordia titulorum Papiniani sunt. ^b Et nomen. dicimus subaudi &c.

E no legantur, sed ea sola quæ in dictis tribus libris continentur cum alio volumine de rebus, vel de iudiciis.

^x Necnon. subaudi ex libris.

^y Recitationem. q. d. leges Papi. præclare sunt posita per corpus iuris in locis competentibus: quæ omnes leguntur, licet non in tertio anno: sed olim legebantur tantum octo libri ex responsis Papiniani, vt supra. §. in tertio.

^z Festiuitatem. festum enim Papiniani faciebant eo anno quo responsa eius legebantur. Sed quia hodie non vt olim leguntur: crederetur non fieri eius festum: sed licet non vt olim, iterum tamen leguntur, licet alio modo: ideoque & hodie festum eius fiat.

^a Ex primordiis. quia per totum librum de pigno. primordia titulorum Papiniani sunt.

^b Et nomen. dicimus subaudi &c.

saluum sit creditori debitum, ita & in pigneraticia, scilicet contraria, vt saluum sit creditori quod in rem obligatam impendit. infra de pigno. actio. l. tutor. §. contrariam. & in. l. si seruos. & institu. quib. mod. re cont. oblig. §. fin. differunt tamen in multis: quia altera est in rem, scilicet hypothecaria: vt. C. de pign. l. pignor. alia personalis scilicet pigneraticia: vt C. de distract. pigno. l. fina. item pigneraticia alia directa, alia contraria. item hypothecaria alia in. xxx. ann. alia in. xl. ann. porrigitur: vt. C. de præscript. xxx. ann. l. si. cut. & l. cum notissimi. in princip. quandoque etiam minus. xxx. ann. durat hypothecaria: vt C. si aduer. credit. l. j. & ij. & ideo dicit pene, Accur.

n *Definitiones*. id est tractatus de pignoribus. & de aedili. edictō, & de vsuris.

o *In vltima parte*. quia omnia edicta in fine librorum legendorum per omnes annos erāt posita: sed melius stat iuxta eos quos imitantur.

p *Ministræ*. id est pedissequæ: vt. C. de vete. iur. enuclean. l. ij. §. in tertia.

q *Hos tres*. scilicet addito libro de vsuris, de quo hic non aperit, vt de aliis duobus: sed ex eo quòd dicit tres, vt & supra in prin. dixi, satis colligitur.

r *Papiniani*. quia scripta Papiniani in his tribus libris continentur.

s *Quorum volumina*. id est volumina ex quibus dicti tres libri sunt extracti.

t *Corpore*. id est ex toto per consequentiam.

u *Non solum*. id est non solum ex collectione responsorum, ex qua sola antiqui legerent: sed ex omni expositione Papiniani præfulgente penè per totum corpus Digestorum, præbebit recitationem &c. non quòd hæc omnia in tertio an-

[†] Includa nimis audent inferuit Haloander contra omnium codicum fidem: ideo profus sunt expungenda. Cont.

^{*} Prætorij.

[†] Vnde à Græcis hæc pars vocatur Antipapianos. Cōt.

^{*} præclaris sui. alias præclaram sui.

a Peragant. Interpone tuis interdum gaudia curis.

b Memoria. sic. C. de epi. & cle. l. quoniam venerabilis.

c Græco vocabulo hircos. quod idem est quod subtiliter videns.

ADDITIONO. Non hircos legendum, vt somniat Acc. sed lytas habet germana lectio, quæ vox solutores^a significat, nepe eos qui in ciuili sapientia tantum promouerunt, vt legum ænigmata possint subtiliter & acutè dissoluere. quos autem sequenti responso *πρωλυτας* appellat, positis interpretari eos qui *πρωλυτων* antecessores sunt: quasi eos eruditione lōge antecedant: & quibus (vt inquit Iustin.) nihil ad legitimæ scientiæ cognitionem desit.

d Recitabant. in quarto anno auditores per seipos: vt supra eo. §. his igitur. licet ibi istorum librorum numerus non esset.

e Lectitare. id est frequenter legere.

f Habebant responsis. derogat Paulo, sed Papinianum honorauit.

g Partitus. à titu. de pig. vsque ad titu. de bo. pos.

h Partibus. Prima vsque ad titu. de testa. alia vsque ad titu. de bo. pos.

i Distributionem. nam in septem partes distribuitur: vt. §. eo. §. in secundo.

k Posuimus. vt. §. eo. §. ex libris.

l Partibus. scilicet de bo. posses. vsque ad titulum de verborum obligationibus. Item exinde vsque ad finē. Accur.

m Et legere. scilicet per se. & no. quod non legitur auditorib^o: sed hodie hic ordo nō seruatur, secundum Ioan. hic loquitur quando vni legebatur, non autem vbi pluribus legitur hoc vel hoc, prout vtilius eis sit, legatur, secundum Ioan. item de factō secus seruamus.

n Quinti anni. Quo anno vocabantur lytæ, vel prolytæ: & sic cautè transit ad lec. quinti anni. sed olim in quatuor se expediebant: vt supra eo. §. his igitur. quia Codicem non legebant.

o Sed omnem. legitimam scientiam.

p Finem. no. hanc esse artem, quia impli-

ex eo habeant, & Papinianistæ vocentur, & eius reminiscentes & latificentur, & festum diem, quem cum primum leges eius accipiebant, celebrare solebant, peragant: **a** & maneat viri sublimissimi præfectorij Papiniani & per hoc in æternum memoria: **b** hōcque termino tertij anni doctrina concludatur.

Sed quia solitum est anni quarti studiosos Græco & consueto quodam vocabulo *λυτας* **c** appellari: habeant quidem, si maluerint, hoc cognomen. Pro responsis autem prudentissimi Pauli, quæ antea ex libris viginti tribus vix in decem & octo recitabant, **d** per iam expositam confusionem eos legentes, decem libros singulares, qui ex quatuordecim, quos antea enumerauimus supersunt, studeant lectitare: **e** multo maioris & amplioris prudentiæ ex eis thesaurum consecuturi, quàm quem ex Paulianis habebant responsis. **f** Et ita omnis ordo librorum singularium à nobis compositus, & in decem & septem libros partitus, **g** eorum animis imponetur: quem in duabus Digestorum partibus **h** posuimus, id est quarta & quinta, secundum septem partium distributionem: **i** & quod iam primis verbis orationis nostræ posuimus, **k** verum inueniatur, vt ex triginta sex librorum recitatione fiant iuuenes perfecti, & ad omne opus legitimum instructi, & nostro tempore non indigni: duabus aliis partibus, **l** id est sexta & septima nostrorum Digestorum, quæ in quatuordecim libros compositæ sunt, eisdem positis, **m** vt possint postea eos & legere, **n** & in iudiciis ostendere. Quibus si bene sese imbuerint, & in quinti **n** anni (quo prolytæ nuncupantur) metas, **e**

constitutionum Codicem tam legere, quàm subtiliter intellegere studeant: nihil eis legitimæ scientiæ deerit, sed omnem **o** ab initio vsque ad finem **p** suis animis amplectantur: & quod penè in alia nulla euenit arte, cum et si vilissimæ sint, omnes tamen infinitæ sunt: hæc sola scientia habeat finem mirabilem, in præsentem tempore à nobis fortita. Discipuli igitur omnibus eis legitimis arca-

ff. Vetus.

A cat alias: vt & infra de iustitia & iure. l. j. in principi. Item not. eam habere caput & finem, caput habet, scilicet institutiones: vt supra eo. §. itaque. & finem, scilicet Codicem: vt hic, & Institutio in

proœ. §. cūque. & infra de iur. & fac. igno. l. in omni parte.

q *Athleta*. scilicet in aduocando: gubernatores, scilicet in iudicando.

r *Felices*. scilicet inueniantur.

s *Hæc autem tria*. scilicet Instituta, Pandectas, & Codicem.

t *Regis urbibus*. scilicet Roma veteri, quæ Romulus & Rem^o fra tres reges fecerunt: vt infra de origi. iur. l. ij. circa princip. Et Constantinopolim, quam Imperator Constantinus fecit: vt. C. de vete. iur. enucle. lege. j. §. pe.

ergo idem & in Bonon. quia & eam fecit Imperator Theodosius iussu beati Ambrosij, cum per prodicionem eam destruxerat: vt dicitur in legenda beati **b** Ambrosij.

& hi habent excusationem ab omnibus muneribus: vt. Cod. de professor. & me. l. medicos. libro decimo. & infra de excusa. tuto. l. sed & reprobari. §. fin.

u *Denarum*. id est decem & decem. secus si decem dixisset: vt infra de lega. j. l. si quis testamento. in princip. & infra de verborum obligationibus. l. stipulatio ista. §. eū qui ita.

x *Committunt*. sic. j. de mino. l. auxilium. in fi. nec priuilegium doctorum habent, qui a libi legunt: vt. j. de excus. tu. l. sed & reprobari. §. fi.

y *Hoc opus mandantes*. i. quando madauimus fieri Digesta & Codicē, diximus hoc quod nunc diximus: vt. C. de vete. iure enuc. l. j. §. fi. & postquā fuit factū, in alia cōstitutione diximus idem: vt. C. de veter. iure enuc. l. ij. §. fina.

z *sigla*. id est notas, quando vna litera, vel vnum signum, totam vnam orationem representabit: nō autem omnino abbreviationes prohibet.

a *Compendium*. dum breuis esse laboro, obscurus fio. Acc.

b *Librarius*. i. scriptoribus: vt &. j. de reg. iur. l. si librarius.

c *Criminalem pœnā*. ar-

nis referatis, nihil habeant absconditum: sed omnibus perlectis quæ nobis per Triboniani viri excelsi ministerium, cæterorumque composita sunt, & oratores maximi, & iustitiæ fatelites inueniantur, & iudiciorum optimi tam athletæ **q** quàm gubernatores in omni loco æuoque felices. **x**

Supra dictum est qualiter iura tradi debent: hic autem in quibus locis tradi debeant ista iura, videlicet in ciuitate Romana: in ciuitate Berytensi, & in ciuitate Constantinopolitana: prohibens in aliis locis legi: & contra facientes punit, hoc dicit vsque ad. §. illud autem.

Hæc autem tria **s** volumina à nobis composita tradi eis tam in regijs urbibus, **t** quàm in Berytensium pulcherrima ciuitate (quam & legum nutricem bene quis appellet) tantummodo volumus, quod iam & à retro principibus constitutum est: ***** & non in aliis locis quæ à maioribus tale non meruerint priuilegium: quia audiuius etiam in Alexandrina splendidissima ciuitate, & in Cæsariensium, & in aliis quosdam imperitos homines deuagare, & doctrinam discipulis adulterinam tradere. Quos sub hac interminatione ab hoc conamine repellimus, vt si ausi fuerint in posterum hoc perpetrare, & extra vrbes regias, & Berytensium metropolim hoc facere, denarum **u** librarum auri pœna plectantur, & reiiciantur ab ea ciuitate in qua non leges docent, sed in leges committunt. **x**

Hic ponitur quomodo scribentes libros per signa, debent puniri ciuilitate & criminaliter: & hoc vsque ad versiculum. Illud vero. Bar.

Illud autem quod iam tum ab initio hoc opus mandantes **y** in nostra oratione, & post completum in alia nostri numinis constitutione scripsimus, & nunc vtiliter ponimus, vt nemo audeat eorum qui libros cōscribunt, **z** sigla **z** in his ponere, & per compendium **a** ipsi legum interpretationi vel compositioni maximum adferre discrimen: scituris omnibus librariis **b** qui hoc in posterum commiserint, quod post criminales ***** pœnam, **c** æstimationem libri in

Notabilis glōf. quod Theodosius ædificauerit Bononiam iussu beati Ambro. Bol.

Roma à Romulo & Remo condita.

Notabilis glōf. quod Theodosius ædificauerit Bononiam iussu beati Ambro. Bol.

b] Petronij legitur in manus glōfis Azonis vnde hæc glōsa sumpta est. * Nō extat hodie eorū constitutio- nes. Cont.

† signa.

* terminat, et i respōdet græca vox πειραται.

b iij

a] Sic putat & Turneb^o lib. 8. Aduersarior. c. 19. sunt tamen qui putent dici lytas, quasi abfolutos, & vt vulgari Italico verbo significatur licentiatos & dimissos, sic & prolytas, quasi in antea abfolutos. Cont.

ita dispositis.

bitrio iudicis imponendam, cum non definiatur specialis per leges: vt infra de pœn. lege sanctio legum. & infra de effract. lege j. §. expilatores. & de custodibus rerum. l. si quis. Vel dic criminalem. l. capitalem: vt institutione de rerum di. §. sanctæ. Vel dic vt pœnam falsi: vt. C. de no. Cod. compo. §. falsi.

* Cōdictio-
ne ex hac le-
ge. Cont.

^a Nescienti. not. ergo quod si sciens accipiat, sibi præiudicat: vt ar. j. de eo quod cer. lo. l. si. in fi.

^b Cum & ipse. q. d. non solum dominus, sed & ipse &c. & ipse, quasi dicat, ideo damnatur dominus, quia patitur dominus damnatum. est enim ei liber inutilis, & omni emēti ab eo.

^c Recitationem fieri. aliās recitationem, & est plana: aliās actionem: & hoc ideo, quia olim actiones à iudicibus ipetrabatur: quod hodie non est: vt. C. de formul. l. j. & ij. & infra de orig. iur. l. ij. §. omnium.

^d Ex his. scilicet scholaribus, vel doctoribus.

^e Crimina. Nam ludus noxi⁹ est, &c. vt. j. ad. l. Aquil. nā ludus. & no. quod tollitur oc casio delinquendi: vt C. de Lati. li. tol. §. fed ne furandi. & j. de spō. l. oratio.

* Quorum
gratia S. Au-
gustinus lib.
5. Confessio-
num c. 8. ait
se Romā stu-
diorū causa
migrasse. &
de horū lu-
dorum pro-
hibitione vi-
dendus est
Canon 71.
Concilij ge-
neralis in
Trullo. Ant.
Cont.

^f In eos. scilicet no- uitios, qui semper cre- dunt se decipi, & pro iniuria fieri. Accur.

^g Prius animas. id est naturalē sensum in bo- no faciendo, & malo prætermittendo.

^h Eruditos. scilicet lo- quendo. **ADDITIO.**

Græcanica dicēdi for- ma, qua Latini poetæ præsertim vtūtur: Nu- da genu, nodōque sin⁹ collecta fluētes. Anto. Au. lib. ij. cap. j.

ⁱ Professores. Sic not. quod scholares tres ha- bent iudices, potesta- tem, episcopum, & doctorem: & possunt eligere quem volunt: vt. C. ne filius pro patre. l. fin. & auth. habita. quæ est Friderici. &

duplum^a domino eius, si nesciēti^a dederint, inferre compellen- tur: cum & ipse^b qui talem librū comparauerit, [pro] nihilo eum habeat, nemine iudice ex tali libro fieri recitationem^c conce- dente, sed pro non scripto cum haberi disponente.

Hic habes quod scholares non debēt ludere, nec ipsis ludis se immiscere: maxime illi qui rudes veniunt ad hanc doctrinam. vltimo loquitur de doctoribus docenti- bus hanc ciuilem sapientiam. hoc dicit vsque ad finem. Bartolus.

Illud vero satis necessarium constitutum cum summa inter- minatione edicimus, vt nemo au- deat neque in hac splendidissima ciuitate, neque in Berytensium pulcherrimo oppido, ex his^d qui legitima peragunt studia, indig- nos[†] & pessimos, imò magis seruales, & quorum effectus iniu- ria est, ludos exercere, & alia cri- mina^e vel in ipsos professores, vel in socios suos, & maxime in eos^f qui rudes ad recitationem legum perueniunt, perpetrare. Quis enim ludos appellet eos, ex quibus crimina oriuntur? Hoc ctenim fieri nullo patimur mo- do: sed optimo ordini in nostris temporibus & hanc partem tra- dimus, & toto postero transmitti- mus seculo: cum oporteat prius animas, & postea linguas fieri eruditos.^h Et hæc omnia in hac quidem florentissima ciuitate vir excelsus præfectusⁱ huius alma: vrbs tam obseruare quàm vindi-

quia specialiter per hanc. l. doctoribus legum, quia maiores sunt aliis docentibus, demandantur, non videretur quod possunt dele- gare aliis: vt. j. de offi. eius cui man. est iurisdic. l. j. sed hodie vide- tur competere iure magistratus: cum cuiuslibet magistro cuiuslibet facultatis idem concedatur: vt di. l. final. vnde potest delegari

in ciuili: vt. j. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. §. j. in criminali au- tem, cuius & ipsi habēt iurisdictionem, vt hic, & dicta. l. Friderici. nō potest delegari: vt in- fra de iurisd. om. iudic. l. imperium. & dicta. l. j. de offic. eius. in prin- cipio. In criminalibus nō seruatur quod magister cognoscat: sed potestas vel episcopus. Accursius.

^k Incipite. quia præ- dictus modus legendi est utilis doctoribus & discipulis, igitur, &c. Accursius.

^l Maximum decus. Not. honor est magistro bo- nos habere scholares. sic in authen. vt iud. si- ne quoquo suffra. §. co- gitatio. collatione se- cunda.

Magistri
decus est bo-
nos habere
scholares.

^m Permutantes. Dio- medes enim cum rediret per mare à Troia- na victoria, indigebat vino, & inuenit Glau- cum iuxta mare abun- dantem vino, & caren- tē equis: at ipse multos habebat equos, quos in prælio habuerat: & ita dedit ei de equis si- bi inutilibus, pro vino necessario & utili sibi: & Glaucus dedit ei vi- num superfluum, & ac- cepit equos necessa- rios. Sic & nos fecimus permutationem de in- utili modo legendi, ad vtilem. est tamen mul- tum à remotis hoc si- mile. & facit infra de contrahen. empt. l. j. §. j. & institut. de cōtrah. empt. §. pretium.

ⁿ Consul. Ipse enim dignitatem consulatus sibi assumebat, vt quidam extraneus: vt in authen. de consulibus. §. fina. col. quarta.

^o Consul. Ipse enim dignitatem consulatus sibi assumebat, vt quidam extraneus: vt in authen. de consulibus. §. fina. col. quarta.

Rubrica sequens diuiditur in quinque partes. In prima ponit inuocationē diuini nominis. In secunda ponit descriptionem imperialis culminis. In tertia, enucleationem noui iuris. In quarta ponit nomē libri. In quinta ponit id de quo ad præsens tractare in- tēdit. Secunda ibi, dñi. Tertia ibi, iuris enucleati. Quarta ibi, dige- storū. Quinta ibi, libet primus. B.

^p Consul. Ipse enim dignitatem consulatus sibi assumebat, vt quidam extraneus: vt in authen. de consulibus. §. fina. col. quarta.

IN

† Id est au-
rea æreis, cē
tena noue-
nariis. l. iia.
6. Vide. An-
gelum Po-
licianū Mi-
scel. ca. 91.
& Chliades
Erasim. & Bu.
in annot. in
l. i. ff. de con-
trahē. emp.
& Alc. lib. 9.
Parerg. cap.
17.

† Si latine lo-
quutum Iu-
stinianū di-
cere velim⁹,
necesse est
dicamus se-
cundum ea
quæ Gellius
tradit lib. 10.
ca. 1. legam⁹
hoc loco Iu-
stiniano PP.
Augusto ter-
tiū consulē.
Ant. Cont.

In nomine Domini. Hoc in compilatione Digestorum fuit dictum, non quando leges factae fuerunt: quia pagani erant: vt. C. de vete. iu. enucl. l. j. sic & alia facit institui. in proem. in princip.

Perpetui. id est generalis.

Augusti. Quia semper huius propositi debet esse vt augeat imperium, licet non semper augeat. sic & matrimonium indiuidua coniunctio dicitur: tamen diuiditur quandoque: vt. C. de repu. l. consensu, sed propositum consideratur: vt insti. de patri. po. in princip.

Enucleati. per similitudinem vocat ius enucleatum, quod nobis est traditum in libris Pandectarum. Sicut enim antiqua perueniatur ad nucleum interiore nucis: vnum amarissimum, & aliud durum, & aliud amarum, & quarto ad nucleum dulce peruenitur: ita & in multitudine antiquorum librorum amaritudines inueniuntur. i. discordiae infinitae. ite duritiae. i. iniuriae sententiae, & aliae non sic iniuriae, in quibusdam tamen locis quaedam latebant dulcedines. i. aequissimae sententiae, velut lilia inter spinas: & illas dulces sententias Iustinianus

ex aliis excerpit, & nobis tradidit legendas: vnde ipse dicitur tradere ius enucleatum, secundum Ioan.

Collecti. ex his. i. ex eo quod dixit in principi. potest colligi quis fuerit author siue copiator: quia Iustinianus filius Iustini: * vt insti. de dona. §. est & aliud. Item quae materia. i. omnia vetera iura antiquorum prudentum. quae intentio, id est vt colligas ius enucleatum in vnum volumen. Vtilitas per se patet: quia minori pecunia poterit nunc emi liber iste: & quia citius adipisci potest quam olim. Cui parti philosophiae supponatur: & quidem ethicae, quia de moribus tractat hoc volumen, sicut alia duo volumina.

DE IUSTITIA ET IURE.

Merito incipit a virtute, quam iuris auctores colunt, & a iure quod profitentur. Et est iustitia constantia perpetuae voluntatis ius suum cuique tribuendi, vt liberalitas constantia perpetua benignitatis. Ius est scientia aequi & iniqui, vel ars. Ars enim est eorum quae sciuntur. Et huius artis iuris-ve partes hoc titulo proponuntur summa. Sed et aliae significatioes iuris. Cuius.

In nomine Domini. Hoc prin. vsq; ad §. huius studij, diuiditur in quinque partes. In prima ponit, quid oportet facere volentem studere in iure. In secunda docet vnde ius dictum sit. In tertia definit ius auctoritate Celsi. In quarta ponit quid habeat quis consequi ex hoc studio. In quinta ponit vnde sequitur hic honor. Secunda ibi, est autem. Tertia ibi, nam vt eleganter. Quarta ibi, cuius merito. Quinta & vltima ibi, iustitia namque. **CASVS** vsq; ad fi. l. sic figuratur. Aliqui leges, siue iura, audire volebant. inde quaestionem Vlpia. fecerunt quis esset modus quo oportet addiscere. ad quod dicit Vlpia. quod prius est necesse quod aliquis sciat vnde nomen iuris descendat. Secundo dicit, vnde appelletur ius. Tertio dicit, quid sit ius. Nam nos ministri iuris separamus aequum ab iniquo, licitum ab illicito. Itē dicit quod ius pluribus modis facit aliquos bonos: vt apertē in littera dicit. Diuiditur quidem ius in duas species: quia aliud priuatum, aliud publicum, & haec omnia plenē & apertē explicat. Item diuiditur ius priuatum in tres species. nam colligitur ex iure naturali, & ex iure gentium, & ex iure ciuili: & de his omnibus exempla ponit. Nam ius gentium commune tantum hominibus est. nam debet erga Deum habere religionem, & obedire patri & patriae: quae bruta non faciunt. Itē licet de iure naturali vim vi repellere: cum omnes ab Adam ortum habuerimus: & ideo vnus alteri insidiari non debet. Ponit etiam quod manumissio ab hoc iure processit. nam iure naturali omnes nascebantur liberi: sed iure gentium sunt hodie tria genera hominum. Item ex iure gentium introducta sunt bella, & alia multa. Viuia.

ff. Verus.

† Inclusa defunt Florentiae.

† Inclusa defunt Florentiae.

Hic titulus est. lib. 2. Basilicon. tit. 1.

* Intelligit, per adoptio nem: quia re vera nepos eius ex sorore fuit. Aeg. Petr.

Iuris. scilicet addiscendo, vel pertractando.

Prus. quam noscat substantiam iuris per diuisiones, quae dicuntur. §. eo. §. huius studij. Nec ob. quod dicitur. §. in proe. §. & primo quidem. & quod dicit, oportet, improprie dicit. i. decet. sic. C. de bo. qua lib. l. cum oportet, in prin. & de rap. vir. l. j. §. oportet em

&c. sic econtra decet pro oportet: vt. C. de capti. & postlim. reuer. l. fina.

Iustitia. est autem ius a iustitia, sicut a matre sua: ergo prius fuit iustitia quam ius. sed contra infra eod. l. iustitia, ibi, ius suum &c. ex quo colligitur quod statim fuit ius postquam fuit iustitia. sed dic ibi, ius suum, id est hominis meritum. Vel dic, prout in actione & obligatione: bene dico ius a iustitia appellari. si enim ius est ars boni & aequi, vt subiicit: & iustitia nihil aliud est quam ipsa aequitas & bonitas: ergo iustitiam habet matrem: & hoc subiicit, nam, &c. sic & obligatio dicitur mater actionis: vt infra de procuratori. l. licet, §. ea obligatio.

Ius est ars. hoc potest intelligi tribus modis. Primo, vt dicas definitum ius in genere. & sic

est ars, id est scientia finita, quae arctat infinita. nam ars est de infinitis finita doctrina, secundum Porphyrium. Secundo dicitur describi quamlibet speciem iuris, vt praetorium, vel ciuile, vel naturale, vel gentium: & tunc ponitur pro praeepto coarctate. sed hoc non placet, cum istae partes iuris non sint artes, sed artis partes. Vel tertio, ars, id est artificium. nam auctor iuris est homo, iustitia Deus. Et quod subiicit, boni & aequi. i. eius quod est aequum & vtile. & no. quod aliud est bonum, & aliud est aequum: vt hic. est enim quoddam bonum, & aequum: vt. §. si cer. per. l. si & me, in fi. est bonum, & non aequum: vt vfucapio: vt. §. de vfucap. l. j. & §. de regu. iur. l. iure naturae, in fi. tit. est tertium aequum, & non bonum: vt. C. de pact. con. l. hac lege. est etiam aequo aequius: vt. §. de furt. l. si seruus communis, §. quod verò.

Cuius. istud cuius, si referatur ad ius: haec dictio merito in vim nominis ponitur. meruit enim ius appellari sacrum: & ideo iura reddentes sacerdotes vocantur: si ad arte. in vim aduerbij, sec. Azo.

ADDITIO. malo referre ad iustitiam. Cont. **sacerdotes**. quia vt sacerdotes sacra ministrant & conficiunt, ita & nos, cum leges sint sacratissimae: vt. C. de legi. & consti. l. leges. & vt ius suum cuique tribuit sacerdos in danda poenitentia, sic & nos in iudicando: vt. §. eod. l. iustitia.

Colimus. i. eius voluntatem seruamus, quae est vt ius suum cuique tribuatur: vt. §. eo. l. iustitia, §. j.

Profitemur. i. docemus. **Ab iniquo**. vt in contractibus, secundum Ioannem. **Illicito**. vt in matrimoniis: vt. §. de ri. nup. l. semper. **Metu poenarum**. metu fit quis bonus: vt in transactione iurata: vt. C. de transaction. l. si quis maior. Item vbique poena vnus, est metus multorum: vt. C. ad leg. Iul. rep. l. j. premio fit bonus: vt C. quib. ex cau. ser. pro premio liber. acci. per totum. & de sta. & imagin. l. & virtutum. & de fam. lib. l. j. infra ad Silla. l. antepenul. §. fina. & in authen. de non alien. §. fina. collatione secunda. vnde versus.

Oderunt peccare boni virtutis amore: Oderunt peccare mali formidine poena.

Nisi fallor. nullo modo fallimur. nam ciuili sapientia vera philosophia dicitur, id est amor sapientiae: a philos, quod est amor: & sophia, id est sapientia: vt infra de var. & extraor. cog. l. j. §. proinde. licet pecuniam non abiiciamus: vt. §. de vaca. & excu. mu. l. in honoribus, §. philosophis. & facit, C. de dedi. li. tollen. §. j. & C. plus valere quod agitur. per totum.

Perpetui. id est semper Augusti, non (vt Accur. hic soniat) generalis. **in indice titulorum** haec adduntur. **In huc locum** pulchre Alciat. lib. Parerg. t. ca. 29. & 30. Idē Cice. tradit lib. 3. de Repub. vt testatur D. Augustinus lib. 15. de Ciuitate Dei. **vt Deam.** **vt artem.**

Perpetui. id est semper Augusti, non (vt Accur. hic soniat) generalis. **in indice titulorum** haec adduntur. **In huc locum** pulchre Alciat. lib. Parerg. t. ca. 29. & 30. Idē Cice. tradit lib. 3. de Repub. vt testatur D. Augustinus lib. 15. de Ciuitate Dei. **vt Deam.** **vt artem.**

Perpetui. id est semper Augusti, non (vt Accur. hic soniat) generalis. **in indice titulorum** haec adduntur. **In huc locum** pulchre Alciat. lib. Parerg. t. ca. 29. & 30. Idē Cice. tradit lib. 3. de Repub. vt testatur D. Augustinus lib. 15. de Ciuitate Dei. **vt Deam.** **vt artem.**

Perpetui. id est semper Augusti, non (vt Accur. hic soniat) generalis. **in indice titulorum** haec adduntur. **In huc locum** pulchre Alciat. lib. Parerg. t. ca. 29. & 30. Idē Cice. tradit lib. 3. de Repub. vt testatur D. Augustinus lib. 15. de Ciuitate Dei. **vt Deam.** **vt artem.**

Perpetui. id est semper Augusti, non (vt Accur. hic soniat) generalis. **in indice titulorum** haec adduntur. **In huc locum** pulchre Alciat. lib. Parerg. t. ca. 29. & 30. Idē Cice. tradit lib. 3. de Repub. vt testatur D. Augustinus lib. 15. de Ciuitate Dei. **vt Deam.** **vt artem.**

Perpetui. id est semper Augusti, non (vt Accur. hic soniat) generalis. **in indice titulorum** haec adduntur. **In huc locum** pulchre Alciat. lib. Parerg. t. ca. 29. & 30. Idē Cice. tradit lib. 3. de Repub. vt testatur D. Augustinus lib. 15. de Ciuitate Dei. **vt Deam.** **vt artem.**

Perpetui. id est semper Augusti, non (vt Accur. hic soniat) generalis. **in indice titulorum** haec adduntur. **In huc locum** pulchre Alciat. lib. Parerg. t. ca. 29. & 30. Idē Cice. tradit lib. 3. de Repub. vt testatur D. Augustinus lib. 15. de Ciuitate Dei. **vt Deam.** **vt artem.**

* Perpetui, id est semper Augusti, non (vt Accur. hic soniat) generalis.

* in indice titulorum haec adduntur.

† In huc locum pulchre Alciat. lib. Parerg. t. ca. 29. & 30. Idē Cice. tradit lib. 3. de Repub. vt testatur D. Augustinus lib. 15. de Ciuitate Dei.

† vt Deam. † vt artem.

Ars quid sit.

a) vt perperam haec separam Accur sius Bonum & aequum, ita non satis cautē Bude in hunc locum adnotauit bonum & aequum, id esse quod Aristoteles vocat iustitiam, quia bonum & aequum est genus, iustitia species. Ant. Cont.

b) Adde ad hanc gl. qd dicit Hosti. in proe. summae suae in 4. col. quod recti iudices & aduocati videntes legibus prout debent, meliorem vitam viuunt quam fratres praedicatorum vel alij religiosi.

Huius studij. i. iuris studio quærendi, duæ sunt species, prout dialectici ponunt speciem: non prout legistæ: qua posita ponitur & genus: sed non conuertitur secundum Ioan. & P. licet quidam dicant Pla. intellexisse quod species siue positiones dicerentur res super quibus ius tractat: & iam constaret species esse infinitas, cū super multis tractet hoc ius, & super seruis & liberis. unde reprehendunt eum. & facit ad hunc. §. institutu. de iusti. & iure. §. huius.

Aliter publicū & priuatum accipit Cicero in partit. Otat.

Positiones. id est, diuisiones.

Publicum. ad statum cōseruandū, ne pereat. sed cum publicum ius sit in sacris & similibus, & hoc etiam in qualibet villa fiat, qualiter pertinet ad statū rei Romanæ tantum? dic quod villā quamlibet cōseruari, & ibi talia fieri, pertinet ad ciuitatem Romanam: cum non esset perfecta nisi ex suis partibus constaret: vt. j. titu. j. l. j. nec placet quod dicas publici appellationem ad alia loca referri quā Romanæ ciuitatis: vt. j. de verborū significatione. l. eū qui vectigal.

Institut. de iure naturali.

Ad singulorum. scilicet principaliter, secundario ad publicam vtilitatem. expedit enim reipub. ne quis re sua malè vtatur: vt institutu. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. penul. & j. de procu. l. seruum. §. publicè. sic & contra quod est publicum principaliter, secundario pertinet ad vtilitatem singulorū: vt. l. j. in fi. C. de cadu. tol.

No. gloss. in quibus ipsum ius publicū consistat.

In sacris. consistit ius publicum in sacris: vt sunt Ecclesiæ, in quibus petimus veniam peccatorum: vt in authent. vt li. ma. & auia. §. quia verò. col. viij. ira & si læsæ fuerint, quilibet potest vti interdictis: vt. j. de interdi. l. j. ij. & l. interdictorum. §. interdicta. Item in sacerdotibus: quia interest vt sint sacerdotes, à quibus veniam petamus peccatorum: vt. C. de sum. tri. & fi. cat. l. inter claras. & propter iniuriam eis factam quilibet agit: vt. C. de epi. & cle. l. si quis in hoc. Item in magistratibus: quia interest vt sint magistratus. parum enim prodesset iura esse in ciuitate, nisi sint homines qui iura reddere possint: vt. j. titulo primo. l. ij. §. post originem. consistit & in aliis: vt. j. ad leg. Iul. ma. l. pen. & j. Io. ma. l. j. & inst. de re. di. §. cum in suo. patet ergo quod tit. de fa. san. eccl. vel de epi. & cle. vbicunque sunt, & similes, sunt de iure publico: & idem de iure fiscali, vbicunque sit: & idem de officio magistratuum: vt. C. de offi. per omnes tit. & de iur. om. iud. & in aliis similibus iuribus. ff. & C.

a] Sed id est sum est. est enim ex solis ciuilibus præceptis collectum. Cont.

Tripertitum. specialius ideo ponit, quia plurima de eo tractaturus est. idem tamen dico de publico, quod est tripertitè collectum. secundum Io. & sunt eadem exempla: vt liceat reipublicæ vim vi propulsare: & vt cum iniuria eius alter nō locupletetur: item & circa vsucapiones.

Naturalibus præceptis. A naturali iure habet ius priuatum hoc, vt nemo fiat locupletior cum aliena iactura: vt infra de condict. inde. l. nam hoc.

Gentium. à iure gentiū hoc, vt quod quisque ob tutelā &c. vt infra eod. l. vt vim. à iure ciuili, vt præcepta de vsuca. vt institutu. de vsuca. in prin. quid autem sit vnumquodque istorum, subiicit: vt supra.

b] Gl. ista in hoc reptehe ditur, quod ius non dicitur naturale, sed ciuile: vt infra eo. l. nam & ipsum. secundum Paul. hic.

Quod natura. i. Deus, & sic nominatiui: vel dic quod sit ablatiui casus. Item not. ius naturale quatuor modis dici. Primo, lex Moisaica: vt insti. de iu. na. gen. §. j. Secundo, instinctus naturæ: vt hic. Tertio, ius gentium: vt insti. de re. di. §. singulorum. Quarto, ius prætorium: vt. j. de mi. l. prima. & facit insti. de iure natura. in prin. Quinto: vt. j. eod. l. penul. in prin. & sic accipitur supra proxi. §. & sic in idem recidit.

Omnium animalium. fallit secundum quosdam in vermibus, qui non ex aliis, sed ex terra gignuntur: idem in cuculo. & di-

cunt quod hic loquitur in generibus singulorū animalium, & nō in singulis generū. sic institutu. de suspect. tu. §. j. sed puto hoc quod sic fit, naturæ esse instinctum: nec hic dicitur quod omnia animalia per coitum procreantur, sed iure naturali regi: quod regimen est in eo quod auis volat: quod piscis natat: & sic de aliis.

cætera quoque animalia, feras etiam istius iuris peritia censerit.

De iure gentium.

Ius gentium est, quo gentes humanæ vtuntur. quod à naturali recedere o. facile intelligere licet: quia illud p. omnibus animalibus, hoc q. solis hominibus inter se commune sit:

Primū exēplum iurigentium.

II. POMPONIVS libro singulari Enchiridij.

Veluti erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus:

Secundū exemplū iurigentium.

III. FLORENTINVS libro primo Institutionum.

VT vim atque iniuriam propulsemus. Nam iure hoc euenit, vt quod quisq; ob tutelā corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. Et cū inter nos cognationem y. quandam natura constituit, *consequens est hominē homini insidiari nefas esse.

m Educatio. eo enim quod mouetur parens ad educationē filij, est ius naturale: & ad hoc etiam adstringitur, nisi filius per se sit sufficiens: vt. ff. de li. agno. l. si quis à liberis. §. sed si filius.

n Humana. & solæ. nam & iure natu. vtuntur, nisi filius per se sit sufficiens.

o Recedere. id est differre.

p Illud. scilicet naturale.

q Hoc. scilicet ius gentium.

r Veluti religio. sed nōne hoc de iure publico est, cum sit sacrū: vt. s. eo. l. j. §. publicū. & hic ponitur inter priuata præcepta. Itē hæ duæ species, publicū & priuatum, inter se differunt: & nulla est altera? Respo. & hoc & illud cōsistit in tribus: sed de priuato ideo tantū dixit q. cōsistit in tribus, quia de eo plura erat dicturus. vel dic q. hic de religione tractat, ibi de sacris scilicet domibus: vt ibi diximus. **ADD I.** Fallitur cum dicit ius publicū sicuti & priuatum esse tripartitū. nam ius publicum nō præcipit religionem in Deum, cū ea sit naturaliter insita, sed de cerimonia & cultu atque obseruatione & ritu religionis præcipit. Cont.

t Parentibus. no. filium debere patri obedire: vt in auth. de nup. §. si verò expectet. col. iij.

Et patriæ. Pugna pro patria, vt dixit Cato: vt hic, & C. de abol. l. fallaciter. & j. ad leg. Iul. ma. l. pen.

VT vim. scilicet iniuste illatam ab aliquo priuato: non illatā ab eo cui subditi sumus: vt. j. de iniur. l. iniuriarum. §. j. & j. de rei vindicat. l. qui restituere. in prin. item non illatam à priuato iuste: vt. j. ad. l. Aquiliam. l. iij. Sed quid si à potestate, & iniuste? Respon. pati debemus secundum Mar. vt. j. de iniur. l. iniuriarum. §. si quis. sed magistratū conueniet vel durante officio, si est de minoribus: vel eo finito, si est de maioribus: vt. j. de in ius vocan. l. ij. & j. de iniur. l. nec magistratibus. & j. de iudic. l. pars literarum. & j. quod metus cau. l. iij. §. sed vim. Item & brutis hoc permittitur: vt. j. si quadru. pau. fe. di. l. j. §. cum arietes. nō tamen dicuntur iniuriam facere, vel pati: vt. j. si quadru. pau. fe. di. l. j. in princip.

x Nam iure. scilicet fori, non cœli f. Sed quid si ob tutelam rerum suarum? respo. idem, dummodo cum moderamine: vt. C. vnde vi. l. j. & j. de vi & vi arm. l. iij. §. cum igitur. Item quid si ob tutelā alterius? Respon. affectionem cōsiderari: vt infra quod met. cau. l. isti quidem. §. fin. & C. mandati. l. cum seruus. Et facit ad hoc quod liceat vim vi repellere: vt. j. ad. leg. Aquil. l. scientiā. §. qui cum aliter. & j. de vi & vi ar. l. j. §. vim vi. & j. quod met. cau. l. sed & partus. §. pen.

y Cognationem. quia omnes ab Adam processimus.

Coniunctio. aliàs cōiugatio. i. coniunctio & cōsensus animorū, quæ sola. sine cōcubitu facit matrimoniū: vt sub iicit, & j. de regu. iur. l. nuptias. & hoc est verū de licita coniunctione. quid de illicita, cum ad hāc eodem modo quo ad licitam inducamur? quidā dicūt q. nō idē: sed nos q. idē: nec ob. q. illicitū cōmittitur: quia prim⁹ motus e iuris natur. est impunit⁹: sed propter sequēs oblectamentū cōtrahitur veniale peccatū. ppter factū, si sequitur, cōtrahitur mortale peccatum. in brutis autē animalibus non habetur discretio: cū sine ratiōe ducatur. Itē nūquid ergo ipse actus matrimonij, vel copulæ carnalis, est ius naturale? Respo. nō, sed ipse motus ad actū. itē ad peccatū iure naturali mouetur: vt in auth. de reur. & ea quæ. §. vnū. d. col. iij.

Hoc ius gentium, ius naturæ vocat Cicero lib. 2. de Iauen. Rhet. & 2. lib. de Legi. c] Verba istius glo. habetur. 6. dif. in Palea, sed pensandum. Pau.

In hāc sententiā multa Cicero in orat. pro Milone. Cicero de rep. in hanc sententiā ait omnes homines esse consanguineos.

Nil facit. debuisset enim allegat. se. §. si vero is quidē. circa medi. in auth. de mona. coll. i.

Adde q. patriæ est dulcis amor.

l. q. habebat. j. de lega. 3. vnde Virgil. Nos patriæ fines & dulcia linquimus arua.

& propria vnicuique videtur maior & præstantior alia. l. fin. & ibi glos. sing. si fer. expor. Cont.

Imò etiā cali vt probare nititur Angelus ius Paul⁹ Castr. Iason verò excusat, quos vide. Cont.

Quando autē dicatur fieri cū moderamine inculpatæ tutelæ: declarat glos. magistra. in d. l. i. & per canonistas in d. ca. significasti. extra de homic.

Bald. hic istā gl. mandati signanda valde ad hoc, quod i defensione alteri subeunda, est affectio consideranda multum. quod notat Bolo.

Manumissiones. in quibus ius nō disponit præcipuè vt fiat: sed dispositū custodit & confirmat: & quia non ab ebricitate: vt. j. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. j. §. j. in glos. iij. vel dic non disponit vt cogat aliquem manumittere.

a] Imò non idcirco non est iuris gētiū, vt notat Iafon hic. quia ab ebricitate cauam habuit. cum & multa bella ab eadem causa sint profecta. Cont. Institur. de libertis.

b] Et solutio falsa & argumentum est captiosum. itaque sic interpretor, datio, id est communicatio, vt cū quis ex suo lumine lumen alij accendit. Cōt. De origine seruitutis Augustinus lib. 19. de ciuitate dei.

Datio. sic ergo qui manumittit, dat libertatem: ergo suam, vel alienam. si suā, ergo ipse postea non erit liber. si alienam, quam non erit inuenire: ergo quam non habet. præterea cum omnes homines liberi nascantur iure nat. ergo non dat ei libertatem, cum ille liber sit. His duabus rationibus vel oppositionibus inductus expono datio, id est detectio. b nam cū manumitto seruum, detegitur libertas serui. nā ipse semper liber est inspecto iure nat. sic qui excutit grana de spicis, non nouā speciem facit: sed eam quæ est, detegit: vt infra de adquir. re. dom. l. adeo. §. cum quis. Sic & infra si ser. vin. l. sicuti. §. ij. in fi. vel dic, dat quam non habet ille qui dat: vt in vsufu. formali: vt infra de vsufu. l. quod nostrum. & in creditore: vt institui. quib. alie. non licet. §. j. secundum Placentinum.

Quæ res. scilicet manumissio.

Nascerentur. & hodie nascuntur: vt infra de regulis iur. l. quod attinet. sed arg. contra infra de nata. resti. l. interdū. & hoc secundum H. & L. sed verius est vt hodie nascantur serui: cum in hac parte derogauerit iuri natu. ius ciuile: vt infra eodem. l. ius ciuile est. licet ipsum ius naturale sit immutabile in genere: vt instit. de iure naturali. §. penul.

Tria genera. si tria esse cœperunt, & erat vnum: ergo sunt quatuor. Respon. non sequitur, & habes instantiam: heri habebas tres liberos: hodie nascitur vnus: sic incipis habere quatuor: ergo septem, cum prius haberes tres. nō sequitur: quia qui prius erāt, in sequenti numero computantur. Item quomodo sunt tria genera? immo tantum duo, scilicet liberi & serui: quia liberti liberi sunt. sed dic cœperunt esse. i. cœperunt appellari. sed quid de restitutis natalibus? respon. sunt ingenui, cum nec videantur fuisse serui: vt. j. de nata. rest. l. ij.

Liberi. id est ingenui. & facit insti. de liber. in princi.

Ex hoc. **B**ella. ergo ius gentium iniquum est, cum iniquū inducat. sed dic q̄ dicit de bello licito, vt indicto à po. Rom. vel imperatore. nam hostes sunt quibus populus & c. vt. j. de capti. l. hostes. item dicit de bello indicto ad iniuriam propulsandā: quod licet: vt. s. eo. l. vt vim. non autem de alio, ne inde iniuriæ nascatur occasio, & c. vt. C. vnde vi. l. meminerint.

Discretæ. id est separata: puta Italia à Prouincia.

Condita. à singulis gentibus, quæ sibi reges elegerunt.

Dominia distincta. imò & secundum ius nat. sunt distincta: quia secundum ius diuinū aliquid erat propriū. dicitur enim, Furtum non facies. Item, non concupisces rem proximi tui. Item non retinebis mercedē mercenarij tui vsque ad mane. Itē, nō appareas in cōspectu Dei tui vacuus. Et si dicatur, omnia sunt cōmunia iure natu. expone. i. communicanda. sed respon. etiam tunc quādo hæc præcepta diuina dabātur Moyfi à Deo, erat ius gentiū: & secundū illud dicebatur aliquid meū. nam cum essent gentes iam coniunctæ, erat ius gentiū: vt instit. de re. diui. §. singulorum. vel dic, dominia distincta. s. directa ab vtilibus: & contra. Itē nōne etiā iure ciuili dominia distinguuntur, vt per vsucapionem? Respon. sic: vt inst. de vsu & habi. §. fi. Itē per adrogationē. item per sententias. itē per testamēta. **A**DDITIO. Tu dic melius, quod licet aliqui modi acquirendi dominium sint de iure ciuili: quos enumerat gl. hic, & gl. in. l. j. in prin. ff. de acqui. pos. tamen ipsum dominium semper est de iure gentium, secundum Iaf. hic.

Termini. & ideo inducitur actio finium regundorum.

Collata. i. cōiuncta: qua collatione fit ciuitas, & castrū, & villa.

Quartum exemplum iurigeniū.

IIII. VLPPIANVS libro primo Institutionum.

Manumissiones a quoq; iuris gentium sunt. Est autem manumissio, de manu missio, id est datio b libertatis. nam quādiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est: manumissus liberatur potestate. Quæ res c à iure gentium originem sumpsit: vtpote cum iure naturali omnes liberi nascerentur, d nec esset nota manumissio, cum seruitus esset incognita. + Sed postea quā iure gentium seruitus inuasit, secutum est beneficium manumissionis: & cum vno naturali nomine homines appellaremur, iure gentium tria genera e esse cœperunt: liberi: f & his contrarium, serui: & tertium genus, liberti, id est hi qui deserant esse serui.

Commercium. generale nomē est omnium contractū. sed hic ad permutationem restringitur: quia de aliis statim specificat.

Emptiones. licet isti contractus sint à iure inducti, tamen ipsi facti sunt: vt. j. de cur. fur. l. consilio. in fi. quæ est contra. sic hereditas est incorporalis: tamen in ea corporalia cōtinentur: vt institut. de rebus cor. & incor. §. penul.

Licet obligatio sit iuris, tamen contractus sunt facti.

Quintum exemplum. item sextū.

7.8.9.10.11.12.13.14.&15.

V. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

Ex hoc iure gentium introducta bella, & discretæ h gentes, regna condita, i dominia k distincta, agris termini l positi, ædificia collocata, m commercium, n emptiones, o venditiones, locationes, conductiones, obligationes p institutæ: exceptis quibusdam q quæ à iure ciuili introductæ sunt.

De iure ciuili.

VI. VLPPIANVS libro primo Institutionum.

Ius ciuile est, quod neque in totum à naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei seruit. Itaque cum aliquid addimus vel detrahimus iuri communi, r ius proprium, id est ciuile efficiamus. Hoc igitur ius nostrum

liud quo ad omnes homines, etiam seruos. & hoc etiā potest dici gentium: quod in idem recidit. cum ergo dico obligationē naturalem, non intelligo de iure naturali omnium animantium: quia alia animalia nō obligantur: sed de iure gentium. potest tamen dici quādam esse obligationem quæ instinctu naturæ prouenit: vt in alendis liberis & procreandis: & obligatio ad antidora, * quæ non impedit repetitionem soluti per errorem semper: vt. j. de cōdict. inde. l. si non sortem, §. libertus. Item quid differt obligatio à contractu: dic vt diximus insti. de obliga. in fi.

Quibusdam. vt verbo. oblig. vt institui. de actio. §. de constituta. Item literarum obligatio: vt institui. de literarum obliga. Item contractus emphyteuticus: vt institui. loca. & conduc. §. adeo. Item contractus sponsalitiæ largitatis: vt in authen. vt sponsa. lar. in prin. col. ix.

Ius ciuile. Iuri communi. id est iuri naturali, quod semper est bonum & æquum: vel gentium, de quo modò dixerat: quæ sunt communia, primum omnibus animalibus, secundum omnibus hominibus: vt supra eo. l. j. in fi. cum ergo addatur & detrahatur vtrique eorum: exigo quatuor exempla. Detrahatur ergo iuri naturali in vsucapione, d quæ est contra ius naturale: & est de iure ciuili: vt instit. de vsucap. in princ. Nec obstat q̄ ipsum sit immutabile: vt instit. de iur. nat. §. pe. quia illud verum in suo genere: in certis autem capitulis mutatur. vel dic, licet mutetur quo ad obseruantiam ipsam, tamen semper bonum & æquū est: additur autem iuri naturali in forma: vt in matrimonio, quod iure naturali inuentum fuit: tamen à ciuili iure formam accepit, tam per sponsalia præcedentia, quā per consensum sequentem de præsentibus: vt infra de spon. l. j. & de regu. iur. l. nuptias. & in authen. de nupt. §. nuptias. colla. iij. præterea iuri gen. additur materia: quia cum iure gen. nihil esset de tutela cogitatum, inuenta est materia & forma à iure ciuili: vt institui. de tute. in princip. detrahatur iuri gen. in potestate minorum restricta: vt institui. de his qui sunt sui vel alien. iur. §. penul. Sed nonne in totum seruit addendo, & in totum deseruit detrahendo in casibus supradictis? Respond. secundum Ir. non detrahatur iuri communi in sua corporis vniuersitate: sed in casibus specialibus. bene ergo dicit, aliquid. vnde ferè totum corpus iuris est ius ciuile, cum ibi vel in forma vel in materia iuri communi sit additum vel detractum.

Hoc igitur. istud igitur, non ponitur illatiuè, sed inceptiuè: vt ibi, Igitur beatus Martinus. & hæc dictio, ius, accipitur in genere, quasi dicat ius ciuile, siue lex duodecim tabularū. & sequens verbum, aut, ponitur pro &: vt. C. de verbo. significa. l. penult. ibi, melius itaque & c. nam ex scripto & non scripto est:

c] Istā glos. si quitur P. de Cast. hic.

Instit. de iure naturali.

Instit. ibidē.

* Obligatio nem naturāle ad antidora, impedire repetitionē indebiti soluti per errorem iuris, putat Zasius aduersus communē interpretū sententiā, in intellectib. ad l. si non sortem. §. libertus. ff. de cōdict. inde. d] Istud reprobatu cōmuniter per docto.

vt instit. de iure natura. §. constat. vel dic, hoc ius, id est singula species iuris, id est leges quae sunt sub. l. duodecim tabul. & tunc aut, proprie ponitur. prima verior & utilior est, scilicet quod pro. l. duodecim tabu. accipiatur ius civile in tota ista. l. vt patet ex hac demonstratione, hoc igitur &c.

Iuris civilis scripti sex partes.

Ius autem civile est. Cum enim sint sex partes iuris civilis scripti, scilicet leges, plebiscita, senatuscō. principū placita, magistratum edicta, responsa prudentū: vt instit. de iure naturali, §. scriptū ius est. & hic quinque: ex his faciunt ius civile. sextum, scilicet magistratuū edicta, facit ius praetorium, vt hic, & instit. de perpet. & tēp. ac. in prin. & quid sit quodlibet istorum, dicitur in. d. §. instit. de iure natu. & hoc secundum vnā significationem iuris civilis, quae est ad differentiā praetorij. aliās autem quādoque ponitur pro statutis ciuitatū: vt instit. de iure natu. in princip. quādoque pro. l. duodecim tab. vt. s. l. prox. §. hoc igitur. quandoq; pro disputatione prudentiū: vt. j. tit. j. l. ij. §. ex his legibus.

* Exemplū sume ex Theophilo instit. de bonorum possessionibus.

† Idem Cicerone de legibus & Nouella de Consulibus, idē de principe.

Inris praetorij multiplex effectus.

constat aut ex scripto, aut sine scripto: vt apud Graecos τῶν νόμων οἱ μὲν ἐγγράφοι, οἱ δὲ ἀγραφοί.

Secunda definitio iuris civilis.

VII. PAPIANVS libro secundo definitionum.

Ius autem civile est, quod lex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit.

Ius praetorium est, quod praetores introduxerunt adiuuandi, vel supplendi, vel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam: quod & honorarium dicitur, ad honorem praetorum sic nominatum.

VIII. MARCIANVS libro primo institutionum.

Nam & ipsum ius honorarium, viua vox est iuris civilis.

Altera iuris diuisio in commune & proprium.

Adiuandi. Adiuuat, cum suis institutis dat bonorum poss. secundum tabu. cum & prius habebant petitionem hereditatis: vt instit. de bonorum poss. §. aliquando. & j. de bono. poss. l. sed cum patrono, §. pen. in fi. ibi, legum quoque tuendarum &c. Supplet, vt in actione furti manifesti, quam praetor induxit: sed furti non manifesti est civilis: vt insti. de noxal. §. sunt autem. & de perpe. actio. §. aliquando. Item supplet, vt infra de noxa. l. si. plurium, in princip. Corrigit, vt in emancipatis qui iure civili non succedunt, licet iure praetorio sic: vt instit. de exhe. li. §. emancipatos. & de here. quae ab intestato, §. emancipati. Item in posthumo alieno, qui iure civili non succedit: sed iure praetorio sic: vt instit. de bonorum possession. in princip. Item in suis heredibus quandoque: vt. C. de lib. pra. l. maximum. Item facit ad idem infra de iniust. rup. testa. l. posthumus. & institut. de leg. ag. suc. §. media.

Nam & ipsum. bene dixit, adiuuandi. nam & ipsum &c. **Vox.** quia voluntatem iuris civilis eloquitur, secundum Ir. vt enim voce exprimitur cordis intentio, ita per praetorem iuris civilis scientia.

Mnes. Legibus. id est iure scripto.

Moribus. id est iure non scripto.

Reguntur. sed qui sunt illi qui non reguntur? Respon. siluestres homines.

Suo proprio. sed quomodo ius proprium, vel a gentibus statutum, potest habere locū, cum solus princeps possit facere leges: vt. C. de legi. & consti. l. fin. quae est contra? Respon. hac per illā corrigitur, secundū quosdā. vel verius hic loquitur de eo iure gentiū quod quasi ipsa natura inter omnes tenet: & proprio, quod non sit generale: vnde non est contra.

Ius gentium. quandoque naturale: vt instit. de re. diuisio. §. singulorum.

Iustitia. Hae iustitiae definitio potest intelligi de diuina iustitia. quasi dicat diuina iustitia est constans &c. & secundum hoc omnia verba in ea posita sunt plana: & quod sequitur, suum cuique &c. ideo dicit, quia ipsa retribuit cuique secundum opera sua. Sed nonne iniustum fuit, quod fuit mercenario in sero venienti datum tantum, quantum & illi qui mane venerat: quod tamen diuina iustitia laudat? respon. illud mysticē dicitur. vel dic secundo, quod de fragili hominis iustitia loquitur. q. d. iustitia humana, vel quae est in homine, est voluntas &c. & secundum hoc illa duo verba, constans, & perpetua, extrahuntur: quia homini non possunt conuenire, cum scriptum sit, quod septies

a] Non diuinā iustitiā definit Caius, vt somniat Accursius, sed habitum quēdā virtutis, qui animo hominis cōcepte impellit eū ad id dumtaxat quod bonū & a iū est. Vide Fer. Monta. de iustit. & iur. Insti. lib. i. b] Tu dic quod immo

in die cadit iustus. & illud, nunquam in eodem statu permanet. Item quid erit ita stabile inter homines, & ita immobile, vt nullam patiat mutationem, cum omnis status noster &c. vt in authen. de non alie. §. vt autē, col. ij. Item quod in fine dicit, ius suū cuique tribuens: intellige quantum ad affectionem: quia ad affectum non potest. q. d. habens affectū tribuēdi. sic supra dicitur in rubrica de Augusto. sic de matrimonio quod est indiuiduum: vt instit. de pat. po. in princip. licet interdum diuidatur: vt. C. de repu. l. cōsensu. vel tertio exponē, vt in summa huius tituli. sed Tullius sic definit: Iustitia est habitus animi, communi utilitate seruata, suam cuique tribuens dignitatem. sed Plato ita: Iustitia est virtus in qua plurimū potest in his quae minimum possunt. vel prout ego credo, Iustitia est congrua dispositio in singulis rebus recte diiudicans.

non fuit iustū: per. l. i. §. si conuenit, ff. de positi, secū. l. f. But. & alios. c] Non tribuens, sed tribuēdi, habent emendationes codices. Instit. & §. 3.

IX. GAIVS libro primo Institutionum.

Omnes populi qui legibus & moribus reguntur: partim suo proprio, partim cōmuni omnium hominum iure vtuntur. Nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium ciuitatis est: vocaturque ius civile, quasi ius proprium ipsius ciuitatis. Quod verò naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peraeque custoditur: vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes vtuntur.

X. VLPIANVS libro primo Regularum.

Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuendi. Iuris praepcepta sunt haec: honeste viuere, alterum non laedere, suum cuique tribuere. Iuris prudentia est diuinarum atque humanarū rerum notitia,

alterum non laedat &c. Vel dic, suum ius, id est iustitiā. Acc. Iuris praepcepta. i. iura praepicientia, praepiciunt aliquod istorum trium, scilicet pertinens ad aliquod istorum. nam non omne ius praepicit, imò quoddam punit: quoddam permittit: quoddam vetat: vt infra de legib. & sena. l. legis. quoddam consulit: vt infra de rei vin. l. is qui. m] Honestē. quantum ad se. quae honestas circa matrimonia est: vt. j. de ritu nup. l. semper, & circa mores seruatur: vt. j. de tuto. & curato. da. ab his. l. scire oportet, §. penult. ADDITIO. Adde hic, quod si sit meretrix quae velit venire ad habitandum in aliquo vico: quod vicini possunt eam repellere, ne alias inficiat. facit. l. mimā. C. de episc. audi. secundum Iasonem hic. n] Laedere. & hoc ad proximum: vnde illud, Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris. * c. placuit, extra de maio. & ob. o] Cuique. vt non solum non laedat, sed etiam adiuuet. nam non sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est. Sed nonne haec verba accipiuntur hic sicut supra in definitione iustitiā? Respon. non, imò ibi haec tria comprehendit: hic autem illud solum quod extra duo prima relinquitur. l. vt alium adiuuet. & not. quod hic reprobo opini. Py. & aliorum qui dixerunt q. instit. eo. titu. §. iuris praepcepta. non definebatur ius. Ius autem est ars boni & aequi, cuius merito quis nos sacerdotes appellet. nam dico q. haec verba tantundem praestant quae hic sunt. nam per hoc quod ibi dicit, praepcepta iuris, dicit ars: cum ars sit collectio praepceptorum. Item per hoc quod dicit, honestē viuere, alterum non laedere: valet tantum quantum boni & aequi. Item per hoc quod dicit, ius suum vnicuique tribuere: colligo cuius merito quis nos sacerdotes appellet, id est sacra vel sua iura cuiuslibet ministrantes: vt hic, & supra eo. l. j. in princip.

Instit. de Iustitia & Iure.

† Hanc iustitię definitionem tuetur aduersus Rodolph. Agri. Alciat. libr. i. Pa. reg. ca. 31.

* hoc nō est Accursij.

alterum non laedat &c. Vel dic, suum ius, id est iustitiā. Acc. Iuris praepcepta. i. iura praepicientia, praepiciunt aliquod istorum trium, scilicet pertinens ad aliquod istorum. nam non omne ius praepicit, imò quoddam punit: quoddam permittit: quoddam vetat: vt infra de legib. & sena. l. legis. quoddam consulit: vt infra de rei vin. l. is qui.

Honestē. quantum ad se. quae honestas circa matrimonia est: vt. j. de ritu nup. l. semper, & circa mores seruatur: vt. j. de tuto. & curato. da. ab his. l. scire oportet, §. penult. ADDITIO. Adde hic, quod si sit meretrix quae velit venire ad habitandum in aliquo vico: quod vicini possunt eam repellere, ne alias inficiat. facit. l. mimā. C. de episc. audi. secundum Iasonem hic.

Laedere. & hoc ad proximum: vnde illud, Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris. * c. placuit, extra de maio. & ob.

Cuique. vt non solum non laedat, sed etiam adiuuet. nam non sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est. Sed nonne haec verba accipiuntur hic sicut supra in definitione iustitiā? Respon. non, imò ibi haec tria comprehendit: hic autem illud solum quod extra duo prima relinquitur. l. vt alium adiuuet. & not. quod hic reprobo opini. Py. & aliorum qui dixerunt q. instit. eo. titu. §. iuris praepcepta. non definebatur ius. Ius autem est ars boni & aequi, cuius merito quis nos sacerdotes appellet. nam dico q. haec verba tantundem praestant quae hic sunt. nam per hoc quod ibi dicit, praepcepta iuris, dicit ars: cum ars sit collectio praepceptorum. Item per hoc quod dicit, honestē viuere, alterum non laedere: valet tantum quantum boni & aequi. Item per hoc quod dicit, ius suum vnicuique tribuere: colligo cuius merito quis nos sacerdotes appellet, id est sacra vel sua iura cuiuslibet ministrantes: vt hic, & supra eo. l. j. in princip.

Diuinarum. vt. C. de summa trin. & fide cathol. & de sacrosan. eccle. & ne quid in loco sac. & in authē. quomodo oportet epi. & reli. cleri. ad ord. perdu. & de sanct. epif. & in multis aliis titulis.

Notitia. potest rectē legi: & cita illa dictio sciētia, est ablatiuus casus. vel econtra sit nominatiui: & haec dictio notitia, sit ablatiuus. sic instit. de iure natu. in prin. Sed nūquid secundum hoc oportet q. quicumq; vult iurisprudens vel iuriscōsultus esse, debeat theologia legere? Respō. nō. nam omnia in corpore iuris inueniuntur: vt. C. de summa trini. & fi. ca. & de sa. san. eccl. & de episc. & cle. & in authē. in multis titulis, vbi de diuinis tractatur. Itē quae est differētia inter iustitiā, & ius, & iuris prudentiā? Respon. iustitia est virtus: ius est eius virtutis executio: iuris prudentia est sciētia illius iuris.

Ius, Iustitia & iuris prudentia differunt.

iuris. Item iustitia est summum bonum: ius, medium: & ciuris prudentia, infimum. Item iustitia est, tribuere ius suum unicuique. ius coadiuuat: iuris prudentia docet qualiter fiat illud.

a *Sciētia*, per iustitiā habem⁹ ne fallam⁹: per iuris prudentiā, ne fallamur. vnde scriptū est: Sapiēs fallere nō vult, falli autē nō potest.

b *Us*. *Aequū ac bonū.*

I si semper est bonū qđ est de iure nat. quomodo dici potest seruitutē vel vsucapionē de bono publico inductā vt. j. de vsuca. l. j. cū hec iuri naturali sint cōtraria, & dicantur nō esse bona: si em bonū est aliquid esse, ergo malū est ipsum nō esse: Resp. bonū est de iur. nat. omnes esse liberos, & domino rē suā nō auferri, nulla causa extrinsecus inspecta. sic dicim⁹, bonū est nō amittere cappā. si autē intellectu referas ad causas superueniētes: melius est seruitutem esse, q̄ nō esse. sic em omnes capti ab hostib⁹ perirēt: & melius est reipubli. eos viuere seruos, quā mōi īgenios. Itē si īspicias necessitates quāz esēt nisi vsucapiones esēt, melius est eas tolerari. aliter em nō posset pbari dominiū fore: vt instit. de vsuc. in prin. & lites essent infinite: vt. j. pro suo. l. si. & bonū est qđ te non pdere cappā: & bonū est pdere tē, poti⁹ qđ occidaris à latrone.

c *Ciuile*. vt statuta ciuitatum, ad differentiam iuris natura. & gentium: vt hic, & institutionib. de iure naturali, in princip.

d *Prætor*. id est iudex.

e *Cum inique decernit*. i. cōtra æquitatē, nō cōtra ius scriptum expresso errore: quia tūc nō esset ius: vt quia pronūciat iudex minorem. xiiij. an. posse testari. Sed videtur qđ sentētia nō valet ipso iure cū iniquē decernit: vt. j. de feriis. l. j. quæ est cōtra. sed dic qđ cōtra ius litigatoris fuit lata, nō cōtra ius legis: vnde valet: vt. j. quæ sen. sine app. rescin. l. j. in prin. si sic exponas, qđ iudex nō cōtra ius legis, sed cōtra ius litigatoris tulit sententiā: quare dicit, relatione facta &c. nam etiā nulla facta relatione ad id quod fieri debet, est tamē ius, & datur actio? Resp. quod dicit, relatione &c. refertur ad id quod dixerat, iniquē, nō ad dictionē illā. ius. Itē not. ius iniquū. sic & instit. de vsuc. in princip. & ad Tertul. in prin. & j. quod quis. iu. l. iij. sed nūquid hoc ius iniquū habet iustitiā matrē? Respon. nō secundū Iō. imō iniquitatē. ar. 3. eo. l. j. in princip. ibi, ius est ars &c. & in decre. di. j. c. ius autem. vbi dicitur quod dicitur ius, quia iustum. Item quaritur ex qua sententia datur actio in factū. dic ex ea quæ fuit lata, non ex ea quæ ferri debuit.

f *Non ad id*. scilicet tantum.

g *Collata*. id est contracta. alias tracta.

h *Vbi fit*. i. fieri solet. & facit ad hoc respō. C. de sen. & inter. l. cū sententiā. sed cōtra. j. de inter. ac. l. voluit. §. quod ait prætor. solue vt ibi. ^a Item ar. cōtra. j. de arbit. l. si cum dies. vbi etiam in alio loco iudicatur, dummodo non inhonesto. solue vt ibi.

i *Nonnunquam*. Pro necessitudine. id est iure sanguinis. vnde Iob dixit. Necessarij mei venerunt ad me.

DE ORIGINE IURIS, &c.

Large ponitur ius ciuile pro omni iure ciuili, & prætorio, & naturali. sic accipitur. j. de var. & extra. cog. l. i. §. proinde. & hac prima pars expeditur. j. eo. l. 2. vsque ad. §. post originem. secunda pars expeditur postea vsque ad. §. iuris ciuili scientiam. tertia postea vsque in fin.

Propositus partibus iuris superiore tit cōstitit in iure Pop. Rom. cuius origine iam inde à Regibus processumq; & partes hoc tit. declarat, deinde originem & nomina magistratū, & postremo successione iuris peritorū, vt quis-

Sententia contra ius lata an valet.

Actio in factū ex qua sententia datur.

a) Tu dic quod vbi res exigit plenā causā cognitionē: locum cōsuetū iudex debet obseruare in examinando negocio: vt hic. ibi vero semiplene fit. & eodem modo solue aliud cōtrariū i gl. Alb.

A que alteri successerit. ab his enim potissimū orta, cōdita, aucta, tradita, illustrata sunt iura Pop. Rom. qua ex re iuris cōditores dicuntur et iuris auctores. ac sanē cū in authenticō Pādectarū Florētarū sit hoc loco, Et successione eorū, existimo esse emēdandū, Et successione auctōrū, ut. l. ij. §. post originē. Porro, si hoc scire aues, Magistratus est publica persona, quæ iurisdictioni præst. vel, qui pro tribuna li cognoscit. vel, cui publicē iudiciū iurisq; dictio data est. Aristoteles ἀρχὴς εἶναι δόξας ἀποδέλοται βελδοσαοται περὶ τινῶν καὶ κελίαι καὶ ἐπιτάξαι, καὶ μάξιλα τῆτο, γὰρ ἐπιτάξαι ἀρχικώτερον ἔστι. Id quod vocat ἐπιτάξαι nobis est imperiū, vt iubere cauere, iubere possidere, quæ sunt ἀρχικώτερον. i. magis imperij quā iurisdictionis. Iuris cōsultus est qui ius p̄fiteretur, responder, interpretatur. Aut vir bonus legum & morū ad respondendū peritus atq; interpretādū. Cuius. Actus.] CASVS.

mihī ius cognatiōis vel adfinitatis.

DE ORIGINE IURIS & omnium magistratuum & successione prudentium. *

TITVLVS II.

I. GAIVS libro primo ad legem duodecim tabularum.

Acturus legū veterarū interpretationem, ^l necessariū ^m prius ab vrbis initiis ⁿ repetendū existimaui: ^o nō quia velim verbosus cōmētarios facere, sed qđ ^p in omnibus rebus animaduerto id perfectū esse, quod ex omnibus suis partibus cōstaret. ^q Et certē cuiusq; rei potissima pars ^r principiū ^s est. Deinde ^t si in foro causas dicentibus, nefas (vt ita dixerim) videtur esse, nulla præfatione facta iudici rem exponere: quāto magis interpretationē ^u promittētibus incōueniēs crit, omissis initiis, atq; origine non repetita, atq; illotis ^v (vt ita dixerim) manibus protinus materiā interpretationis tractare? ^w namque (nisi fallor) istæ præfationes & libētius nos ad lectionē propositæ materiæ producūt: & cū ibi venerimus, euidentiorē ^x præstant intellectum.

idē hic dicendum est. Vltimo ponit duas causas quare prædictæ duæ rationes sunt bonæ.

k *Facturus*. Gaius fecit vnum librum super interpretatione iuris veteris: de quo sunt tractæ leges Gaij, quæ sunt in. ff.

l *Interpretationem*. verbū interpretationis in pprio sensu denotat vocabuli apertā significationē: hic tamen largius ponitur pro correctione, arctatiōe, & progatione: vt. j. ad Tert. l. j. §. q. operas.

m *Necessariū*. id est vtiliter.

n *Initiis*. circa tria quæ sunt in rubrica.

o *Existimaui*. i. ego Gaius, scilicet qualiter in iure inueniēdo fuerit p̄cessum. sed quomodo, cū sequens. l. sit Pomponij vbi dicentur hæc tria, fecit hoc Gaius? Respon. alibi dixit Gaius: licet hic dictum Pomponij sit positum.

p *sed quod*. id est quia.

q *Cōstaret*. No. quæ sit res p̄fecta. facit. j. de auro & arg. le. l. cum aurū. §. infecti. versū. quid ergo. & C. ad Silan. l. penul. & fi. & i. decret. vij. q. j. can. nihil. argu. cōtra. j. de verb. sign. & edificia. §. perfecisse. & j. de di. & tem. præscrip. l. in vsucapione. in prin.

r *Principiū*. Not. principiū esse spectandū. nam dimidiū facti, qui bene cōpit, habet. & facit. j. mādati. l. si procuratorem. in prin. & C. quādo liceat vnicuique. l. j. & C. quando in integ. rest. non est neces. l. si. argu. contra. C. ad Sil. l. cum Silanianum. in fin.

s *Deinde*. secunda ratio exempli, & hæc non videtur bona, cū non exemplis &c. vt. C. de sen. & inter. l. nemo.

t *Interpretationem*. id est correctionem legum veterarum, & arctationem: vt in princi. diximus.

u *Tractare*. quasi diceret, inconueniens esset: namque &c. & sunt istæ causæ quæ sequuntur, primæ & secundæ rationis.

x *Evidentiorē*. imō sine his non esset euidentis: sicut & si principium alicuius casus omiseris, postea casum plene intelligere non poteris: vt. j. de eden. l. argentarius. §. edi autem.

Necessarium.] CASVS. Duo fuerūt fratres qui Romā fecerūt: Remus & Romulus. vnde vt prædicta ciuitas Roma suis legibus viuere, latae sunt leges. qui etiā ciuitatem in triginta partes

† Ciuisis scilicet: nā naturale cōpit cum hominibus, vt & ius gentiū. l. j. de adq. rer. do. & apud Gratianū. i. dist. & sequentibus distinctionibus.

* Sic in Indice utulorū sed in arche typo Florētiāno ad hūc locū legitur eorum. teste Taurelio in adnotatis.

† Aristoteles in elenchis. μέγιστον ἀρχὴ πάντων.

† Vide Eras. chil. i. cent. 9. pro. 55.

diuisit, vt ciues suis legibus vterentur: & sic multi alij reges post Romulū obseruāt. deuentū est tandē q̄ postea populus illis legibus nō vtebatur. vnde miserūt decē viros in Græciā: qui decē tabulas de Græciā apportauerūt, & Romæ pro rostris posuerūt: & q̄ ab illis non appellaretur, statutū fuit à populo: dataque est illis decem viris potestas, vt adderent duas tabulas: sicque appellata est lex duodecim tabula. post fuerunt disputationes prudentū. & hec vsque ad. §. deinde. postea in illo. §. deinde. dicit q̄ inuenta sunt actiones quæ coarctabatur à magistratib⁹: vt si caderetur à syllaba, caderetur à tota causa. In monte Auētino cū inter populum & nobiles guerra esset: concordia facta, cōstitutum fuit vt ista plebiscita pro legibus obseruaretur. Itē facta sunt edicta prætorum. postea deuentū est ad principē. & hoc vsque ad. §. post originē. Exinde dicit de successione magistratū, & origine eorū. Itē dicit de cōsularib⁹, qui nō habēt merum imperiū: & ab eis appellatur. Dicit etiam de professoribus legū, & multa alia de successoribus magistratuum: quæ longum esset enumerare. quale fuit initium secessionis in mōte Auētino, dicit. Nam cū filia Verginij pronūciata esset ancilla, vt iudex eā haberet in suā cōcubinā: Verginius occidit illā suā filiā, vnde secessit in montē Auentinū vnā cū aliis popularibus. Inferior litera nō legitur. sed not. ex ea ista, q̄ iudices sedebant tantū vsq; ad vesperā: vt in. §. & quia. Aliud, & q̄ prætores de fidei-

+ In hanc. l. multa Bude. & Alciatus, & Valerius Zazius totā interpretat⁹ est, & postea Goueanus, Corasius, P. Faber & alij.

Reges.

Curia.

Curia: leges. + Curia: leges à curia tis comitis, vt centuriatē à cēturiatis. Bud. + Tarquini⁹ in vulg.

* quā per lata lege.

Origo iuris ciuilib Romanorū.

II. POMPONIVS libro singulari Enchiridij.

Necessarium a + itaque nobis videtur, ipsius iuris originē atque processum demonstrare. Et quidē initio ciuitatis nostræ b populus sine lege certa, sine iure certo primū agere c instituit: d omniāque manu e à regibus gubernabantur. Postea aucta ad aliquē modū ciuitate, ipsum Romulū f traditur populum in triginta partes diuisisse: quas partes curias appellauit, propterea q̄ tunc Reipublicæ curā per sententias g partiū earum expediebat. h Et ita leges quasdam & ipse curiatas + ad populum tulit: tulerūt & sequētes i reges: quæ omnes conscriptæ extāt in libro Sexti Papirij, qui fuit illis tēporibus quibus Superbus + Demarati Corinthij filius, k ex principalibus viris. Is liber (vt diximus) appellatur ius ciuile Papiarianum: non quia Papius l de suo quicquā ibi adiecit: sed quod leges sine ordine latas in vnum composuit. Exactis deinde regibus, m lege n tribunitia omnes leges hæ exoleuerunt: o iterūmq; cœpit populus Romanus incerto p magis iure, & consuetudine aliqua vti, quā per latam legē: * idq; propē viginti annis passus est. Postea ne diutius hoc q fieret, placuit publica autoritate decē d constitui r viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus:

a Necessarium. Hæc lex diuiditur in tres partes. prima tractat de origi. iu. vsque ad. §. post originē. secunda de magistratibus: vsq; ad. §. iuris ciuilib. tertia de successione prudentium, vsque in finē.

b Ciuitatis nostræ. scilicet Romanæ.

c Agere. id est viuere.

d Instituit. hñc significat, incepit.

e Manu. id est arbitrio. ADDI. imò, potestate. Cont.

f Romulum. regem scilicet Romanorum.

g Per sententias. id est consilium.

h Expediebat. scilicet Romulus.

i Sequentes. scilicet reges.

k Filius. Tarquinius Priscus. ADDITIO multi reprehendunt hanc glossam, vt quæ litteræ sit contraria: sed potest dici vt tollantur dissensionem historicorum omnes Tarquinio cognomento dictos fuisse Superbos. alioquin Liuius hunc vocat Demarati pronepotem.

l Non quia Papius. Not. argum. pro hoc quod dicūt rustici cotoni, campus iste meus est: cum tamen domino colant ipsum, & facit. C. de iure deli. l. cum aliquis. vbi dicitur seruus qui non est: & per hunc quæritur domino puratiuo hereditas. Item no. pro compilatoribus rationum & glossarum, vt eius dicantur ratio-

nes, qui cōpilauit. & facit. C. de vete. iur. enu. l. j. §. nam qui subtiliter, &c. & j. eo. §. postea cum Appius. in fi. §.

m Exactis regibus. i. expulsis. sed quare dicit pluraliter exactis regibus, cū nō fuerit nisi vnus rex expulsus: scilicet Tarquinius, vt j. eo. §. quod ad magistratus. vbi dicit, regis eiicēdi: Resp. plurale

quas in tabulas eboreas + perscriptas pro Rostris f cōposuerūt, vt possint leges apertius percipi: datumque est eis ius eo anno in ciuitate summū, vti r leges & corrigerent si opus esset, & interpretarentur: u neque prouocatio ab eis x sicut à reliquis magistratibus fieret. qui ipsi animaduertentur aliquid deesse istis primis legibus: ideoque sequēti anno alias duas ad easdē tabulas adiecerūt: & ita ex + accidentia y appellatæ sunt leges duodecim tabularum. quarū ferendarū auctorem fuisse Decemviris Hermodorū quendā Ephesiū Exulantē * in Italia quidam retulerunt. His legibus latis, cœpit (vt naturaliter euenire solet) vt interpretatio desideraret prudentiū + auctoritate, necessariam esse disputationē fori. Hæc disputatio, & hoc ius quod sine scripto venit, cōpositū à prudentibus, propria parte aliqua nō appellatur, vt cæteræ partes iuris suis nominibus designatur, datis propriis nominibus cæteris partibus: sed cōmuni nomine appellatur ius ciuile. Deinde ex his legibus eodem tēpore ferē z actiones compositæ sunt, quibus inter se homines disceptarent. quas actiones ne populus prout vellet institueret, certas solemnēque esse voluerunt: a & appellatur hæc pars iuris legis actiones, * id est legitimæ actiones. Et ita eodem penē tempore tria hæc iura nata sunt: leges

cus apertam manum ostendit, quasi ostenderet omnia nuda & aperta Deo. stultus autem timens maxillatam sibi dari, pugnum clausum quasi percussurus leuauit. Græcus intellexit q̄ Deus omnia clauderet palma: & sic credens Romanos dignos legibus, recessit, & leges his sapientibus concedi fecit in ciuitate Athenarum & Lacedæmonum: vt institu de iure natu. §. & non ineleganter. sic ergo à Græcis habuerunt originem, sicut & quælibet scientia: vt in sui tractatus principio Priscianus testatur. verum est tamen hanc dispositionem legum in Latino prius fuisse conscriptam: vt optime probatur. C. de vet. iur. enuclean. l. ij. §. hoc autem. *

f Pro rostris. id est ante oculos & ora hominum. alij dicunt pro rostris, id est eo loco vbi ponebantur rostra nauium piratarum, quas ceperant. ADDI. vltima recta.

t Vti. ponitur pro vt.

u Interpretarentur. id est apertius exponerent. & facit ad hoc instit. de iur. nat. §. responsa prudentum. Accursius.

x Ab eis. id est ab eorum interpretatione, seu sententiis, quas ferrent eo animo vt esset ius.

y Ex accidentia. No. accidēs originib⁹ præualere. sic. j. de offi. ad. f. l. si eadē. in gl. fi. & j. de postu. l. j. §. bestias. in glo. j. argu. cōtra C. de his qui ve. ar. impe. l. fi. & instit. de re. diui. §. pauonum.

z Fera. id est crudeles. nam qui syllabam mutabat, ab actione cadebat. contra hodie: vt. C. de formu. l. j. vel aduerbialiter lege ferē. ADDI. vt sine dubio est legendum.

a Voluerunt. prædicti sapientes.

pro singulari posuit: vt & caliās. j. de per. here. l. diu. §. fi. & j. de postu. l. j. §. vt initio. in gl. capitibus. vel dic q̄ plures: quia & ille fuit expulsus, & dictū fuit q̄ nullus deinceps esset.

ADDIT. vltima interpretatio recta est.

n Lege. l. facta à tribuno Celerū Iunio Bruto. vt docet Liuius lib. 1. & 2. Cont.

o Exoleuerūt. id est in vsu esse desierunt.

p Incerto. id est manu siue arbitrio.

q Hoc. l. vt staret populus sine lege. Accur. r Constitui. Quorum nomina sunt in decret. distin. vij. c. ij. antequā tamen hoc fieret, miserunt Græci Romam quendam sapiētem, vt exploraret an digni essent Romani legibus. qui cum Romam venisset, Romani cogitantes quid poterat fieri, quendam stultum ad disputandum cum Græco posuerūt: vt si perderet, tantum derisio esset. Græcus sapiens nutu disputare cœpit, & eleuauit vnum digitum, vnū Deum significans. stultus credens q̄ vellet eum vno oculo excæcare, eleuauit duos, & cum eis eleuauit etiam pollicē, sicut naturaliter euenit, quasi cæcare eū vellet vtroque. Græcus autē credidit quod trinitatem ostenderet. Item Græcus

+ Dionysius Liui⁹ & Diodorus aiunt fuisse æreas, & fortē scripsit Pōponi⁹ Athenas. propofuerunt.

+ Sic Flor. in manu. verò, ex accidēt. quæ lectio magis pbatur Taurellio. Cont.

Leges xij. tabularum.

* Ob id solū quod vir pbus esset. Cicero. j. Tusc. Strabo libr. 14. Cont.

+ Puto legēdum, Aucto ritatē necessariā esse disputatione fo ri. nam in archetypo legi disputatione, nō vt ipse edidit, disputationē testatū reliquit. Taurillus in adnotatis.

Legis actiones.

* Legis actiones quæ dicatur, pulchrē. Bud. j. l. 4. de adop. a] Tota superior glossa vt falsa & incepta & indigna quæ paginas occupet, erat penitus tollenda, sed eā tamē reliquimus, vt testimonio esset à q̄ stultis Italis & Lōgo bardis, stulte tamen arrogātibus, glossæ in vniuersum ius sint cōpositæ, & q̄ dispar hodie Dei munere facta sit pmutatio iuris interpretum: quibus tamē imminet feritas, i-gratitudo, & (ni de⁹ prouiderit) vt Hermodoro illi quondam probro viro, lata fuga. Cont. b] Falsa regula, Cont.

Ex quibus.

a Ex quibus . scilicet pontificibus.

b *Tribunus plebis fieret*. Nota aliquem ex dolo suo præmiū consequi. & facit. j. ad municip. l. Titio. in fi. j. respon. in glo. indidisset. & j. de iur. & legi. l. in testato. §. is planē. Arg. contra. C. de fur. & ser. cor. l. si quis seruo alieno. Vel dic quod hoc fecit populus ignorās eius factum.

Valerius lib. 2. c. j. Gel. lib. 6. c. 9. Cicero pro Murena.

c *Papirianum*. vt. §. ea. l. in fi. j. respon. **d** *Secederet*. in montē Auentinū, qui est Romæ: vt. j. §. initiū. & ibi dicitur occasio discordiæ. Accursius.

Flavianum ius.

e *De plebiscitis*. s. an obseruarentur, an nō. **f** *Esset*. vnū à populo toto, alterū à plebeiis tantū: sed potestas est similis: quia vtrumque habet vigorem legis: vt hic, & insti. de iure natur. §. plebiscitum.

Ælianū ius.

g *Difficilius*. Nota vniuersitatē vel plures difficulter cōsentire, & facit. j. de acqui. poss. l. j. §. fin. & j. de lib. vni. l. j. §. sed an omnino. & j. de arbi. l. itē si vnū. §. fi. Arg. cōtra. j. qd mer. cau. l. merū. §. animaduerrēdū. & facit ad hūc §. inst. de iur. natu. §. senatuscōsultū. & in aut. de referē. §. pen. col. ij.

Plebiscita.

h *Obseruabatur*. à populo.

i *Magistratus*. id est prætores.

k *Quisque*. scilicet actor vel reus.

l *Rebus dictatibus*. No. cōmodius rē per vnū expediri. sic. j. de admitt. l. iij. §. apparet.

m *Per partes*. quia primo de populo ad senatū ventū est, & nunc de senatu ad principē. **n** *Lege*. hic ponitur p lege. xij. tabularum.

o *Sine lege*. id est sine interrogatione populi. nec enim in senatuscō. interrogatur populus, vt fiebat in cōpositione legis: vt inst. de iure nat. §. lex. & facit ad hūc. §. in d. rit. insti. §. sed quod principi.

p *Exposuimus*. in suis locis. **q** *Parum est*. not. & facit. C. de Iudæ. l. nullū. **r** *Reddere possint*. scilicet magistratus.

s *Produci*. not. & facit j. de iure fil. l. nō intelligitur, §. diui fratres.

t *Quod ad magistratus*. aliās est hic. §. &

duodecim tabularum . ex his fluere cœpit ius ciuile. ex eisdem legis actiones compositæ sunt. Omnium tamen harum & interpretandi scientia, & actiones, apud collegium Pontificum erant: ex quibus ^a constituebatur quis quoquo anno præfesset priuatis . Et ferè populus annis propè centum hac consuetudine vsus est. Postea cum Appius Claudius proposuisset, & ad formam redegisset has actiones, Gnæus Flavius scriba eius, libertini filius, subreptum ^b librum populo tradidit: & aded gratum fuit id munus populo, vt Tribunus plebis fieret, ^c & senator, & ædilis curulis . Hic liber qui actiones continet, appellatur ius ciuile Flavianum: sicut ille, ius ciuile Papirianum. ^d nam nec Gnæus Flavius de suo quicquam adiecit libro. Augescente ciuitate, quia deerant quædam genera agendi, non post multum temporis spacium Sextus Ælius alias actiones composuit: & librum populo dedit, qui appellatur Ius Ælianum. Deinde cum esset in ciuitate lex duodecim tabularum, & ius ciuile, essent & legis actiones: euēnit vt plebs in discordiam cum patribus perueniret, & secederet, ^e sibi que iura constitueret. quæ iura plebiscita vocantur . Mox cum reuocata esset plebs: quia multæ discordiæ nascebantur de his plebiscitis, ^f pro legibus placuit & ea obseruari, lege Hortensia: ^g & ita factum est vt inter plebiscita, & legem, species constituendi interessent, potestas autem eadem esset. ^h Deinde quia difficilē plebs conuenire cœpit, populus certē multo difficilior, ⁱ in tanta turba hominum: necessitas ipsa curam Reipublicæ ad senatum deduxit. Ita cœpit senatus se interponere: & quicquid constituisset, obseruabatur: ^j idque ius appellabatur Senatusconsultum. Eodem tempore ^k & magistratus ^l iura redderant . & vt scirent ciues quod ius de quaque re quisque ^m diciturus esset, seque præmuniret: edicta proponebant . quæ edicta Prætorum ius honorarium constituerunt. Honorarium dicitur, quod ab honore prætoris venerat. Nouissimē sicut ad pauciores iuris constituendi via transisse, ipsis rebus ⁿ dictantibus, videbatur: per par-

tes ^o euēnit, vt necesse esset Reipublicæ per vnum consuli . Nam senatus non perinde omnes prouincias probè gerere poterat. Igitur constituto principe, datum est ei ius, vt quod constituisset, ratum esset. Ita in ciuitate nostra aut iure, id est lege ^p constituitur: aut est proprium ius ciuile, quod sine scripto in sola prudentium interpretatione consistit: aut sunt legis actiones, quæ formam agendi continent: aut plebiscitum, quod sine auctoritate patrum est constitutum: aut est magistratum edictum, vnde ius honorarium nascitur: aut senatusconsultum, quod solum senatu constituyente inducitur sine lege: ^q aut est principalis constitutio, id est vt quod ipse princeps constituit, pro lege seruetur.

De origine magistratum & nominibus eorum.

Post originem iuris & processum cognitum, consequens est vt de magistratum nominibus & origine cognoscamus: quia, vt exposuimus, ^r per eos qui iuri dicundo præsumt, effectus rei accipitur. Quantum ^s est enim ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura regere ^t possint? ^u Post hoc deinde auctorum successione dicemus: quod constare non potest ius, nisi sit aliquis iurisperitus per quem possit cottidie in melius produci. ^v Quod ad magistratus ^w attinet, initio ciuitatis huius constat Reges omnem potestatem habuisse. Iisdem temporibus & tribunum Celerum, ^x fuisse constat. is autem erat qui equitibus ^y præerat, & veluti secundum locum à regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit regis eiciendi.

Exactis ^z deinde regibus, Consules constituti sunt duo: penes quos summum ius vti esset, lege rogatum ^{aa} est. Dicti sunt ab eo, quod plurimum Reipublicæ consulerent. ^{ab} Qui ^{ac} tamen ne per omnia regiam potestatem sibi vindicarent, lege lata factum est, vt ab eis prouocatio esset, neque possent in caput ciuis Romani animaduerrere iniussu ^{ad} populi: solum relictum est illis, vt coercere possent, & in vincula publica duci iuberent. Post deinde cum sensus iam maiori tempore agendus esset, & consules non sufficerent, huic quoque officio Censores constituti sunt. Populo deinde aucto, cum crebra orirentur bella, & quædam acriora à finitimis ^{ae} inferrentur: interdum re exigente placuit maioris potestatis magistratum constitui. itaque dictatores proditi sunt: à quibus nec prouocandi ius fuit: & quibus etiam capitis animaduerrio data est. Hunc magistratum, quoniam summam potestatem habebat, non erat fas ultra sextum mensem ^{af} retinere. & his dictatoribus magistri equitum iniungebantur, ^{ag} sic quo modo regibus tribuni celerum. quod officium ferè tale erat, quale hodie præfectorum prætorio: magistratus ^{ah} tamen habebatur legitimi. Iisdem temporibus cū plebs à patribus secessisset, anno ferè septimodecimo post reges exactos, ^{ai}

non ibi, initio ciuitatis.

u *Celerum*. id est militum qui celeres sunt.

x *Equitibus*. qui celeres sunt.

Princeps.

y *Exactis*. id est expulsis.

z *Rogatum*. i. interrogatum: quod in cōstituenda lege fiebat.

aa *Consulerent*. & facit vt nomē sit conueniēti rei: vt. C. de defensori. ciuita. l. defensores nihil. & insti. de donat. §. est & aliud.

ab *Iniussu*. aliās nisi iussu. i. sine iussu. & hoc in criminalibus causis.

ac *Finitimis*. Id est ab his qui positi erant in confinibus.

ad *Sextum mensem*. No. sic fit Bononiæ. & facit. j. de offi. procon. l. antepen. & facit ad. §. istum. j. de offic. præf. præto. l. j. §. j.

ae *Magistratus*. priores, qui scilicet prius erant cōstituti, nec erāt tāta potestatis, quantæ erat hic nouus: vt. §. eod. §. populo deinde aucto.

af *Exactos*. hic signatur contra. §. eo. §. exactis. in fin. §. vbi dicit, prope. xx. an. & hic dicit. xvij. sed dic qd bis fuerunt expulsis: ibi de prima expulsionē ante

* Parum.

† reddere.

Reges. Tribunus Celerum.

Consules.

* Nam quia tamen est in archetypo, vt ait Taur. in adnotatis.

Censores.

Dictatores.

Magistri equitum. † iungebantur.

legē.xij.tab.hic de alia post legē prædictā. vel dic parum distare inter vtrūque numerū: maximè cum hic ponit ferè,& ibi prope. A D D I. Dicendum non statim Tribunos tulisse leges, quæ dicebantur plebiscita, sed altero aut tertio post anno.Cōt.

Tribuni plebis.

Ædiles. Rectius in archetypo Florentino legi puto, auctu.Cōt.

Quæstores. Quæstores parricidij.

Quæstores parricidij.

Decemviri.

* magistratus.

Verginius.

† Vide Ant. August. lib.3. emend. ca.3.

* Liviō li.2. Vindicius appellatur.

† Arrecto, est in archetypo, vt testatur Taurill.

* madēscque

tribunos sibi in monte ^a Sacro creavit: qui essent plebeij magistratus. dicti tribuni, quod olim in tres partes populus diuisus erat, & ex singulis singuli creabantur: vel quia tribuim suffragio creabantur. Itēque vt essent qui ædibus præessent, in quibus omnia scita ^b sua plebs deferebat, duos ex plebe constituerunt: qui etiam ædiles appellati sunt. Deinde cum ærarium populi auctius ^c esse cœpisset: vt essent qui illi præessent, constituti sunt quæstores qui pecuniæ præessent, dicti ab eo quod inquirendæ ^c & conseruandæ pecuniæ causa creati erant. Et quia (vt diximus) de capite ciuis Romani iniussu populi non erat lege permissum consulibus ius dicere: propterea quæstores constituebantur à populo, qui capitalibus rebus præessent. hi appellabantur quæstores parricidij: quorum etiam meminit lex duodecim tabularum. Et cum placuisset leges quoque ferri, latum est ^d ad populum, vt omnes magistratu se abdicarent. ^c quo decemviri constituti anno vno, cum magistratum prorogarent sibi, & cum iniuriose tractarent, neque vellent deinceps sufficere ^f magistratibus*, vt ipsi & factio sua perpetuò Rempubliam occupatam retinerent: nimia atque aspera dominatione eò rem perduxerant, vt exercitus à Republica secederet.

Initium fuisse secessionis dicitur Verginius quidam: qui cum animaduertisset Appium Claudium ^g contra ius, quod ipse ex vetere iure in duodecim tabulas transtulerat, vindicias ^h filia suæ à se abdixisse, [†] & secundum eum, qui in seruitutem suppositus ab eo petierat, dixisse: captumque amore virginis, ⁱ omne fas ac nefas miscuisse: indignatus ^k quod vetustissima iuris obseruantia ^l in persona filia suæ defecisset, vt pote cum Brutus, qui primus Romæ consul fuit, vindicias ^m secundum libertatem dixisset ⁿ in persona Vindicius* Vitelliorum serui, qui prodicionis coniurationem indicio suo detexerat, ^o & ^o castitatem ^p filia, vitæ quoque eius præferendam putaret [†] arrepto cultro de taberna Ianionis, filiam interfecit, in hoc scilicet, vt morte virginis contumeliam stupri arceret: ac protinus recens à cæde, madentēque ^{*} adhuc filia cruore, ad commili-

tones confugit: qui vniuersi de Algido, [†] vbi tunc belli gerendi causa legiones erant, relictis ducibus pristinis signa in Auentinum transtulerunt: omnisque plebs vrbana mox eodem se contulit: populique consensu partim in carcere ^r necati. ^q ita rursus respublica suum statum recepit. ^r Deinde cum post aliquot annos ^r quàm duodecim tabulæ latae sunt, & plebs contenderet cum patribus, & vellet ex suo quoque corpore consules creare, & patres recusarent: factum est vt Tribuni militum crearentur, partim ex plebe, partim ex patribus, consulari potestate. hique constituti sunt vario numero. interdum enim viginti [†] fuerunt, interdum plures, nonnunquam pauciores. Deinde cum placuisset creari etiam ex plebe consules: cœperunt ex vtroque corpore constitui. Tunc vt aliquo pluris patres haberent, placuit duos ex numero patrum constitui. ita facti sunt ædiles curules. Cùmque consules auocarentur bellis finitimis, neque esset qui in ciuitate ius reddere posset, factum est, vt prætor quoque crearetur, qui vrbanus appellatus est, quod in vrbe ius redderet. Post aliquot deinde annos non sufficiente eo prætore, quod multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem veniret, creatus est & alius prætor, qui peregrinus appellatus est, ab eo quod plerunque inter peregrinos ius dicebat. Deinde cum esset necessarius magistratus qui hastæ ^r præesset, decemviri in ^{*} litibus iudicandis constituti sunt. eodem tempore & quatuorviri, qui curam viarum gererent: & triumviri monetales æris, argenti, auri flatores: & triumviri capitales, qui carceris custodiam haberent: vt cum animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret. Et quia magistratibus vespertinis temporibus ^u in publicum esse inconueniens erat, quinqueviri constituti sunt cis Tiberim, & vltis Tiberim, qui possent pro magistratibus fungi. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia, item Hispania, deinde Narbonensi prouincia: totidem prætores, quot prouinciæ in ditionem ^x venerant, creati sunt: partim qui vrbani rebus, partim qui prouincialibus præessent. Deinde Cornelius Sulla quæstiones publicas constituit: veluti de falso, de parricidio, de sicariis: & prætores quatuor adiecit. Deinde Gaius Iulius Cæsar duos prætores, & duos ædiles, qui frumento præessent, & à Cerere ^y Cereales constituit. Ita duodecim prætores, sex ædiles sunt creati. Diuus deinde Augustus sedecim prætores constituit: post deinde diuus Claudius duos prætores adiecit, qui de fideicommissis ^z ius dicerent: ex quibus vnum diuus Titus detraxit: & adiecit diuus Nerua qui inter fiscum & priuatos ius diceret. Ita decem & octo prætores in ciuitate ius dicunt. Et hæc omnia, quotiens in republica [†] sunt magistratus, obseruantur. quotiens autem proficiscuntur, vnus relinquitur qui ius dicat. is vocatur præfectus vrbi. qui præfectus ^{*} olim constituebatur: postea ferè Latinarum

prædicti. ^r Recepti. quem ante legē.xij.tabu.habebat. ^f Deinde cum post aliquot annos. isti aliquot anni fuerunt plures ceterum &.xvij. vt probatur. s. eo. s. omnium tamen. &.s. eisdem temporibus cum plebs. ^r Qui hasta præesset. a. alias esse, id est frumento publico. Alij habent hastæ, & exponunt, id est partiastræ, id est exercitui. & alij habent Vestes, & eodem modo exponitur. Accur. ^u Vespertinis temporibus. quia vsque ad nonam in publico morabantur, vt debent: sed hodie delegati à mane vsq; in sero: vt in auth. de iudi. s. sedebūt. colla. vj. item contra. j. de fur. l. more. & extra de offic. & po. iu. delega. cap. consuluit. ^x In ditionem. i. in potestatem Romanam. Accur. ^y A Cerere. id est dea frugum, siue messium. ^z De fideicommissis. facit instit. de fideicom. here. s. j.

† Vrbē seu oppidū vocat Dionys. & Strabo. ^{*} Addit Budæus ad cōplēdam sententiā, Partim in exiliū acti. [†] Tribuni militum. [†] Seni. Budæus sed omnes libri scripti reclamant. [†] Prætor vrbanus. [†] Prætor peregrinus. ^{*} Decemviri. ^{*} Legendū stitibus. [†] Quatuorviri. [†] Triumviri monetales. [†] Triumviri capitales. [†] Quinqueviri. [†] Sueton. in Iulio. [†] Aediles Cereales. [†] Sueton. in Augusto & Claudio. [†] i. in vrbe & præfentes. [†] Cont. ^{*} Profectis, legendū putat. P. Faber ex Cor. Tacito lib. j. [†] Præfectus vrbi.

^a *Latinarum.* Ad hunc locum vide Anto. August. lib. iij. cap. j.

Præfectus annoæ. Præfectus vigilum.

^b *Magistratus.* inspecto initio: sed postea factus est magistratus: vt. j. de offi. præ. vigi. l. ij. quæ est contra.

^c *Professum.* qui reget scholas. **ADDIT.** Imò domi docebant.

^d *In primis.* post superiorem Tiberium: aliàs contra: vt. s. prox. §. Accur.

^e *Generis.* aliàs genus.

^f *De Pyrrho.* id est de rege Epirotarum.

^g *R literam inuenit.* Imò ante ipsum per mille tempora est inuenta: sed dicitur eam inuenisse vt proferretur in quibusdam partibus.

Iuris ciuili professores.

^h *Sophon.* id est sapientem. sed contra. j. eo. §. deinde Sextus. sed certe licet idem significet sapiens quod ibi dicit, quod hoc Græcum Sophon: non tamen est idem nomen.

ⁱ *Deinde Quintus Mucius.* scilicet fuit.

^k *Tessera.* i. tabulæ.

^l *Sapiens appellatus est.* cõtra. s. eo. §. fuit post eos.

Publius Papius.

Sextus antea est vocatus s. in prin cip.

Appius Claudius Cæcus.

^m *Plus eloquentia.* sic Roladus pedis vaccæ: & quidã amic⁹ noster.

ⁿ *Traditur.* i. dicitur.

^o *Intellexisset.* assume enim quod est supra.

^p *Eum.* Quintũ Mucium. ^q *Turpe esse patricio.* Not. quem non audiri si dicat se ignorare quæ tractauit. sic. s. in proæmio in princi. & infra ad Velleia. l. quãquam, &c.

Centumalus in vulg.

^r *Conscripserunt.* scilicet Seruij Sulpitij scho lares.

^s *Digesti sunt.* id est facti sunt. Accur.

G. Scipio Nafica.

Quintus Mucius.

Titus Coruncanius.

Sextus Aelius. P. Aelius.

Latinarum ^a feriarum causa introductus est: & quotannis obferuatur. Nam præfectus annoæ, & vigilum, non sunt magistratus, ^b sed extra ordinem utilitatis causa constituti sunt, & tamen hi quos Cistiberes diximus, postea ædiles senatusconsulto creabantur. Ergo ex his omnibus, decem tribuni plebis, consules duo, decem & octo prætores, sex ædiles in ciuitate iura reddebant.

De auctorum successione.

Iuris ciuili scientiam plurimi & maximi viri professi sunt: sed qui eorum maximæ dignationis apud populum Romanum fuerunt, eorum in præsentia mētio habenda est: vt appareat à quibus & qualibus hæc iura orta & tradita sunt. Et quidem ex omnibus qui scientiam nati sunt, ante Tiberium Coruncanium publicè professum ^c neminem traditur: cæteri autem ad hunc vel in latenti ius ciuile retinere cogitabant: solùmque consultatoribus vacare potius, quàm discere volentibus se præstabant. Fuit autem in primis ^d peritus Publius ^e Papius, qui leges regias in vnum contulit. Ab hoc Appius Claudius, vnus ex decemuiris, cuius maximum consilium in duodecim tabulis scribendis fuit. Post hunc Appius Claudius eiusdem generis ^e maximam scientiam habuit, hic Centemmanus ^f appellatus est: Appiam viam strauit, & aquam Claudiam induxit: & de Pyrrho ^f in vrbe non recipiendo sententiam tulit. Hunc etiam actiones scripsisse traditum est, primum de vsurpationibus: qui liber non exstat. Idem Appius Claudius, qui videtur ab hoc processisse, R literam inuenit, ^g vt pro Valelij Valerij essent, &

habuerunt: vt duo Aelij etiam consules fuerint. Attilius ^A autem primus à populo sapiens appellatus est. [†] Sextum Aelium etiam Ennius laudauit: & exstat illius liber, qui inscribitur Tripertita: qui liber veluti cunabula iuris continet. Tripertita autem dicitur, quoniam lege duodecim tabularum præposita, iungitur interpretatio: dein subtexitur legis actio. Eiusdem esse tres alij libri referuntur, quos tamen quidam negant eiusdem esse. Hos sectatus ad aliquid est Cato. Deinde Marcus Cato, princeps Porciæ familiæ: cuius & libri exstant: sed plurimi filij eius, [†] ex quibus cæteri oriuntur. Post hos fuerunt Publius Mucius, & Brutus, & Manilius, qui fundauerunt ius ciuile. Ex his Publius Mucius etiam decem libellos reliquit, Brutus ^B septem, Manilius tres: & extant volumina scripta, Manilij monumenta. Illi duo consulares fuerunt, Brutus Prætorius: Publius autem Mucius etiam pontifex maximus. Ab his profecti sunt Publius Rutilius Rufus, qui Romæ consul, & Asiæ proconsul fuit: Paulus Verginius: & Quintus Tubero ille Stoicus, Panfæ ^{*} auditor, qui & ipse consul. etiam Sextus Pompeius Gnæi Pompeij patruus fuit eodem tempore: & Cælius Antipater, qui historias conscripsit: sed plus eloquentiæ ^m quàm scientiæ iuris operam dedit. Etiam Lucius Crassus frater Publij Mucij, qui Mucianus [†] dictus est. hunc Cicero ait iuriconsultorum disertissimum.

Attilius. Tripertita. Marcus Cato. Id est filij eius plurimos de iure liberos scriptos reliquit. vide Gellij lib. 13. eius libri citantur l. 4. s. Cato. de verb. oblig. P. Mucius. Brutus. Manilius. P. Rutilius. Rufus. Paulus Verginius. Quintus Tubero. Panerij. S. Pompeius Cælius Antipater. Lucius Crassus. Munian⁹ in archetypo scriptum est, teste Tau rello. Quintus Mucius. Gallus Aquilius. Balbus Lucillius. Sextus Papius. Gaius Iuuentius. Seruius Sulpicius. responentem. tactus. Alfenu Varus. Gaius. Aulus Ofilius. Titus Cæsius. Aufidius Tuca. Aufidius Namusa. Flauius Priscus. Gaius Ateius Pacuius. Labeo Antistius. Cinna. Publicius Gellius.

Post hos Quintus Mucius, Publij filius, pontifex maximus, ius ciuile primus constituit, generatim in libros decem & octo redigendo. Mucij auditores fuerunt complures: sed præcipuæ auctoritatis Aquilius Gallus, Balbus Lucillius, Sextus Papius, Gaius Iuuentius: ex quibus Gallum maxime auctoritatis apud populum fuisse Seruius dicit. Omnes tamen hi à Seruio Sulpicio nominantur: alioquin per se eorum scripta non talia extant, vt ea omnes appetant. denique nec versantur omnino scripta eorum inter manus hominum, sed Seruius libros suos compleuit: pro cuius scriptura ipsorum quoque memoria habetur. Seruius cum in causis orandis primum locum, aut pro certo post Marcum Tullium obtineret, traditur ⁿ ad consulendum Quintum Mucium de re amici sui peruenisse: cùmque eum sibi respondisse ^{*} de iure Seruius parum intellexisset ^o iterum Quintum interrogasse: & à Quinto Mucio responsum esse, nec tamen percepisse: & ita obiurgatum esse à Quinto Mucio: namque eum ^p dixisse, turpe esse patricio ^q & nobili, & causas oranti, ius in quo versaretur, ignorare. Ea velut contumelia Seruius tractatus [†] operam dedit iuri ciuili: & plurimum eos de quibus locuti sumus, audiit: institutus à Balbo Lucillio: instructus autem maxime à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinæ. Itaque libri complures eius extant Cercinæ confecti. Hic cum in legatione perisset, statuam ei populus Romanus pro Rostris posuit, hodièque extat pro Rostris Augusti. Huius volumina complura extant. reliquit autem prope centum & octoginta libros. Ab hoc plurimi profecerunt: fere tamen hi libros conscripserunt, Alfenu Varus, Gaius, Aulus Ofilius, Titus Cæsius, Aufidius Tuca, Aufidius Namusa, Flauius Priscus, Gaius Ateius Pacuius, Labeo Antistius, Labeonis Antistij pater Cinna, Publicius Gellius. ex his decem, libros octo conscripserunt: ^r quorum omnes qui fuerunt libri, digesti sunt ^s ab Aufidio Namusa in centum quadraginta libros. Ex his auditoribus plurimum auctoritatis habuit Alfenu Varus, & Aulus Ofilius: ex quibus Varus & consul fuit: Ofilius in equestri ordine perseverauit. Is fuit Cæsari familiarissimus: & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquit. Nam de le-

a *Vicesima*. scilicet par-
tis dandę fisco in testa-
mento ab omnibus his
hominibus scilicet.

b *Sex mensibus*. inde li-
bri semestres dicuntur:
vt. j. de excusa. tuto. l.
item diuus.

Trebatius c *Tradita fuerant*. vt
circa textum.

Aulus Cas- cellius.
Quintus Mucius. d *Beneficium*. scilicet
potestatem de iure re-
spondēdi. & facit. j. de
his qui no. infa. l. athle-
tas. §. designatores.

e *sed praestari*. Not.
quaedam sunt quę ho-
nestę conceduntur: nō
tamen honestę petun-
tur. & facit infra. de va.
cogn. l. j. §. est enim. &
in decret. xvij. dist. ca.
de eulogiis. in fin. & j.
qui & a qui. ma. li. l. fin.
& C. de peti. bo. sub. l.
j. & j. de offic. pręto. l.
Barbarius. & j. ad leg.
Iuliam de ambitu. l. j.

Tubero. f *vsque*. conuerte, vs-
que ad pręfecturam.
Accur.

tum Ligarium accusauit, nec obtinuit apud Gaium Cę-
sarem. Is est Quintus Ligarius, qui cum Africę oram
teneret, infirmum Tuberonem applicare non permisit,
nec aquam haurire: quo nomine eum accusauit, & Ci-
cero defendit. exstat eius oratio satis pulcherrima, quę
inscribitur, Pro Quinto Ligario. Tubero doctissimus
quidem habitus est iuris publici & priuati: & complures
vtriusque operis libros reliquit. sermone etiam antiquo
vsus + affectauit scribere: & ideo parum libri eius grati
habentur. Post hunc maximę auctoritatis fuerunt
Ateius Capito, qui Officium secutus est: & Antistius La-
beo, qui omnes hos audiuit. Institutus est autem à Tre-
batio. Ex his Ateius consul fuit. Labeo noluit, cum of-
ferretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret,
honorem suscipere: sed plurimam studiis operam dedit:
& totum annum ita diuiserat, vt Romę sex mensibus b
cum studiosis esset, sex mensibus secederet, & conscri-
bendis libris operam daret. Itaque reliquit quadringen-
ta * volumina, ex quibus plurima inter manus ver-
fantur,

**De diuersis Sabinianorum & Proculianorum sectis
& vnde ortum habuerint.**

Hi duo primū veluti diuersas sectas fecerunt. Nam
Ateius Capito in iis quę ei tradita c fuerant, perseuera-
bat: Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinę, qui *
& cęteris operis sapientię operam dederat, plurima in-
nouare instituit. & ita Ateio Capitoni Massurius Sabi-
nus successit Labeoni Nerua: [qui] adhuc eas dissen-
siones auxerunt. hic etiam Nerua familiarissimus Cęsari
fuit. Massurius Sabinus in equestri ordine fuit: & pu-
blicę primus respondit. posteaque hoc cępit benefi-
cium d dari à Tiberio Cęsare. Hoc tamen illi conces-
sum erat. Et, vt obiter sciamus, ante tempora Augusti
publicę respondendi ius non à principibus dabatur: sed
qui fiduciam studiorum suorum habebant, consulenti-
bus respondebant: neque responsa vtiq; signata da-
bant: sed plerumque iudicibus ipsi scribebant, aut testa-
bantur, qui illos consulebant. Primus diuus Augustus,
vt maior iuris auctoritas haberetur, constituit vt ex au-

+ versus.

Ateius Ca-
pito.
Antistius
Labeo.

* quadra-
ginta.

* qui pra
ceteris.
Massurius
Sabinus.
Nerua.

Publicę re-
spondendi
ortus.

gibus vicesima a primus con-
scripsit, de iurisdictione. idem e-
dictum Prętoris primus diligen-
ter composuit. Nam ante eum
Seruius duos libros ad Brutum
perquam breuissimos ad edictum
subscriptos reliquit. Fuit eodem
tempore & Trebatius, qui idem
Cornelij Maximi auditor: fuit
Aulus Cascellius, & Quintus
Mucius Volusij auditor. deni-
que in illius honorem testamen-
to Publium Mucium nepotem
eius reliquit heredem. fuit
autem quęstorius: nec vltra
proficere voluit, cum Augustus
illi etiam consulatum offerret. Ex
his Trebatius peritior Cascellio,
Cascellius Trebatio eloquentior
fuisse dicitur: Ofilius vtroque do-
ctior. Cascellij scripta non exstāt,
nisi vnus liber Bene dictorum,
Trebatiij complures: sed minus
frequentantur. Post hos quo-
que Tubero fuit, qui Ofilio ope-
ram dedit. fuit autem patricius:
& transiit à causis agendis ad ius
ciuile: maximę postquam Quin-

A
toritate eius responderent: & ex illo tempore peti hoc
pro beneficio cępit. & ideo optimus princeps Hadria-
nus, cum ab eo viri prętorij peterent vt tibi liceret respō-
dere: rescripsit eis, hoc non peti, sed pręstari c solere: &
ideo si quis fiduciam sui haberet, deletari se: populo ad
respondendum se prępararet. Ergo Sabino concessum
est à Tiberio Cęsare, vt populo responderet: qui in eque-
stri ordine iam grandis natu, & ferē annorum quinquā-
ginta receptus est. Huic nec amplę facultates fuerunt:
sed plurimum à suis auditoribus sustentatus est. Huic suc-
cessit Caius Cassius Longinus, natus ex filia Tuberonis:
quę fuit neptis Seruij Sulpicij:
& ideo proauum suum Seruium
Sulpicium appellat. hic consul
fuit cum Quartino † tempori-
bus Tiberij. sed plurimum in
ciuitate auctoritatis habuit, eo-
usque donec eum C. Cęsar ci-
uitate expelleret. expulsus ab
eo in Sardiniam, reuocatus à
Vespasiano diem suum obiit.
Neruę successit Proculus. Fuit
eo tempore & Nerua filius. Fuit
& alius Longinus ex equestri
quidem ordine, qui postea ad
pręturam vsque f peruenit: sed
Proculi auctoritas maior fuit.
nam etiam ipse plurimum po-
tuit. Appellatque sunt partim
Cassiani, partim Proculiani:
quę origo à Capitone & La-
beone cęperat. Cassio Cęlius
Sabinus successit: qui plurimum
temporibus Vespasiani potuit.
Proculo Pegasus: qui tempori-
bus Vespasiani pręfectus vrbi
fuit. Cęlio Sabino Priscus Iau-
olenus: Pegaso Celsus: patri
Celfo Celsus filius, & Priscus
Neratius: qui vtrique consules
fuerunt, Celsus quidem & ite-
rum: Iauoleno Prisco Aburnus
Valens, & Tuscianus, item Sal-
uius Iulianus.

B

C

D

E

**DE LEGIBVS, SE-
natũque consultis, & longa
consuetudine.**

TITVLVS III.

**Retrahat partes iuris, & pri-
mum de lege.**

Prima legis definitio.

I. PAPINIANVS libro pri-
mo Definitionum.

Ex † est § cō-
mune pręcep-
tum. virorum
prudētium cō-
sultum: deli-
ctorum: quę
sponte vel ignorantia cōtrahun-
tur, coercitio: communis Rei-
publicę sponso.

**DE LEGIBVS
& senatũcōsultis, &
lōga cōsuetudine.**

Tres habet partes hęc
rubri. De prima multę le-
ges in hoc tit. dicuntur. De
secunda, scilicet de sena-
tusconsul. specialiter dicitur.
j. eo. l. non ambigitur.
& l. neque leges. & l. &
ideo. De tertia dicitur. j.
eo. l. de quibus. & in sequ.
sed cum in toto corpore iu-
ris de legibus tractet: qua-
re hic specialem titu. ponit?
Respon. secundum Ioann.
quia alię leges de negociis
hominum dicunt: hęc autem
leges tractant de legibus
condendis & interpre-
tandis.

Iuris ciuilibis hoc titulo
partes exequitur tres, leges
quo nomine nō populi tan-
tum, sed etiam plebis scita
significantur, quę ex lege
Hortensia non minorem
vim habent, quām totius
populi iussa. Senatuscon-
sulta quę solus Senatus de-
creuit sine lege. Et longam
consuetudinem: id est, taci-
tum populi consensum plu-
rimorum annorum obser-
uatione inueteratum. Quas
in extremo tituli conclusit
his verbis, Ergo omne ius
aut consensus fecit, aut ne-
cessitas constituit, aut fir-
mauit consuetudo. Ius e-
nim quod expressus consen-
sus populi vel plebis fecit,
lex est. Quod necessitas
constituit, Senatusconsul-
tum, l. ij. §. deinde, quia
difficile. §. tit. prox. Cuius.

C. Cassius
Longinus.

† Vide ad
hunc locum
Cuspinia-
num:

Proculus.
Nerua fi-
lius.
Longinus.

Cassiani.
Proculia-
ni.
Cęlius Sa-
binus.

Pegasus.

Iauolenus
Priscus
Celsus pa-
ter.
Celsus fili.
Priscus.
Neratius.
Aburnus
Valens.
Tuscianus.
Saluius Iu-
lianus.

§ **H**ęc est.
Hęc de-
scriptio
quatuor

habet partes. Prima
est: lex est commune
pręceptum, id est com-
muni vtilitate statutū.
Vel dic commune prę-
ceptum, id est commu-
niter toti vniuersitati
factum. & ponitur hic
pręceptum largę, pro
quatuor virtutibus le-
gis, quę sunt infra eo
l. legis virtus. Itē sub-
iicit, virorum pruden-
tum

† Huic de-
finitioni &
sequentibus
adde Cice-
ronis descri-
ptionem ex
libro secun-
do de legib.

tum consultum, id est cum deliberatione prudentum constitutum. Item subiicit, delictorum coërcitio. coërcet enim delicta puniendo: vt. s. de iusti. & iure. l. j. ibi, bonos nō solum, &c. & vt vnus pœna sit metus multorum: vt. C. ad legem Iul. repetun. l. j. & C. de fur. l. si quis seruo, in fi. Item de delicto ignoranter commissio puniendo, da exēplum in eo qui proiecit lapidem, & praterirentem casu percussit: vt. j. ad legē Aquil. l. scientiam, §. qui cum aliter, versic. sed si. & l. si ex plagis, §. æquē. itē aliud exēplū est. j. de custo. re. l. carceri. & l. milites. & insti. vi bono. rap. §. quia tamē. & j. de pœnis. l. respiciendum, §. delinquent. & quod vi aut clā. l. Seruius. & j. ad legē Cor. de fida. l. lege, §. cum quidam. Item subiicitur quarta pars, communis reipu. spōsio. f. interrogatio- ne facta à consule: & communiter à populo facta respōsione, quōd sic placeat esse statutum: vt hic, & insti. de iur. natu. §. lex. & nota quōd hæc & illa descriptio eadem est quō ad sēsum, licet quo ad verba discrepet. Ideo autem est descriptio, non definitio: quia aliqua lex est quæ tamen non est communis: vt j. tit. l. j. §. si. solum ergo vult designare qualiter olim fiebat lex. Definitur alio modo lex, vt statim subiicit j. l. proxima. nam &c.

In oratione priorē aduersus Aristogitonem Vide Bud. hic.

Secunda definitio legis.

II. MARCIANVS libro primo Institutionum.

NAm & Demosthenes orator sic definiuit: † Τοῦτ' ἐστὶ νόμος, ὃ πάντας ἀνθρώπους κοροσῆκει πείθεσθαι διὰ πολλὰ, καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ἐστὶ νόμος εὐρημα. μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων. ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἐκείνων καὶ ἀκουσίων ἀμαρτημάτων. πόλεως δὲ σωτήρη κοινή, καὶ ἡ πᾶσι κοροσῆκει ἢ τοῖς ἐν τῇ πόλει. [hoc est, Lex est cui omnes decet obedire, propter alia multa, & maximè quia omnis lex inuentum ac munus deorum est, decretum verò prudentum hominum, coërcitio eorum quæ sponte vel ignorantia delinquantur, communis sponsio ciuitatis, ad cuius præscriptum omnes qui in ea republica sunt, vitam instituere debent.]

Tertia definitio.

Sed & philosophus summæ Stoicæ sapientiæ Chrysippus sic incipit librum quem fecit **Ἐπι νόμου. Ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θεῶν καὶ ἀνθρώπων πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν κοροσῆσαι τ' εἶναι τῶν καλῶν καὶ τ' ἀσχετῶν, καὶ ἀρχόντα, καὶ ἡγεμόνα, καὶ κατὰ τοῦτο καλὸν τ' εἶναι δικαίων καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσιν πολιτικῶν ζώων, κοροσῆσαι μὲν ὧν ποιητῶν, ἀπαγορευτικὸν δὲ, ὧν ἔποιητῶν.** [id est, Lex est omnium diuinarum & humanarum rerum regina. oportet autem eam esse præsidem & bonis & malis, & principem

Am & Bene dico q lex coërcet delicta: nam &c. & no. quōd sub hac. l. sunt duo Græca: quorum quodlibet facit vnam definitionem legis. Primum facit illam: lex est cui omnes homines &c. & quod ibi dicit donum Dei, ideo dicit, quia nutu diuino faciunt principes leges: vt. C. de præscrip. lon. temp. l. si. ibi, ideo enim &c. cum propter hoc fecerit. Deus imperatores: vt in auth. de instru. caute. & si. §. quia igitur imperium, col. vj. omnis enim sapiētia à domino deo est: & omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum &c. laco. i. a & ca. quàm pio. j. q. ij. item lex est sapientum dogma, & doctrina per os sapientum promulgata.

b vel ignorantia, vt cum non dolo, sed culpa delinquimus, vt E ignoranter: vt exemplificauimus. s. eo. l. j.

c in ea repub. sunt. imò omnes omnino qui vbique reperiuntur: vt. C. de iudæ. l. iudæi. j. in prin. & de legib. & con. l. leges sacratissimæ. & apostolus dicit, omnis anima sit subdita principi, & ducibus ab eo missis: vt. C. de conduc. & procur. prædiorum fit. augu. domus. lib. xj.

d Librum quem fecit. scilicet de lege: & incipit interpretatio Græci sic: lex est, &c. & no. quōd de diuinis tractat hæc lex: vt & C. de summa trin. & de sacr. san. eccle. & j. ne quid in loco sac. & in authen. de mona. col. j. & quomodo oportet. episc. col. j. &c. & de san. epi. col. ix. & in tit. vt in priua. do. sa. my. col. v. & in aliis titu. de humanis tractant ferè omnes leges.

e Et malis. cuique secundum sua opera tribuendo, secundum Io. id est bonis meritis: vt C. de adf. & do. & cancel. l. j. & de fta. & ima. l. & virtutum. malis pœnā, vt per totum ti. de pœnis. ff. Vetus.

a] Sequentia non sunt Accursij.

f Duce. quia deducit homines ad bonum. **g** Regulam esse. id est compendiosa doctrina vel vnus casus vel plurium, in quibus eadem ratio vertitur. & ita in hoc vltimo proprie ponitur: sed non in primo. sic enim definitur: Regula est plurium rerum compendiosa narratione facta traditio: vt colligitur. j. de regu. iur. l. j. melius facit ad hoc in decre. distin. iij. c. omnes. & c. regula.

Regulæ definitio.

& ducem esse: & secundum hoc regulam esse **g** iustorum & iniustorum, **h** & eorum quæ natura ciuilia sunt **i** animantium: præceptricem quidem faciendorum, prohibetricem autem non faciendorum. **k**]

Sequuntur variaz leges de legibus.

III. POMPONIVS libro vicefimo quinto ad sabinum.

IVra constitui oportet, vt dixit Theophrastus, in his quæ **i** **ἅπτι τὸ πλείστον** [id est vt plurimū] accidunt, non quæ **ἐκ ὁμοῦ λόγου** [id est inopinato.]

IIII. CELSVS libro quinto Digestorum.

EX his **m** quæ fortè vno aliquo casu accidere **n** possunt, iura non constituuntur:

V. IDEM libro septimodecimo Digestorum.

NAm ad ea potius debet aptari ius, quæ & frequenter & facile, quàm quæ perraro eueniunt: †

VI. PAVLVS libro septimodecimo ad Plautium.

Tὸ γὰρ ἀπαξ ἢ δις, vt ait Theophrastus, παραβαίνουσιν οἱ νομοῖται. [id est quod enim semel aut iterum fit, prætermittunt legiflatores.]

VII. MODESTINVS libro primo Regularum.

LEgis virtus **o** hæc est, ***** imperare, vetare, permittere, punire.

cito resuscitatus est: vt. j. de diuor. l. iij. & de po. possess. secundum tabu. l. qui ex liberis, §. planè. vel tanquam alius, scilicet posthumus, qui rumpit testamentum: vt insti. de exhere. li. §. j. vel pone exemplum in. l. scripta, in auth. vt sine prohi. ma. debi. & cre. col. vij. §. quia verò. vbi dicitur quōd propter bonas fœminas non debet fieri lex, quia raræ sunt: sed ppter malas, quia multæ sunt. item pone exēplū: vt. j. de vsuca. l. iusto, in princ. in fi. j. respon. vbi dicit non adquiri nobis per filium non iuste adrogatum: sicut per liberum hominem emptum: quia rarius adrogantur filij quàm emantur serui. sed licet dicat hic quod non constituuntur iura pro talibus, subaudi sæpe. quandoque enim statuuntur, vt in his exemplis. j. de iudi. l. sed & si. j. §. si paterfa. & si pars hered. pe. l. antiqui. & C. de leg. here. l. si maior. & insti. de rerum diui. §. insula. & facit ad hanc regulam. j. de regu. iur. l. ea quæ. & j. ad Treb. l. postulante. & j. de postu. l. j. §. deinde. & de solu. si pater. & sequentem proxi. legem continuam cum ista.

n Accidere. id est miraculose venire.

o Legis virtus. id est potestas. imperat autē cum iubet lex Iul. de adulte. accusantem & accusatū & aduocatos esse præfentes quando serui torquentur in causa adulterij: & præcipit etiam seruos publicari, id est confiscari: vt. j. ad. l. Iul. de adul. l. si postulauerit, §. quaestioni. & §. iubet. Vetat autem cum prohibet res immobiles minorum sine decreto alienari: vt. j. de re. eo. l. j. Item ne res ecclesiasticæ: vt C. de sacrosanct. eccle. iubemus. ij.

h Iniustorum. f. lex.

i Natura ciuilia sunt. i. naturalis hominis ingenio, vt in resti. minorū: vt. j. de mino. l. j. in princ. duo enim contraria ponere videtur: i. duas species & coæquiuales: quarū neutra est altera. f. ius naturale, & ciuile, secundum Ioan.

k Non faciendorum. ex hoc colligitur quædam magistralis definitio: lex est sanctio sancta, præcipiens honesta, prohibens contraria. & facit. C. eo. l. leges. ij.

IVra. In his quæ & c. sed verisimilia sūt: vel dic in his quæ scilicet multum accidunt: non quæ extra naturalem cursum. & secundum hoc erit casus hu ius Græci qui est in. l. Latina. j. l. proxima. Accursij. **ADDITIO.** Tu dic quōd ista lex interdū fallit: quia lex reperitur facta in casibus de raro cōtingentibus: vt. j. si pars here. peta. l. antiqui. & C. de legi. hered. l. si maior. Paulus.

† Vide Alciatum lib. dispunc. 2. cap. 8.

m Exempla. Pone exēplū in Lazaro, an debet rumpere testamentum quod fecerat, & bona auferre heredib. & certè de hoc nō est lex: dicerem tamen q possit vel tanquam ipse, quia nō videtur mortu. qui tam

Lazarus sufficitatus an poterit testamentum rumpere.

* Exempla horū quatuor repete ex Gratiano & Isidoro dist. 3. c. vit.

sed nonne sufficiebat imperare pro utroque? Respon. non: quia imperat quod fieri vult: vetat quod fieri non vult. & commodius est singulas causas &c. vt insti. qui. mo. test. infir. §. alio. Permittit: vt militi etiam post sententiam vt excep. suis: vt. C. de iur. & fac. igno. l. j. Punit maleficia: vt in ti. de pœ. ff. & C. Est & quin-

a] Perperam quinta virtus hec constituitur, quia in permissionem recidit. pauca etiam leges consiliū dant, est. n. officii hoc Iurisconsultorum.

Hæc legem Græce recitat nouell. 74.

l. Tanta. §. 14. de confor. dig.

ta virtus, id est consulere: a vt vbi extraneis consulit ne expendant agendo querela: vt. j. de inoffi. testa. l. j. item consulit quod primo possessoriū quàm petitorium, si competat, intentetur: vt. j. de rei vin. l. is qui. & facit. C. de transact. l. age. Vel dic quod continetur sub virtute permittendi. Sed nunquid legis appellatione non continetur quod aliquod istorum verborum nõ habeat? Respõd. imò continetur. aliàs nulla regula iuris sub legis appellatione caderet. vel verius nulla est lex quin ibi vnum de talibus vel æquipollens subaudiatur. & facit ad hanc. l. in decre. distin. iij. c. omnis.

Ira. Generaliter. Põntest poni exemplū in qualibet ferè lege Codicis, quæ certis personis dabantur, vt Vitali, vel alij: tamen sunt generales. quæ enim frequenti indigent & communi auxilio, debet communitè se iuuare, licet vni fuerint data: vt in athen. de hered. & Falci. §. j. col. j. & facit. C. de diuer. rescrip. l. j. & hoc si ita scribitur vt sit ius commune. secus si specialiter datur: vt. j. tit. j. l. j. sed secundum hoc omnis lex est regula: quia loquitur in pluribus casibus in quibus est eadem æquitas, & de vniuersis hominibus. quod est falsum. sic ergo exponere vt dicas, leges non sunt conditæ vt hæc locum habeant in persona huius, illa in persona alterius: & sic de singulis legibus & personis: sed generaliter in omnibus personis sit eiusdem casus responsio. sed excipitur. C. de de iurionibus. l. neque Dorotheum, lib. x. & C. de episc. & cler. quoniam venerabilis. regulæ autem per signa vniuersalia cognoscuntur, affirmatiua vel negatiua, vt patet per omnes regulas iuris: & maximè in l. j. vbi dicit, regula est, quæ rem quæ est, &c.

Prineps & senatus parificatur.

Non ambigitur. Pone exemplum in petitione hereditatis, quæ est inducta à senatoribus: vt. j. de peti. here. l. item veniit, §. pridie. item in Vell. item in Maced. senatuscon. vt. j. ad Vell. l. ij. & j. ad Mace. l. j. item in alio parificatur principi senatus: quia non appellatur à sententia sua: vt. j. à qui. ap. nõ licet. l. j. & intellige de senatu toto: qui senatores centū erant numero: vt C. de peti. here. l. fi. non de quolibet senatore separatim: habet tamen quilibet singulariter sua alia priuilegia: vt. j. de senat. per totum. sed an hodie hoc opus possit facere senatus? Respon. secundum Ioan. non sic hodie, nisi princeps permiserit: vt C. eo. l. fi. quæ est contra. vbi dicit quod solus princeps facit legē. item facit ad idem, quia populus omne suum imperium in eum trātulit: vt C. de ve. iur. enu. l. j. §. sed & hoc studiosum. Alij dicunt quod hodie potest populus Romanus & senatus eius facere legem: vt hic. nec ob. d. l. fi. quia solus imperator potest, id est ipse solus, & nullus alius solus: & reuocare potest populus Romanus quod concessit, sicut & iudex qui delegat, cum sibi proprietas remanserit: vt. j. de offic. eius cui man. est iur. l. j. §. fi. primam laudo, secundum Hug. Accur.

Neque leges. nomen generale. **d** senatusconsulta. nomen speciale.

e scribi possunt. propter humani ingenij exiguitatem. multas enim &c. vt C. de ver. iur. enu. l. ij. §. sed quia. vel propter nimiam negociorum mutabilitatem: vt. j. de v. iur. l. mora. in princip. vel propter hominum fidelitatem incognitam: vt. j. de testib. l. iij. §. ideoque. ibi, tu magis &c. vel propter delictorum multiplici- tatem: vt. j. de extraor. cri. l. pen. §. sunt quædam. & ideo &c. & sic continua. l. seq. quæ ex superiori infertur: & exigit exempla pro se & pro ea. dic ergo ex his quæ constituuntur, id est accidunt de nouo: vt ita hæc lex loquatur quando dubitatio euenit super

nouo facto: & sequens. l. non possunt. quado dubitatio est in veteri facto, non tamen adhuc lege determinato, secundum Io. vel melius econtra, constituuntur, proprie sumitur, cum dubitatur in verbis legis. lex autē sequens. f. nõ possunt. loquitur cum dubitatur de facto nouo quod non est in lege: & quod dicit. aut interpretatione. f. iudicis: vt ita iudex interprete- tur legem. & facit. C. de episc. audi. l. si lenones. vel dic, interpreta- tione iurisconsulti, au- ctoritate aut constitu- tione. f. principis.

mi principis certius **f** statuen- dum est.

XII. IDEM libro decimoquin- ro Digestorum.

Non possunt **s** omnes arti- culi singillatim aut legibus aut senatusconsultis compre- hendi: + sed cum in aliqua cau- sa sententia eorum **b** manifesta est, is qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet.

XIII. VLPIANVS libro pri- mo ad Edictum Aedilium Curulium.

Nam, vt ait Pedius, quotiens lege aliquid vnum vel alterum introductum est, bona occasio est, cætera quæ tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certè iurisdictione suppleri. **i**

in lege, oporteret quod vel per iurisconsultum auctoritate prin- cipis, vel per principem fieret interpretatio, vt esset lex necessa- ria & probabilis, & ab omnibus obseruanda: vt euenit in quæ- stionibus vbi sunt contrariæ opiniones doctorum, quæ fiunt su- per verbis legis: vt hic, dos à patre p̄fec. &c. vt C. solu. ma. l. dos. & facit ad hanc. l. C. noua vec. l. non solent.

Non possunt. Pone exemplum in veteri iure. statutum est enim, quod si familia seruorum alicuius fecerit furtum: liberetur dominus semel emendando furtum, ne tota familia careat. idem ius trahitur si dedit damnum: vt infra ad legem Aquil. l. illud. Item pone exemplum vt infra de nego. gest. l. ex facto, in fine. Item pone in iure nouo: vt C. de inoffi. dona. l. preci- bus. ibi dicitur querelam in offic. do. trahi etiã ad intestatos. Item pone exemplum. C. de constitu. pecu. l. fina. & prout trahitur ad ius vetus, refertur ad id quod dicit in sequen. l. interpretatione, f. iurisconsulti. Prout de nouo dixi, refertur ad iura Codicis: vt dicas iurisdictione. f. principis: vt princeps dicat ius ad hoc porrigendum, vel prorsus nouum statuendum: vt infra de ven- tre in spi. l. j. in principio. Ioan. tamen dicit interpretatione, sci- licet iudicum in iudicio. hæc est vera, & sic prima exempla nõ valent. sed pone in patre, vt possit obligare filium pro fa- me: licet de venditione lex tantum dicat. hic eadem proroga- tio quæ fit ex iure scripto. fit etiam ex iure non scripto ad non scriptum: vt C. quæ sit long. consue. l. j. Et vt hæc sint plana, di- stinguere: cum dubitatio in iudicio cõtingit: aut super aliquo no- uo negotio, aut super lege aliqua. si super negotio, dominus im- perator est consulendus, si tamen præfens sit, & eius sit copia: vt C. eo. l. humanum. & de vete. iur. enu. l. j. §. sed quia diuinæ. & j. de fideicomis. liber. l. hoc itaque. & arg. C. de iudi. l. fina. in prin- cip. ibi, ne forsit. &c. si autem non sit eius copia, procedam de similibus ad similia: vt hic. si verò super lege, vt dos à patre pro- fecta, &c. si quidem ex consuetudine certo modo est intellecta, eius intellectui stabitur: vt infra eod. l. minimè. & l. si de inter- pretatione. quod si ex consuetudine expositio non est certifica- ta: recurritur, vt dictum est, ad principem, si sit eius copia: vt C. eod. l. cum de nouo. & supra eod. l. & ideo. & infra eo. l. nam. ibi, vel certè iurisdictione, &c. alioquin interpretabor in benignio- rem partem: vt infra eod. l. benignius. & l. in ambigua. sed si du- bitatur quæ sit benignior pars, verborum significationi stabo: vt infra de condi. & demonst. l. Publius, §. j. quanquam videtur pri- mō standum significationi verborum: vt infra de lega. iij. l. non aliter, in princ. Tertio procedam de similibus ad similia: vt. s. eo. l. neque leges. Accur.

h eorum. id est legum vel senatusconf. vel dic articularum.

i Am vt ait. Suppleri. procedendo de similibus ad simi- lia: vt infra de regul. iur. l. quod contra. & l. quæ propter. & de

interpretatione. f. iudicis: vt ita iudex interprete- tur legem. & facit. C. de episc. audi. l. si lenones. vel dic, interpreta- tione iurisconsulti, au- ctoritate aut constitu- tione. f. principis.

Et ideo. Certius. id est certum con- stituatur, scilicet quod primo erat dubium, se- cundū secundā inter- pretationem. interpre- tatur enim iuriscõ. ver- bum dubium legis: vt j. si cer. pe. l. j. in princ. & l. ij. §. appellata. prin- ceps etiam interpreta- tur verbū aut, pro &: vt C. de verb. sig. l. pen. Itē interpretatur sub- stitutionem factam fi- liis ita demum tenere, si decesserint sine fi- liis: vt C. de fideicom. l. cum acutissimi. & ita etiã si hodie occurre- ret dubitabile verbum

+ In eadem sententiam Aristoteles lib. i. Polit. cap. 6.

Dubitatio in iudicio emergente, quis consi- lendus sit.

& de lega. j si domus, §. cum alicui.

† Huc pertinere videtur l. Et si nihil de reg. iur. idem autem repetitur in l. quod cōtra. ibid. quæ ad ius vſucapionum referenda est.

Quod verò. Hanc continua cum duabus superioribus legibus. bene dico statutum esse procedendum de similibus ad similia: veruntamen quod contra, &c. & pone exemplum in muliere, quæ habet privilegium vt omnibus præferatur: quod suo hereditari tamen non datur: nisi filio: vt C. qui po. in pign. ha. l. fin. in fine. & C. de pri. do. l. j. Item pone exemplum vt infra titul. j. l. j. Item pone exemplum in patre qui vendidit filiū causa necessitatis: non tamen trahitur vt filius possit vendere patrem: vt C. de pat. qui fi. dif. l. j. Sed nonne. quod dicitur Cod. de fur. l. si quis seruo. licet sit contra regulas iuris communis, etiam ad filium trahatur? Respond. sic: quia lex dicit: vt infra de seruo cor. l. vt tantū, §. j.

In iis. exceptionibus à regula. **R**egulam. vt pote cū ipsa deficiat. nec enim sunt exceptiones de regula: imò vitiant regulam in eo quod excipiuntur: vt infra de regulis iuris. l. j. sed firmā dimittunt in aliis: vt in authen. de non alienā. §. vt autem. collatione ij. & pone exemplum huius regulæ. regulariter traditur domini voluntati seruari. volentis rem suam in alium transferri: vt instituta. de rerum diuisi. §. per traditionem. fallit in minoribus: vt infra de reb. eo. l. j. Item regula est, non committi furtum, nisi inuito domino. quandoque contra: vt C. de fur. l. si quis seruo. dicentur ergo esse specialia talia statuta.

Vs singulare. Pone exemplum. propter communem utilitatem statutum est à senatoribus, qui habent auctoritatem (vt supra eod. l. non ambigitur) mulieres intercedentes non teneri, quod est contra ius commune: vt infra ad Velleia. l. j. Item possunt poni exempla superioris legis, & alterius, quod verò. tamen ad aliud ibi inducuntur quam hic. nam in. l. quod verò. inducuntur quod non trahantur talia statuta ad consimilia: in alia, quia in talibus non possumus sequi regulam iuris communis: vnde sit speciale. hic autem vt denotet differentiam inter ius commune, & ius singulare.

Scires leges. hic pro vere scire ponitur, vt falli non possit: aliter pro vehemēti opinione, vt possit falli: vt infra de aqua pluui. arc. l. ij. §. antepenul. & pone exemplum: cauetur in iure, quod manumissio ad seruos, emancipatio ad filios pertineat: vt infra quando de pec. ac. an. est. l. j. §. meritò. ibi tria attendes. verba. item sensum proprium qui ibi est, qui dicitur vis. item potestatem, quæ est, vt quandoque aliter sumantur dicta verba: vt infra de officio proconsulis. l. ij. in fi. item pone exemplum vt infra ad Macedonianum. l. j. vbi dicit quod mutua pecunia filiisfamil. non detur, & ibi tria attendes, verba, & vim, id est proprium sensum: vt potestatem, quæ est vt verbum mutuū, etiam ad alios contractus in fraudem factos trahatur: item pecunia prorogetur etiam ad alia quæ mutantur, si in fraudem fiat: vt eodem titulo. l. iij. §. is autem solus, & l. item si filius fa. §. mutui. & facit ad hanc. l. C. de liberis præteritis. l. iij. & xxxviij. distin. can. omnes. & canone, sedulo. in glo. sententias. & j. quæstio. j. can. Marcion. Item no. quod vis, siue potestas, aliter accipitur supra eod. l. legis virtus.

Benignius. Duobus modis expone. primò benignius, quam verba patiantur. & tunc pone exemplum: Prohibetur alienatio: certè & etiam vſufructus & pignoris constitutio prohiberi videtur, licet non sit alienatio: vt Cod. de reb. alien. l. fin. & de fundo dota. l. j. Secundo improprie, id est benignius. Vetus.

XIII. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

Quod verò. contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentias.

XV. IULIANVS libro vicesimo septimo Digestorum.

In his quæ contra rationem iuris constituta sunt, non possumus sequi regulam iuris.

XVI. PAVLVS libro singulari de iure singulari.

Vs singulare est, quod contra tenorem rationis propter aliquam utilitatem auctoritate constituentium introductum est.

XVII. CELSVS libro vicesimo sexto Digestorum.

Circum leges non hoc est, verba earum tenere, sed vim ac potestatem.

XVIII. IDEM libro vicesimonono Digestorum.

Benignius leges interpretandæ sunt, quod voluntas earum conseruetur.

XIX. IDEM libro trigesimo tertio Digestorum.

Agnè: & pone exemplum sicut ponitur. C. de naturalib. liberis. l. nuper. vbi interpretatur superiorem. l. cum quis. in eo qui concubinam accipit in uxorem. nam filij prius geniti legitimi efficiuntur, si alij postea nascuntur: interpretor, vel etiam si non nascuntur, vel nati moriantur.

a] Bald. hic commēdat glo. ad hoc, quod si quis nominaverit concubinam vxorē: filij antea nati legitimum: & etiam generati, licet nōdum nati. cum qua in hoc non est standum quia si rectè intueatur, hoc non vult: sed bene dicit, quod si quis concubinam accipit vxorē, legitimum filij etiā generati & nōdum nati, quamuis alij non nascantur, vel nati moriantur: nō autē quod se fundet in nominatione, p. ut Bal. hic voluit. Bol. In hanc sententiam Plato dialog. i. de legibus. exemplum sume ex l. liberum j. de religiof. † Huc pertinent quæ scribit Aristot. li. 2. Politic. cap. 6. & Plutarch. ex Pauſan. Apophtheg.

In ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio, quæ vitio caret: præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit.

XX. IULIANVS libro quinquagesimo quinto Digestorum.

Non omnium quæ à maioribus constituta sunt, ratio reddi potest.

XXI. NERATIVS libro sexto Membranarum.

Et ideo rationes eorum quæ constituuntur, inquiri non oportet: alioquin multa ex his quæ certa sunt, subuertuntur.

XXII. VLPIANVS libro trigesimo quinto ad Edictum.

Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat.

XXIII. PAVLVS libro quarto ad Plantium.

Minimè sunt mutanda quæ interpretationem certam semper habuerunt.

XXIII. CELSVS libro nono Digestorum.

reddi potest. Alij, vt Io. ponunt exemplum quare tutorem habenti tutor dari non potest, sed curatorem habenti sic: vt instituta. de cura. §. interdum. sed certè hæc potest ratio reddi: quia tutoris potestas plenior est, & ideo superueniens tutor, cum & ipse vellet similem plenitudinem potestatis, inuenit occupatam: at curatoris potestas circa personam minoris non est tanta: vt patet infra de appellationibus. l. cū in vna, §. tutor. tu ergo da exemplum quare in vſucapione statuitur triennium, & non biennium, vel quadriennium: & non potest ratio reddi. nec obstat si dicas hanc esse rationem, quia visum est sufficere tantum tempus: quia idem de biennio dici potuisset. ratio enim debet esse talis, quæ sit generalis & necessaria: & vbiunque ratio locum habet, & lex: vt Cod. de interd. l. j. & infra ad leg. Aquil. l. illud, in princip. & infra de fonte. l. j. §. hoc interdictum. & infra de bonorum possessione. ex testam. mili. l. j. & talis ratio non potest semper reddi, vt hic: quia quandoque habet locum ratio, & non lex. vbi excusatur filius qui sibi legatum adscripsit, quia ex voluntate testatoris fecit: hæc ratio & in extraneo haberet locum. lex tamen ad extraneum non extenditur: vt infra ad leg. Cor. de fal. l. filius. & l. j. §. inter filium. econtra lex habet locum, & non ratio: vt infra qui & à qui. l. prospexit. & infra de postulando. l. j. §. secundo loco, vers. sexum. **ADDITIO.** Dic quod ibi erat causa impulsiva: aliàs locum habet finalis ratio. l. simile. & lex: vt in. l. j. infra de fonte. & l. illud. ad leg. Aquil. secundum Paul. hic.

Et ideo rationes. Subuertuntur. si dicas nil valere, quia non haberent sufficientem rationem: vt in præmissis patet exemplis. Accursius.

Cum lex. Quidam dicunt huius legis exemplum non reperiri: tu dic conuerti literam, cum lex in futurum vetat, in præteritum indulget: vt Cod. eo. l. leges & constitutiones. & est exemplum. C. de naturalib. libe. l. diui. vel dic directò casum, & leges rectè vt C. de ge. abo. l. ij. & secundum hunc casum dic, lex, id est imperator, qui est lex animata in terris. in authen. de cōsul. in fi. colla. iij.

Minimè. Pone casum vt C. de episcop. audientia. l. si lenones, in glosa prima. item in testibus, qui præsentate debent recipi: vt. Cod. de testibus. l. si quando. quod sem-

per fuit obseruatum in iuramento, non in dicto, quod debent dicere in secreto. quidam tamen dicunt, quod etiam in aperto dicunt: sed non poterunt postea plures testes produci, cum didicerint testificata: vt in authenticis, de testi. §. quia verò, col. vij. item pone exemplum vt infra de diuers. & tem. præ. l.

Æschines contra Ctesiphontem eadem sententiam amplificat.

l. c. 6. e.

sed nunquid nouum sensum licebit proponere? Respond. licet, secundum Ioan. hic enim loquitur cum semper sic est intellecta, vt ex hoc intellectu induceretur consuetudo, id est vt decatero sic super ea iudicaretur. Item potest poni exemplum in illa. l. dos à patre. Cod. solu. matrimo.

Inciuile. Potest poni exemplum in lege quæ legitur, item in lege, id est conuentione scripta: quod vtrūque totum debet legi, si totum de eadem materia loquatur: vt infra de eden. l. argentarius. §. edi. nam plerumque principium per finem corrigitur: vt infra si certum petatur. l. si tibi. Item & si plures sint coniunctæ leges, idem est, propter eandem rationem: vt infra si ex noxa. cauf. aga. l. j. in fine, & l. ij.

Nulla. Pone casum vt Cod. de procura. l. non eo minus. item vt C. de fide instru. l. plures. item vt infra de Carbonia. edict. l. iij. §. duæ. item vt C. de secundis nuptiis l. generaliter, §. in his autem. sed contra infra quod quisque iur. l. j. §. i. Solutio refert an sine postulatione quid fuerit concessum, vt hic: an cum postulatione, vt ibi argum. in eodem titulo. l. iij. item contra institut. de auctor. ru. §. neque tamen. sed certè & damnum poterat ibi inesse: vt ibi dicit. vel saltem in litibus & sumptibus fuit vexatus: vt infra de mino. l. minoribus. item contra. Cod. de quæstion. l. pridem. sed quod ibi non torquetur pro eo: non est ideo constitutum, quia contra eum non torquetur: sed quia sic iuri placuit: & per consequens diceret contra eum: vt Cod. de episcop. & cler. authen. sed iudex. Item contra. C. de Iudæ. l. die sabbati. sed illud est quoddam speciale pro festiuitate Iudæorum indultum. ^a Item contra. infra de iure aureorum anulorum. l. ij. sed ibi priuilegio suo renunciaffe videtur. Item contra. infra de excusationibus tutorum & curatorum, & de temp. l. cum ex oratione. Solutio. ille libertus habebat priuilegium quod posset excusari ab alia tutela: sed illud priuilegium non erat pro se, sed pro patrono suo indultum, qui erat senator: vnde non est mirum si ad aliam tutelam vocetur, cum impetrauit ius aureorum anulorum. Item contra. infra de pericul. & commodo rei venditæ. l. si vina. sed distinguitur, an aliquid sit indultum in fauorem contrahentium pacto, an ex liberalitate principis sine lege. Primo casu obtinet quod ibi dicitur, secundo quod hic. Sed hæc solutio reprobatur per legem infra de lege commisso. l. ij. & infra de in diem additione. l. Sabinus. melius ergo dicas quod ibi non est indultum aliquid in fauorem: quia non est extra ius commune. tunc enim inducitur aliquid in fauorem, cum est extra ius commune. Accursius.

Non est nouum. Trahantur. Tribus modis trahuntur: vt determinentur, ^b suppleantur, corrigantur. De primo pone exemplum. C. quando lib. princip. da. l. j. quæ determinatur per secundam eiusdem titu. De secundo da exemplum. C. de constit. pe. l. finali. & alia quæ diximus supra eodem. l. non posunt. De tertio da exemplum. C. de sacrosanctis ecclesiis. l. generali, quæ corrigitur per authen. ingressi, ibi positam, quod sic

a) Tu dic melius secundū Dy. quod ibi priuilegiū non fuit in finibus concessio nis: sed vltra pcessit.

b) Id est limitentur. Paulus.

Inciuile ^a est, nisi tota lege perspecta, vna aliqua particula eius proposita iudicare vel respondere.

Illud quod est in fauorem, non retorquetur in odium.

xxv. **MODESTINVS** libro octauo Responsorum.

Nulla ^b iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos du riori interpretatione cōtra ipsorum cōmodum producamus ad feueritatem.

Lex præcedens determinatur per sequentem. h. d. cum duabus sequent. Barto.

xxvi. **PAVLVS** libro quarto Quæstionum.

Non est nouum, vt priores leges ad posteriores trahantur.

xxvii. **TERTYLLIANVS** libro primo Quæstionum.

Ideo, quia antiquiores leges ad posteriores trahi vsitatum est: ^d & semper quasi hoc legibus inesse credi oportet, vt ad eas quoque personas, & ad eas res

trahantur, non est nouum.

Ideo. vsitatum est. locus est à communiter accidentibus. & quod subiicit, & semper quasi hoc, &c. pertinet ad id quod modo dixit supplendo: & da duo exempla. Primum qualiter lex pertineat ad similes personas: vt Macedo. statutum in filiis, & ad nepotes trahatur: vt infra ad fenatufc. Mace. l. filium. & ad idem facit infra de dona. inter vi. & vxor. l. iij. §. qui in eiusdem. item qualiter ad similes res, vt Maced. statutum in pecunia, trahatur etiam ad alia similia, si in fraudē dētur: vt infra ad Maced. l. item si, §. mutui. quod autem dixi veteres ad nouas trahi, idem est ecōtra, vt nouæ ad veteres trahantur, nō tribus modis, sed vno modo, scilicet determinādo, & da exemplum C. delit. contest. auth. offeratur. vbi simpliciter dicitur satisfdari iudicio sisti. sed infra qui satisfda. cog. l. sciendum, in principi. distinguitur, si nō est possessor immobilium. & facit ad hoc in auth. de filiis ante do. instru. natis. in fin. col. iij. vbi dicit, oportet ea quæ per interpretationem adiecta sunt, in his valere in quibus est locus interpretatis legibus. Alij dicunt, vt Io. quod hæc. l. sed & posteriores, idem dicit quod superior, non est nouum. sed adiicit illud, quod multis argumentis & exemplis probatur. Accursius.

pertineant, quæ quandoque similes erunt.

xxviii. **PAVLVS** libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

Sed & posteriores ^e leges ad priores pertinent, ^f nisi contrariæ sint: idq; multis argumentis probatur.

xxix. **IDEM** libro singulari ad legem Cinciam. †

Contra legem facit, qui id facit quod lex prohibet: ^g in fraudem verò, qui saluis verbis legis, sententiam eius circumuenit.

xxx. **VLPIANVS** libro quarto ad Edictum.

Fraus enim legi fit, vbi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit: & quod distat ^h *πρὸς τὸ ἀγνόειν*, ^{*} hoc distat fraus ab eo quod contra legem fit.

xxxi. **IDEM** libro decimotertio ad legem Iuliam & Papiam.

Priniceps [†] legibus ⁱ solutus est. Augusta autem licet legibus soluta non est, principes tamē eadem illi priuilegia tribuunt, quæ & ipsi habent.

non est nouum. sed adiicit illud, quod multis argumentis & exemplis probatur. Accursius.

Sed & posteriores, quasi dicat non solum priores: sed e contra posteriores ad priores. Accursius.

Pertinent. scilicet vt per eas posteriores corrigantur & determinentur, & suppleantur.

Contra. Prohibet. scilicet expressim: vt si vendatur res minoris sine decreto: quod expresse prohibet lex: vt infra de re. eo. l. j. talis facit contra verba & contra sententiam legis. & est alius qui tantum sententiam offendit, & verba referuat: vt hic, & infra. l. proxim. de quo sumas exempla in hac distinctione. fit fraus legi quandoque de re ad rem: vt si quis det filio fami. aliud quàm pecuniam mutuo: vt infra ad Macedo. l. item si filiusfamilias, §. mutui. quandoque de persona ad personam: vt si vir volens donare vxori, supponat alium qui donet: vt infra de dona. inter vi. & vxor. l. si sponfus, in principi. quandoque de vno contractu ad alium contractum: vt si vir volens vxori donare, commentus sit venditionem in fraudem legis: vt infra de dona. inter virum & vxorem. l. si sponfus, §. circa. quandoque de vno contractu ad eundem contractum: sed non eodem modo faciendum: vt si mulier volens intercedere, colorem quæsiuit, & conuenit vt cum ipsa potius contraheretur: vt infra ad Vell. l. quamuis, §. si cum esset. Sed an verba tantum offendere liceat? Respond. sic, vt argum. infra de iure pa. l. adigere, §. quamuis. & infra de in ius vo. l. quamuis, in fin. & infra de iureiuran. l. sed & si possessori, §. item si iurauero. item facit. C. de inoffic. testa. l. fratres. vbi beneficium pro maleficio sumitur. item. C. de adul. l. eū qui. vbi vxor dicitur etiam quæ non est vxor. & dic vt not. C. de le. & con. l. non dubium. Accursius.

Fraus. Distat. id est verbum ab intellectu, vel sententia.

Priniceps legibus. ab alio conditis: vt infra de arbitr. l. nam & magistratus. vel à seipso: vt infra de arbi. l. pe. voluntate tamē sua seipsum subiicit: vt C. e. l. digna. & instit. quibus mod. test. infir. in fi. & facit. C. de testa. l. hac consultissima, §. ex imperfecto, & C. de bon. quæ lib. l. cum multa. & infra de leg. iij. l. ex imperfecto

liis, & ad nepotes trahatur: vt infra ad fenatufc. Mace. l. filium. & ad idem facit infra de dona. inter vi. & vxor. l. iij. §. qui in eiusdem. item qualiter ad similes res, vt Maced. statutum in pecunia, trahatur etiam ad alia similia, si in fraudē dētur: vt infra ad Maced. l. item si, §. mutui. quod autem dixi veteres ad nouas trahi, idem est ecōtra, vt nouæ ad veteres trahantur, nō tribus modis, sed vno modo, scilicet determinādo, & da exemplum C. delit. contest. auth. offeratur. vbi simpliciter dicitur satisfdari iudicio sisti. sed infra qui satisfda. cog. l. sciendum, in principi. distinguitur, si nō est possessor immobilium. & facit ad hoc in auth. de filiis ante do. instru. natis. in fin. col. iij. vbi dicit, oportet ea quæ per interpretationem adiecta sunt, in his valere in quibus est locus interpretatis legibus. Alij dicunt, vt Io. quod hæc. l. sed & posteriores, idem dicit quod superior, non est nouum. sed adiicit illud, quod multis argumentis & exemplis probatur. Accursius.

† de donationibus sci. licet.

l. non dubit C. de legibus.

c] Immo etiā suppledo: vt not. supra eo. l. quod verò in fi. gloss. cū d. lac. Butri. i. dictum, à sententia: Budeus hic. siue verbis expressum, à mentis cōceptu.

† Hoc dictum interpretatur Aristoteles lib. 3. Po. cap. 9.

fecto. & in decret. dist. viij. c. quæ contra. sed quod dicit de Augusta, quod habet idem priuilegium, est contra infra de lega. ij. l. quod principi. & l. seq. sed dic quod omnia illa quæ viris tantum conueniunt, sibi non dat, cum sic in aliis fœminis præcipiat: vt C. de arbi. l. fi. non ergo sibi dat potestatem conde n di leges. Item quæ sunt habilia mulie-

ri, concedit: vt hic. sed non omnia secundum Ioan. vt in l. contraria. vel dic q̄ legatū relictu principi, fuit ibi caducum, vel quasi: relictu auguste fuit pro nō scri pro. Sed quæ priuilegia tribuit princeps augu- stæ? Respōd. quæ fisco: vt. j. de iure fisl. fiscus. j. in fine. & l. seq. est ergo imunis à præstatio- ne vectigalium, vt. j. de publica. locatio. §. fisco. Itē alia habet: vt. C. de præpo. fa. cu. l. cubicu- larios, lib. duodecimo. & C. de quadri. præf. l. vltima. §. ij.

Haftenus de legibus & S. C. nūc de consuetudine.

Consuetudo in casibus nō decisifis habet potestatem mutadi leges. in casibus decisifis habet virtutē corrigēdi & interpretadi: quia cū procedāt à cōsensu, & sic à pari potentia descēdant, debēt esse æqualis effectus. hoc dicit cū lege, Si de interpretatione, & lege sequēti. Diuiditur in duas partes principales. Primo ponit effectum cōsuetudinis circa casum lege non decisum: secundo effectum circa casum lege decisum: quia lex per cōtrariam consuetudinē tollitur. secunda ibi, quare. Itē prima subdiuiditur in tres. Primo ponit dictum bimembre: vsque ibi, inueterata. ibi ponitur ratio dicti: vsq; ibi, nam cum. ibi ratio rationis vsque ad versic. quare.

XXXII. IULIANVS libro nonagesimo quarto Digestorum.

DE quibus causis scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum est. Et si qua in re hoc deficeret, tunc quod proximum & consequens ei est. si nec id quidem appareat: tunc

feruentur ab omnibus: ergo & consuetudo. & est ratio, quia tantum valet consuetudo Romanorum non scripta, quantum lex scripta. Nam & cōsuetudo vincit legem, sicut yna lex vincit aliam. Viuianus.

De quibus causis. vt de feudis. Et no. tria. Primò quod debet seruari consuetudo loci illius vbi agit. Secundò, si hoc deficit, tunc debet seruari consuetudo quæ est similis in facto, vt hic, & C. quæ sit longa consuetudo, l. j. Tertio, consuetudo vrbs Romæ: vt hic, & Cod. de veter. iur. enu. l. j. prope finem. & institut. de satisfdar. in fine. & potest poni exemplum: statutum est in consuetudine feudi, vt si vassali filius mancus fuerit, non succedat in feudum: quia domino seruire non potest. sic ergo erit si erit aliàs debilitatus. Item si de consuetudine non admittitur monachus, idem erit in regulari canonico. Item si admittitur filius vt succedat patri in feudum, idem erit vt succedat matri. Item si non admittitur mulier, idem erit de hermaphrodito si sexus muliebris inualeat: vt infra de stat. hominum. l. quæritur. His modis trahitur non scriptum ius ad non scriptum, de similibus ad similia. trahitur etiam quandoque scriptum ad non scriptum: vt sicut vsufructuario cedit incrementum alluionis, sic cedit emphyteuticario: vt infra de vsufructu. l. item si fundi, §. sed si, versicul. huic. Item scriptum ad scriptum: vt diximus supra eodem. l. non possunt. Item non scriptum, ad scriptum ius: vt. C. de episcopali audientia. l. si lenones. & no. hic argu. pro nobis. his enim temporibus tantam habebat potestatem populus Romanus secundum omnes, quantum hodie princeps: sed olim prius spectabatur consuetudo alicuius loci quàm Romæ: ergo & hodie: & sic magis quàm lex scripta. ergo consuetudo particularis alicuius municipij derogat legi in eo municipio: vt infra com. præ. l. venditor, §. si constat.

- b** *Vt imar.* quia non habemus: & certè idem si habemus, sed non sunt in vsu: vt in fine legis.
- c** *Et pro id est.*
- d** *Tunc ius.* id est consuetudo.
- e** *Inueterata.* scilicet cuius non extat memoria, secundum quosff. Vetus.

dam: vt argu. infra de aqua pluua arcen. l. j. in fine. & infra de aqua quotidi. & æsti. l. hoc iure, §. ductus. & C. quæ sit longa consuet. l. consuetudinis. ibi, longæui. cum longæuum sit. c. annorū: vt C. de sac. fan. eccle. l. vlt. sed Io. cōtra dicit enim. x. an. quod patet ex rub. hic. & C. eodem vbi dicitur longa. longum autem dicitur decennium: vt institut. de vsucap. in principio. Item facit quod dicitur infra. l. proxima, diurna. cū diu dicatur decennium: vt infra qui & à qui. l. si cū fideicommissa, §. Aristō. sed qualiter decennio consuetudo introducit? Respon. si bis fuerit iudicatum in illo tempore: vel libellum, vel quærimoniam propositam contra talem consuetudinem spreuerit iudex: vt infra eod. l. cum de consuetudine. & C. de episcop audien. l. nemo, in fine. & infra eod. l. nam imperator. sed secundum hoc etiam exemplis iudicatur. Sed contra. C. de sen. l. nemo. sed dic non exemplis: sed consuetudine quæ per exēpla probatur, & etiam per decennium: vt si potestas bis iudicauit concilio conuocato eo animo, vt sit consuetudo deinceps, vel non exemplis male iudicantis: sed bene sic. vel dic, nō exemplis vnus, sed multorum. Accur.

Longa consuetudo habet vim legis, maximè si in contradictorio iudicio sit opposita, & sumit vigorem ex tacita populi conuentione. & non est necesse quod redigatur in scriptis. & legem interpretatur cū de legis intellectu dubitatur. & omnia prædicta obtinent, nisi consuetudo sit erronea. hoc dicit vsque ad legem ergo. Bartolus.

Quare rectissimè etiam illud receptum est, vt leges non solo suffragio legislatoris, sed etiam tacito cōsensu omnium per desuetudinem abrogentur.

Longa consuetudo habet vim legis, maximè si in contradictorio iudicio sit opposita, & sumit vigorem ex tacita populi conuentione. & non est necesse quod redigatur in scriptis. & legem interpretatur cū de legis intellectu dubitatur. & omnia prædicta obtinent, nisi consuetudo sit erronea. hoc dicit vsque ad legem ergo. Bartolus.

XXXIII. VIPIANVS libro primo de officio proconsulis.

manorum.

g *Suffragio.* id est consensu in scriptis redacto. Ioannes.

h *Factu.* id est consuetudine. quasi dicat, nihil interest. & not. duo bona similia: vt infra de ædil. edi. l. si tamen, §. ci. & infra de his qui not. infra. l. ij. §. ignominia. sed certè quandoque multum interest. quidam enim sunt qui declarant voluntatem suam rebus, & factis, & verbis: vt summi magistratus. quidam verbis tantum: vt municipales: vt infra de off. eius cui man. est iurisdic. l. j. & de iurisdic. om. iu. l. magistratibus. quidam rebus & factis tantum, & non verbis: vt quilibet contra seipsum: vt infra de arbit. l. pe. & infra si quis cautio. l. ij. §. si quis tamen.

i *Abrogentur.* Not. per duo corrigi legem. Primò per aliam legem: & hoc planum est. Secundò per consuetudinem: vt instit. de iure natu. §. pe. sed contra in hoc secundo. C. quæ sit longa cōsuetu. l. ij. Solu. distingue, aut est consuetudo generalis: & tunc generaliter vincit legem: vt hic. aut est specialis: & tunc vincit specialiter: vt infra communia præ. l. venditor, §. si constat. & infra quod cuiusque vni. l. item. j. respon. in gloss. vel perpetua, non generaliter: vt C. e. l. ij. quæ est contra. & hæc est vera, si consuetudo sequitur legem. nam si præcedat, vincitur à lege: vt infra de sepul. vio. l. ij. §. diuus, in glo. sepeliri. & hoc quando contra legem est consuetudo ex certa scientia: secus si per errorem: vt infra eo. tit. l. quod non ratione. & in authen. vt nulli iudi. §. j. colla. ix. si tamè non est expressè à iure inhibita: vt. C. de vsuris. l. eos, §. ceteros, in fine. & ibi gloss. Item si est secundum legem, vel saltem non contra, valet: vt in hac lege. & hoc secundum Ioan. Alij vt P. & Irne. dixerunt hanc ad illam trahi, cum huius legis tempore populus habebat potestatem condendi leges: vnde per eius contrariam consuetudinē abrogabantur. hodie per principem tantum fit vtrunque. item alij distinguunt: an sit talis lex cui possit derogari per pactum: & tunc consuetudo eam vincet: vt hic. aut non: & tunc non vincet, vt ibi. quæ autē sint leges quibus possit vel non possit per pactum derogari, dicitur. C. de pactis. l. si quis in conscribenda. in gloss. Io. Alij etiam distinxerunt: aut est lex consuetudine approbata: & tunc ipsa lex vincet: vt ibi. aut non: & tunc consuetudo vincet: vt hic.

† Ad hoc bene facit tex in c. in his. ii. di. glo. in ca. generali. de elec. in. 6. & in ca. ex literis. de consue.

b] Istā opin. communiter sequuntur doctores vt Bartolus & Panorm. & omnes canonista.

¶ *Uide de hys in Leyis & sua videri de longa. & c.*

c] Melius diceret gl. inducitur. P.

d] Tu dic quod hoc non dicitur in tex. in fi. sed dicitur, per desuetudinē, secundū P. & Ia. e] Hæc primā solu. cōmuniter tenent docto. reiectis aliis quæ ponuntur circa fi. glo. in ver. alij: vt P. & Ia. f] id est in loco in quo est.

Ditura. scilicet decem vel viginti annorū: vt diximus supra lege proxi. sed quæ est differentia inter hanc & eam? Resp. supra dixerat consuetudinē seruari: hic determinat de ea quæ est longa. vel aliter. Supra loquitur de his casibus de quibus nihil omnino in iure est: hic de his de quibus lex tractat: vt de loca-

† Facit ad hanc. l. c. cū in tua, cum glo. de consuet. lib. 6.

* Accursius non contradicō putat melius legi, sed fallitur, vt putat Ant. Augustinus l. i. c. 3. perperā etiam quidam legunt cōtra-

† Idem Cic. lib. 2. de inuent. rhet. & l. 2. ad Herten. & in Parti. Pla. lib. 4. de legib.

tionē. casus tamen euenit lege nō determinatus: vt est in hac ciuitate. nam secundū cōsuetudinē soluitur medietas pensionis in festo omnium sanctorum: in natali alia medietas, & inducitur consuetudo per duas sententias latis intra decem annos. Item quia perpetuū sic est obtentum sine contradictione: vt quia clerici vendunt res Ecclesiæ sine decreto episcopi: vt. j. eo. l. si de interpretatione. Itē quia libelli querimoniarū de talibus non fuerunt recepti: vt in l. cum de cōsuetudine.

Cōm de consuetudine. **C**ontradictio. duobus modis exponere sine non. Primū quia semel fuit iudicatum contra consuetudinem ante viginti annos inchoatam, quādo est inter absentes: sed postea erubuerunt iudices cōtra eam iudicare, secundum Ioā. & Azo. & secundum hoc dic, iudicio, id est sententia. Vel dic secundo semel cum allegaretur cōsuetudo ā. xx. an. citra. in cōtrarium fuit allegarū: pars tamē eam allegans obtinuit: & aliis multis vicibus sine cōtradictione obtinuit. & secundū hoc dic, iudicio, id est contradictione facta in iudicio. & hoc est quod dicit, de libellis querimoniarum. sed alibi est litera cum non. & tunc plana est, quasi nemo contradixerit. si autem quandoque secundum eam, quandoque cōtra eam fuit iudicatum, non est consuetudo: secundum Ioan.

Firmata sit. supple vel non sit firmata.
Sed ea quæ longa. videndum dixi an non sit firmata: tunc enim non tenebit. sed si longo tempore sit obtenta, firmata videtur, & pro iure seruatur.
Si de interpretatione. **V**sa fuit. vt ita deinceps vtatur: & pone in hac & sequenti. l. exempla quæ habuimus supra. e. l. minime. Et de hac interpretatione dicas: quia quandoque consuetudo interpretatur legem, vt hic. quandoque iudex: vt supra. e. l. & ideo. & l. nam vt ait. quandoque magister: vt. C. de profes. qui in vrbe Con. l. j. & infra si certum pet. l. j. in principio. quæ omnia sunt contra. C. eod. l. j. & in authen. de rapt. mu. in princ. col. viij. Sed dic interpretatio consuetudinis est probabilis & necessaria, non in scriptis redigenda: vt. s. e. l. imō. magistri verō probabilis, non necessaria, nec in scriptis redigenda, nisi ad memoriam. Iudicis autem interpretatio est in scriptis redigenda: quia sine scriptis sententia non valet: vt Cod. de sent. ex breui. re. l. ij. sed principis interpretatio est necessaria, & in scriptis redigenda, & generalis: vt G. eo. l. j. & ij.

Exemplis quandoque iudicatur.

Ditura + a cōsuetudo pro iure & lege in his quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet.

xxxiiii. IDEM libro quarto de offi. Procon.

Cōm de consuetudine ciuitatis vel prouinciæ considerare quis videtur: primum quidem illud explorandum arbitror, an etiam * contradicō aliquando iudicio cōsuetudo firmata sit. c

xxxv. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarum.

Sed & ea quæ longa d cōsuetudine comprobata sunt, ac per annos plurimos obseruata, velut tacita ciuium conuentio, non minus quàm ea quæ scripta sunt iura seruantur. †

xxxvi. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

Imō magnæ auctoritatis hoc ius habetur quod in tantum probatum est, vt nō fuerit necesse scripto id comprehendere.

xxxvii. IDEM libro primo Questionum.

Si de interpretatione legis quæ ratur, in primis inspiciendum est quo iure ciuitas retro in eiusmodi casibus vsa fuit. e Optima enim est legum interpretatio consuetudo.

xxxviii. CALLISTRATVS libro primo Questionum.

Nam imperator noster Seuerus rescriptis, in ambiguitatibus quæ ex legibus f proficiuntur, consuetudinem, aut re-

contra. C. de sen. l. nemo. Sol. vt supra ea lege de quibus diximus in illa gloss. cuius non extrat memoria.

h Similiter. id est in eundem modum prolatarum.

Quod non ratione. CASVS. Consuetudo quæ est Bononia, vt si dominus vini imposuerit manum ad plaustrum etiā ad adiuuandum, extunc sit suum periculum: contra rationem est, & per errorem inducta. non ergo obtinebit in alio liquamine, licet postea fuerit approbata ex certa scientia, vel ex tacito consensu. vel dic aliter, vt licet in vino Titij tenerit, & fuerit secundum eam iudicatum in vino, & sic videtur quod obtineat in persona alterius, non tamen etiam tenebit in vino in persona alterius quàm cuius fuerit iudicatum. cum enim consuetudo non fit sine consensu: vt supra ea. l. de quibus, in fine, patet quod nō est consuetudo, sed cum nihil sit tam contrarium consensui quàm error qui detegit imperitiam: vt j. de iur. om. iu. l. si per errorem. nō obtinebit in aliis rebus vel personis.

Quod non ratione i introductum, sed errore primū, deinde cōsuetudine obtentum est, in aliis similibus non obtinet.

xxxix. CELSVS libro vigesimo tertio Digestorum.

Quod non ratione i introductum, sed errore primū, deinde cōsuetudine obtentum est, in aliis similibus non obtinet.

xl. MODESTINVS libro primo Regularum.

Ergo k omne ius aut * consensus fecit, aut † necessitas i constituit, aut firmavit consuetudo.

Regula communis.

xli. VLPIANVS libro secundo Institutionum.

Totum autem ius consistit aut in acquirendo, m aut in conseruando, n aut in minuendo. o Aut enim hoc agitur, quemadmodum quid cuiusque fiat: aut quemadmodum quis rem vel ius suum conseruet, q aut quomodo alienet r aut amittat. r

DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM. * † TITVLVS IIII.

Pincipum placita, animo ius condendi facta, habent vim legis generalis: nisi sint facta ad certas personas: quia tunc personas non egrediuntur. hoc dicit vsque ad finem. Bart.

i. VLPIANVS libro primo Institutionum.

Vod Principi r placuit, legis habet vigorem: vt pote cum lege regia, u quæ de

mus: vt. C. eo. l. penul. Item no. quod hic de iure naturali nō facit mentionem. Accursius.

Totum Acquirendo. siue dominium, siue possessionem, siue ius aliquod.

In conseruando. scilicet dominium, vel possessionē, vel ius quod in nobis est, id est nostrum est.

In minuendo. scilicet quod habemus.

Cuiusque fiat. quantum ad adquirendum.

Conseruet. scilicet retinendo.

Alienet. scilicet transferendo in alium.

Amittat. vt si habeat pro derelicto.

DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM. Generaliter de legibus dixerat, nunc specialiter de legibus tantum imperatorum. a

Sequitur quarta pars Iuris ciuile, quod scilicet ipse princeps constituit, cuius Augusti o priuilegio eadem est potestas quæ populi fuit. Cui.

Vod principi placuit. vt esset ius generale & cōmune: nam si placeret ei concedere, non est lex.

Regia. lata ab Hortensio mirabili oratore: vt. s. de origine iur. l. ij. §. deinde cū esset. sed de populo & plebe ibi dicit, dic ergo hic regia, id est regali. b

* vt lex. plebiscitum. † vt Sc. & principis placitum. l. 2. §. de ori. iuris.

* Quales leges principem ferre oportet Plat. dia. 3. de legibus.

† Adde ad materiam, quod cōstitutionis principis sciētia præsumitur post lapsum duorū mensium in ca. nouerit. ext. de sentent. ex com. & facit text. iuncta glo. in fi. extra ne cler. vel mo. & quādo liget cōsti. principis vide glo. in tit. de cōcu. in pragma. sanctio. super verbo, duos mēses.

a] Imō iam de cæteris partibus iuris. i. lege sub qua cōtinetur P. S. dixerat & de S. C. & consuetudine, & per hoc iure pratorio & interpretatione prudentū, nūc dicit de vltima iuris parte, id est cōstitutione principis Cont.

b] Tota hæc glossa in tenebris errat. Legē regiā intelligit Vlpianus sub Augusto latam vt ait Dio. lib. 55. vt princeps summam in rep. omniū rerum potestatem haberet, cuius præcipua capita hodiēque extant in epigram matibus vr-bis Romæ. Contius.

- a Imperio. transferendo de populo ad principem.
- b Ei. id est ad eius honorem.
- c In eum. id est ad eius onus, ut sustineat onus condendi iura.
- d Imperium. merum & mixtum.
- e Potestatem. id est iurisdictionem.
- f Conferat. & transtulit: vt. j. de offi. præfec. præto. l. j.

* In hæc verba, ei & in eum, vide Duaren. lib. 2. disp. c. 19. Hæc est diuisio in tres species, Epistolâ, decretum, edictum, vt recte notat Theoph. Infit. de iure natu.

† Prudens Traiani cõfiliũ in priuilegiis concedendis refert Alex. ab Alex. lib. 6. Gen. dier. ca. 23.

* An & quãdo noue res constituantur legesque mutandæ, Plat. dialo. 4. de legib. & in lib. ciuili, siue de regno. Arist. lib. 2. Polit. cap. 6. & 5. Ethic. ca. 10.

g *Decreuit.* dando definitiuam sententiã: vt C. e. l. fi.
 h *Interlocutus est.* quãtã interlocutio non est generalis, nisi hoc expresse dicatur: vt. C. eo. l. iij. quã est contra.
ADDITIO Pro solut. huius contra. distingue secundum Bartolũ hic. Aut principis interlocutio est redacta in corpore iuris, aut non. primo casu obseruatur p lege generali: vt in contrario. secũdo casu, nõ: vt plene not. per Cy. in l. leges. C. eo.
 i *Edicto.* appposito, ac edictali lege: vt. C. eo. l. iij.

k *Personales.* quã iuris corpore non clauduntur. aliã semper est generalis: vt. C. de no. co. faci. l. j. in fine.

l *Indulsi.* vt priuilegium.

m *Irrogauit.* non merenti tantum.

n *Subuenit.* vt quia percipit pœnam merenti.

o *Non egreditur.* imò videtur personam egredi: vt. j. quod quisque iuris. l. j. §. si quis, quã est cõtra. sed dic, ibi ad postulationem datum fuit rescriptum: hic nõ. Item contra. C. de fruct. & lit. ex l. fi. vbi priuilegium vni datum de minoribus expensis, etiam aduerfario prodest, sed dic, ibi speciale propter æqualitatẽ iudiciorum seruandam: vt arg. C. de postul. l. prouidendum. vel dic in vtroque contrario nõ egredi personam, scilicet prorsus extraneã: aduerfario tamen eius prodest. vel hoc locum habet quando ad nullius læsionẽ conceditur. & ex quo datur materia tractandi de rescriptis, dic breuiter, si legi Dei vel euangeliorum cõtradican, non valent: vt argu. j. de arbit. l. nam & magistratus. distinguere tamen potest lex humana legem Dei, quã est, vt in ore duorum vel trium stet omne verbũ. nam distinguitur testamentũ ab aliis: vt. C. de fidei commiss. l. fina. circa finem. Si autem est contra ius humanũ, siue contra ius naturale, siue gentiũ, non valet: vt si petam qd res alterius mihi videtur. nam dominia sunt de iure gẽtiũ, vt. s. de iust. & iu. l. ex hoc. & tunc non valent, cum sint immutabilia talia iura: vt insti. de iure naturali, gentium & ciuili. §. pe. fallit in casibus: vt. C. de vendi. rer. fis. cum priua. com. l. j. libro. x. & Cod. de quadri. præscript. l. fina. & fallit ratione delictorum: vt per totum titulum de bon. dam. item ratione publicæ utilitatis: vt. j. de reli. & sumpt. fu. l. si quis sepulchrum, §. non tamen. si autẽ in ea lædatur quod est de iure ciuili, vt in actionibus quã sunt à iure ciuili: vt supra de orig. iur. l. ij. §. omnium. si quidẽ vt prorsus tollatur, non valet: sed vt differatur, valet: vt. C. de preci. impe. offe. l. quotiens. si autem per mendacium, valet: sed secundum veritatem datus iudex debet procedere: vt. C. si contra ius vel utilitatem publi. l. præscriptione. quidam tamen dicunt, vt Pla. qd etiam tunc cum effectu valeat, si modicam læsionem contineat, si autem est contra publicam utilitatem: valet tunc demum si secunda iussio intercedat: vt in authenticis, de man. princip. §. deinde competens, collatio. iij. & in authenticis, vt nulli iud. §. & hoc verò iubemus, coll. nona.

p *In rebus.* Pone exemplum in leg. Fal. noua, quã est contra legem duodecim tabul. inducta: vt insti. de lege Fal. in principio. Item pone exemplum infra de vulg. sub. l. ex facto, circa principium. ibi, etenim iniquum, & cã. Vel pone exemplum in dilatoria exceptione: vt. C. de preci. imper. offe. l. ij. & Cod. noua vec. l. non solent.

ff. Vetus.

A q **B**eneficiũ. Vt si concessit domum, adiacentia concessisse videatur: arg. infra de penu leg. l. iij. §. fina. & lege. seq. vel melius pone exemplum: concessum est Pontificis vt filij matris sequantur, largẽ interpreteris, vt etiam filij legitimi sequantur: vt infra ad muni. l. j. & facit infra de vulg. sub. l. ex facto. & C. quã res pign. ob. poss. l. fi. & C. de bo. va. l. si quando, libr. x. & vt planẽ videas, dic qd in cõtractibus plenẽ interpreta- mur: vt. C. vt ac. ab hered. & contra hered. l. j. & C. quã res pign. ob. poss. l. fi. in vltimis voluntatibus plenius: vt j. de fun. instru. l. quã situm, §. idem respond. & de tri. vino & oleo leg. l. penult. in rescriptis plenissime: vt hic, & in authent. de nup. §. si verò solum vsum fructũ, coll. quarta. & infra de iure immunitatis. l. iij. sed videtur qd strictẽ: vt. C. de inoffic. testa. l. si quando. sed ibi in litera ratio redditur. Item opponitur eodẽ modo. j. ne quid in loco publico. l. ij. §. meritò. Respond. ibi nõ dicit quòd strictẽ interpretetur: sed qd imperator sine iniuria cuiusquam cõcedere debet.

Beneficiũ Imperatoris, quod à diuina scilicet eius indulgentia proficiscitur, quã plenissimẽ interpretari debemus.

IIII **MODESTINVS** libro secundo *Excusationum.*

A **I** μεταγενέστερα διατάξεις ἰσχυρότερον τῶν πρὸ αὐτῶν εἰσίν. [id est, Constitutiones tempore posteriores, potiores sunt his quã ipsas præcesserunt.]

DE STATV hominum.

TITVLVS V. Secunda iuris diuisio.

I. **GAIVS** libro primo *Institutionum.*

Mne ius quo vtimur: vel ad psonas p̄tinet, f vel ad res, vel ad actiones.

II. **HERMOGENIANVS** libro primo *iuris Epitomarum.*

Cvm igitur hominum causa omne ius constitutum sit, t primò de personarum statu, u ac post de cãteris, ordinem

verò verisimile, versic. oportet enim. colla. secunda. nisi dixerit, non obstante tali lege. & facit ad hanc legem. j. de re iudicata. l. quidam consulebant, in fine. & C. de nuptiis. l. si furiosi. & j. de regul. iuris. l. in testamentis. & j. de off. præfec. vrb. l. j. §. cum initio, versic. cum vrbem. & j. de ver. sig. l. verbis legis. Argu. contra j. de offic. præsi. l. sæpe. Accur. **ADDITIO.** Dic qd hic loquitur in beneficio: ibi in rescripto. Bal.

DE STATV HOMINVM.

Tractaturus de iure prout aptatur variis negotiis, præmittit Iustinianus per compilatores suos iuris tripartitam diuisionem, singulas eius partes prosequens.

Expositis partibus Iuris quã omnes sunt constituta hominum causa, incipit tractare de hominum ipsorum iure, siue de statu conditionis cuiusque, & aliis est status capitis, aliis status seruitutis. Cuiac.

f **M**ne. Pertinet. Hoc videtur esse falsum: quia quãdã iura videntur esse data ad dilationem dandã: quãdã ad causarum definitionem: quãdam ad bonorũ possessionem petendã. Sed respondeo, omnia contineri rei appellatione. imò etiam actiones continentur: quate fatis esset si dixisset ad personas, vel ad res: sed hoc dixit, vt plenius quod intendebat exprimeret. pertinet ergo ad personas, scilicet qualiter personã, id est serui acquirantur, & alienentur, & amittantur, & conferentur: & de conditionibus earum. & ad res qualiter acquirantur, conferentur, amittentur, alienentur. & ad actiones pertinet qualiter nobis competant, & qualiter eas proponere debeamus.

Cvm igitur.] **CASVS.** Intendit iuriscon. demonstrare ordinem quo sit processurus. nam primò dicturus est de personis qualiter circa statum obligentur & liberentur. Secundò, de rerum diuisione. postea actiones ostendet quã & quales sunt, & qualiter in iudicio proponuntur. Quartò, quomodo seruitutes vindicantur. Viuianus.

t *Constitutum sit.* vt infra de vsu. l. in pecudum, §. j. sed contra supra. l. proxi. sed a dic quo ad utilitatem, est verum quod dicitur hic: sed quo ad tractatum, superior lex locum habet.

u *Statu.* primò de personis qualiter obligentur in statu, & liberentur: & postea rerũ diuisionẽ ponit: de actionibus quoque annectit Hermo. in li. suo, quẽ nõ habemus, sed leges eius habem⁹:

c iij

Infit. de iure personarum.

Communis utilitas præualeat priuata.

a] Istam solut. sequitur. Bart. hic.

ostendendo quæ & quales sunt, & qualiter in iudicio proponuntur: & quid in eis veniat.

Perpetui. id est generalis edicti. nam prætor secundum ordinem sua edicta proponebat. & de his fortè sic, & nos prout res patitur: quia quandoque res non patitur quin quædam extranea interferamus.

*S*umma. id est brevis. vel summa, id est prima: ^a quia aliæ sequuntur in titulis sequentibus. vel dic summa. i. digna. est enim digna ^b in duobus. f. in ordine, & quia vnum habet membrum à iure naturali, aliud à iure gentium, & quod dicit, omnes homines, resolue in singulare. i. omnis homo: vt infra de condit. & de l. falsa, §. si quis ita, vt non obstat oppositio quæ fit duobus demonstratis, scilicet libero & seruo. aut enim sunt liberi, aut serui: & neutrum est verum. sed quid de statu liberis? Resp. serui sunt: vt j. de statu lib. l. statu liberi à cæteris. & l. statu liberorum, quod dic vt ibi. Sed quid de adscriptitiis? Resp. liberi sunt. C. de epi. & cle. l. iubem^o. & auth. adscriptitios. & C. de agri. & cen. l. cum scimus, in fi. lib. xj. nec ob. C. de agr. & cen. l. ne diutius, quia verum est quod non differunt à seruis in eo quod possunt vendi vt serui, cum gleba tamen: vt. C. de agri. & cen. l. quemadmodum, vel melius quo ad dominos serui sunt: quo ad extraneos liberis: vnde dominum in ius vocare non possunt, & à dominis vindicantur: sunt ergo dominorum: vt infra de auro & argen. lega. l. Quintus, §. argeto. & C. de agri. & cen. l. quemadmodum. & C. in qui. cau. col. & cen. l. ij. li. xj.

*S*umma ^a itaq; de iure personarum diuisio hæc est, quæ omnes homines aut liberi sunt, aut serui.

edicti perpetui ^a secuti, & his proximis atq; coniunctos applicantes titulos, vt res [†] patitur, dicemus.

Primo ponitur diuisio personarum. Secundo, definitio libertatis. Tertio, definitio seruitutis. Quarto ponitur etymologia huius vocabuli. secunda ibi, libertas. tertia ibi, seruitus. quarta ibi, serui. vbi etymologia ponitur: & durat vsq; ad finem legis. Bartolus.

III. GAIUS. libro primo Institutionum.

*S*umma ^a itaq; de iure personarum diuisio hæc est, quæ omnes homines aut liberi sunt, aut serui.

IIII. FLORENTINVS libro primo Institutionum.

Libertas ^c est naturalis facultas eius quod cuiq; facere libet, [†] nisi si quid vi aut iure prohibetur. Seruitus est constitutio iurifgentium, ^d qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur. ^e Serui ex eo appellati sunt, quæ Imperatores captiuos vendere, ac per hoc seruare, ^f nec occidere solent. Mæcipia verò dicta sunt, quod ab hostibus manu capiuntur.

Diuiditur in quatuor partes. In prima ponitur alia diuisio personarum. In secunda dicitur qualiter fiât serui. In tertia ponitur qui sint ingenui. In quarta ponitur qui sint libertini. secunda ibi, serui autem. tertia ibi, ingenui, quarta ibi, libertini. In summa hoc dicit. Seruorum vna est conditio: liberorum procreatio duplex. hoc primo. & serui fiunt dupliciter: aut de iure gentium, aut de iure civili. hoc secundo. & siue mater sit libera tempore conceptionis, siue tem-

Libertas. Definitur hic libertas secundum ius quo est inuenta, id est secundum ius naturale, secundum Iur. vnde etiam libertas serui definitur. seruus enim potest facere quod vult, inspecto iure naturali, nisi vi. id est de facto aut iure quolibet prohibeatur. Alij dicunt addendum esse quod est Instit. de iure perso. ibi, ex quo liberi, & c. & secundum hoc definitur libertas liberorum, non libertas seruorum. Tu dic quod libertas est facultas, id est possibilitas à iure naturali, quod potest facere quicquid vult, nisi vi. id est iure gen. (quod propter necessitates hominum est inductum. vt Insti. de iure na. §. ius autem gentium) vel iure, scilicet civili prohibeatur: ac si diceret, quilibet liber est, nisi sit seruus iure gentium, vel civili: vt quia patitur vendi se ad pretium participandum: vt j. eo. l. proxima.

iurifgentium. id est à iure gentium inducta: vt. §. de iusti. & iur. l. manumissiones.

subiicitur. quandoque etiam est seruus sine domino, vt hereditarius: vt. j. de re. diui. l. j. §. j. Item habitus pro derelicto: vt infra pro derelic. l. fi. & j. de stip. ser. l. quod seruus. Item alius casus: vt j. de lib. cau. l. si vltim fructum. Accursius.

seruare. sed tabellio dicitur seruus publicus, à seruiendo: vt. j. de adop. l. non enim aliter. tabellio enim seruus esse non potest. C. de tabel. l. generali, lib. x. Accursius.

a) Ista expositio est vera. Bal.

b) Id est, præcipua & principalis. & hæc est etiam vera. Bal.

* Instit. de iure personarum ad verbu referuntur.

† Que vera libertas, & que vera seruitus, Plato dialog. 3. de legib. Cic. parado. 5.

Tabellio dicitur seruus publicus.

Et seruorum. CASVS. In hac. l. dicitur quod vna est conditio seruorum: liberorum autem quidam ingenui, quidam libertini sunt. postea dicit quod duobus modis quis seruus noster efficitur. Item dicit quod si mater tempore conceptionis est ancilla, & ante natiuitatem pueri est manumissa: postea antequam pariat iterum redacta in seruitutem: partus suus est liber. Viuianus.

Tempore partus, siue medio tempore inter conceptionem & partum: partus est liber. Bartolus.

V. MARCIANVS libro primo Institutionum.

Et seruorum quidem vna est conditio: ^g liberorum autem hominum quidam ingenui sunt, quidam libertini. Serui autem in dominium nostrum rediguntur aut iure civili, aut gentium. Iure civili, si quis se maior viginti annis ad precium participandum venire ^h passus est. Iure gentium serui nostri sunt, qui ab hostibus capiuntur, aut qui ex ancillis nostris nascuntur. [†] Ingenui sunt, qui ex matre libera ⁱ nati sunt. ^k Sufficit enim liberam fuisse eo tempore quo nascitur, licet ancilla concepit. & e contrario si libera conceperit, deinde ancilla pariat: placuit cum qui nascitur, liberum nasci. nec ^o interest, iustis nuptiis concepit, an volgo: quia non debet calamitas ^l matris nocere ei qui in ventre est.

Ex hoc quaesitum est: si ancilla prægnans manumissa sit, deinde ancilla postea ^m facta, aut expulsa ⁿ ciuitate pepererit, liberum, an seruum pariat. Et tamen relictius probatum est liberum nasci: & sufficere ei qui in ventre est, liberam matrem vel ^o medio tempore habuisse.

VI. GAIUS libro primo Institutionum.

Libertini ^{*} sunt [†] qui ex iusta seruitute manumisi sunt.

Qui est in utero, pro nato habetur quo ad sui commodum.

detur: vt. C. ne de sta. defun. l. pe. idem dicunt in murilegulo qui murices legebat: vt. C. de murile. l. fi. sed Io. contra in primo casu. & sic quo ad honores.

Calamitas. quasi calamitas, siue casus: imò nocere videtur: vt infra de fidei com. l. l. si quis rogatus. & l. si mater. & l. sed si non data. & l. cum verò, §. apparet. quæ sunt contra. sed distingue vt in summa. C. de fidei. lib. * l. j. §. fi. **ADDITIONE.** Dicit hic Cy. quod delictum parentum nunquam est immediata causa pœnæ corporalis in filios. vnde banna quæ dantur nascituris, non procedunt secundum rationem: quia non sunt in rerum natura: nec esse possunt ingrati: vt. C. de inoffic. test. l. si quis in suo, §. legis autem veteris. secundum Bal.

Postea facta. scilicet per ingratitudinem.

Expulsa. per deportationem: sed tunc & ipsa libera est. vnde dicit, in metallum.

Vel. ponitur pro saltem.

Libertini. CASVS. Si seruus bene seruiat domino, vt manumitti mereatur, appellatur libertinus. Viuianus.

Qui ex iusta. i. vera. sic econtra vera, quæ iusta: vt Insti. qui manu. non poss. §. semel. aliàs. i. si non sit vera seruitus, sed putatiua, non: vt Instit. de inge. §. fin. Vel dicit iusta, quia adeo iuste seruiunt domino suo, vt meruerint ab eo manumitti.

Conditio. quia nullus est plus seruus quàm alius: sunt tamen quidam veterani, quidam nouitij: vt. j. de ædi. edic. l. si. §. fi. quæ est contra. ^c Item quidam vicarij, quidam ordinarij, quidam habent apud dominum maiorem dignitatem, quidam minorem: vt. j. de usufru. l. sed & si quid, §. j. & sic quo ad officia est differentia in seruis.

Venire. Nota quatuor esse necessaria vt liber seruus fiat. Primò, quod sit maior. xx. an. Secundò, quod gratia participandi pretij se vendi patiat. Tertio, quod verè participet. Quarto, quod qui emit, credat eum seruum: vt. C. de libe. cau. l. non ideo. & l. si ministerium. & j. de li. cau. liberis, §. si quis sciens. & de his qui. ad li. procla. non li. l. j. secundum Io. potest addi quintum, quod is qui venditur, non sit ignarus suæ conditionis: vt infra qui. ad li. procla. non li. l. pe. & quod hic dicitur quando patitur se vendi: idem si quolibet alio titulo pariat se transferri: vt infra de lib. cau. l. si vsumfruc. §. j.

Matre libera. non inspecto cuius conditionis sit pater: siue sit seruus, siue liber: vt Insti. de inge. §. j.

Nati sunt. secus in seruo fisci, qui conditionem patris sequi videtur.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Instit. de libertinis. quid differant à libertis, explicat Ant. August. in Cõment. suis ad legem i. de exculat. tu.

Qui in utero

Qui in utero, Custoditur, nisi in casu excogitato: vt si manumittatur, si nascatur intra triduum, nam quamuis sit in ventre filius, tamen non habetur pro nato: & sic conditio deficit, vel si nascantur tres, manumittitur mater: vt. j. eod.l. Arethusa. & facit ac hanc.l.C. de fideicommiss. lib.l.cum inter.

b Profit. vt alij adquirat: quia antequam nascatur, animal non est: vt. j. vnde cog. l. j. §. si quis proximior. quandoque tamen prodest alij: vt. l. j. eo. l. imperator. & j. de pœn. l. prœgnantis. Itē quo ad alimenta matris: vt. j. de ven. in possess. mit. l. j. in princ. & facit ad hanc. l. j. de decur. l. ij. §. in filiis, in fi. & infra ad Treb. l. ex facto. & infra de acquir. here. l. cum quidam, §. j. & j. de verb. signifi. l. quod dicimus. & infra si pars hered. pet. l. antiqui. & infra de mino. etiam. & Insti. de tute. §. cum autē. & infra de excu. tu. l. excusantur, §. remittit. vers. qui autem in ventre. & Insti. de leg. §. posthumus. & infra ad leg. Fal. l. in lege Falcidia. j. & infra vnde cogna. l. antepe. ar. contra infra de col. bo. l. fin. **ADDITIONO.** Solue secundum Bar. & dic quod ideo ibi non fit collatio, quia ille qui est in ventre, non potest dici quod sit in potestate patris: vt ibi in textu. Accursius.

Imperator.] CASVS. Consuetum erat olim cuiusque natiuitatem scribi: vnde si cum debuit dicere, liber: dixit, seruus: vel dixit Titius, cum deberet dicere, Lucius: hoc non præiudicat veritati. Viuianus.

c Imperator. Mos erat olim scribi cuiuslibet natiuitatem, si ergo cum debuit dicere, Lucius liber, in Grammatica deliquit: vel etiam in sententia, vt quia dixit, seruus: cum debuit dicere, liber: vel dixit, Titius: cum Lucius dicere debuit: non præiudicat veritati: vt. C. de iur. & fac. igno. l. cum falsa. & l. cum testamentum. & infra de verbo. obligat. l. si in nomine. & facit. j. de offic. præsi. l. illicitas, §. veritas. & C. de erro. aduo. l. ij. & infra de here. insti. l. quotiens, §. sed si non in corpore.

d In multis. vt in iurisdictione: vt infra de iudi. l. cum prætor, §. non autem. Item in arbitrio: vt. C. de arbi. l. fin. Item in tutelâ seu curâ susceptione: vt infra de tute. l. fi. Item in postulatione: vt infra de postu. l. j. §. sexum. Item in procuratione. C. de procur. l. alienam. Item in tabularum depositione: vt infra de fi. instru. l. si de tabulis. Item in intercessionē: vt infra ad Vell. l. j. Item in adoptione: vt instit. de adop. §. fœminæ. Item in testamentaria testificatione: vt infra de testa. l. qui testamento. §. mulier. & Insti. de testa. §. testes. Item in publica accusatione: vt infra de accu. l. qui accusare. Item in delatione in fiscum: vt infra de iure fis. l. deferre. in princ. secundum Io. Item in populari actione: vt infra de po. ac. l. mulieri. Item in materna potestate quam non habet etiam in suos filios: vt Insti. de adop. §. fœminæ. Item in officio argentariæ: vt infra de eden. l. pe. Item in bo. pos. contra ta. quæ contra testamentum fœminarum non datur: vt infra de bo. pos. contra ta. l. illud, §. ad testamenta. e contra quandoque melior: a vt. C. de his qui ve. æta. impe. l. omnes. Itē in aliis: vt infra de re. dub. l. si fuerit, in fi. & facit ad hanc. l. infra de iure immu. l. j. & j. de sena. l. j.

Varitur.] CASVS. Pro intellectu huius legis sciendum est quis sit hermaphroditus. Nā hermaphroditus est qui partim habet membra viri, partim habet membra mulieris.

VII. PAVLVS libro singulari de portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur.

Qui in utero est, perinde ac si in rebus humanis esset, custoditur, a quotiens de commodis ipsius partus queritur: quanquam alij antequam nascatur nequaquam * profit. b

VIII. PAPIANVS libro tertio Quæstionum.

Imperator c Titus Antoninus rescripsit non lædi statum liberorum ob tenorem instrumenti malè concepti.

IX. IDEM libro trigesimo Quæstionum.

In multis d iuris nostri articulis deterior est conditio fœminarum quam masculorum.

Quando aliquid potest iudicari secundum minus potēs, & magis potens: attenditur magis potens. Bartolus.

X. VLPIANVS libro primo ad sabinum.

Quaritur, hermaphroditum cui comparamus: & magis puto eius sexus æstimandum, qui in eo præualet. c

Matrimonium à principio illicitum, nõ validatur per ius superueniens, quantum ad legitimationē filiorum iam natorum. Bartolus.

A vnde queritur in hac. l. cui comparemus eum? & dicit quod ei in cuius sexu plus præualet, nam si plus præualet in sexu fœminæ, comparabimus fœminæ. Viuianus.

c Præualet. Inquisitio ista est utilis, an possit ea facere quæ viris, non mulieribus permittuntur: vt supra. l. proxi. & facit infra de testi. l. repetundarum, §. fina. & not. præualere, quod plus est. facit. C. de dona. l. sancimus, §. ne autem, & infra de adquirend. re. do. l. quicquid, §. cum partes. & infra de aur. & ar. leg. l. & si nõ sunt, §. fina.

XI. PAVLVS libro octauodecimo Responsorum.

Paulus f respondit, cum qui viuente patre & ignorante de coniunctione filia conceptus est, licet post mortem aui natus sit, iustum filium ei ex quo cõceptus est, esse non videri.

Natus in septimo mense, dicitur legitimus.

XII. IDEM libro nonodecimo Responsorum.

Septimo b mense † nasci perfectum partum iam receptum est, propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis: & ideo credendum est eum qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est, iustum filium esse. *

XIII. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

Seruus in causa capitali h fortunæ iudicio à domino commissus, etsi fuerit absolutus, non fit liber.

Partus monstrosi, id est contra naturam seu formam hominum, non dicuntur esse legitimi. h. d. cum glos. Bartolus.

XIIII. PAVLVS libro quarto sententiarum.

Non sunt liberi, i qui contra formam humani generis conuerso more procreantur:

do concubinam sic: vt infra de cõcu. l. in concubinato. si autem auus expressè postea consensisset, vel scilicet & non contradixisset, filij legitimi essent: vt. C. de nup. l. v. Hodie iure cano. valet b tale matrimonium etiam sine patris consensu, & filij sunt legitimi. & facit ad hanc. l. infra de leg. iij. l. j. §. sed si filius fa. & infra de rit. nup. qui in prouincia. & l. eos qui. §. j. Arg. contra instit. de nup. §. fin. **ADDITIONO.** Dic quod ille coitus fuit legitimus, non autem reprobatus. & istam legem intellige quod loquitur de iure nostro: non autem de iure canonico: vt dicitur hic. & ita soluit Bar. istud contra. hic.

g Septimo. scilicet incepto, etiam non completo: ergo in sex mensibus & vno die potest nasci: vt infra de suis & le. he. l. intestato. §. fin. & vsque ad decimum mensem finitum: & non vltra: vt in auth. de testi. & ea quæ pa. §. vnum siquidem, vers. mulier, col. iij. & d. l. intestato. Accursius.

Seruus.] CASVS. Si seruus criminaliter accusetur, ex quo non fit: licet dominus eum non defenderit. Viuianus.

h Capitali. qua seruus accusari possit: vt quia non continet pecuniariam damnationem: vt infra de accu. l. hos accusare, §. omnibus. & tunc dominus allegare pro eo; & non eum defendere potest: vt. C. de accu. l. ij. & infra de pu. l. pe. §. ad crimen. si tamen non allegauerit, non fit liber: vt hic, & infra de pœn. l. si non defendantur. & infra qui & à qui. l. ille seruus, §. fin. & infra de pu. iudi. l. sciendum.

Non sunt.] CASVS. Si mulier aliquid monstrosum vel prodigiosum pariat, isti non videtur liberi. sed si ampliata sunt membra eius, inter homines liberos erit. Viuianus.

i Non sunt liberi. i. filij quantum ad hoc vt pater teneatur eos instituere, vel exheredare: vt. C. de posthu. here. institu. l. quod certatum. sunt tamen vt impleant conditionem legati matri relicti si pareret: vt infra de verb. signifi. l. quæret aliquis, quæ est contra. c. Alij distinguunt an habuit rem cum bruto animali, vel cogitauit: vt tunc sit in culpa, vel non: vt tunc non sit. Acc.

fra de testi. l. repetundarum, §. fina. & not. præualere, quod plus est. facit. C. de dona. l. sancimus, §. ne autem, & infra de adquirend. re. do. l. quicquid, §. cum partes. & infra de aur. & ar. leg. l. & si nõ sunt, §. fina.

Paulus.] CASVS.

Patre ignorante filia nupsit: vnde matrimonium nõ tenuit. Si ergo filij concipiantur viuo auo, id est patre mulieris: legitimi non habentur, licet post mortē patris mulieris nascantur. Viuianus.

f Paulus respon. Hic filia nupsit patre ignorante, vnde matrimonium non valuit: vt. C. de nup. l. si vt proponis. j. filij ergo concepti viuo auo, id est patre illius mulieris, non sunt iusti: licet nascantur post mortem eius quando matrimonium erat. Sed quæ est ratio, cum etiã filij ex ea nati quæ loco concubinæ erat, legitimi fiant accipiēdo eam vxorem: vt. C. de natu. libe. l. cum quis? Respon. hic non fecit legitime: sed habendo concubinam sic: vt infra de cõcu. l. in concubinato. si autem auus expressè postea consensisset, vel scilicet & non contradixisset, filij legitimi essent: vt. C. de nup. l. v. Hodie iure cano. valet b tale matrimonium etiam sine patris consensu, & filij sunt legitimi. & facit ad hanc. l. infra de leg. iij. l. j. §. sed si filius fa. & infra de rit. nup. qui in prouincia. & l. eos qui. §. j. Arg. contra instit. de nup. §. fin. **ADDITIONO.** Dic quod ille coitus fuit legitimus, non autem reprobatus. & istam legem intellige quod loquitur de iure nostro: non autem de iure canonico: vt dicitur hic. & ita soluit Bar. istud contra. hic.

† De tempore partus Gell. lib. 3. ca. 16. Plutarch. 5. de placit. philof. cap. 18. Cenforinus in lib. de Die natali. Macrobi. lib. 1. cap. 6. in Somnio Scipionis.

* Idque ratione numeri Pythagorei, vt annotat Paul. lib. 4. sent. tit. 18.

b] Glo. nihil alle. est tex. in. c. sufficit. & ibi glos. 27. q. 2. tex. in ca. hoc sancti. 32. q. 2. v. no addito, qd glos. ibi cõcludit filia posse petere dotē à patre: licet nupsit sine consensu ipsius.

c] Dic quod quatum ad hoc vt cõditio matri apposta videatur impleta, dicitur filius: non ad successione paternā, vt hac. l. ita soluit Bar. hic.

* Addit Ba. filic. nisi qd ei patris bonis publicatis accipit partē bonorū: quod videtur sumptisse ex l. vlt. j. de bon. dānat. Cōt.

CC. l. Quisquis. C. ad. l. Iulianā maiestatis.

Orof. libr. 5. cap. 4.

a] Adde qd quandoque veriusque par est cõditio: pro quo est glo. in. c. mulieres. de iudi. in vjan verbo prohibemus.

a *Prodigiosum*. puta vitulum, vel aliquid habens duo capita. & quod subicit, ampliavit: vt quia sex digitos habuit in manu. vel etiam minuit: vt quia quatuor tantum: vt infra de li. & posthu. l. quod dicitur. & facit infra de verb. signi. l. ostentum. Item not. formam rei mutata nocere. sic. C. de sen. & interloc. l. prolatam. ampliare autē sine incommodo non nocet: vt hic, & infra de ædil. edic. l. idem Ofilius. & infra de condit. & demō. l. falsa. §. sed si cui. & infra quemadmodū ser. amit. l. si is cui.

† Mirabile prodigiosus partus exemplum refert Ammianus Marcellinus Retū gestarum lib. 19. * Hinc Paulus lib. 4. sentent. titu. de intesta. success. scribit, Tameſi mater ingenua triū liberorū ius habēs ad filij bona admittatur, si mulier mōstrosū aliq̄ quid aut p̄digiosū enixa sit, in eum numerum liberorum id non numeratur.

veluti si mulier monstrosū aliq̄ quid aut prodigiosū ^a enixa † sit. Partus autem qui membrorū humanorū officia ampliavit, aliquatenus videtur effectus: & ideo inter liberos connumerabitur. *

In prima parte ponitur thema. In secunda, duplex quæstio. In tertia, respōsio ad primā. In quarta ponit determinationem secundæ quæstionis. In quinta ponit determinationem suam per simile. In sexta ponitur quædam diuisio. In septima ponitur quædam excusatio quam facit iuriscōsultus. secunda ibi, quæsitum. tertia ibi, hæc conditio. quarta ibi, sed non dubitari. quinta ibi, veluti. sexta in princ. l. sequen. septima & vltima in fine ibi, quæstio ergo facti, &c. & in summa. h. d. Cōditio ancillæ apposita circa libertatem, si tres filios pepererit: impletur tres filios pariendo: adeo quod quartus partus dicitur esse liber, cum mater sit libera. Et conditio de dando apposita, potest impleri per alium. Bart.

xv. TRYPHONINVS libro decimo Disputationum.

A Rescusa † si tres pepererit, libera esse testamento iussa, primo partu ^b vñum, secundo tres peperit. quæsitum est, an & quis eorum liber esset. Hæc conditio libertati adposita, iam implenda ^c mulieri est: sed non dubitari debet quin vltimus liber nascatur. Nec enim natura permisit simul vno impetu duos infantes de vtero matris excedere: vt ordine incerto nascētium non appareat vter in seruitute libertate nascatur. Incipiente igitur partu existens conditio efficit, vt ex libera edatur quod postea nascitur: veluti ^d si quælibet alia conditio libertati mulieris adposita parturiente ea existat: vel manumissa sub hac cōditiōe, si de-

† Istū tex. exclamant sing. Bart. & Bal. ad hoc quod dominium & iurisdicōio æquiparatur: hoc addito, quod & dignitas & status etiā dominio æquiparantur: vt sonat tex. Bolo.

f *Dem. Geminos*. id est alios duos.

g *Quæstio ergo*. Quid ergo in dubio? Respon. si masculum & fœminam, primo masculum natum præsumo: vt infra de re. dub. l. si fuerit, §. si. si omnes mares vel fœminas, dic omnes liberos in dubio: vt. C. de fideicom. l. l. cum inter. & l. si quis. & infra de re. du. l. qui duos. Alij dixerunt sorte dirimi: quod non placet. & alij distinxerunt quis in possessione libertatis inueniatur, vt ipse sit liber: alius non, deficiente probatione: vt arg. C. de rei vind. l. res alienas. & infra de test. ru. l. duo sunt.

h *In orbe Roma. qui sunt*. scilicet libertini domiciliū habentes, secundum Ioan. vt infra de verb. signifi. l. prouinciales eos. Item ciues Romani, id est liberi perfectè, quorum olim erant variæ conditiones: puta dediticij, & Latini: vt Instit. de liber. §. fin. sed secundum quosdam, etiam si serui Romæ habitabant, fiebant liberi: vt in authen. vt liberti decætero, §. fin. col. vj. vnde quædam porta est Romæ, quæ libera porta vocatur. sed hodie sunt omnes ciues Romani: vt Instit. de liber. §. fin. saluo iurē patronatus.

xvi. VLPPIANVS libro septimo Disputationum.

Idem erit si eadē Arethusa primò duo pariat, postea geminos ^f ediderat. dicendū est enim non posse dici vtrumque ingenuum nasci: sed eum qui posterior nascitur. Quæstio ergo ^g facti potius est, non iuris.

xvii. IDEM libro vicesimo secundo ad Edictum.

In ^{*} orbe ^h Romano † qui sunt, ex constitutione imperatoris Antonini ciues Romani effecti sunt. *

Mulier prægnans non debet dari vltimo supplicio, donec pariat. Bartolus.

xviii. IDEM libro vicesimo septimo ad Sabinum.

Imperator Hadrianus Publicio Marcello rescripsit, liberam ⁱ quæ prægnans vltimo supplicio damnata est, liberum parere: & solitū esse seruari ^k eā dum partum ederet. Sed si ei quæ ex iustis nuptiis concepit, aqua & igni ^l interdictum est: ciuem Romanū parit, & in potestate patris.

Legitimè natus, quo ad conditionem & originem patrem sequitur: matrem verò sequitur non legitimè natus. Bart.

xix. CELSVS libro vicesimo nono Digestorum.

Cvm legitimæ nuptiæ factæ sunt, patrem liberi sequuntur. ^m volgo quæsitus matrem sequitur. ⁿ

Superueniens furor non mutat dignitatem, siue dominium. Bart.

xx. VLPPIANVS libro trigesimo octauo ad Sabinum.

Qui furere ^o cœpit, † & statum & dignitatem ^p in qua fuit, & magistratum ^q

state patris: vt. j. ad Treb. l. ex facto, §. ex facto. sed nō ciuis: vt. j. de pœ. l. quidam. & facit ad hanc. l. infra de mor. infer. l. negat.

m *Cvm legitimæ sequuntur*. quo ad familiā. i. agnationē: vt inst. de legi. agna. tu. §. j. Itē quo ad curialē conditionē: vt. C. de decu. l. eos. & l. nullus solius. lib. x. Itē quo ad dignitatem, siue honores: vt. j. de sena. l. filiā. & l. liberos. & C. de decu. l. exēplo. lib. x. Item quo ad originē, vt inde dicatur oriundus filius, vnde est pater: nisi specialiter alicui genti priuilegium sit concessum, vt in hoc filij matres sequantur, vt in Ponticis: vt infra ad mu. l. j. **n** *Matrem sequitur*. quo ad libertatem: vt. C. de rei vin. l. partum.

o *Item quo ad originem*: vt infra ad munic. l. j. in fi.

p *Vt furere statū*. vt remaneat liber, & ingenuitatē retineat. **q** *Dignitatem*. vt iudex: vt infra de iudi. l. iudex.

q *Magistratum*. vt senator, vel similis: vt infra de postu. l. j. §. origo.

† Istū tex. exclamant sing. Bart. & Bal. ad hoc quod dominium & iurisdicōio æquiparatur: hoc addito, quod & dignitas & status etiā dominio æquiparantur: vt sonat tex. Bolo.

i *Imperator. Liberam.*

Idem de ancilla: quod seruatur propter generalia verba infra de pœn. l. prægnantis. sed ideo de libera dixit, quia ipsa damnata mutat conditionem suam: & ciuitatem & libertatem amittit: vt infra de pœ. l. in seruorum, §. j. & l. quod ad statū. & l. qui vltimo. sed quod dicit liberum parere, refert se tātum ad liberam.

k *seruari*. Not. habet per alium, quod per se habere non potest. sic infra quæ res pig. obli. pos. l. Aristo. in fi. Arg. contra. C. quod me. causa. l. si per impressionem. ^{*} Item ratione adiuncti permittitur quod aliās denegatur. sic infra de lib. le. l. si is qui duos. & infra quemad. ser. amit. l. si communem, arg. contra. C. si in communi eademque causa in integ. re. l. j. **ADDITIO.** Pro sol. huius contrarij distingue secundum Bart. hic: quia aut est adiunctum separabile: aut nō. primo casu loquitur lex contraria: secundo casu loquitur lex ista.

l *Aqua & igni*. id est deportata est: vt. j. ad. l. iul. pec. l. iij. Io. ideo autē hic liberū peperit, quia ipsa retinuit libertatē, licet ciuitatem perdiderit: vt instit. de capi. de. §. minor. sed quid si concepit & peperit post? Rñ. erit liber, & nō est in potestate patris: vt. j. ad Treb. l. ex facto, §. ex facto. sed nō ciuis: vt. j. de pœ. l. quidam. & facit ad hanc. l. infra de mor. infer. l. negat.

† Istū tex. exclamant sing. Bart. & Bal. ad hoc quod dominium & iurisdicōio æquiparatur: hoc addito, quod & dignitas & status etiā dominio æquiparantur: vt sonat tex. Bolo.

† Istū tex. exclamant sing. Bart. & Bal. ad hoc quod dominium & iurisdicōio æquiparatur: hoc addito, quod & dignitas & status etiā dominio æquiparantur: vt sonat tex. Bolo.

† Istū tex. exclamant sing. Bart. & Bal. ad hoc quod dominium & iurisdicōio æquiparatur: hoc addito, quod & dignitas & status etiā dominio æquiparantur: vt sonat tex. Bolo.

† Istū tex. exclamant sing. Bart. & Bal. ad hoc quod dominium & iurisdicōio æquiparatur: hoc addito, quod & dignitas & status etiā dominio æquiparantur: vt sonat tex. Bolo.

† Istū tex. exclamant sing. Bart. & Bal. ad hoc quod dominium & iurisdicōio æquiparatur: hoc addito, quod & dignitas & status etiā dominio æquiparantur: vt sonat tex. Bolo.

† Istū tex. exclamant sing. Bart. & Bal. ad hoc quod dominium & iurisdicōio æquiparatur: hoc addito, quod & dignitas & status etiā dominio æquiparantur: vt sonat tex. Bolo.

† Vulg. Arethusa.

* Perperam antea legebatur in vrbe Roma. † Ad hunc locum vide Ant. August. li. singulari ad Modestinum. * De iure Ciu. Rom. Cic. in orat. pro Cor. Balbo.

a) Solue: hoc contingit ratione necessitatis, ne patiat partus detrimentū propter delictum matris. Bart.

Iudex habet dignitatem.

§.origo,verfi.quanuis.& facit instit. qui. non est permis. fa. test. §. item furiosi. sed ad novos honores aspirare non potest : vt. d. l. j. de postu. §. origo, verfi. quanuis.

a *Potestatem.* scilicet maiorem, sed magistratum minorem.

b *Omo liber,* id est ingenuus.

H *c* *Vendit.* vbi

quatuor, imò quinque sunt necessaria: vt dixim^o. §. e. l. & seruorū, §. j.

d *Reuertitur.* scilicet ingenuitatis. nec enim ad eā proclamare potest:

vt. j. de li. causa. l. cum pacto. nisi pretium sui reddiderit: vt. j. si lib.

inge. esse di. l. ij. & nisi natalib^o restitatur per principē: vt. j. de nata.

resti. l. ij. Sed cōtra inst. de inge. in fin. Solu. ibi manumissio fit tātum defacto, nō de iure. sed cū hodie quilibet qui manumittitur, videatur natalib^o restitutus:

vt in auth. vt liberti de cetero. §. j. colla. vj. videtur q̄ hęc lex sit correcta. sed dic q̄ nō per omnia restitutionē natalium cōtinet manumissio: quia iura quēdā patrono seruatur: vt in auth. prædicta. §. ij. col. vj. Itē no. rem mutata in pristinū statū redire non posse. sic. j. de ver. obl. l. inter stipulātem, §. sacra, in fin. ibi, sed si vsque ad areā, &c. & j. de solu. l. q. res, §. areā. Argu. contra. j. de re. di. l. in tantū, in princi. Acc. **ADDITIO.** Dic quòd ibi loquitur in ædificio: quo dilapso, locus quasi iure postliminij reuertitur in pristinam causam.

H *Erēnius.* **CASVS.** Donauit tibi ancillā, vt intra annū manumitteres. nō manumisisti. postea id quod peperit, ingenuum erit. Viuianus.

e *Legem.* id est pactum.

f *Constitutione.* diui Marci & Commodi, missa ad Aufidiū Victorinum, vt. C. si man. ita fue. ali. l. j. & ij. & facit ad hęc legem. C. de fideicommiss. lib. l. j. & ij. & j. ad Tertul. l. j. §. j. & C. ad Orfi. l. fin.

g *Vlgo.* Non possunt. propter incertitudinem: vt insti. de nup. §. si aduersus. secus si propter eius interitum: sed mater semper est certa: vt infra de in ius vo. l. quia.

h *Non licet.* vt monachum: vel quia ex incestu eum habuit. Et no. quòd non intelligitur posse, qui non honeste potest: sic. j. de condit. insti. l. filius. & de verb. signi. l. nepos. Item aliud no. quia non intelligitur fieri, quod non legitime fit. sic. j. de re. iudi. l. si se. §. condemnatum. & j. si quis in ius voc. non ierit. l. j. in fi. Acc.

i *Ex natura.* sequatur. quoad originem: vt. j. ad munic. l. eius qui. & l. j. & §. e. l. cum legitimæ. Alij exponunt quo ad libertatem & seruitutē: quod est verum: sed non per hanc legem: quia iam sequeretur quòd si esset ex legitimo matrimonio, non sequeretur matrem: quòd est contra. §. eo. l. & seruorum, §. ingenui. **ADDITIO.** Tu dic quòd filius naturaliter est portio matris. id est matrem naturaliter sequitur, secundum Bald.

k *Specialis.* vt in filio murileguli, & gynæciarij. C. de muri. l. ij. & l. qui aut patre, lib. xj. & in filio naturali dato curiæ: vt. C. de na. lib. l. iij. Alij ponunt exemplum in nato ex seruo fiscali, & libera muliere: vt. C. de ser. fu. l. fin. & C. de ser. reip. ma. l. fi. quod non placet: vt no. §. eo. l. & seruorum. in. fi. Tertij dicunt, quòd hęc dictio nisi, refertur ad subauditum. q. d. bene dixi sine legi-

& potestatem videtur retinere, sicut rei suæ dominium retinet.

XXI. *MODESTINVS libro septimo Regularum.*

H *Omo liber* b qui se vendit, c manumissus non ad suum statum reuertitur, d quo se abdicauit, sed efficitur libertinæ conditionis.

XXII. *IDEM libro duodecimo Responsorum.*

H *Erēnius Modestinus* respōdit, si eo tempore enixa est ancilla, quo secundū legem e donationis manumissa esse debuit: cum ex cōstitutione f libera fuerit, ingenuum ex ea natum.

XXIII. *IDEM libro primo Pandectarum.*

Vlgo concepti dicuntur, qui patrem demonstrare nō possunt: b vel qui possunt quidem, sed eum habent, quem habere non licet: h qui & spurij c appellantur, *ἄλλο τὸν πατέρα.* [Id est a satione, seu sparsione.]

XXIII. *VLPIANVS libro vicesimo septimo ad Sabinum.*

L *Ex naturæ* * hęc est, vt qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur: i nisi lex specialis k aliud inducat.

XXV. *IDEM libro primo ad legem Iuliam & Papiam.*

Ingenuum accipere debemus etiam eum de quo sententia lata est, quamuis fuerit libertinus, quia res iudicata pro veritate accipitur.

XXVI. *IULIANVS libro sexagesimo nono Digestorum.*

L *Ex natura.* sequatur. quoad originem: vt. j. ad munic. l. eius qui. & l. j. & §. e. l. cum legitimæ. Alij exponunt quo ad libertatem & seruitutē: quod est verum: sed non per hanc legem: quia iam sequeretur quòd si esset ex legitimo matrimonio, non sequeretur matrem: quòd est contra. §. eo. l. & seruorum, §. ingenui. **ADDITIO.** Tu dic quòd filius naturaliter est portio matris. id est matrem naturaliter sequitur, secundum Bald.

k *Specialis.* vt in filio murileguli, & gynæciarij. C. de muri. l. ij. & l. qui aut patre, lib. xj. & in filio naturali dato curiæ: vt. C. de na. lib. l. iij. Alij ponunt exemplum in nato ex seruo fiscali, & libera muliere: vt. C. de ser. fu. l. fin. & C. de ser. reip. ma. l. fi. quod non placet: vt no. §. eo. l. & seruorum. in. fi. Tertij dicunt, quòd hęc dictio nisi, refertur ad subauditum. q. d. bene dixi sine legi-

timo matrimonio. aliud enim si ex legitimo: quia tunc sequitur patrem, nisi lex specialis. id est priuilegium aliud inducat: vt in matre Pontica, & Ilienfi: vt. j. ad munic. l. j.

Ingenuum. *Sententia.* f. quæ dicit eum esse ingenuum. secus si dicit eum nō esse libertum, vel seruū. nam tunc ex ea nō fieret ius, nec alij præiudicaret: vt. j. de li. cau. l. diui fratres. & l. si seruus. Itē secus si fuerit detectum q̄ per collusionē fuerit lata sententia: vt. j. per totū titu. de col. dete. sed quid si iurauit se ingenuū aduersario deferēte? Respon. idē quod in sententia: vt. j. de iureiurand. l. eum qui, §. si libertus. & facit. j. de regu. iur. l. res iudicata. & j. de inoffi. test. l. Papi- nianus, §. si ex causa. & fa. j. de li. ag. l. siue, in princ. & j. de leg. j. l. si seruus pluriū, in princ. Arg. cōtra. j. de inoffi. test. l. qui repudiatis, §. fin. **ADDITIO.** Pro solutione huius contrarij distingue secundū Barto. hic. Aut aduersarius est præsens tempore sententiæ, aut absens: primo casu facit ius inter omnes, vt hic. secundo casu non: vt in l. contraria.

Qui in vtero sunt, in toto penē m iure ciuili intelleguntur in rerum natura esse. nam & legitimæ n hereditates his restituntur: & si prægnas o mulier ab hostibus captasit, id quod natum erit, postliminium habet. Item patris vel matris p conditionem sequitur. q Præterea si ancilla prægnas subrepta fuerit: quamuis apud bonæ fidei emptorem pepererit, id quod natum erit, tanquam furtiuum vsu non capitur. f His consequens est, vt libertus quoq; quandiu patroni filius nasci possit, eo iure sit, quo sunt qui patronos habent. f

B *Præterea si ancilla prægnas subrepta fuerit: quamuis apud bonæ fidei emptorem pepererit, id quod natum erit, tanquam furtiuum vsu non capitur. f*

Eum qui se libertinum esse fatetur, nec adoptando patronus ingenuum facere potuit. c

DE HIS QUI SVI vel alieni iuris sunt. **TITVLVS VI.**

Hęc lex vsque ad legem, item in potestate nostra. h. d. Personarum quædam sunt sui iuris: quædam alieni: vt seruus. & id quod per seruum acquiritur, domino acquiritur. & dominus inhumani ter contra seruos suos scæuies, punitur: & seruum vendere iubetur. h. d. Et diuiditur in duas partes: quia primò continuat se ad præcedentia: & ponit diuisionem personarum: quæ est bimembris. in secunda profequitur secundum membrum diuisionis: secūda ibi, videamus itaque.

Qui in vtero. *Pe- ne.* hoc dicit propter id quòd tractatur de eorū incommodis: a vt. §. eo. l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur. §. eo. l. Arescusa. & j. de excu. ty. l. excusantur, §. remittit. ibi, qui autem in ventre, &c.

n *Legitima.* idem est de testamentariis: vt inst. de bo. pos. in princi. & infra de testa. l. filius. licet quidā contra. Item ad hoc facit infra vnde

Qui in vtero. *Pe- ne.* hoc dicit propter id quòd tractatur de eorū incommodis: a vt. §. eo. l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur. §. eo. l. Arescusa. & j. de excu. ty. l. excusantur, §. remittit. ibi, qui autem in ventre, &c.

n *Legitima.* idem est de testamentariis: vt inst. de bo. pos. in princi. & infra de testa. l. filius. licet quidā contra. Item ad hoc facit infra vnde

Qui in vtero. *Pe- ne.* hoc dicit propter id quòd tractatur de eorū incommodis: a vt. §. eo. l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur. §. eo. l. Arescusa. & j. de excu. ty. l. excusantur, §. remittit. ibi, qui autem in ventre, &c.

n *Legitima.* idem est de testamentariis: vt inst. de bo. pos. in princi. & infra de testa. l. filius. licet quidā contra. Item ad hoc facit infra vnde

Qui in vtero. *Pe- ne.* hoc dicit propter id quòd tractatur de eorū incommodis: a vt. §. eo. l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur. §. eo. l. Arescusa. & j. de excu. ty. l. excusantur, §. remittit. ibi, qui autem in ventre, &c.

n *Legitima.* idem est de testamentariis: vt inst. de bo. pos. in princi. & infra de testa. l. filius. licet quidā contra. Item ad hoc facit infra vnde

Qui in vtero. *Pe- ne.* hoc dicit propter id quòd tractatur de eorū incommodis: a vt. §. eo. l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur. §. eo. l. Arescusa. & j. de excu. ty. l. excusantur, §. remittit. ibi, qui autem in ventre, &c.

n *Legitima.* idem est de testamentariis: vt inst. de bo. pos. in princi. & infra de testa. l. filius. licet quidā contra. Item ad hoc facit infra vnde

Qui in vtero. *Pe- ne.* hoc dicit propter id quòd tractatur de eorū incommodis: a vt. §. eo. l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur. §. eo. l. Arescusa. & j. de excu. ty. l. excusantur, §. remittit. ibi, qui autem in ventre, &c.

n *Legitima.* idem est de testamentariis: vt inst. de bo. pos. in princi. & infra de testa. l. filius. licet quidā contra. Item ad hoc facit infra vnde

Qui in vtero. *Pe- ne.* hoc dicit propter id quòd tractatur de eorū incommodis: a vt. §. eo. l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur. §. eo. l. Arescusa. & j. de excu. ty. l. excusantur, §. remittit. ibi, qui autem in ventre, &c.

n *Legitima.* idem est de testamentariis: vt inst. de bo. pos. in princi. & infra de testa. l. filius. licet quidā contra. Item ad hoc facit infra vnde

Qui in vtero. *Pe- ne.* hoc dicit propter id quòd tractatur de eorū incommodis: a vt. §. eo. l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur. §. eo. l. Arescusa. & j. de excu. ty. l. excusantur, §. remittit. ibi, qui autem in ventre, &c.

n *Legitima.* idem est de testamentariis: vt inst. de bo. pos. in princi. & infra de testa. l. filius. licet quidā contra. Item ad hoc facit infra vnde

Qui in vtero. *Pe- ne.* hoc dicit propter id quòd tractatur de eorū incommodis: a vt. §. eo. l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur. §. eo. l. Arescusa. & j. de excu. ty. l. excusantur, §. remittit. ibi, qui autem in ventre, &c.

n *Legitima.* idem est de testamentariis: vt inst. de bo. pos. in princi. & infra de testa. l. filius. licet quidā contra. Item ad hoc facit infra vnde

Qui in vtero. *Pe- ne.* hoc dicit propter id quòd tractatur de eorū incommodis: a vt. §. eo. l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur. §. eo. l. Arescusa. & j. de excu. ty. l. excusantur, §. remittit. ibi, qui autem in ventre, &c.

* Hęc lex videtur abrogata per Nouellā 78. vt liberti de cetero, &c. ideo nō est posita in Basilicis.

† Cōcor. cū hac. l. c. confiluit. cum glo. prima extra de ser. nō ordinan. Res mutata an in pristinum statum redire possit.

* Vt Mensia apud Vlpianum in fragmētis idem cauet. tit. 5.

L. 207. j. de regulis Iuris

Fieri nō dicitur, quod illegitime fit.

* ἀπὸ αὐτῆς ἐστὶν ἡ ἀπορία.

a] Sic Græci etiam interpretantur.

De iure. **CASVS.** Dictum est. §. tit. proximo in summa de quadam diuisione. f. quòd alij sunt, &c. nunc dicit de alia. nam quidam sunt sui iuris: alij sunt alieno iuri subiecti: & quidam serui sunt in potestate alterius. Vnde olim poterat dominus seruum suum occidere sine causa: hodie non potest, nisi cum causa. nam si sine causa dominus seruum suum occidit, perinde ac si quemlibet alium occidisset, punietur, scilicet. l. Cor. de. sic. Viuianus.

A *Alia diuisio.* scilicet ab illa quam habemus. s. titul. j. l. summa. Et not. quod illa fuit data partim secundum ius naturale, & partim secundum ius gentium, hęc autem tota secundum ius ciuile. & licet sit bimembris ista, addunt tamen quidam quod alij sunt dubij propter filios eorum qui sunt capti ab hostibus, quorum status pendet: vt insti. quib. mo. ius pa. pos. sol. s. si ab hostibus. sed dic q̄ illi serui sunt, scilicet hostiũ: vt insti. de iur. perso. §. seruitus. ergo filij nõ sunt in eorum potestate. absũdũ enim est, &c. vt. C. de sen. pal. l. fin. §. j. sed ratione spei dicuntur pendere.

* Insti. de his qui sunt sui vel alieni iuris.

† Concor. gl. in cle. i. de senten. excõ. in gl. super verbo obseruare. De potestate dominorum.

Seruitus vn de processit.

De moderata potestate dominorũ.

* Pij scilicet l. i. j. e.

† alia & diuersa ab ea quę super paulo allegata est, vt ait Theophilus.

I. G A I V S libro primo Institutionum.

DE iure personarum alia diuisio sequitur, quod quędã personę sui iuris sunt: quędã alieno iuri subiectę sunt. Videamus itaque de his quę alieno iuri subiectę sunt. nam si cognouerimus quę istę personę sunt: simul intellegemus quę sui iuris sunt. Dispiciamus itaq; de his quę in aliena potestate sunt.

Igitur in potestate sunt serui dominorum. quę quidem potestas iuris gentium est. Nam apud omnes peręque gentes animaduertere possumus dominis in seruos vitę necisq; potestatem fuisse: & quodcumq; per seruum acquiritur, id domino acquiritur. Sed hoc tempore nullis hominibus qui sub imperio Romano sunt, licet supra modum & sine causa legibus cognita in seruos suos seruire. Nam ex constitutione diui Antonini, qui sine causa seruum suum occiderit, non minus puniri iubetur, quàm qui alienum seruum occiderit. Sed & maior asperitas dominorum, eiusdem principis constitutione coercetur.

II. V L P I A N V S libro octauo de officio proconsulis.

d In seruos. & patribus erat in filios: vt. j. de li. & posth. l. in suis. in fi. **e** Id domino. vel quasi domino. acquiritur etiam inuito, pręterquã in hereditate: vt insti. per quas perso. no. adqui. §. item nobis. & hanc regulã coarta sic: Quidquid seruus quærit iuste, id domino vel quasi domino principaliter vel secundario quæritur: quare non ob. j. de adqui. pos. l. quod seruus. vbi dicit quod iniuste domino non quæritur. cui ergo nunc quæritur? Respon. non videtur quæriri quod est restituendũ: vt arg. C. communia de leg. l. i. §. ij. & j. de adqui. pos. l. quod seruus. §. fin. vel verẽ nulli quæritur: vt no. in. d. l. quod seruus. Item non ob. quod fructuario. vel bonę fidei pos. quærit ex duabus causis, & nõ domino: vt inst. per quas perso. no. adqui. §. de his. & §. idem. quia isti quasi domini sunt: vt. j. de verb. obl. l. liber homo. §. seruus autẽ. Item non ob. quod quando stipulatur factum, vt quod possit ire per agrum meum vel vicini, non videtur domino quærere: vt insti. de stipu. ser. §. sed cum factum. & j. de condi. & demon. l. qui heredi, in princ. quia secundario quæritur domino, & quo ad commodũ. Item non obstat quod quandoque dicitur esse sua adquisitio in pendenti: vt & j. de vsufruc. l. sed & si quis, §. interdũ. quia statim domino quæritur, licet postea fingatur retro fructuario fuisse quæritum, si de suo fiat solutio. Item non ob. q̄ seruus publicus stipulando rem pupil. fal. fo. pupillo acquirit, nõ reipu. vt. j. de magi. conue. l. j. §. pe. quia non per seruum, sed per legem acquiritur: vt. j. rem pup. fal. fo. l. iij. in princ. sic per epistolam acquiritur, non tamen epistola quæritur. Eodem modo respon. ad id quod dicitur infra de insti. l. j. in fi. & l. ij. vel loquitur de tabellione d. l. j. de magi. cõue. & l. iij. rem pu. fal. fo. Item non ob. j. de adqui. pos. l. j. §. sed & per eum. & j. de adqui. re. do. l. si seruus. vbi dicit quod nulli quæritur: quia hęc regula tantum de adquisitis dicit. vel dic quod illa de adqui. re. do. loquitur in duobus casibus: vt ibi diximus. **f** Sine causa. modicẽ & cum causa & sine causa licet seruire, secundum Ioan. vt. C. de emen. ser. l. j. & intelligitur ita infra de vsufruc. l. locum, §. finge. versi. ex eo. & infra sol. ma. l. si constante,

§. si maritus. quę sunt arg. contra. licet quidam dixerunt quod sine causa non licet immodicẽ: licet cum causa & modicẽ, & immodicẽ: vt infra de leg. j. l. quid ergo, §. si heres. & infra de verbor. oblig. l. qui seruum. **ADDITIO.** Sol. secundum Barto. & dic, quod ex iusta causa potest dominus seruum occidere: vt in contrario: sine causa non: vt hic dicitur.

Seruire in seruos au liceat.

SI dominus in seruos seruiret, vel ad impudicitiam turpẽque violationem compellat: quę sint partes pręsidis, ex rescripto diui Pij ad Ælium Marcianũ proconsulem Beticę manifestabitur, cuius rescripti verba hęc sunt: † Dominorum quidem potestatem in suos seruos illibatam esse oportet, nec cuiquam hominum ius suum detrahi: † sed dominorum interest ne auxilium contra seruitiam, vel famem vel intolerabilem iniuriam denegetur his qui iuste deprecantur. Ideoque cognosce de querelis eorum qui ex familia Iulij Sabini ad statuam cõfugerunt: & si vel durius habitos quam æquũ est, vel infami iniuria affectos cognoueris, veniri iube: ita vt in potestate domini non reuertantur. Qui si meę constitutioni fraudem fecerit, sciet me admissum seuerius executurum.

Diuus etiam Hadrianus Vmbriam quandam matronam in quinquẽniũ relegauit, quod ex leuissimis causis ancillas atrocissimẽ tractasset.

Hic prosequitur primum membrum vsque ad l. filium. & breuiter hoc intendit: Filius ex legitimo matrimonio natus, & descendentes ex eo, sunt in potestate pa-

d hanc corrigi. vel dic, hic secum vel cum vno alio compellebat: ibi publice prostituebat. vnde ex frequenti delicto augetur pœna: vt infra de pœ. l. capitalium. §. solent. in fin. & C. de epi. audi. l. nemo, in fin. legis.

i Detrahi. nisi consuetudo aliud inducat: vt infra communia prædi. l. venditor, §. si. & facit. C. de pac. l. fin. in fi. & in authen. de nup. §. sed hoc quidem, col. iij.

m Denegetur. scilicet à iudicibus. si enim denegaretur, & seruos amitterent propter afflictionem, & pretio carerẽt, & ipsis dominis quandoque pro suis petitionibus audientia denegaretur: vt C. de rescin. vend. l. ratas. Accursus.

n Infami. id est infamata, quasi dicat iniuria magna quam patiuntur, inspecto naturali iure, non ciuili: vt insti. de iniur. §. seruus.

o Iube. speciale quod quis inuitus vendat. sic. C. de fideicom. l. i. l. si te. & infra de iure do. l. cum in fundo, §. pen. & infra communi diui. l. communi di. §. si. & C. de com. ser. ma. l. j. & infra de relig. l. si quis sepulchrum, §. præses. regulariter autem contra: vt C. de contrahen. emp. l. inuitum.

p Fraudem. id est contra ius. vel proprie pone.

q Relegauit. plenaria cognitione & ordinarie super causa habita, & data definitiua: vt & postea sic in similibus obseruaretur: vt. s. de constitu. princ. l. j. & C. de leg. & constitu. l. fin. nam si esset tantum interlocutus, non esset exemplo eius iudicandum: vt. C. de legi. & constitu. l. iij. & infra de mino. l. Æmilius, in fin. & facit. C. de liber. & eorum lib. l. ij. in princ. & C. de inoffi. testa. l. fratres.

I Tem in po.] **CASVS.** Dictum est. s. eod. l. j. quod serui sunt in dominorum potestate: hic autem dicit, quod filij sunt in nostra potestate, qui ex iustis nuptiis procreantur: & hoc ius est proprium ciuium Rom. Viuianus.

g Ex cõstitutione. quam habes infra. l. proxima.

h Occiderit. quantum ad leg. Cor. de sica. qua accusari potest: vt infra ad le. Aquil. l. inde Neratius, §. si dolo. nõ ciuilitate lege Aquilia conueniri. nam domino datur, non contra dominum: vt infra ad legẽ Aquil. l. item Mela, §. legis. Accur.

i Maior. id est magna.

SI dominus.] **CASVS.** Si seruum vel ancillam dominus ad impudicitiam compellat: seruum vel ancillam vendere cogetur, eo modo vt postea nunquã ad dominum reuertatur. Si contra hoc fiat, acrius dominus punietur. Nam quędã matrona relegata fuit ob hoc, quod malẽ ancillas suas tractabat. & etiam licet domino videatur ius suũ detrahi: tamen quia æquum est iuste deprecantes audiri, ideo hoc præcipit. Viuianus.

k Violationem. hoc casu debet compelli ad manumittendum: vt. C. de epi. audi. l. si lenones. sed hoc casu dicitur quod debet vendi. vnde dicit quidam

* Verica. Fl. Interpretatur hoc rescriptũ Macrobi. lib. i. Satur. ca. II. Cõcor. 12. q. 2. cũ denotissimã.

Delictũ frequens pœna auget.

Vedere quis inuitus compellitur.

item

Patria potestas quadrupliciter constituitur.

a Item in potestate. Quatuor modis patria constituitur potestas: per matrimonium: vt hic. Item per adoptionem: vt. j. titu. j. in princ. Item per principem legitimatione facta: vt in auth. quibus modis natu. effi. sui. §. si quis igitur, colla. vij. Item per dationem curiæ: vt instit. de nup. §. fina. Accursius.

b *Ciuium Romanorum.* Ciuies Romanos dico omnes subiectos imperio: vt arg. infra ad muni. l. Roma. & facit instit. de pa. potest. in princ. Accursius.

Instit. de patria potestate.

† De potestate parētiū filios Gell. lib. 2. cap. 7. Plato dialo. 3. & 4. de legib. Deut. ca. 27. Vale. li. 5. tit. de Parentum seueritate.

c *Am ciuium. simili modo matres famil.* quādoq; dicitur materfamilias, quæ honestè viuit: vt infra de verb. signifi. l. pronunciaio, §. matrem. quādoque quæ est notæ auctoritatis fœmina: vt. j. de libe. exhi. l. iij. §. fin. hîc accipitur pro ea quæ est sui iuris, & sic accipitur. j. de verb. signifi. l. pronunciaio, §. familiæ.

d *Potestate.* id est subiectione & reuerentia: vt. j. de verb. sig. l. potestatis. & dic significationes quas habet nomen potestatis, vt ibi.

Instit. de potestate. §. qui igitur.

e *Cæteri.* non tamē nepos ex filia, qui sequitur suum patrem: vt instit. de pa. potesta. §. fin. Accursius.

f *Et in familia.* secus si exiuit, redierit postea vel non: vt. j. tit. j. l. si pater filiū. nisi per dignitatem exisset: vt in authen. cōstitutio quæ dign. §. illud, colla. vij.

g *Iuris est.* vt loco nepotis adoptatus filio consentiēte, me mortuo recidat in filij mei potestatem: vt hic, & infra titu. j. l. si quis nepotē. secus si non consentit: vt infra tit. j. l. si is qui. Accursius.

Verba Sabini. * sub iustū.

h *Filiū.* scilicet naturalē & legitimū. & no. quod hæc lex fingit. nam hoc verè scire impossibile est, vt. j. de condi. & demon. l. Lucius. & facit. C. de dona. inter virū & vxorē. l. etiā. Accursius.

i *Mariti filium.* contra infra de lib. ag. l. j. §. si quis longo tempore. Solu. ibi loquitur cum vir est reuersus ante partum: vnde si non denuntiauerit mulieri ex se prægnantem eam non esse, ante partum, cum possit, cogitur agnoscere filium. sed hîc erat semper

rentū: & nepos ex filio, post mortem aui reincidit in potestatem patris, si pater suus fuit in potestate aui quousq; auus vixerit. Bar.

III. GAIVS libro primo Institutionum.

I Tē in potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis procreauerim. quod ius proprium ciuū Romanorum est.

IIII. VLPIANVS libro primo Institutionum.

N Am ciuium Romanorū quidam sunt patresfamiliarum, alij filii familiarum: quædam matresfamiliarum, quædam filia familiarum. Patresfamiliarū sunt, qui sunt suæ potestatis, siue puberes, siue impuberes. simili modo matresfamiliarum, filii familiarum & filia, quæ sunt in aliena potestate. Nam qui ex me & vxore mea nascitur, in mea potestate est: Item qui ex filio meo & vxore eius nascitur, id est, nepos meus & neptis, æque in mea sunt potestate: & pronepos, & proneptis, & deinceps cæteri.

Secundus modus acquirendæ patriæ potestatis.

V. IDEM libro trigensimo sexto ad sabinum.

N Epotes ex filio, mortuo auo recidere solent in filij potestatem: hoc est, patris sui. simili modo & pronepotes & deinceps, vel in filij potestate, si viuit, & in familia mansit: vel in eius parētis, qui ante eos in potestate est. Et hoc non tantū in naturalibus, verū in adoptiuis quoq; iuris est.

Hæc est notabilis lex, & hoc intendit: ille dicitur filius legitimus, qui ex viro & vxore ad matrimonium contrahendū & generandū habilibus simul cohabitātibus cōstante matrimonio nascitur. Bar.

VI. IDEM libro nono ad sabinum.

F ilium h eum definimus, qui ex viro & vxore eius nascitur. sed si fingamus abfuisse maritum verbi gratia per decenniū, reuer-

absens, & nesciebat eam esse prægnantem, vnde non habet necesse facere quæ in senatusconsulto continentur. Accur.

k *Nolit filium.* quia nuptiæ probant filium: vt infra de in ius voc. l. quia semper. & nota præsumptionem pro filiis. sic. j. de lib. agno. l. j. §. Iulianus. & infra de Carb. edic. l. j. §. si quis non. & infra de proba. l. fin. Accursius.

Nuptiæ probant filium.

sum anniculū inuenisse in domo sua: placet nobis Iuliani sententia hunc non esse mariti filiū. Non tamen ferendū Iulianus ait eum, qui cum vxore sua adfiduc moratus nolit filiū adgnosceret, quasi nō suū. Sed mihi videtur (quod & Scæuola probat) si constet maritum aliquādiu cum vxore non concubuisse, infirmitate interueniente, vel alia causa, vel si ea valetudine paterfamilias fuit, vt generare nō possit: hunc qui in domo natus est, licet vicinis scientibus, filium non esse.

Hanc legē perpetuò tene menti: quæ dicit, quod respectu eo maxime quo filius, sublato filio de medio, nepos succedit loco patris sui. Bartolus.

VII. IDEM libro vicensimo quinto ad sabinum.

S i qua pœna pater fuerit adfectus, vt vel ciuitatē amittat, vel seruus pœnæ efficiatur: sine dubio nepos filij loco succedit.

Furor superueniens non potest facere quo minus filij ex legitimo matrimonio nati, ante vel post, dicatur esse in potestate patris. Barr.

VIII. IDEM libro vicensimo sexto ad sabinum.

P atre furioso liberi nihilominus in patris sui potestate sunt. Idem & in omnibus est parentibus qui habent liberos in potestate. Nā cum ius potestatis moribus sit receptū, nec possit desinere quis habere in potestate, nisi exierint liberi quibus casibus solēt: nequaquā dubitandū est remanere eos in potestate. Quare nō solū eos liberos in potestate habebit, quos ante furorē genuit: verū & si qui ante furorē concepti, in furorē editi sunt. sed & si in furorē agēte eorum vxor concipiat, vidēdum an in potestate eius nascatur filius. Nā furiosus licet vxorem ducere nō possit, tamen tamē matrimonium potest. quod cū ita se habeat, in potestate filiū

infra de concu. l. si patronus. & infra de postu. l. j. §. origo, vers. casum, in fin. & infra de ritu nupt. l. oratione, §. fin. Arg. contra infra de relig. l. sunt personæ. * & infra de fideiuf. l. Vranus. † & infra de arbi. l. non distinguemus, §. sacerdotio. **ADDITIO.** Tu dic quod quandoque causa impediens respicit causam finalem: & tunc sicut impedit à principio faciendum, ita impedit iam factum: vt in dicto. §. sacerdotio. quandoque respicit causam efficientem: vt consensum, qui est causa efficiens matrimonium. & licet ab initio aliquid impediatur faciendum, non tamen tollitur iam factum: vt hîc secundum Butrigarium. & dic vt not. per Dylum in cap. actum legitime, de regulis iuris libro sexto.

S i quæ.] **CASVS.** Filium habebam, & ex eo nepotem. filius meus deportatus fuit: vel aliter amisit ciuitatem. nepos meus est in loco filij mei iam mortui. Viuianus.

Verba Vlpiani.

I si qua pœna pater familias, quia & ipse filius est & pater, diuersis respectibus.

M succedit. quia auus necesse habet eum instituire, vel exheredare. Item habebit iste cōtra tabul. bonorum pos. vt infra de contra tabul. l. j. §. filium. & facit ad legem istam infra de iure patrona. l. diui fratres, §. fi.

P atre.] **CASVS.** Pater furiosus omnes liberos retinet in potestate quos habuit ante furorē, & quos habuit post. idem in aliis patribus. Item si vxor furiosi concipiat marito existente in furorē: filius iste erit in potestate furiosi. sed si vxor furiosa sit, partus tempore furoris conceptus in patris potestate nascitur. vltimò dicit quod talis filius patri acquirit. Viui.

† Perperam in vulgatis impressis legebatur, paterfamilias. * Ex lege Vellea.

N Patre furioso, scilicet de nouo facto.

L. 20. §. tit. prox.

O parētib. puta auo, & similibus.

P receptum. scilicet iure ciuili.

Q uibus casibus. vt emancipationibus, vel aliis similibus modis, qui sunt instit. quibus modis ius patriæ pos. solui. per totum. & est similis allegatio infra de acti. & obli. l. obligationum fere, §. placet.

R etinere. multa impediunt contrahendū, quæ non dirimunt iam contractum. sic & infra de spon. l. furor. & infra de iudi. l. iudex. &

† Concor. text. in. c. dilectus filius. extra de spō. 32. q. 2. neque furiosus. cū sequen. idē est in matrimonio spiritali, puta in ingressu religionis, in ca. sicut tenor. extra de reg. & transeunt. ad reli. * Imò illa lex potius concordat secundum Ia But. † Granus.

a In furore eius. scilicet vxoris. Accursius.
b Voluntas. No. tacitam voluntatem valere. sic infra solu. ma. l. ij. §. voluntate, in gl. contradicat. Argu. contra infra loca. l. qui ad certum. Accursius. **ADDITIO.** Pro solutione huius contra. cum dicitur quod in furioso dicitur esse quasi voluntas, intellige verum vbi non requiritur expressus vel tacitus consensus: vt. l. si à furioso. ff. de actio. & obligatio. & ibi Bart. sec^o vbi requiritur consensus expressus, vel tacitus: vt in lege contraria, secundū Iasonē.

c Adquisiunt. quia ex quibus causis nobis ignorantes acquiritur, eisdem & furioso: vt infra si cer. peta. l. si à furioso. Accursius.

Filiusfamilias.] **CASVS.** Hac lege dicitur quod filiusfamilias potest esse tutor: & magistratum gerere potest. nam in his loco patrisfamilias habetur. Viuianus.

d Magistratum. vt sit iudex: vt infra ad Trebellianū. l. nam quod. & infra de iudi. l. cum prætor, in fine. & l. in priuatis. Item tutor: vt institui. qui da. tu. possunt. in principio.

Si iudex.] **CASVS.** Filius alimēta à patre petebat: pater excipiebat, quod nō erat filius ius: iudex tamē summam alimenta ei decreuit. poterit nihilo minus postea quæri an sit filius. Viuianus.

e Si iudex nutriti. quod est paruulorum.

f Ali. quod est maiorum.

g Quærendum. in alia causa: quia alimentorum est finita.

h Alimentorum. licet ergo principaliter de alimentis agebatur: & quod non erat filius, incidenter excipiebatur: & in principali fuerit damnatus pater: non tamen in incidenti præiudicatur, id est in filiatione. Sed contra. C. de ordi. cog. l. ij. vbi sententia lata in principali, scilicet in hereditate, præiudicat in quæstione incidenti, scilicet status. sed dic quod potest esse quod non est filius: tamen sunt ei alimenta præstanda: vt quia pater cōtempnit Plautianū: vt infra de lib. agno. l. j. §. si mulier. sed non potest esse heres quin sit liber: vt in. l. contraria. Vel distingue, an de incidenti plene fuerit actum: sicut fit de falso, & de seruitute: & tunc si pronuncietur de principali, & de incidenti pronunciarum videtur: vt. C. de fal. l. vbi. & in. l. contraria. si verò summam, non præiudicat incidenti: vt hic, & infra de lib. agno. l. si quis à liberis, §. si vel parens. & infra de re iudi. l. à diuo, §. si super rebus.

Inuiti.] **CASVS.** Si filius absoluitur à patria potestate alio modo quam emancipatione, vel etiam emancipatione: non potest redire in patriam potestatem inuitus.

i Naturales. & legitimi absoluti à patria potestate alio modo quam emancipatione: quia de ea subiicit. Vel dic, naturales ex concubina: & tunc ponitur improprie, rediguntur. sic. infra tit. j. l. si pater. j. respon. in fi. Accursius.

k Non rediguntur. nisi extiterint ingrati: vt. C. de ingra. lib. l. j. Et not. quod inuiti non emancipant patres: vt institui. quibus modis ius pa. pote. fol. §. fin. inuiti non emancipantur filij: vt in

habebit. Proinde & si furiosa sit vxor: ex ea antè conceptus in potestate nascetur. sed & in furore eius conceptus ab eo qui non furebat, sine dubio in potestate nascetur: quia retinetur matrimonium. Sed & si ambo in furore agant & vxor & maritus, & tunc concipiat: partus in potestate patris nascetur, quasi voluntatis reliquiis in furiosis manentibus. nam cum consistat matrimonium altero furente, consistet & utroque. Adeo autem retinet ius potestatis pater furiosus, vt & adquiratur illi commodum eius quod filius adquisiuit. **c**

Quantum ad ius publicum patria potestas non curatur.

IX. POMPONIVS libro sextodecimo ad Quintum Mucium.

Filiusfamilias in publicis causis, loco patrisfamilias habetur: veluti vt magistratum d gerat, vel tutor detur.

Sententia lata in principali, non præiudicat in incidenti de quo summarie est cognitum. Barto.

X. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

Si iudex nutriti vel alio portere pronunciauerit: dicendum est de veritate quærendū, & filius sit, an non. neque enim alimentorum causa veritati facit præiudicium.

XI. MODESTINVS libro primo Pandectarum.

Inuiti filij naturales vel emancipati non rediguntur in patriam potestatem.

autem. qui. mod. naturales efficiuntur sui, §. generaliter, collatione sexta. Item inuiti non redeunt in potestatem: vt hic, & facit infra tit. j. l. qui liberatus est.

DE ADOPTIONIBVS ET emancipationibus, &c.

DE ADOPTIONIBVS & emancipationibus, & aliis modis quibus potestas soluitur.

TITVLVS VII.

Per adoptionem quis transit in potestatem adoptatis. & adoptio in genere, continet sub se adoptionem in specie: & adrogatio fit de eo qui est sui iuris, auctoritate principis: sed adoptio in specie fit de eo qui est alterius iuris, auctoritate magistratus. Bart.

I. MODESTINVS libro secundo Regularum.

Filiusfamilias nō solum natura, verum & adoptiones faciūt. Quod adoptionis nomen est quidem generale: in duas autem species diuiditur: quarum altera adoptio similiter dicitur, altera adrogatio. Adoptantur filiifamilias: adrogantur qui sui iuris sunt.

II. GAIVS libro primo Institutionum.

Generalis enim adoptio duobus modis fit: aut principis auctoritate, aut magistratus imperio. Principis auctoritate adoptamus eos qui sui iuris sunt. quæ species adoptionis dicitur adrogatio: quia & is qui adoptat, rogatur, id est interrogatur an velit eum quē adoptaturus fit, iustum sibi filiū esse: & is qui adoptatur, rogatur an id fieri patiatur. Imperio magistratus adoptamus eos qui in potestate

eunt. Iam spadones etsi generare non possunt, adoptare tamen possunt: quod castratis non est permillum.

Filiusfamilias, id est filios, & hoc de iure naturali: & familias, & hoc de iure ciuili.

Natura. i. ius ciuile cooperante natura, quæ cooperatur procreationi liberorū, quæ est de iure naturali: vt. §. de iustit. & iu. l. j. §. ius naturale. Ius autē quod in liberos habem^o, est proprie ciuili Romanorū: vt insti. de patr. pot. §. ius autē. sed hodie nō semper adoptio facit mutari patriam potestatem: vt insti. eo. §. sed hodie.

Similiter. species nomē generis sibi assumit. sic. j. si cer. pet. l. j. & ij. §. mutui. & facit inst. de iu. natu. §. sed quoties nō adicimus.

Generalis. Arg. quod sponfus primo, deinde spōsa interrogari & iurare debet. est enim ordo seruadus eorū quæ in lege ponuntur: arg. C. de offi. præfec. vrb. l. finali. Item hæc vera sunt, quod debet interrogari cū fieri potest: aliàs sine interrogatione adrogari potest: vt. j. eo. l. etiam. Sed contra. j. eo. l. in adoptionibus. sed Io. concedit infantem posse adrogari, si coniuncti affirmauerint apud præsidem hoc infanti expedire: vt argu. C. de adop. l. ij. Vel dic legem illā etiā. j. eo. loqui in adoptione tantū.

Imperio. id est auctoritate.

Rogatur. id est interrogatur.

Magistratus. quare hoc secundū membrū apposuit, cum omnia princeps facere dicatur: vt. C. de ve. iu. enu. l. ij. §. si quid igitur?

Filiusfam. natiuitatem facere docuit titulo superiore. Isto docet etiam legem facere filiosfam. id est adoptionem. Adoptio enim est legis actio, qua qui mihi filiusfam. non est, ad vicem filiusfamil. redigitur. Et quia si forte qui non est quidem mihi filiusfamil. sed Titio, à Titio mihi detur in adoptionem, hac ratione fit vt desinat esse in potestate Titij, & recidat in potestatem meam, ideo huic rationi & alias adiungit, quibus soluitur potestas, veluti emancipationem, manumissionemque. Dico emancipationem, manumissionemque. nam legitima emancipatio est solemnis alienatio filiusfamil. veluti mactipij, quam mox sequitur manumissio eiusdem. Anastasiana emancipatio aliter fit, itemque Iustiniana. Neque verò si titulus polliceatur alios modos soluenda potestatis quidquam specialiter de aliis, veluti sacerdotio, deportatione, morte in eo tractatur. Cuiac.

Filiusfamilias.] CASVS. Filiusfamilias fieri dupliciter contingit, natiuitate scilicet & adoptione. Porro adoptionis duæ sunt species: harū altera adoptio, altera adrogatio dicitur. Adoptantur imperio magistratus, qui in patris naturalis potestate sunt. Adrogantur, qui sui iuris sunt, idque principis auctoritate: quorum etiā liberi in adrogatoris potestate trahuntur.

Vulg. patria potestas.

Adoptiuos naturales præfrendos suadet Plin. in Panegyrico ad Traianum, & Hadrianus imp. apud Dionē Cassium.

Hanc diuisionem eiusque partes declarat Gell. lib. 5. cap. 19.

populi scripserat Gaius, sed sic mutauit Tribonianus. vide frag. Vlp. tit. eo.

Hanc adrogationis etymologia defēdit Al. li. 9. Parer. ca. 5.

Istā glo. dicit fore singu Bal. ad hoc quod sponfus primo debet interrogari in matrimonio contra hēdo, quā spōsa in alio feruit glōf. quia sponfus primo debet iurare: sed hodie hoc iuramentum nō feruatur in matrimoniis contrahendis. Bol. Solu.

In publicis causis parentum iura interquiescere ait Gell. lib. 2. ca. 2.

recta est hæc lectio. perperam quidam provel, reponendum putant semel.

Patres inuiti non emancipant.